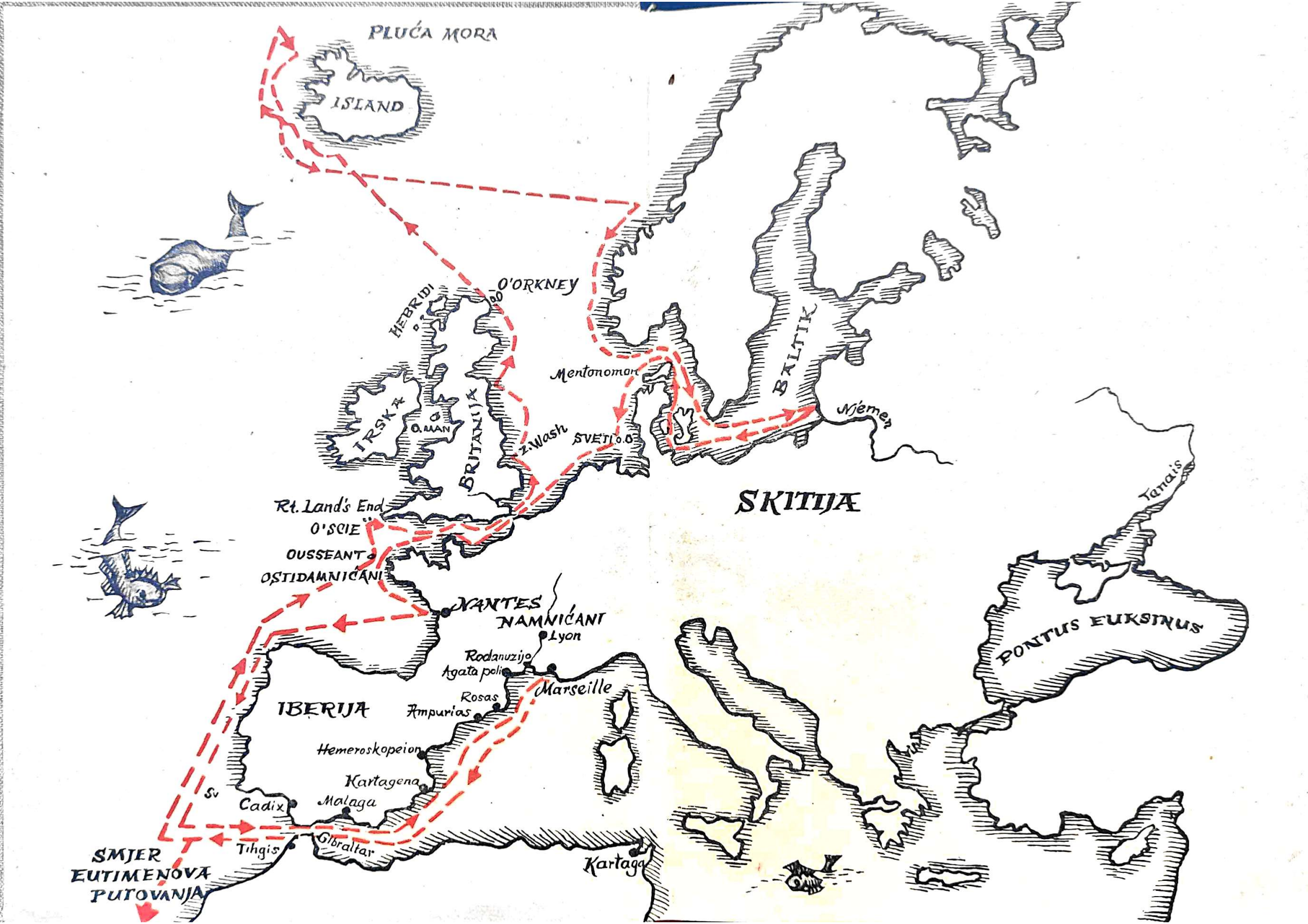
PLUĆA MORA
ISLAND
HEBRIDI
O'ORKNEY
Mentonomon
BALTIK
IRSKA
O. MAN
BRITANIJA
z. Wash
SVETI O.
Njemen
SKITIJA
Tanais
Rt. Land's End
O'SCIE
OUSSEANT
OSTIDAMNICANI
NANTES
NAMNIĆANI
Lyon
Rodanuzijo
Agata poli
Marseille
Rosas
Ampurias
IBERIJA
Hemeroskopeion
Kartagena
Malaga
Cadix
Tihgis
Gibraltar
Kartaga
PONTUS EUKSINUS
SMJER EUTIMENOVA PUTOVANJA

BIBLIOTEKA

globus

Naslov originala

Journal de bord de Pythéas

Editions de Paris, 20, avenue Rapp, Paris 7e

Preveli:

Dušanka Radimir

i Vladimir Brodnjak

FERDINAND LALLEMAND

PITEJEV BRODSKI DNEVNIK

ZAGREB, 1963

PREDGOVOR

Plava ploča na uglu jedne od onih ulica što vode do marseljske Stare luke evocira uspomenu na tog sjajnog moreplovca. Njegov kip, malo smiješan i nesuvremen, čak i romantičan, stoji u jednoj niši na desnoj strani Palače burze. Stoji tu kao na nekom kaminu iz početka XX stoljeća, pored svog prijatelja Eutimena, isto tako bradata i odlučna.
Brod za gašenje požara u luci dobio je ime Pitej. On bdije nad sigurnošću velikih brodova Nove luke.

Moj učitelj i prijatelj Gaston Broche, profesor na sveučilištu u Genovi, bio je oduševljen Pitejem. Bunio se protiv ravnodušnosti marseljskih građana kojima je to ime značilo samo neobičan naziv ulice i bilo povod za provansalske šale. On mu je posvetio zapaženu radnju.
Sjećam se mnogih razgovora što sam ih s njime vodio na povratku s jedne plovidbe Pitejevim tragom, prema otočju Fareerne, Islandu i Arktiku, gdje sam za vrijeme doručka u pristaništu Thorshavna sreo doktora Charcota. Ovaj će tihi istraživač nestati iduće godine zajedno sa svojim »zašto ne« na stijenama rta koji je možda bio svjedok prolaska Pitejeva pentekontora.
Stanovnici Marseillea ne poznaju Piteja. O njemu se ne govori u marseljskim školama, ali ga zato sjevernoamerički udžbenici povijesti spominju kao jedinog slavnog čovjeka iz Marseillea.

Arheologija proučava dodire sjevernih naroda s helenskim svijetom i iz dana u dan sve više otkriva keltsku predrimsku

civilizaciju. Danas se više nitko ne čudi, kao nekoć Cezarovi legionari, grčkim slovima u pismu Ariovistovih vojnika.

Prvih godina ovog stoljeća njemački su arheolozi pronašli stari grčki novac na obalama Baltika. Zapanjujuća sličnost između keltskih vrčeva i pitosa s kraja brončanog doba kretske kulture sigurno nikoga više ne iznenađuje.

Bogati nalazi iskopavanja što ih je profesor Martin Almagro prije više od dvadeset godina izvršio u Ampuriasu[1] pokazuju istodobno i prodiranje masalijskog utjecaja prema Pirenejskom poluotoku.

Godine 1942. Nijemci su sravnili sa zemljom čitavu četvrt Stare luke, što je omogućilo da se dođe do arheoloških nalaza. Nakon rata, kad je započelo obnavljanje četvrti, zemljani su radovi iznijeli na vidjelo ostatke grčke i rimske civilizacije. Direkcija za starine povjerila mi je arheološki nadzor, i tako su pred mojim očima iskopani predmeti od keramike koje je Pitej mogao doticati; bakreni čavli i tanke olovne pločice otkrili su mi mjesto gdje su se gradili brodovi, a na takozvanoj grčkoj plaži, blizu agorske česme, grede nekadašnje zaštitne brane u luci omogućile su mi da u mašti vidim istraživačev brod usidren ovdje prije polaska na pokusnu plovidbu i svoje divljenja vrijedno putovanje. Nekoliko redova sjedišta grčkog kazališta, jedan jonski kapitel Artemidina hrama, bezbrojne krhotine s oslikanim likovima, svjetiljke, kupe — sve je to pripomoglo da mi pred očima iskrsne njegova ličnost i vrijeme u kojem je živio.

Prije dvije godine otkriven je u Vix-en-Bourgogneu grob jedne mlade keltske princeze pokopane s prekrasnom i jedinstvenom brončanom posudom za vino i atenskom keramikom. Na vidjelo dolaze luke, morski putovi i ciljevi putovanja.

Baltički jantar i tajanstveni orikalk uljepšavali su nakit i stanove Grka. Kositar iz Cornwalla stizao je u Grčku nakon duga putovanja kroz Galiju do Masalije. Sasvim je razumljivo da su masalijski arhonti tražili brži i jeftiniji put.

[1] Ampurias je gradić u Španjolskoj koji se nalazi na mjestu gdje je u Pitejevo vrijeme bila masalijska kolonija Emporion.

Dakle, sredinom IV stoljeća prije naše ere Kartažani su bili gospodari Heraklovih Stupova — današnjeg Gibraltarskog prolaza — i onemogućavali prolaz masalijskim i helenskim brodovima. Svaki brod koji nije bio kartaški bez milosrđa su potapali. Time je masalijskim trgovcima, kao i grčkim i italskim, bilo onemogućeno da se otisnu na Ocean i njihova je pomorska trgovina bila ograničena na Unutarnje more.

Lako je dakle razumjeti zašto su masalijski arhonti i timuci tražili mogućnost prolaza na istoku kad im je put na zapad bio zatvoren.

Bit će da su još pamtili ono davno Jazonovo putovanje. Otputivši se iz Krete ili Mileta na laganom brodu koji se zvao »Argo«, Jazon je prošao Dardanele i Bospor čije opasnosti simboliziraju Simplegadske stijene.

Prešavši Pontus Euksinus, on se uputio jednom od ruskih rijeka, Tanaisom (danas je teško tačno identificirati rijeku kojom je pošao), a kad je stigao na razvođe rijeka, dao je prenijeti brod i tako je stigao na Baltik.

Duh masalijskih trgovaca neprestano je bio zaokupljen mišlju da ne mogu izaći iz Sredozemnog mora, da je to za njih »zatvoreno more«. Masalija je proživljavala tešku novčanu krizu jer je zajedno s Rimom, svojim saveznikom, morala plaćati danak Galima, pobjednicima u ratu godine 390. prije naše ere. Čini se da je pri tom stradala i njihova trgovina s Galijom.

Osim toga, ravnoteža koja je dotada vladala kao da više ne odgovara Masaliji: njeno trgovačko područje, ograničeno na sjevernu obalu zapadnog dijela Sredozemnog mora i Rodski kanal, postalo je za nju preusko. Njena uloga da bude trgovački posrednik u zemljama Kelta i Ligura više je ne zadovoljava. Kartažani su odviše moćni; oni se ne zadovoljavaju afričkom obalom Sredozemnog mora, nego se već dugo otiskuju na Atlantik i trguju sa zapadnim zemljama Evrope i Afrike. Kartaga kao da iskorištava slabljenje svojih suparnika. Ona je zakoračila na Siciliju, ugrožava masalijske faktorije u Španjolskoj. Ako je Aleksandar Veliki zauzeo Tir, vrlo je vjerojatno da je fenička flota došla da pojača kartašku flotu u Africi. Sve te okolnosti ugrožavaju masalijsku trgovinu. Ali usprkos takvoj situaciji Masalija, čiji proizvodi nemaju tržišta, zapada u krizu — što zvuči veoma čudnovato

— upravo zbog prevelike proizvodnje koja je bila posljedica dolaska velikih fočanskih porodica što su ih istjerali Perzijanci godine 540. Postavši metropolom, kolonija se za posljednja dva stoljeća uvrstila u red velikih gradova. Ovaj nezavisni grad s aristokratskom upravom i nadaleko čuvenim školama trpi zbog galskih nemira, ligurskih provala, gusarenja Egipćana, drskosti i grabežljivosti Kartažana i njihovih saveznika Gadesa i Tingisa. Sve je to potaklo novu metropolu da pod svaku cijenu pokuša »izaći napolje«. Isto tako je i želja njihovih saveznika Rimljana da unište Kartagu, jedno stoljeće kasnije, neminovno morala dovesti do punskih ratova.

Veliki masalijski brodovlasnici znaju za plovidbu Hanona, koji je prije nekih dvjesta godina osnovao trgovačke faktorije duž zapadne i ekvatorijalne obale Afrike i ostavio u tim krajevima svoj tovar od šezdeset brodova kartaških iseljenika. Masalijski timuci — danas znameniti trgovci — možda nisu zaboravili ni tajanstveni put Kartažanina Himilkona prema Zapadnom oceanu. On govori o Sargasima i Sretnim otocima.

O kartaškoj pomorskoj trgovini Masalija saznaje preko svojih faktorija koje osniva na sredozemnoj obali Pirenejskog poluotoka. U to vrijeme Masalija doprema kositar, isto tako potreban za nekadašnje smjese kao što su nikal ili mangan za današnju metalurgiju, dugim putovima kroz Galiju, prebacujući ga splavima preko Seine, konjima i mazgama preko Autuna ili Vixa, pa onda vodama Saône i Rhône te, na kraju, opet kopnom preko Tilineje, današnjeg Arlesa. I dok su tako masalijski trgovci skupo plaćali dopremu kositra, njihovi su obavještajci iz poslovnice u Mainakeji, blizu Heraklovih Stupova, gledali kako teški kartaški brodovi dolaze sa Kasiteritskih otoka (Zemlja Gala) i dopremaju na jednoj jedinoj plovidbi teret za koji bi njima bilo potrebno nekoliko tisuća konja. A što se tiče jantara, Masalija je dobivala po nekoliko grumena uz cijenu zlata istim putem kao i kositar, ili pak starim putem koji je do sjeverne Germanije vodio preko Moselle i zemlje Gutona.

Sredinom IV stoljeća prije naše ere dolazi do »renesanse« grčkog svijeta. Postavši muževniji pod makedonskim utjecajem, helenski će duh nametnuti svoju književnost, etiku, filozofiju i umjetnost Egiptu, Perziji i pograničnim oblastima Indije. Za vladavine Aleksandra Velikog — u vrijeme kad su osnovani Aleksandrija i grad koji će se kasnije zvati Karači — započinje razdoblje velikih grčkih istraživača. Masalija će među prvima sudjelovati u tom otkrivanju svijeta. Ona zacijelo smatra da je to najbolji put da se nametne. Dok Nearh, Aleksandrov admiral, na povratku iz Indije istražuje obale Beludžistana i Perzijskog zaljeva, Masalija šalje Eutimena Hanonovim tragom prema zapadnoj Africi, a Piteja u zemlje jantara i sjevernih mora. Oni će probiti punsku blokadu Heraklovih Stupova. Pitej će nastojati da otkrije istočni put za povratak u Masaliju.

Pitejevo putovanje imalo je dvostruki cilj: s jedne je strane trebalo da zadovolji želju za znanjem učenog matematičara, geografa i astronoma, a s druge da timucima pruži podatke o mogućnostima trgovanja.

Ako Pitej polazi na taj put zato da provjeri svoje račune o udaljenosti nekog zviježđa od ekliptike i o razlikama u dužini trajanja dana na mjestima različito udaljenim od pola, timuci, kao mudri trgovci, računali su da će im on donijeti tačna obašještenja o zemljama odakle dolaze kositar i jantar. Oni se nadaju da će on ponovo naći onaj čuveni put preko istoka i Crnog mora, preko ruskih rijeka ili Kaspijskog jezera, za koje su neki Aleksandrovi generali mislili da je more otvoreno prema Sjevernom oceanu odnosno moru koje će se kasnije zvati Baltičko more.

Pitejev opis toga putovanja danas je izgubljen. Karta što ju je izradio također je izgubljena. Vjerojatno je da su i karta i opis putovanja dospjeli u Aleksandrijsku biblioteku, gdje su ih mogli razgledavati istraživači Antike.

Poznat nam je naslov toga putopisa — »Oko Oceana«. Samo su nam zajedljive Strabonove kritike sačuvale važne odlomke toga djela. Zahvaljujući Strabonu, znamo da je Pitej imao tačne poglede na geografiju i kozmografiju. Međutim, u čitavom svom djelu Strabon govori o Piteju kao o lažljivcu, dok se ustvari baš on i te kako vara. Pitej zna da je Zemlja

okrugla. On može tačno izračunati udaljenost nekog zviježđa od ekliptike; razdaljine što ih daje uvijek su tačne. On zna da postoje polarna noć i polarni dan i može predvidjeti njihovo smjenjivanje. Usprkos svojoj mržnji kabinetskog geografa prema istraživaču, Strabon ipak priznaje da je Pitej učeni matematičar i astronom dostojan poštovanja.

Ja sam se služio ovim odlomcima, kao i onima što ih navode Kozmas Indikopleust, Denis Perieget i Plinije Stariji, kao kamenim stupovima nekog porušenog mosta. Htio sam ponovo sagraditi lukove tog čudesnog »Mosta vjetra« koji je vodio preko »Ceste kitova«.

Zahvaljujem se g. direktoru Sveučilišta biblioteke u Upsali, koji mi je povjerio značajno izdanje »Odlomci Piteja Masalićanina« što ga je godine 1824. objavio Ivar Arvedson, zatim arhivaru i bibliotekaru Trgovačke komore u Marseilleu; g. Henriju Rollandu, direktoru Arheološkog instituta u Glanumu i Njegovoj ekselenciji ambasadoru Islanda u Parizu, koji su mi stavili na raspolaganje dokumente i fotografije.

I tako, idući tim tragovima, pošto sam naučio čitati tajne zaboravljenih morskih putova, vjetrova, ledenjaka, plima i oseka, stvorio sam u duhu Pitejev lik, i danas mogu onom marseljskom dječarcu što se dosad čudio zašto je grčki moreplovac što ga prikazuje kip na Palači burze odjeven u galske hlače, danas mu mogu dati odgovor na njegovo pitanje u ovom obnovljenom »Brodskom dnevniku«.

Kako je g. Broche bio do kraja svog života pionir proučavanja Pitejevih putovanja, ja mogu samo s tugom pomisliti na sve ono čime bi on bio mogao upotpuniti svoje znanje o Piteju da je posjetio Island. Je li poznavao »Prethistoriju Norveške« Haakona Sheteliga? Je li znao za nalaze starog grčkog novca na obalama Baltika? Ja to ne vjerujem; time bi njegovo djelo trebalo upotpuniti. Čini mi se da je g. Broche bio naročito oduševljen idejom o sintezi na bazi tekstova, kako to i sam kaže u svojoj radnji o Piteju. Ali Pitejev život i putovanja nešto su drugo nego kompilacija kritika i njihovih opovrgavanja. Pitej je simbol širenja helenske civilizacije prema sjeveru i zapadu Evrope. Pitej je otvorio sredozemnom svijetu »prolaz« prema svijetu Oceana.

Zato osjećam da nastavljam Brocheovo djelo i da premašujem cilj što ga je on postavio. Mogu zamisliti radost koja bi ga obuzela da je saznao za otkriće prekrasne posude u Vix-en-Bourgogne koja dokazuje to prodiranje Grka u Galiju i objašnjava zašto je Pitej putovao morskim putem: on je želio dati masalijskoj trgovini »izlaze« koji su joj nedostajali. Iz istih je razloga i Eutimen putovao prema zapadnoj Africi.

Čini mi se da upotpunjujem ovo djelo predajući svom izdavaču ovaj »Dnevnik« koji je mogao biti napisan još oko 330. godine prije naše ere.

Pitej, koji je svojim doživljajima, istraživanjima i iskustvom za više od tisuću i pet stotina godina pretekao evropsku znanost, bio je već u ono vrijeme neka vrst renesansnog čovjeka — filozof, matematičar, astronom, geograf, izumitelj, pjesnik i moreplovac, a ponekad se morao baviti i tajnama trgovine i diplomacije.

Pitej Masalićanin, otkrivač sjevernih zemalja Evrope, predaje nam svoj »Brodski dnevnik« takav kakav je mogao biti napisan na njegovu »najbrižnije načinjenom« brodu, dnevnik koji uvodi u povijest zapadne Evrope i civilizacije stanovnike Britanije, Sueve, Gote i narode Skandinavije.

F. LALLEMAND

PRIPREME

PRVI KORACI
BRODOGRADILIŠTE
POKUSNA PLOVIDBA

RUŽA VJETROVA

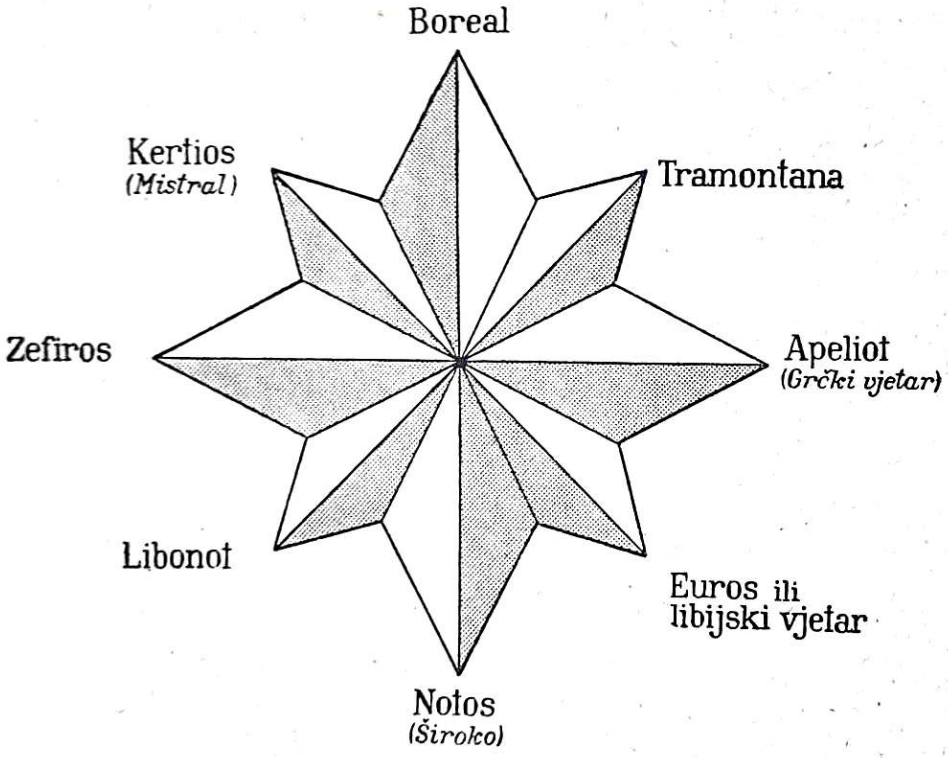

Πυθέας ὁ Μασσαλιώτης

PRVI KORACI

PRVI DAN HEKATOMBEIONA

Ja, Pitej, sin Krinasa Masalićanina i unuk Piteja Tebanca, odlučio sam da napišem što ću poduzeti da dokažem ispravnost brojeva što sam ih dobio po mojim proračunima o zemljama Hiperborejaca i položaju Masalije. Samo brojevi daju snagu, i oni koji vladaju brojevima jaki su poput bogova, ali bogovi znaju sve i zato smo mi njima podložni.

Ja, Masalićanin, obećavam brojati godine od dana kad je Protis Euksenos utemeljio grad. I zato obilježavam prvi list ovog svitka prvim danom hekatombeiona dvije stotine devedesete godine od osnutka Masalije.[2]

Jučer sam razgovarao s arhontom Parmenonom, kome je povjereno da vodi brigu o mornarici, i rekao mu da želim naručiti brod kojim bih se pokušao otisnuti na put prema Hiperboreji. Parmenon se smijao. Ne volim da se netko smije kad izlažem ono u što vjerujem i o čemu su me brojevi poučili.

— Zašto ne pođeš za Namnićanima kad se vraćaju kući rijekama i putovima — odgovorio mi je. — Jesi li pitao za savjet Delfijsko proročište.

Trebalo bi mu objasniti da su Namnićani vrlo daleko i mnogo niže od predjela kamo ja želim ići. Parmenon još vjeruje da je zemlja okrugla ploča kojoj je središte u Delfima i veoma je ponosan što je u mladosti nosio darove Svetištu.

— Ja poznajem pupak svijeta — često ponavlja.

---

[2] Otprilike 15. jula 330. godine prije naše ere.

Jao! Eutimen je u pravu kad tvrdi da Parmenon jedva može izračunati koliko mu je udaljen pupak od nosa.
Parmenon je star i on se boji. Predlaže mi da pođem putovima Namnićana zato što ne vjeruje da ću se probiti kroz punsku stražu kod Heraklovih Stupova. Iako znam da trenutačno postoji neka vrst primirja između njih i nas, znam isto tako da oni nikad ne bi oprostili onome tko bi prošao pored Gadesa.
— Ne — rekao sam — ja neću ići u Heladu, nego Hiperborejcima. Želim vidjeti Sunce koje ne izlazi i postelju zviježđa Medvjedice.

Poprsje Eutimenovo na Palači burze u Marseilleu

Parmenon ustade da me pogleda u oči, jer sam i ja bio ustao. Na njegovu se licu vidjelo da je neprijatno iznenađen.
— Hiperborejcima? Piteju, pa što bi ti tamo? Tim barbarima Sjevera? Jesi li lud, Piteju?
— Nisam, duh mi je posve zdrav. Želim provjeriti brojeve što sam ih otkrio i koji mi kažu da je naša Zemlja okrugla, poput ogromne kugle, i da je Masalija gotovo na pola puta između mjesta gdje su svi dani jednaki i kuglinog pola, gdje dan traje cijelo ljeto.
Pomozi mi, moćni Parmenone, daj mi onakav brod kakav sam zamislio, i Masalija će steći slavu da ima velikog otkrivača, kao što je Kartaga imala Hanona. Zar ne znaš da Kartaga šalje svoje brodove svuda oko Afrike, i zar mi ne bismo mogli, kori-

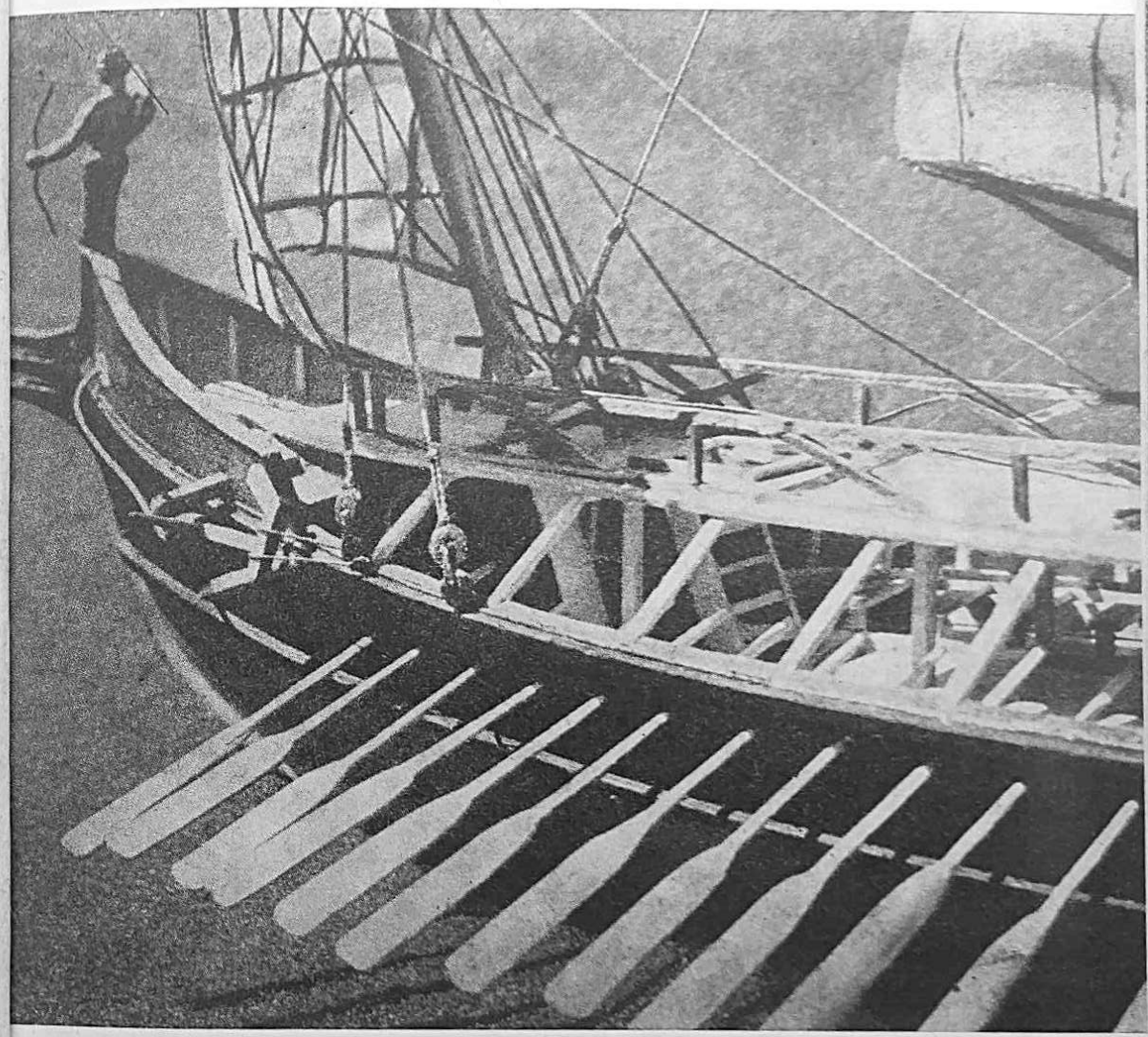

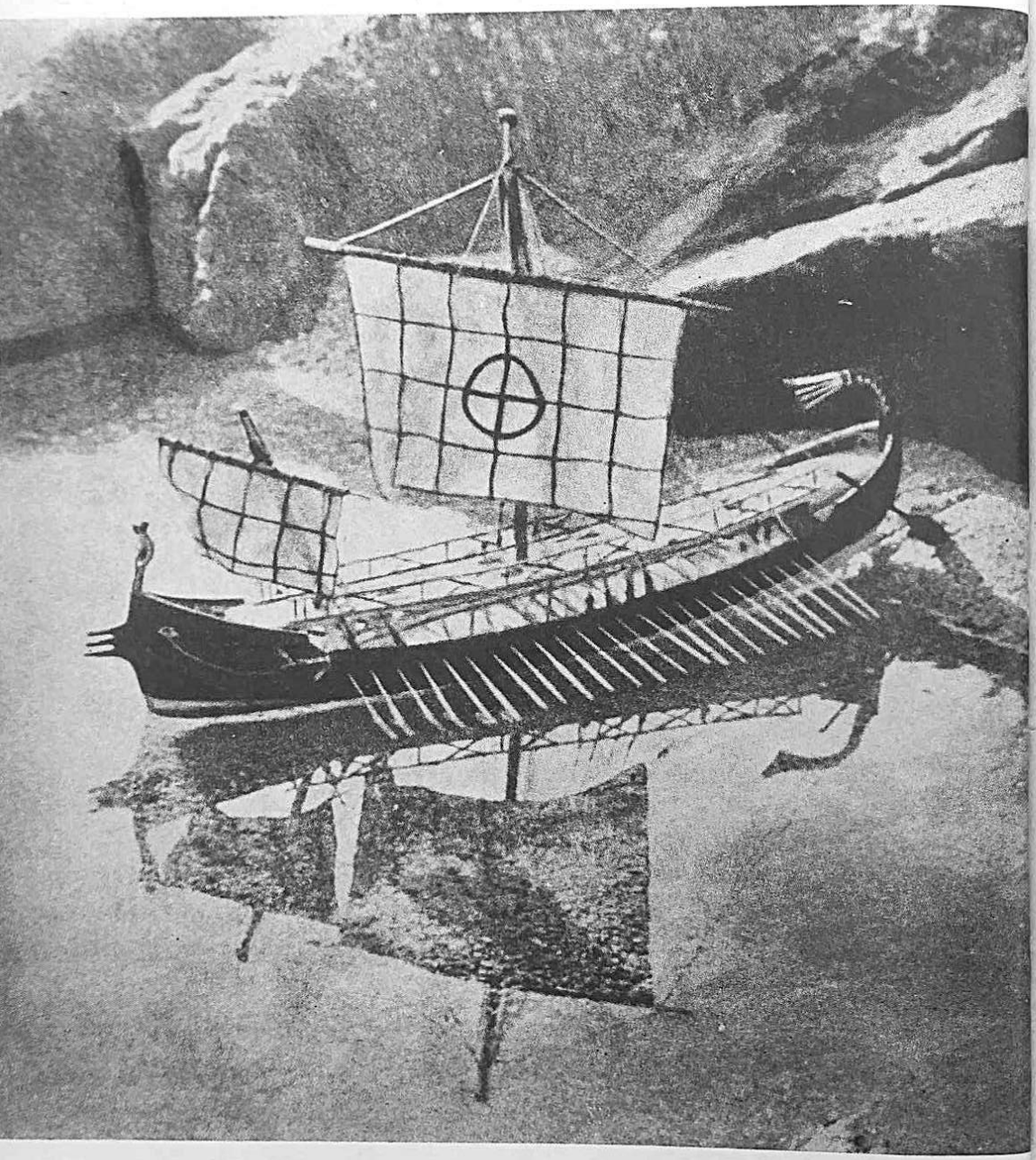

steći primorje koje, čini se, vlada između nas i kartaških mornara, proširiti masalijsku trgovinu prema zemlji Hiperborejaca, kao što je naši suparnici šire prema jugu Svijeta. Imaj povjerenja u mene, Parmenone, vjeruj mi, moćni arhonte.

Zatim sam upitao Parmenona smatra li me malim djetetom kad me uvjerava kako će moj brod propasti u Had prelazeći rubove Zemljine ploče na rijeci Oceanu. Danas vjerujem da je Parmenon bio iskren. Onako začuđen i zaprepašten nije izgledao kao glumac na sceni Odeiona. On u to vjeruje. Kad sam mu dobacio da kugla nema rubova, bojažljivo me je gledao i ja sam shvatio da će žrtvovati pijetla Asklepiju kako bi me izliječio od ludosti.

O Ateno! Nije najteže poduzeti opasno putovanje, ili sagraditi brzi čvrst brod — najteže je postići da te ljudi shvate.

Parmenon je konačno pristao da izložim svoj prijedlog arhontima, ali je zatražio da pričekam dvije dekade, a moja je mladost gorjela od nestrpljenja!

Izašao sam od Parmenona zbunjena duha zbog svih prepreka što ću ih morati svladati. A vjerujem da su najteže one prepreke na koje ću naići kod svojih vlastitih prijatelja. Oni su dobri i vole me, ali me ne razumiju.

DRUGI DAN HEKATOMBEIONA

Noćas sam provjeravao svoje račune. Zatim sam, za vrijeme dok se pješčana ura dva put ispraznila, promatrao zvijezdu Čuvaricu Medvjedice i njena je nepomičnost učvrstila moju želju da odem, ako je to moguće, da je promatram s one tačke našeg svijeta na kojoj je ona veoma blizu polu. Kad bih je mogao gledati kako se malo-pomalo diže iznad moga jarbola i kad bih se mogao koliko je najviše moguće približiti toj tački!

Prvi dan ove godine bio je ujedno i dan kad se čini da se Sunce zaustavlja na nebu kao da se koleba na svom putu. Tako sam mogao *ustanoviti da se dužina sjene gnomona odnosi prema*

visini[3] *gnomona* kao četrdeset jedan i četiri petine prema stotinu dvadeset.

Φησὶ γὰρ ἐν Βυζαντίῳ τὸν αὐτὸν εἶναι λόγον τοῦ γνώμονος πρὸς τὴν σκιὰν, ὃν εἶπεν ὁ Πυθέας ἐν Μασσαλίᾳ[4]

(Strabon, II, 175)

Izračunavajući te odnose i njihove promjene, utvrdio sam da ima jedna zemlja na svijetu gdje je odnos jednak ništici, jer je dužina sjene gnomona jednaka nuli. Obrnuto, što se čovjek više približava polu svijeta, sjena je duža u odnosu na visinu gnomona. Ja sam to utvrdio provjeravajući svoje brojeve samo s onu stranu Avenia. Vjerujem, kao i Tales, da je svijet tako ogromna kugla da neznalica može vjerovati da je ravna. Pa ipak, dovoljno je da pogleda horizont sa vrha masalijske Akropole pa da se uvjeri da je zemlja okrugla. Ne vidi li odande kako brodovi nestaju na horizontu poput muhe koja kruži po jabuci?

Ali ljudi su tako sazdani da vjeruju samo svojim obmanama, a njihove jadne oči ne mogu podnijeti sjaj istine i jasnoću brojeva.

TREĆI DAN HEKATOMBEIONA

Artemidina zvijezda[5] je okrugla, Sunce je okruglo, naš svijet može biti jedino okrugao poput njih, a oni mogu imati samo oblik kugle, i sve što je u svemiru ima oblik kugle, ali jesmo li mi u središtu svega toga? Okreće li se svemir, ili se mi okrećemo? Ljutim se što ne mogu odgovoriti na ovo sporno pitanje i želim dospjeti do one tačke u Hiperboreji gdje ću

[3] Ovdje i dalje u tekstu kurzivom su složene rečenice (ili dijelovi rečenica) koji su prijevod grčkog teksta štampanog u neposrednoj blizini toga mjesta. Ponekad se na jedan odlomak grčkog teksta odnose dva ili tri mjesta štampana kurzivom u tekstu.

[4] »On kaže da se u Bizantu dužina sjene gnomona odnosi prema visini gnomona jednako kao u Masaliji.«

[5] *Artemidina zvijezda*, to je mjesec. Često se za mjesec upotrebljava i naziv Artemida, jer je Artemida bila božica mjeseca.

biti na vrhu svijeta i gdje ću razumjeti svu ljepotu svojih brojeva.

A Parmenon mi nudi da krenem stopama Namnićana! Zašto ne Helvećana, koji misle za jedno jezero da je unutrašnje more i vjeruju da su Alpe vrh svijeta? Glečeri Alpa samo su bliže eteru, ali nisu bliže Hiperboreji. Oni u toj zemlji mogu postojati samo zato što nema sunca. Zar se u Masaliji, zimi, ne smrzava po noći, a ne po danu?

ČETVRTI DAN HEKATOMBEIONA

Moram imati brod i moram biti dovoljno bogat da ga dam sagraditi onako kako to želim. Računi bez pokusa nisu ništa, i zato moram ići u Hiperboreju. Nije dovoljno imati gnomonske tablice za sve zemlje Svijeta, valja provjeriti te brojeve i doživjeti radost da ih iskustvo potvrdi.

PRVI DAN DRUGE DEKADE HEKATOMBEIONA

Prošlo je šest dana, a ja sam još uvijek gdje sam bio. Htio sam ponovo posjetiti Parmenona, ali se on izgovorio svečanostima Hekatombe da me ne mora primiti. On je član žrtvenog vijeća i veoma je zauzet. Koješta! Što će se više znati kad bude ubijeno stotinu volova! Zašto bi to udobrovoljilo Atenu, božicu mudrosti? Ni za što! Ali narod i svećenici imaju u tome svoje račune. Osim toga, kako li je to krasan prizor za one koji žele utažiti svoju glad, tih stotinu životinja što muču izdišući na agori, i ta krv što teče prema Lacidonu i od koje pocrvene njegove vode. Posidon bi morao vjerovati da je ta žrtva njemu namijenjena! O Ateno, ako ti je mila ta žrtva, udahni našim arhontima i našim timucima želju da upoznaju narode naše Zemlje i zemlje naroda na putu do Hiperboreje. Tamo leži bogatstvo grada! Tamo je njegova slava.

Narod se nasitio. Svećenici također. Arhonti su svetkovali. Timuci su prodali volove. Svi su zadovoljni. Drahme, stateri i oboli[6] kotrljali su se na tezgama i u vrećama bogataša. A ja se dosađujem i čekam na poziv da iznesem svoj prijedlog pred Skupštinu. Masalijo, ti si grad trgovaca, ali ja te ipak

volim i htio bih da shvatiš što je za tebe korisno. Tvojoj trgovini valja otvoriti nove putove. Znam da Kartažani plove duž zapadne obale Afrike, a Feničani odlaze na sjever u potrazi za jantarom, kositrom, zlatom i krznom. Ne vjerujem u opasnost Heraklovih Stupova, osim ako to nije opasnost koju predstavlja brodovlje Tartesa i Tingisa. Kad Parmenon govori o brodovima što nestaju prešavši prolaze koji vode u more Ocean, on ne misli time reći da brodovi propadaju na dno mora, a to je ta druga strana površine. Parmenon i nehotice zbija šalu. Najžalosnije je što ti brodovi propadaju zato što ih netko uništava ili pali. Prema tome, moram imati brod brži od kartaških. I ljude koji će znati veslati i upravljati brodom, ljude koji se neće bojati poput Parmenona.

TRINAESTI DAN HEKATOMBEIONA

Posjetio sam Felinosa. Pustio me da ga čekam, ali mi nije žao. Felinos je mlad i pun oduševljenja. Saslušao me i obećao mi svoju pomoć, ali i on se boji staraca u Skupštini, još više nego Kartažana.

[6] Drahma i obol su grčki, a stater perzijski novac koji se upotrebljavao u grčkim gradovima. (v. drahma u tumaču pojmova).

— Nemoj dolaziti s njima u sukob, rekao mi je, pričekaj dok te shvate i dok tvoje misli nađu put do njihova staračkog duha. Znaj čekati, iako si nestrpljiv, i onda ću ti moći pomoći. Starci su već takvi da vole upravljati događajima ili da bar vjeruju da je tako. Zamisao treba da bude njihova, iako si im je zapravo ti dao.

Na te riječi nisam mogao a da ne pokažem svoju srdžbu, ali Felinos, koji se uvijek smiješi, reče mi blagim glasom:

— Vjeruj mi, Piteju, moraš imati moć uvjeravanja, kako to i odgovara tvome imenu.[7] A uvjeravati zapravo znači sijati ideje u tuđe duhove. Zrno žita nije ljubomorno na snop. Kad se vratiš sa svog izvanrednog putovanja, bit ćeš mi zahvalan.

Otišao sam od Felinosa utješen, ali slabo raspoložen. Sutra ću, kako mi je on preporučio, posjetiti Politehnosa. Ja, Pitej, čovjek koji se dobro osjeća samo na zapjenjenom moru, ići ću u posjete kao žena. Hoću li se pretvoriti u namirisanu heteru?

PETNAESTI DAN HEKATOMBEIONA

Posjetio sam Politehnosa. Bio sam u njegovoj kući koja se nalazi iznad Lacidona blizu agorske česme. To je veoma lijepo prebivalište ukrašeno na atenski način. Politehnos je putovao u Grčku i donio odande vaze i kipove. Prije no što sam mu objasnio svrhu svoje posjete, morao sam se diviti najljepšim amforama i najljepšim vrčevima kojih su bile pune police toga bogataša.

— Kako ti se sviđa ovaj Dioniz okružen dupinima? A bitka Titana i Herakla? Jesi li vidio ovu iščupanu ruku kojom udara kao toljagom? Što misliš o ovoj Menadi golih grudi?

Divio sam se, ali moje misli nisu bile ondje te nisam pravo znao što da kažem. Je li to neko Politehnosovo lukavstvo da pokazuje svojim posjetiocima sve te umjetničke predmete? Možda želi smutiti njihove misli pokazujući im kipove žena i bogova.

[7] Pitej (grčki: *Pytheas*) dovodi se u vezu sa *python*, tj. onaj koji proriče ili gata. Usp.: Pitija (Pythia): proročica.

— Jesi li vidio ovu Afroditu koja bi mogla biti kopija Praksitelove?

To mi je bilo previše. Ta nisam došao da vidim golu Afroditu, nego da razgovaram o brojevima i gradnji brodova.

Naljutio sam se i odgovorio da mi je miliji Posidon sa svojom muževnom srdžbom od svih ženskih čara Afroditinih. Politehnos se iznenadio, barem se tako činilo, i rekao mi:
— Ti dakle ne voliš žene, Piteju? Vjerovao sam da mornari u svakoj luci gdje se iskrcaju prinose žrtvu Afroditi Pandemos.
— Volim samo svoju majku i fokejsku Artemidu hraniteljicu, a ne tvoju razvratnicu stvorenu za uživanje od kojega mlitavi duh i tijelo. Nju ne želim upoznati jer bi me odalečila od mojih računa i od mora.

— Čestitam ti, narugao se Politehnos, ali ja sam mislio da si došao k meni da se diviš onome što sam donio iz Atene i Korinta.

Na to osjetih kako sam zbunjen pred tim moćnim čovjekom i na oči mi navriješe suze od bijesa.

— Došao sam u posjet arhontu koji vodi brigu o trgovačkim brodovima Masalije.

— Zaista?! reče na to Politehnos, ali onda si morao doći k meni na agoru ili u skupštinsku dvoranu. Tamo te ne bih gnjavio da gledaš moje umjetnine. Zaboravio sam da si potomak Piteja Beoćanina.

Na te riječi ja sam skočio kao da me zmija ujela.

— Moj je djed doista bio Tebanac, viknuo sam, ali to nije razlog da me vrijeđaš! Duh mi je previše obuzet veličanstvenim planovima a da bih se mogao zanimati za tvoje vaze. One su lijepe, ali brojevi mi ne dopuštaju da ih vidim.

Politehnos na to postade mekši i zamoli me da sjednem kraj njega na jastuke.

— I ja također volim brojeve, rekao mi je, ali zar savršeni oblici i prekrasne linije ženskog tijela ne sadrže također najljepše brojeve? Posve kao i glazba, Piteju, koja je također broj i odnos brojeva. Zar ti ne razumiješ akorde lire? To su također brojevi i isto tako oduševljavaju kao i pravi brojevi. Ako ne i više!

— A brojevi svijeta, odvratio sam, brojevi krugova Zemlje, Sunca i Mjeseca, brojevi zvijezda, nisu li oni još ljepši? A glazba neba, nije li ona najljepša duši koja je razumije?
Politehnos me na to uhvatio za ruke i zamolio da mu oprostim što se rugao mom beoćanskom porijeklu. Ali me nastavio ispitivati:
— Gdje si sve to naučio, Piteju?
— Znam samo ono što su mi bogovi htjeli dati, Politehnose.
— Ali osim toga? Jesi li bio u Sirakuzi? Ili na Rodu? Ja sam išao da učim u ta dva grada, a njihove su škole slavne.
Morao sam priznati da sam učio posve sam.
— Jednom sam išao u Atenu i vidio sam Sirakuzu, ali sam bio na trgovačkom brodu i pomagao sam zapovjedniku kako bih platio prevozninu. Nisam imao vremena da se zaustavljam u gradovima, niti da upoznam njihove škole.
— Imao sam dobre učitelje u Masaliji, nastavio sam, i čitao sam dobre knjige u biblioteci i kod samog didaskala.

Politehnos me pogledao i izrekao riječi koje su me zaboljele:
— To je šteta, Piteju, zaista šteta... Ti si morao doći k meni kad si navršio petnaest godina i ja bih te bio poslao u Sirakuzu ili u Atenu. Nije li još uvijek vrijeme da odeš tamo? Hoćeš li da ti arhonti odobre troškove za učenje? Mi bismo rado u ovom trenutku vidjeli nekog našeg u Ateni. Ti bi čak mogao ići i na Rod, i proći kroz Rim, čija nas moć zabrinjava, i donijeti nam obavještenja.
Ista srdžba što sam je bio osjetio prema Parmenonu obuzela je i sada moje srce i moj duh. Dobacio sam Politehnosu da ja znam više nego retori i sofisti iz Atene i Sirakuze.

— Oni imaju olovne stražnjice pa ne mogu ustati od svojih stolova, povikao sam. Oni se boje da će se utopiti ako se popnu na brod. Misao koja ne urodi djelom neplodna je poput ljubavi hetera. Ona, kao i hetere, pruža zadovoljstvo, ali ostavlja za sobom samo gorčinu i očaj. Kad bi moji računi ostali jedino na tome, bili bi samo igra duha. Moram otići da ih oživim i da im dam snagu koju su mi bogovi otkrili.

I tada sam bio zadovoljan vidjevši kako me Politehnos više ne gleda onako s visine i pokroviteljski. Ponovio mi je, kao i Parmenon, da će ispitati mogućnost da iznesem svoj prijedlog pred Skupštinu, i da će ga poduprijeti.

— Ali, dodao je, jesi li bio kod Diaferosa, prvog arhonta? Moraš ga posjetiti, vjeruj mi; idi u moje i Felinosovo ime.
— Nisu mi potrebne posjete, ja trebam drva, olova i bakra da sagradim brod.
— To ćeš dobiti budeš li posjećivao moćnike, Piteju... i budeš li im laskao, dodade smiješeći se, dok mu je pogled lutao po vazama i kipovima.

Pocrvenio sam i vratio se kući, u isti mah i obeshrabren i pun povjerenja.

U tom trenutku opazio sam, kroz vrata terase, u luci jedan brod kako se privlači pomoću konopaca koji će njegov trup iznijeti na jelova debla učvršćena na pijesku i na kamenu. I kad je čitav konop bio namotan na čekrk, odmotali su ga i počeli nanovo; tako i ja moram raditi da bi se ostvarile moje namjere. Svakom moćnom čovjeku u gradu moram iznijeti sve svoje argumente i onda će jednog dana moj brod izaći iz ovog Lacidona koji je tu pred mojim očima, da bi me odvezao prema Prijestolju Sunca.

ŠESNAESTI DAN HEKATOMBEIONA

Probdio sam cijelu noć, čas premišljajući o Politehnosovim uvredama i savjetima, čas tražeći u svojim papirusima neki račun koji bi mi vratio samopouzdanje. Ja sam u pravu i poduzet ću sve da bih uspio, ići ću čak i u posjete. Molio sam se Artemidi, čiji se hram vidi kroz moj prozor. Činilo mi se da razumijem kako mi ona na moje molitve odgovara da samo ljubav ima snagu uvjeravanja. I doista, prezir i mržnja ne dovode ni do čega. Potrudit ću se i bit ću ljubazan sa Parmenonom, pokušat ću da ga shvatim i da mu budem prijatelj. On nije zao, on je samo glup, i boji se.

Ustao sam rano i otišao u brodogradilište. Dugo sam ostao promatrajući radnike i graditelje koji su gradili jednu trijeru za flotu. Jedni su proučavali papiruse ili su crtali po pijesku na obali, a drugi su držali u ruci crne glinene pločice s utisnutim brojevima i slovima. Radnici su ukivali dugačke čavle od ciparskog bakra, tesali debla mirisavih borova, obrađivali debele daske od tvrde hrastovine i čekićima stanjivali olovne ploče.

Upitao sam jednoga od njih koliko je vremena potrebno da se sagradi jedna trijera.

— Najmanje tri mjeseca, odgovorio mi je.

— A kolika joj je cijena?

Radnik je razrogačio oči i promucao brojke. Nije znao računati ni u minama ni u talentima, pa mi je htio reći cijenu u obolima. Shvatio sam da on ne poznaje drugi novac, jer su mu sigurno plaćali dva do tri obola na dan, već prema tome što je radio.

— Obrati se Ksantosu, reče mi na kraju pokazavši rukom jednog od onih što su proučavali papiruse.

Otišao sam do Ksantosa. On je počeo s time da se to mene ništa ne tiče, ali mi je onda ipak stao govoriti o stotinama talenata, tisućama radnih dana, što me je upravo prenerazilo. Dao mi je da vagnem u ruci bakrene čavle i da se prstima osvjedočim o kakvoći drva. Bilo je tu debelih greda od ciparskog cedra i ja sam se opijao njihovim mirisom.

— Jesi li prebrojio koliko je stabala trebalo oboriti? Jesi li se divio kobilici broda načinjenoj od dva ogromna i ravna hrastova debla i pojačanoj na bokovima sa četiri tanja ali isto tako ravna debla? Jesi li prebrojio olovne šipke što smo ih kupili kod Ibera? Izračunaj, za zabavu, koliko bismo tartemorija mogli učiniti od ovog bakra.

Konačno mi je pokazao radnike koji su postavljali trenice jednu do druge na bok broda, dubeći duguljaste rupe u koje su zabijali plosnate klinove od alpskog šimšira.

— Divi se, govorio mi je, divi se čvrstoći i kakvoći ovog posla. Ni nevjestina škrinja nije glađa i sjajnija.

Na susjednom gradilištu jedna gotovo dovršena trijera čekala je da bude porinuta u more.

E pa što! Meni za putovanje prema Sjeveru nije potreban tako velik i tako dugačak brod. Ima previše otvora, previše je izdignut iznad mora... i pokreće ga dvije stotine veslača. Dobar je za krstarenje pred obalom Tauroentuma ili da posluži Parmenonu za inspekcijska putovanja do Emporiona. Svake večeri ljudi silaze na kopno, odmaraju se i jedu. Dvije stotine veslača! Gdje da se smjesti hrana potrebna za dugo putovanje? I gdje bi se na brodu toliko ljudi moglo odmarati. Jer ne smije se dogoditi da ljudi za vrijeme plovidbe polude primorani da žive nagruvani jedan na drugoga. Na ovim trijerama traniti prde u usta talamitima.

Meni treba pentekontor, ali takav koji će biti osposobljen za plovidbu Oceanom. Moj prijatelj Venitat, čiji je otac Kelt, otkrio mi je neke tajne ljudi koji nastavaju zemlje Sjevera. Njihovi brodovi plove po Oceanu, a otvoreni su! Oblik im je takav da su gotovo na razini mora; vidio sam Venitatove crteže: ti brodovi izgledaju kao tanka vretena. Trenice su sastavljene na prijeklop, poput crepova na krovu. Moram sagraditi brod koji će imati otprilike taj neobičan oblik a biti čvrst kao naše monere i uz to ugodan za boravak poput pentekontora. Venitat će mi pomoći.

OSAMNAESTI DAN HEKATOMBEIONA

Cijelu sam noć razmišljao o svom brodu i napravio sam nacrte koje ću pokazati Venitatu prije no što iznesem svoj prijedlog arhontima.

Kad bi me na mahove savladao san, vidio sam svoj brod na valovima beskrajnog Oceana i sanjao da sam stigao u zemlju gdje sunce više ne zalazi.

Odustao sam od toga da bokovi broda budu obloženi trenicama na prijeklop, ostat ću pri tradicionalnom masalijskom i grčkom načinu gradnje: obložit ću ga posve ravnim daskama, dobro sastavljenim i među sobom spojenim pomoću plosnatih klinova. Iznutra ću ga obložiti olovom, a između olova i drveta stavit ću lanenu tkaninu ili tkaninu od egipatske koprive, dobro natopljenu smolom naših borova.

Za kobilicu broda uzet ću najljepši hrast iz naših šuma, najravniji i najčišći. Kad bih se usudio, zatražio bih sveti hrast iz Artemidina gaja! Bilo bi to svetogrđe koje bi mi vjerojatno zamjerili, ali taj bi mi hrast sigurno odgovarao. Jedan od najstarijih radnika u brodogradilištu rekao mi je jednog dana: »Kad imaš dobro položenu, ravnu i čvrstu kobilicu, i kad si postavio bočne kobilice, tvoj se brod gradi sam od sebe«; a onda je dodao: »Zatim učvrstiš rebra na kobilicu, onako kako su vezana rebra uz kičmu«. Tako sam noćas nacrtao čvrstu i ravnu kobilicu koju sam pojačao dvjema bočnim kobilicama.

Na kobilicu ću učvrstiti četrdeset i osam pari rebara i četrdeset i osam sponja. Brod će biti dugačak stotinu i deset stopa, a širok dvadeset i pet stopa. Brod za plovidbu Oceanom mora biti širi nego brod za Unutrašnje more. To je pravilo kojeg se drže u Hiperboreji.

Da bih zadržao pedeset veslača, koliko ih pentekontor mora imati, smjestit ću pod katastromu koja će ih štititi dvadeset četiri klupe sa svake strane broda i zadržat ću dva krmna vesla.[8] Venitat mi je pomogao da riješim teškoće plovidbe po oceanskim valovima: vesla će prolaziti kroz rupe obložene kožom sa prorezima za lopate, tako da će se moći uvući u brod kad se bude plovilo na jedra. Te proreze zatvorit ću nosačima za vesla. Na sredini bit će jarbol. Na pramcu pomoćno jedro — dolon. Kako će imati samo jedan red veslača, neće biti potreban vanjski hodnik, koji je opasan kod plovidbe Oceanom. Sve je u samom trupu broda. Nema nikakvih vanjskih prolaza.

Sprijeda ću smjestiti sklonište za odmor veslača, odzada sobu za sebe, kormilare i keleuste. Oni će imati krevete na sklapanje kakve mi je opisao Venitat i plosnate jastuke.

---

[8] Vidi plan broda na strani 200.

Posljednja dekada mjeseca prošla je kao i čitav mjesec u obilaženju. Ponovo sam posjetio Parmenona, Felinosa, Diaferosa, Politehnosa. Iscrpen sam. Konačno mi je dopušteno da iznesem svoj prijedlog arhontima i timucima sakupljenim u izvanrednoj komisiji. To je čast kojom bih se morao ponositi, ali kako sam za nju previše moljakao, ne osjećam više njenu vrijednost. Sutra, prvog dana metagitniona, pojavit ću se pred glavarima Republike Masalije i branit ću svoju stvar, a istovremeno i stvar svoga naroda, koja će mu služiti na čast.

Noću. Ne mogu spavati. Artemida osvjetljava moj papirus. Mislim na ono o čemu ću govoriti za nekoliko sati. Hoće li mi uspjeti da pobijedim te premudre starce i te bogataše koje je lagodan život učinio strašljivcima? Molio sam Artemidu da me nadahne i da posreduje kod svog brata, boga sunca, kako bi mi dozvolio da ga gledam u svoj njegovoj slavi, na vrhu Svijeta, tamo gdje on pobjeđuje Noć i gdje Bijeli Konji pobjedonosno vuku njegova kola čitav prekrasni dan.

PRVI DAN METAGITNIONA

Sam sam. Kasno je i Artemida sja svim svojim sjajem. Slušam žubor mora na obali i Veliku česmu pod agorom, koja teče bez prestanka. Imam sve svoje brojeve pred očima, jer sam ih rasprostro po stolu i podu da bih u njima uživao. Svjetiljka ih sve obasjava svojim treperavim svjetlom od kojeg dršću nacrti broda i postaju živi. Za mene su govorili brojevi i bogovi su ih učinili rječitima. Parmenon mi je dao dozvolu da uđem u brodogradilište i stavio mi na raspolaganje sve što je potrebno za gradnju. Osjetio sam kako se njegova staračka krv zagrijava pri pomisli na more. Uspravio se i, dok je govorio, lice mu je opet postalo mlado. Sve sam mu oprostio, jer mi je postalo jasno da je pravi mornar — njegov je pogled bio pogled zapovjednika koji pod krmenom statvom trijere zapovijeda keleustima, kormilarima i svom osmatraču na provi.

Politehnos se u početku rugao mojoj želji da idem barbarima Sjevera, ali je poslije postao mekši i uzbuđenim je glasom zatražio od arhonata da stave u urnu bijeli kamen i da glasaju u prilog mojoj zamisli. Felinos je od uzbuđenja brkao trijere i monere, govorio je o odlasku Kartažanima, a htio je reći Cimbrima. Diaferos je tražio da svi usvoje moj prijedlog.

— Pitej mora imati dobro sagrađen brod, brži od kartaških, i neka nam se vrati kad otkrije tajne Feničana!

Kad su robovi ispraznili sadržaj urne na stol, u njoj su bili samo bijeli kamenčići; svi su crni kamenčići ostali u rukama arhonata i timuka. Prebrojili su kamenčiće: nitko se nije suzdržao od glasanja.

Svima sam se zahvalio. Svečano sam obećao da ću opravdati njihovo povjerenje. Još sam uvijek zbunjen i začuđen što je tako brzo pala odluka i što je jednoglasno prihvaćena.

BRODOGRADILIŠTE

Πολλὴν δὲ προέρωσε τάμων ὁδον Ὠκεανοῖο
· Νῆσον κεν Θούλην εὐεργέϊνηί περ ἵκοις.

Denis Perieget

Dugim i dalekim putem, prelazeći vode **Oceana** na *dobro napravljenom brodu sagrađenom za ovo putovanje,* ti ćeš konačno doseći taj otok **Tulu.**

DRUGI DAN PRVE DEKADE METAGITNIONA

Noću. Satrven sam od umora, ali sam sretan. Jutros sam rano ustao. Vidio sam sunce kako se diže iznad ovog brda koje je tako neobično slično Himetu kad se gleda sa mora ispred Pireja. Silazeći prema brodogradilištu, zaustavio sam se za trenutak u gledalištu amfiteatra i razmišljao. Ispod mene, na obali, vidio sam ribare kako se vraćaju s mora s punim barkama ribe. Veslali su, pjevali i zvali žene koje su se, noseći amfore s jednom ručkom, već uputile česmi po vodu. Jedna me od njih, penjući se putem što prolazi kraj kazališta, opazila i rekla:

— Jesi li uranio za večerašnju komediju? Ili si tu još od sinoćnje predstave?

Nasmiješio sam joj se, ali nisam odgovorio, jer ne želim gubiti vrijeme razgovarajući sa ženama; one čovjeka uvijek odvlače tamo kamo ne želi ići. A ja, Pitej, ja znam kuda hoću da idem. Stražar na vratima brodogradilišta zatražio je od mene propusnicu, i ja sam mu pokazao koštanu pločicu što sam je dobio od Diaferosa.

— Zdravo, Piteju, rekao mi je stražar. Želim ti najljepši i najbrži brod, jer čitav grad već zna za tvoje planove.

Glasinama se novosti brže šire, a u svim skupštinama ima brbljavaca. Venitat je već bio stigao, kao i moj rob, i mi smo odmah otišli da posjetimo upravitelja brodogradilišta, koji ima simbolično ime Nausiforos[9]. Vjerujem da imena nose u sebi neko znamenje i sretan sam što mi je uspjelo uvjeriti svoje utjecajne prijatelje, jer bi se iz moga imena moglo izvesti značenje »onaj koji ima moć uvjeravanja«.

Miris cedrova drveta, smole i rastopljena olova opija me jače nego miomirisi iz Arabije.

Nausiforos nas je odveo u dvoranu gdje izrađuju nacrte brodova. Odmotao je moje nacrte i raširio ih na velikom stolu. Stavio je na rasprostrti papirus velike olovne karike koje su nekoć služile za učvršćivanje jedara, da se ne bi ponovo smotao.

Gledajući moje nacrte, Nausiforos je kimao glavom, a Venitat se smiješio u svoju keltsku bradu.

— Ne bi li ti htio pentekontor kakve imamo u Lacidonu? Imao bi ga odmah.

— Hoću novi brod, koji će biti načinjen tako da se može suprotstaviti Oceanu. Pogledaj, on će biti širi i viši od pentekontora. Paluba ga pokriva od pramca do krme.

— Zašto ne uzmeš trijeru?

— Preteška je i prespora, i treba preveliku posadu. Kako da se za nju osigura prehrana na negostoljubivim morima?

— U redu, napravit ću ti brod, ali moraš mi pomoći.

Zahvalio sam mu i obećao da ću dolaziti svakog dana.

— Možeš li raditi preko ljeta i jeseni? — upitao sam ga.

---

[9] *Nausiforos* znači: onaj koji pravi lađe.

— Mogu, budući da imam nalog arhonata. Kaniš li ti, Piteju, otputovati zimi?

— Krenut ću na put u proljeće, ali bih želio preko zime naviknuti svoje ljude na teškoće i uvježbati ih na našem moru, kako bi mirno mogli prkositi hiperborejskoj zimi koja traje čitavu godinu.

TREĆI DAN METAGITNIONA

Dan sam proveo kod Venitata proučavajući keltske putne izvještaje pribilježene na grčkom budući da keltski nema svoje pismo. Venitat je za mene ispitivao nosače mješina i goniče mazgi što dopremaju kositar i jantar. Ti su izvještaji često zbrkani, jer se ovi barbarski narodi ne izražavaju jasno poput Grka. Oni ipak prilično tačno opisuju brodove za prijevoz kositra od Iktisa do ušća Sekane, a opisuju i brodove koji su dolazili iz Bazileje i donosili jantar. Želio bih djelomično kopirati te brodove, jer oni uspješno odolijevaju burama sjevernih mora. Provjeravam svoje nacrte. Venitat mi je donio i dragocjeni opis puta od Iberije do Bazileje. Taj prikaz govori o nekoj zemlji zvanoj Tula, koja se nalazi na kraju Svijeta. I tako se sve slaže s onim što mi je već poznato iz drugih izvora. Ali, ja ću proučiti ove tekstove kad za to dođe vrijeme. Zasad ću misliti samo o brodu koji će me zajedno s mojim ljudima odnijeti do zemalja koje me privlače kao što najljepši cvijet privlači pčelu.

ČETVRTI DAN METAGITNIONA

Izabrao sam među deblima u skladištu kobilicu za svoj brod. Nausiforos me uvjerava da je to hrast iz svete šume. Jako rado u to vjerujem. On tvrdi da je to oborila Zeusova munja, a svećenici su dopustili da ga prenesu u brodogradilište. Kaže da je to znak bogova što sam odabrao baš ovo stablo. Međutim,

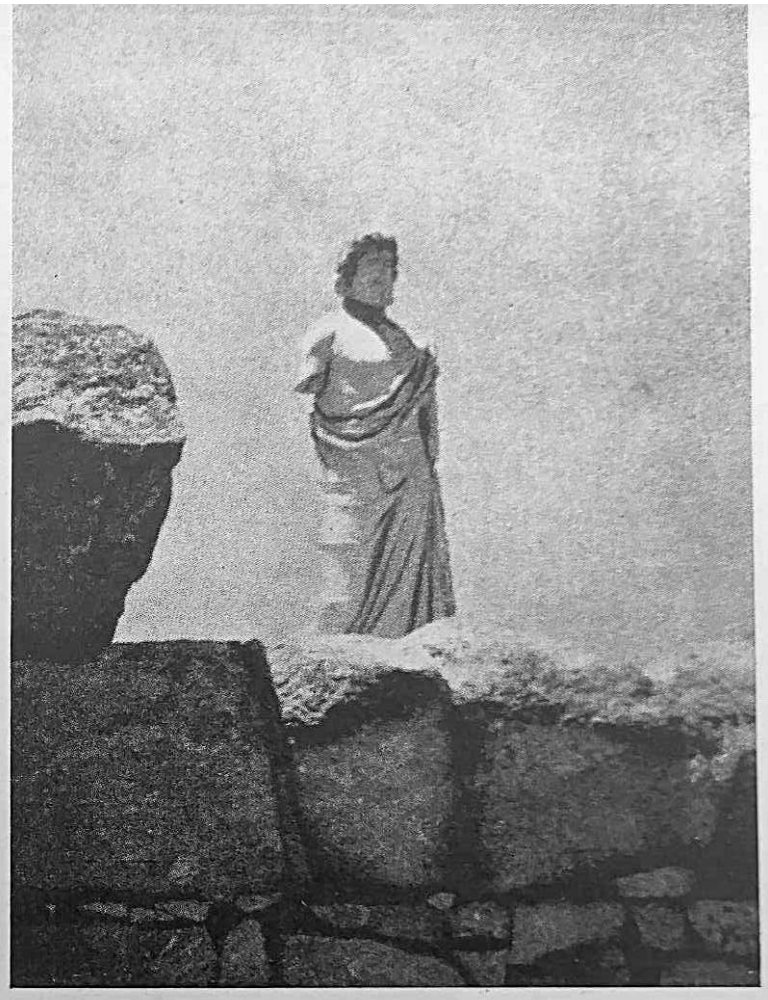

. . . žrtvovat će za mene pijetla bogu Asklepiju

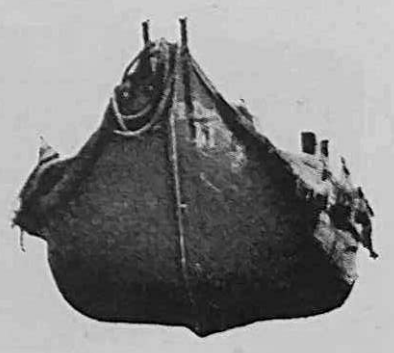

Čamac iz Trebizonde koji po svom obliku podsjeća na nordijsku brodogradnju

Delfi: »Svetište Masalićana«

... bog Apolon koga barbari nazivaju BELEINO

ja bih prije rekao da je to zbog toga što je bilo najravnije, najglađe i najduže. Izabrao sam također i dva druga debla za bočne kobilice i građu za pramac i krmu. Neprekidno mislim na riječi starog radnika: »Kad imaš dobro položenu, ravnu i čvrstu kobilicu...« Treba mi još hrastovih debala, za rebra, spone i okvire na palubi.

Sva je građa obilježena početnim slovom moga imena. Za mnom ide rob sa željezom usijanim na žeravici i pritište ga na drvo. Godi mi mirisni dim koji se diže uz šištanje. Čovjek bi rekao da drvo uzdiše izgovarajući »Piii...!«

Odabrao sam cedrove od kojih će se napraviti daske za oblaganje broda. Oni potječu sa Cipra i Tira. Prije mnogo godina stiglo je na naše obale, dotjerano slabim notskim vjetrom, kartaško brodovlje. Parmenon, koji je u to vrijeme bio mlađi zapovjednik trijere, zaustavio ih je i pretražio. Sav je teret bio zaplijenjen. Bilo je to ovo tvrdo i mirisavo drvo koje će sada poslužiti za moj brod.

Usijano željezo rasprostire miris tamjana. Za katastromu i prostorije uzet ću ariš s planina iznad Alalije, jer ariševina ne trune i čvrsta je. Jasno, selme će biti od hrastovine.

Građa je odabrana. Preostaje samo još da ljudski rad oplodi zamisao i da oživi mrtvu tvar.

PETI DAN METAGITNIONA

Nausiforos mi je dao nacrt. Mora se brzo raditi. Iz Grčke stižu uzbudljive vijesti. Aleksandar je dospio do Inda, a njegov general Nearh spreman je da se s veličanstvenom flotom uz obale Eritreje vrati u Heladu. Masalija ne smije zaostati za drugim helenskim gradovima.

Jedni pobjedonosno prelaze Istok, a drugi se moraju otputiti u još tajanstveniji Zapadni svijet i sjeverne zemlje. To je zapalo mene. Zbog tih sam vijesti imao nekoliko posjeta. Parmenon je došao k meni na brodogradilište. Pomladio se. Čak bi želio ići sa mnom.

Sretan sam što sam prisilio arhonte da se odluče prije ovih vijesti koje sam, uostalom, predviđao.

Parmenon je ponovo došao k meni. Pratio ga je Eutimen, koji bi želio poći sa mnom. Svi bi htjeli ići, a kobilica broda nije još postavljena.

Eutimen je pun mladenačkog oduševljenja. On je lijep i drago mi je što se zanosi mojim planovima.

— Ti ćeš postati novi Hanon, rekao mi je. A ja sam pomislio, iako mu to nisam rekao, da bi on morao postati novi Hanon. Večeras sanjarim o odlasku s njime. Ići ćemo zajedno do Heraklovih Stupova. On će pomagati meni, a ja njemu da ih prijeđemo. Izigrat ćemo Kartažane pomoću lukavstva o kome rado maštam. On će poći Hanonovim stopama prema Kerneji i zemlji gorila[10], a ja ću na put što vodi prema Prijestolju sunca.

SEDMI DAN METAGITNIONA

Eutimen je došao k meni. Tražio je da ga povedem sa sobom. Rekao sam mu da sam to i očekivao od njega. Kad bi krenuo sa mnom, bila bi to za mene velika radost, a i velika pomoć, ali će možda biti korisnije za naš grad da on otplovi prema zapadnoj Africi.

U prvi je mah bio veoma razočaran. Njegovo još uvijek mladenačko svježe lice bilo je tužno. Zatim je njegova usta obasjao smiješak i on mi je rekao:

— Dakle, Piteju, ti misliš da bih možda i ja mogao biti navarh? Ja sam dosad plovio samo na masalijskim trijerama i nikad nisam prešao Kirnos ili Hemeroskopeion.

[10] Hanon je godine 470. pr. n. e. dospio do rijeke Gambia u današnjem Senegalu.

— To baš nije tako malo, Eutimene, odgovorio sam mu. Ja sam siguran da će ti grad na moj zahtjev povjeriti jednu moneru da me pratiš do Heraklovih Stupova, a onda će se naši putovi razići. Zasad, čitaj ponovo ono što je napisao Hanon. Naši su timuci dali prevesti s punskog njegov izvještaj o putovanju. To je krasna pustolovina. Znaj također da je otputovao sa šezdeset brodova prema zemljama koje je slabo poznavao. Ponekad se valja diviti svojim protivnicima i priznati zasluge svojim neprijateljima.

Eutimen je otišao neodlučan. On bi rado išao sa mnom. Htio bi da mi bude proreta. Ali sam shvatio da ga isto tako privlači mogućnost da sam vodi ekspediciju. Mlađi je od mene, pomoći će mu njegova mašta. A i njegova hrabrost.

Otišli smo zajedno u brodogradilište. Ljudi učvršćuju prva rebra na kobilici i bočnim kobilicama. Gledan s visine zidina, moj mi brod već liči na ogroman riblji kostur. Pravi oblik dobiva se uvijek dobrom usporedbom. A odgovarajuća zamisao uvijek treba da bude prilagođena zadatku.

PRVI DAN DRUGE DEKADE METAGITNIONA

Imao sam mnogo posla i nisam ni taknuo ovaj svitak. Uveče, kad sam se vratio kući, sunce je već nestalo iza Kekilistriona. Često sam ostajao proučavajući svoje planove s brodograditeljima, brojeći drvo za oblaganje bokova broda, iskušavajući čavle, birajući konopce i platno. I sati su brzo prolazili donoseći neplodnu noć koju smo pokušavali pobijediti svjetiljkama ili bakljama. Nausiforos mi je savjetovao da najveća širina mog broda ne bude tačno na sredini već malo prema pramcu.

— Jesi li promatrao tune? One plivaju brzo, a najveća im je debljina bliže glavi nego repu.

— On je u pravu: gotovo su sve ribe tako građene. I zato sam dao premjestiti donja rebra broda malo ispred jarbola, tako da mi brod bude po obliku što bliže tom uzoru.

Vruće je. Ostavio sam vrata otvorena i vidim odavde djevojke što šeću po terasama Artemidina hrama koristeći posljednje

svjetlo dugog ljetnog sutona. Moje su uši gluhe za njihovu pjesmu, a srce neosjetljivo za čarolije njihove mladosti. Zatvaram i oči, ne želim vidjeti ništa drugo osim dugog puta prema sjevernoj zemlji, puta koji će me odvesti prema vječnom danu, prema jantaru, kositru, a možda i smrti. Ali smrt će mi biti ugodna ako se konačno uvjerim u istinitost svojih brojeva i njihovu ljepotu dostojnu bogova.

DVANAESTI DAN METAGITNIONA

Pod čiju ću zaštitu staviti svoj brod? Među morskim nimfama o kojima pjeva Homer, a kojima sam se divio u prekrasnom izdanju što su ga naručili naši arhonti, samo su Nausikaja i Kalipsa živjele u Oceanu, na otocima tajanstvenim poput zemalja do kojih bih želio doći. Ali Nausikaja je samo kći jednog kralja i u slučaju potrebe ne bi mogla dovoljno uspješno zazivati bogove. A što se tiče Kalipse, ona je Atlantova kćerka i zadržava svoje junake sedam godina kod sebe, a to je predugo za putovanje! Inona pak spašava samo brodolomce, a ja ne bih želio da se nađem među njima. Vjerujem da će biti opravdano poštovanje ako svoj brod stavim pod božansku zaštitu Artemidinu. Stavit ću na njegovu pramčanu statvu agalmu od čvrste bronce na kojoj će Artemida biti prikazana kako uzima strelicu iz svog tobolca. To će simbolizirati znanje koje je spremno da izađe iz moje glave i da poleti među ljude. I tako će se moj brod zvati »Artemida sa strelicom«, a to mi se ime sviđa. Strelica je brza i dostiže svoj cilj.

TRINAESTI DAN METAGITNIONA

Venitat će poći sa mnom. Eutimen je nekoliko dana pokazivao da je ljubomoran na njega, ali ga malo-pomalo misao na ono drugo putovanje približava konačnoj odluci. On shvaća da mi

Venitat, koji govori keltski, može i te koliko pomoći. Shvaća da mora okušati sreću u plovidbi prema jugu i da je isto tako nužno da se dokaže tačnost računa o crti što prelazi sredinu Svijeta kao što je nužno ono što ću ja pokušati da dokažem. »Artemida sa strelicom« imat će isto tako savršen oblik kao što je savršeno tijelo njene zaštitnice. Neprestano promatram radnike kako ubrzano rade da bi pripremili drvo od kojeg će biti sagrađen moj brod. Nausiforos je izračunao da će »Artemida« stajati grad gotovo koliko jedna linijska trijera, jer ima specijalan oblik. Odgovorio sam mu da zato njeno izdržavanje neće stajati četiri talenta svakog mjeseca i da će sigurno donijeti gradu više slave i ugleda nego jedna trijera.

— Mi ćemo vas stajati jedva jedan talenat na mjesec, a ja se nadam da ćemo se vratiti s jantarom u našim skladištima, ili s kositrom, i tako naknaditi troškove. A možda ćemo pri tom čak i zaraditi. Izračunaj koliko je posrednika potrebno da jantar stigne do Masalije. A svaki od njih na tome zarađuje! Nausiforos se umirio. Njemu su interesi grada tako prirasli srcu da se čini kao da daje drahme iz vlastite kese. Zatim sam govorio o Eutimenu i on mi je pokazao jednu moneru koja je po svojoj konstrukciji i oblicima naročito uspjela.

— Ova bi monera mogla pratiti tvoj brod kad bi veslači malo jače uprli o vesla.

— Mi ćemo je čekati, nemaj brige! Postoji samo jedno mjesto na putu gdje će svi morati zgrabiti vesla! Koje je to mjesto, to ću ti reći kad se vratim, odgovorio sam mu videći ga ponovo zabrinuta.

— Ne bih htio da ostanem bez ove monere čiji je zaštitnik Dijete Heraklo.

— Ne boj se, s takvim zaštitnikom i Eutimenovim znanjem ona će se vratiti u Lacidon.

POSLJEDNJI DAN METAGITNIONA

Žuri mi se da ponovo budem na zapjenjenom moru. »Artemida sa strelicom« polako se rađa. Zadivljeno gledam kako bestjelesna i nedohvatna misao može djelovati na materiju.

Jednog mi je dana moj ujak Krinas stariji, liječnik, pokazao nasađena jaja u različitim razvojnim fazama pileta. Naredio mi je da kroz dvadeset dana svakog dana uzimam po jedno nasađeno jaje ispod kvočke. Vidio sam kako se zametak razvija od očiju i neke vrste crva koji će se kasnije razviti u kičmu ptice.

— Koja misao upravlja rađanjem pileta? upitao me dvadeset prvog dana, kad je životinjica, živa i potpuno oblikovana, sama razbila svoju ljusku.

Večeras sam razmišljao o Ideji svijeta, i mogao sam zaključiti jedino to da ništa ne znam. Zamislio sam svoj brod i ta zamisao prelazi sada kroz ruke ljudi koji ga grade, kao da moj mozak zapovijeda stotinama ruku. Ali tko može dokučiti »Ideju svijeta«? Tko može shvatiti skladnu pjesmu zvijezda u njihovu neprekidnom ritmu? Naši su bogovi stvoreni na našu sliku i priliku, ali brojevi su također bogovi. Ili oni možda samo izražavaju bogove kojima mi ne dajemo čovječji lik? Osjetio sam nešto poput vrtoglavice i plakao sam zbog nemoći svoje spoznaje.

Sretan je tko je poput Aleksandra imao za učitelja jednog Aristotela Stagirićanina, koji mu je dao ključeve moći. Sretni su oni što su slušali Sokrata i razgovarali s Platonom! Zahvalan sam našim arhontima što su za našu biblioteku kupili svitke koji pronose u daljine misli mudrih ljudi. Htio bih imati vremena da ih ponovo čitam, ali ako je djelovanje jedan oblik misli, ono oduzima čovjeku sve njegovo tako ograničeno vrijeme. Hoću li na putovanju imati vremena za razmišljanje? Morat ću svladavati druge teškoće, a Aristotelove »teškoće« moraju ustuknuti pred teškoćama plovidbe, puta kojim valja ići, nesuglasicama među ljudima i kruhom što ga oni moraju dobiti.

Ja se ne žalim. Sretan sam što mogu odjelotvoriti svoje znanje, ali žalim što mi je život tako kratak.

Posljednji je dan mjeseca metagitniona. Sutra počinje drugi mjesec. Sutra će se održati sjednica Skupštine na kojoj će Eutimen, prema mojim savjetima, iznijeti prijedlog za svoje putovanje. Venitat i ja ćemo ga podržati koliko god budemo mogli. Parmenon, koji se iz dana u dan sve više pomlađuje, branit će njegovu stvar. Imao sam krivo što sam loše sudio o njemu. Platon griješi kad kaže da je morska pučina kvariteljica. To možda vrijedi za metale, koje more nagriza, ali ne vrijedi za ljude koji na njemu žive. Meni su ovdje u Masaliji draži ribari nego seljaci. Uvijek se prepirem s onima koji obrađuju zemlju oko moje ladanjske kuće na cesti za Trezenu, a nikad se nisam morao požaliti na ribare sa Lacidona. Priznajem da sam malo pristran.

DRUGI DAN BOEDROMIONA

Skupština je odgođena zbog bučne Boedromijske svečanosti. Narod je već takav: uvijek želi buku i besmislenu aktivnost. Mjesecima šutke podnosi svoje gospodare, ali mu odjednom treba vike i trke koje nemaju nikakva smisla. Zatvorio sam se u svoju kuću, — ali uveče sam se popeo na terasu i vidio sam gomilu kako trči u svim smjerovima, slobodni ljudi dopuštaju da ih guraju njihovi robovi, a učitelji dopuštaju to svojim učenicima. A sutradan će im strogim glasom izgovarati uobičajenu formulu: »Robovi, na posao!« I, glasom drhtavim od straha: »A vi, mrtvi, vratite se u Podzemlje!« Svi su uvjereni da su u toj gomili bili među njima i mrtvi, kao da mrtvaci nemaju pametnijeg posla nego da prisustvuju onim svečanostima dostojnim barbara. Mrtvi počivaju u miru i ostaju tamo gdje jesu. A među nama ostaje samo uspomena na njih koju mi štujemo.

Za mene je to izgubljen dan. I za Eutimena također. Pa čak i dva, jer se danas svi odmaraju od te besmislene vike i trke. Poručeno mi je da će se o Eutimenovu prijedlogu raspravljati na sutrašnjoj sjednici. Sutra! Uvijek sutra! Kao da smo mi gospodari sutrašnjice i budućnosti.

ČETVRTI DAN BOEDROMIONA

Eutimenu je konačno uspjelo da Skupština prihvati njegov prijedlog. Dao sam da se rasprostre na zid pred arhonte i

timuke veliki stadiazmos na kome je prikazan svijet kako ga mi poznajemo.

Pišem ove retke pošto je otišao Eutimen, koji je bio kod mene na večeri. Njegov je pogled lutao prema luci kao da već traži onaj brzi brod što će ga odvesti prema njegovoj sudbini. Zajedno smo molili Artemidu da bude sklona našim putovanjima. Iako nas naši putovi moraju odvesti u suprotnom pravcu, kao što se to može vidjeti na stadiazmosu, obojicu nas je potakla ljubav prema našem gradu, koji želimo vidjeti u sjaju i sreći.

Eutimen mi je ponovo rekao da mu je žao što me neće pratiti na mom brodu. Na trenutke zavidi Venitatu, ali kad pomisli na doživljaje koji ga čekaju na njegovu putovanju, pogled mu postaje življi i on je sretan.

Venitat je došao poslije večere. Smješkao se u svoju plavu bradu i donio malu amforu vina sa svoje zemlje u Mestramali.

— Pijmo za naše brodove! rekao je lijevajući vino u čaše. Pijmo za Apolona čija ćemo kola i prijestolje vidjeti u svem njihovu sjaju.

Zatim nam je pričao novosti iz grada i luke. Parmenon obilazi sve i svakoga i moli da nam pomognu. Felinos je otišao da vidi kako napreduje gradnja »Artemide sa strelicom«. Obećao je radnicima nagradu ako prije zime dovrše brod. Politehnos je naredio da mu iz Pireja donesu novu vazu na kojoj će biti naslikan Apolon sa svojim kolima. On misli samo o tome. Jedna naša trijera uhvatila je jedan kartaški brod, ali je on uspio pobjeći zahvaljujući jakom kertiosu.

Venitat je uvijek moj najbolji savjetnik. Naredne dekade očekuje tovar kositra, pa će u mojoj prisutnosti ispitati vodiča.

PETI DAN BOEDROMIONA

Posljednja dva dana proveo sam u brodogradilištu. Nausiforos mi je pokazao laneno platno dopremljeno iz Rodeje. Birsa je pravilna i dobro tkana. Nausiforos je odvojio jedan dio platna za »Artemidina« jedra.

— Imaj na umu da ćemo trebati rezervnog platna, rekao sam mu. Oceanski valovi su izjelice.

SEDMI DAN BOEDROMIONA

Ne vjerujem da ću do polaska moći svakog dana upisivati u ovaj dnevnik. Nemam vremena. Čim odlučim da se na trenutak odmorim, Nausiforos me uznemiruje svojim pitanjima i šalje mi u kuću svoga momka. Njegovi su radnici oduševljeni nacrtom broda. Što se više pokazuju njegovi oblici, to se bolje zapaža njegova ljepota. A po toj se ljepoti može suditi o njegovu savršenstvu. Ono što je lijepo, to je i dobro. Ono što je lijepo, korisno je zato što potpuno odgovara svojoj svrsi. »Artemida« je već sada veličanstven brod. Lijep je poput lijepe kobile. Tuna je lijepa. Dupin je lijep. Zašto? Oni su lijepi zato što zahvaljujući svom obliku mogu brzo ploviti u dubokoj vodi. A sami po sebi nisu ni ljepši ni ružniji od barbuna ili hudobine. Ali barbun i hudobina su spore i glupe ribe. One nisu gospodari mora poput dupina ili tuna. I zato se lik barbuna ili hudobine nikada ne utiskuje u novac, a lik dupina može se na njemu naći. Kobilica i bočne kobilice dobro su postavljene. Rebra su pojačana i učvršćena obručima. Dijelovi oplate, dobro izblanjani, sastavljeni su i učvršćeni pomoću šimširovih klinova.

OSMI DAN BOEDROMIONA

Nausiforos je dao da se naprave klupe za veslače, tako da se mogu postaviti čim gradnja »Artemide« bude dovoljno odmakla. Htio sam da klupe budu šire od onih na trijerama.

Dao sam izdupsti na svakom sjedištu udubinu u obliku sedla i u tu udubinu dat ću da se stavi tanki kožni jastuk napunjen vunom. Valja imati na umu da moji veslači neće biti robovi već slobodni ljudi, kojima je to zanimanje. Znam također da će oni morati provesti sate i sate na svojim klupama za vrijeme duga puta Oceanom i sjevernim morima. Budu li ugodnije sjedili, brže će veslati i brod će brže ploviti. Mislim i na to da za svoje ljude, osim preklopnih kreveta u njihovoj prostoriji na pramcu, dam napraviti strunjače u uzdužnom prostoru broda.

Drvene grede povezivat će jednu stranu broda s drugom. One će se pružati preko čitave širine broda. Predvidio sam da veslači budu sa strane i odozgo zaštićeni zaklonom od dasaka koje se mogu maknuti. Ta nova vrst katastrome imat će svojih prednosti i za ružna i za lijepa vremena. Veslači neće biti izloženi ni studeni ni sunčanoj žezi. Za lošeg vremena, dobro zaštićeni, moći će neprekidno veslati. Skalme će omogućavati da se vesla mogu okrenuti. Kad budemo plovili na jedra, uvučena vesla bit će pričvršćena iznad klupa. Skalme će imati zapušače koji će priječiti vodi da prodre u brod. Ljudi će tako moći potpuno mirno spavati ili se zabaviti igrama kakve već igraju dokoni ljudi. Daske koje će se moći po volji skinuti ili staviti omogućit će da u prostoriji za veslanje uvijek bude dovoljno svjetla i zraka.

Svi se dive inventivnosti s kojom je napravljen taj pomoćni dio palube, ali ja nikome ne otkrivam tu tajnu za koju zahvaljujem Venitatu.

DEVETI DAN BOEDROMIONA

Nausiforos me uvjerava da će brod biti dovršen do zimskog solsticija. Nestrpljivo čekam da ga vidim kako je zaplovio.

— Tako ćeš ga moći iskušati još za vrijeme zime, kako si želio, rekao mi je. A moći ćeš i izabrati ljude za posadu.

Sretna li Eutimena! Preuzeo je svoj brod i, prije no što će dati da se izvrše preinake koje iziskuje dugo putovanje, pošao na krstarenje do Velikih Stekada. Duvao je kertios. Htio sam vidjeti kako će proći iza Imadrasa pa sam se zaputio za njim na konju salijenskom obalom.

Veslači su veslali do časa kad je brod skrenuo da uhvati vjetar u jedro. Tada je Eutimen naredio da se podignu i uvuku vesla, a mornari su u isto vrijeme razvili glavno i pomoćno jedro.

Brod kao da se kolebao koji trenutak, a onda je upravo poskočio naprijed pod naletom kertiosa koji mu je snažno udario u jedro. Vodič i kormilar upravili su ga u smjeru tjesnaca Malih Stekada i vidio sam ga kako odmiče prema jedva vidljivom rtu na istoku. Kad je prošao iza Imadrasa i ponovo se pojavio pod jutarnjim suncem, stao sam kao lud vikati izražavajući Eutimenu svoju radost. Ali me on nije mogao čuti. Međutim, bilo da mu se učinilo da me vidi na stijenama, bilo da je uputio molitvu Artemidi, podigao je ruke prema meni — okrenuo se dakle i prema Masaliji. Ja sam njega dobro vidio pod aplustrijom u obliku palme: uspravan kao Apolon na svojim kolima gledao je prema pramcu gdje je proreta pazio da ne nalete na kakvu podmuklu stijenu.

Vratio sam se u Masaliju putem što vodi kroz močvare Hukelne i razmišljao o tome kako ćemo krenuti na put kad proljetni solsticij navijesti da se vraćaju lijepi dani. Tada ćemo zajedno ploviti prema Zapadu do Heraklovih Stupova. Kako će to biti divno, kad budemo svaki na svom brodu na beskrajnoj morskoj pučini. Posve sam zaboravio da prolazim kroz močvare, na konju, koji srećom poznaje put... Prije no što ću se vratiti kući, svratio sam da vidim »Artemidu«. Kod kuće me čekao Venitat da zajedno ručamo.

Imao je u ruci komad sjajnog kositra i veliki grumen mirisnog jantara.

— Namnićani su došli! Što su ti rekli?

Venitat me uvjeravao da ću od njegovih prijatelja sa sjevera saznati sve što želim o njihovoj zemlji kao i o zemljama jantara i kositra.

— Dođi k meni da ih vidiš. Čekaju te.

Večeras sam ucrtao u svoj stadiazmos ono što sam čuo od Venitata i njegovih prijatelja. Pažljivo sam ubilježio položaj Iktisa, zemlje kositra, i Abaloa, zemlje jantara. Uz Iktis sam na margini zabilježio i ime čovjeka koji se zove Karnut. Znam čak gdje ću naći njegovu kuću.

Prema kazivanju Namnićana, Oksisama je na pravcu koji vodi prema Zapadu južno od Beleriona.

Išao sam pogledati »Artemidu« i zadovoljan sam napredovanjem radova. Čitavo je dno postavljeno na kobilicu i bočne hrptenice, a uskoro će se drveni bokovi uzdizati u onakvom obliku kakav sam nacrtao.

PETI DAN DRUGE DEKADE BOEDROMIONA

Eutimen se vratio s Velikih Stekada. Sretan je i ponosan što je gospodar tako lijepa broda. Zajedno smo utvrdili koje je preinake potrebno izvršiti na njemu za dugu plovidbu.

— Moj brod neće trebati toliko skloništa kao tvoj, rekao mi je, jer ja idem prema zemlji sunca.

— To je istina. Ali tebi će trebati vode i namirnica.

— Ponijet ću vina i udica, odvratio mi je.

— Kao što je Diogen ponio glad i svoj ogrtač...

— Treba da staviš kljun-bodež na razini vode. Možeš sresti Kartažane. A trebat će ti i laneni šatori da zaštitiš svoje ljude pod žarkim suncem.

— Trebat će mi ruke za vesla i rezervna jedra.

Tako smo se smijali i ćaskali za vrijeme večere pijući trezensko vino.

Eutimenovo dobro raspoloženje budi u meni pouzdanje u budućnost. Bio je u brodogradilištu da vidi »Artemidu« i malo mi je zavidan što imam brod sagrađen prema vlastitim nacrtima. Ali on ipak razumije da je za plovidbu sjevernim oceanom potreban brod koji će imati zajedničkih osobina s brodovima naroda koji tamo žive.

Pet dana odlazio sam svakog jutra i večera, pa čak i noću, u brodogradilište. Bokovi broda počinju se dizati. Mislim na nabavljanje namirnica. Bio sam kod Ksantosa, lončara. Naručio sam stotinu lagena za garum i isto toliko amfora s jednom ručkom za vodu. Što se tiče vina, kad za to dođe vrijeme, kupit ću začinjenog vina i vina s otoka Tasa za miješanje. Trebat će mi najmanje tri stotine amfora.

Dao sam da se naprave daske s rupama na odgovarajućoj udaljenosti u koje će se moći uglaviti amfore. Te će daske biti u donjem prostoru broda, a moći će se pomicati kad to bude potrebno zbog ravnoteže. Za održavanje ravnoteže odlično će mi poslužiti ono crno kamenje što ga je Zeus bacao da pomogne Heraklu. Prikladne je težine i zauzima manje mjesta nego bijeli obluci iz Karsisa ili Karosa, koji su lakši i imaju manju gustoću.

Moram misliti na sve. To je zapovjednikov zadatak. Pa ipak, moji će mi ljudi zavidjeti kad me budu vidjeli, naizgled besposlena, na palubi. Kako da im objasnim da radim koliko i oni: ako njih bole ruke od veslanja, mene boli glava od napornog razmišljanja. Čovjek može ponekad zbog neke misli ili problema trpjeti isto toliko koliko trpi žena pri porodu. Što li je morao osjećati Zeus kad je Atena, potpuno oboružana, izlazila iz njegove glave? To je ono što ja podnosim stvarajući svoj brod. Ali Atena sada pomaže Zeusu, dok ja bez prestanka moram misliti na svoj brod i u svemu ga pomagati.

Dosta filozofiranja! Sutra počinjem tražiti ljude koji će poći sa mnom. Venitat i Eutimen će mi mnogo pomoći pri izboru.

DVADESET TREĆI DAN BOEDROMIONA

Četrdeset osam veslača i četiri kao pojačanje, četiri kormilara, kuhar, četiri mornara za službu kod jarbola i brodski mali, to su u svemu šezdeset dva čovjeka posade.

Prvi keleust, njegov pomoćnik; Venitat, koji će biti moj proreta, i ja; ukupno šezdeset šest ljudi. To je mnogo, ali ne

mogu povesti manju posadu. U Britaniji ću uzeti jednog ili dvojicu vodiča. Plašim se tolikih usta koja ću morati hraniti u toku duga putovanja i toliko ljudi kojima ću zapovijedati pod nepoznatim nebom, na moru za koje kažu da je negostoljubivo.

Šezdeset dva puta po tri obola — to je stotinu osamdeset i šest obola, ili trideset jedna drahma na dan za ljude. Venitat ide na put bez plaće. Za maloga moram dati samo hranu. Dvojica keleusta stajat će me još dvije drahme, to je trideset i tri drahme.

Računam da će me hrana stajati trideset drahmi na dan. Stajat ću Masaliju čitav imutak! Venitat me uvjerava da se troškovi mogu nadoknaditi jantarom i kositrom koji ćemo donijeti umjesto kamena i praznih amfora. Dao bog da bude tako! Tvrdi čak da ćemo i zaraditi! Kako bi bilo divno kad arhonti ne bi morali ništa platiti i kad bi slava mojih otkrića bila plaćena tovarom broda na povratku! Venitat ih je u to uvjerio, i dobro je što mu je to uspjelo. On je bolji trgovac od mene, jer ja znam računati samo s brojevima koji se odnose na zvijezde i sunce.

— Zar ne vidiš da idem s tobom kako bih se obogatio? dodao je smijući se kad sam mu govorio o tim svojim brigama i strahovanjima.

Dobri Venitat! Kad je to potrebno, ti si ipak nesebičan i znam da ideš sa mnom iz prijateljstva. Eutimen i ti, vi ste moje najdragocjenije blago, naravno, poslije »Artemide«. Jer što bih mogao voljeti više od svog broda i svoje boginje zaštitnice? Ponekad dolazim u napast da kažem kako više volim brojeve, koji su tako čisti i istiniti.

DVADESET TREĆI DAN BOEDROMIONA

U podne, kad je vjetar što puše s mora najjači, jedan je brod ušao u Lacidon. Došao je iz Sirakuze. Donosi novosti iz Atene. Njegov proreta mi je pokazao papiruse koji izvještavaju o Nearhovu putovanju obalama Eritreje. Naročito me je upozorio na one retke gdje ovaj sretni zapovjednik govori o zemljama što leže još dalje na istoku i bliže jugu. On spominje Feničane, čije je tragove našao na obalama dalekog Inda. Tamošnji stanovnici su mu pokazali konjsku glavu od cedrovine, koja je mogla pripadati samo nekom brodu iz Tira. Noćas mi Hanonove lovorike ne daju da spavam!

Otišao sam u brodogradilište i gledao kako se oblikuje moje čedo od drveta. Ponosim se njime i drhtim pri pomisli na neku grešku zbog koje možda ne bi mogao ispuniti svoj zadatak. Nausiforos je pun samopouzdanja i njegove su riječi melem mojoj nestrpljivosti.

— Tvoj brod je lijep, a ono što je lijepo ne može a da ne bude dobro.

— Kada će biti spreman da krene na more? odgovorio sam mu pitanjem.

— Mogu ti obećati da će zaploviti kad dozriju masline. Onda će more pripadati samo tebi, jer ćeš jedino ti smjeti ploviti i za lošeg vremena.

— Timucima se žuri da vide tvoj uspjeh. Svuda se govori o tome kako su Masaliji potrebni putovi u sjeverne zemlje.

Te su me riječi zbunile.

Brod iz Sirakuze zove se »Hefest«. To je ime koje ne odgovara tako vitku i povinutu brodu. Sretan sam što sam izabrao ime »Artemida«.

POSLJEDNJI DAN BOEDROMIONA

Svaki dan donosi svoje radosti i svoja strahovanja. Ponovo sam provjerio gnomonske brojeve u času ekvinocija.

Dan je po trajanju jednak noći. Uskoro će nastupiti bure. Zašto? Venitat mi je rekao da kod Kelta na obalama Oceana sada plimni val doseže najveću visinu i povlači se najdalje prema pučini. Zašto? Artemido, pomozi mi! Ja ništa ne znam.

»Hefest« se neće vratiti u Sirakuzu prije zime. Zamolili su sklonište u brodogradilištu.

Proreta »Hefesta« me je gledao kao da sam poludio kad sam mu rekao da želim ploviti u nepovoljno godišnje doba, i da ću izložiti svoje ljude zloćudnosti Sjevernog oceana.

PRVI DAN DRUGE DEKADE PIANOPSIONA

Jučer su održane svečanosti u čast Apolona. Da li te svečanosti i žrtve što ih ljudi prinose doista uveseljavaju bogove? Više vjerujem da uveseljavaju narod i donose korist svećenicima i trgovcima. Prava je žrtva kad čovjek prinosi bogovima svoja djela i svoj život da bi prodro u tajne koje nam oni otkrivaju samo uz tu cijenu.

Dok je narod jeo juhu od graha na terasi Apolonova hrama,[11] ja sam otišao u pusto brodogradilište da se divim svom brodu i molio sam Artemidu da mi bude zagovornica kod svog brata čije prijestolje želim promatrati. Agalma koja predstavlja Artemidu sa strelicom bila je već učvršćena na statvu. Kakva li znamena! Kip je od bronce i kipar ga je napravio što je ljepše znao. Vjerujem da onaj tko načini kip božice uzorne ljepote jače dokazuje svoju pobožnost nego onaj tko jede juhu od graha pred njenim hramom. Ne volim tu zelenkastu kašu i na »Artemidi« neće biti graha. Ljudima bi se nadimali trbusi i zbog toga ne bi mogli veslati.

Zar ja ne volim brojeve kao Pitagora, a njegovim je učenicima bilo zabranjeno jesti grah!

DRUGI DAN DRUGE DEKADE PIANOPSIONA

Nausiforosu i njegovim radnicima je zlo od graha i vina što su ga popili da bi isprali grlo.

Bio sam u radionici jedara. Birse su dobro smještene, a ja sam pazio da veliko jedro bude što više opušteno kako bi se na vjetru nadulo kao ženske grudi. Ali će zato jedro dolona biti napetije, da bi vjetar za vrijeme manevriranja klizio po njemu. Nausiforos misli da bih mogao iskušati »Artemidu« narednog mjeseca za vrijeme bure. Štitit će me Zeus, jer je taj mjesec njemu posvećen. Poprečne grede već spajaju desni bok s lijevim. Radnici glačaju jarbole, koje smo izabrali među deblima ariša sa Kirnosa. Venitat bi više volio borova stabla iz zemlje Cimbra,[12] ali kako bismo ih dopremili?

[11] Svečanost u slavu Apolonovu koja se održavala u mjesecu pianopsionu bila je zapravo svečanost graha.
[12] Iz današnje Danske. (v. Cimbri)

. . . žene su se uputile česmi noseći amfore s jednom ručkom . . .

. . . jesi li tu od sinoćnje predstave, Piteju, ili si već uranio za večerašnju komediju, upitala me . . .

OYENITAΘOI

Je li ovo Venitat? Na jednom spomeniku pronađenom u Marseilleu stoji grčkim slovima ispisano: OUENITATHOI, tj. Venitatti

Mestramela

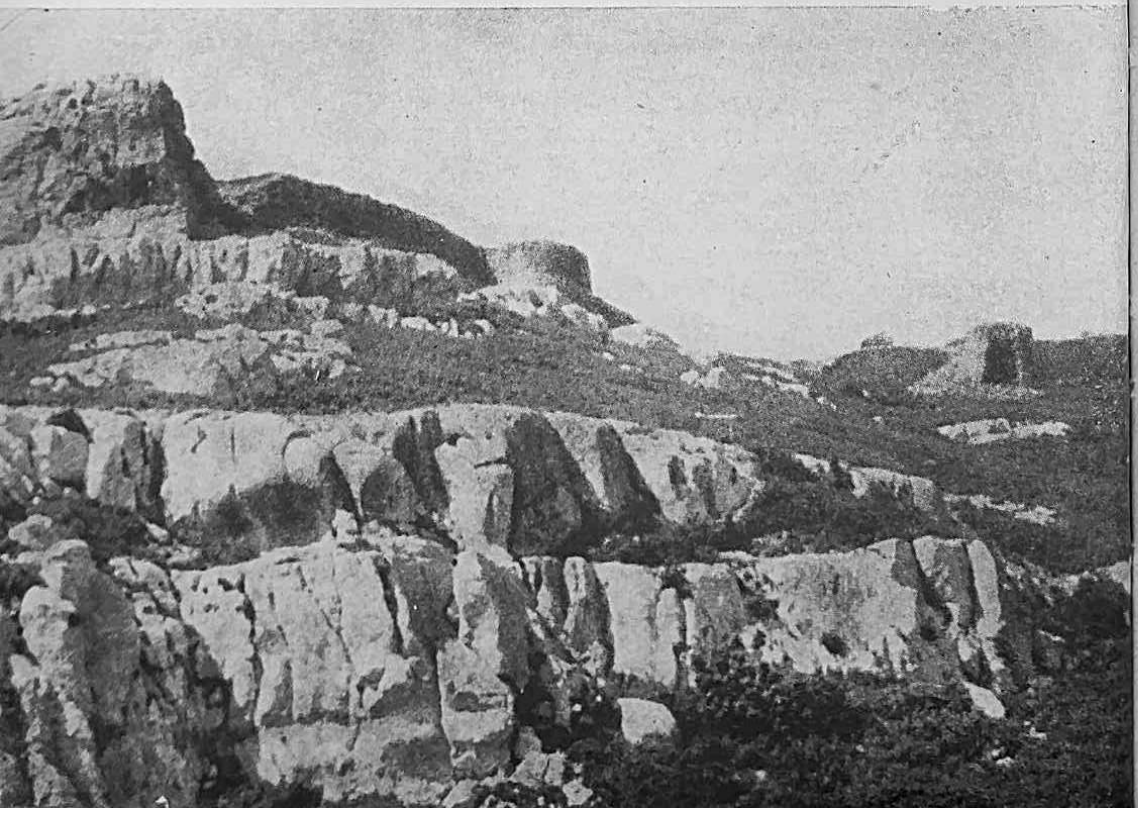

— Laganija su, čvršća i otpornija. Zbog hladnoće polaganije rastu, a struktura im je finija.

Venitat mnogo zna o sjevernim zemljama. Od svojih roditelja čuo je mnoge stare predaje, a on ima dobro pamćenje.

PRVI DAN MEMAKTERIONA

Nisam imao vremena da pišem. Lijepo vrijeme posljednjeg mjeseca i oduševljenje radnika koje je Nausiforos hrabrio ubrzali su gradnju broda.

Predviđeno je da »Artemida« bude puštena u more sutradan nakon svečanosti u čast Oca bogova i ljudi. Radnici već počinju gladiti drvo na brodu, a priređeni su i veliki ćupovi tvrdog i masnog loja kojim ćemo namazati postolja, kako bi »Artemidina« kobilica dobro klizila. Artemidin veliki svećenik je htio da upotrijebe loj volova ubijenih za Hekatombe, koji se i čuva u tu svrhu.

Venitat mi je donio u lončiću od tvrde gline ukrašenom crtežima neku bijelu i čvrstu mast koja odvratno miriše po pokvarenoj ribi.

— To je kitova mast iz Hiperboreje, rekao mi je. Njome valja namazati drvene dijelove koji dolaze u vodu. Tada će tvoj brod ploviti isto tako brzo kao i ta neumorna čudovišta.

PETI DAN MEMAKTERIONA

Sutra će brod biti porinut u more. Danas se Zeus oglasio munjama i grmljavinom. More je sivo, a oblaci olovne boje plove u dva različita pravca iznad Lacidona. Planina nalik Himetu pokrivena je gustim sivilom. Kiša se spušta u naglim pljuskovima. Povorka koja se uputila prema žrtveniku podignutom pod vedrim nebom na agori morala je tri puta paliti svoje baklje od smole. U trenutku kad je Zeusov svećenik zaklao bijelog bika iznad trga je bljesnula munja, a grmljavina je dugo odjekivala zaglušujući samrtno rikanje žrtve.

Zbog tih znakova bit će od sutra zabranjena plovidba. Osim za »Artemidu«.[13] Bit ću sam na moru. Zeus će mi, da bi me iskušao, poslati bure, ali će biti sklon »Artemidi«.

ŠESTI DAN MEMAKTERIONA

Rano ujutro. Bura je puhala cijelu noć. Vjetar je zviždio među crepovljem krovišta, a prozorski su se kapci tako tresli da nisam mogao spavati. Nebo je bijelo kao uvijek kad duva libijski vjetar. Kratki valovi sa suprotne obale bijesno udaraju po pješčanoj obali ispod Velike česme. Borovi titraju poput lire, a zeleni se hrastovi oglašavaju poput cvrčanja cvrčaka. Žene se žure po vodu i ne zadržavaju se kraj česme. Izašlo je sunce slično mjesecu okruženo ogromnim svijetlim krugom.

O podne. Bio sam u brodogradilištu, a Nausiforos se koleba da li da porine »Artemidu« na tom vjetru. Bio sam uporan. Artemidin svećenik bit će ovdje kad se pješčani sat okrene treći puta iza podneva. »Artemida« se ne mora bojati ni bura ni loših znamenja. Njezin će se pramac uputiti prema valovima i vjetru.

Uveče. Snažna i ponosna djevice oboružana lukom! Moj je brod kliznuo po kobilici a da se nije zaljuljao, usprkos udarcima vjetra. Od njegova ponosna pramca šiknula je pjena koja nas je sve pokvasila. Artemidin svećenik je razbio amforu vina o brončani kljun zazivajući velikodušnu božicu. U isto je vrijeme gorio tamjan, a dva su radnika odsjekla sjekirom konopce kojima je bila vezana krma. Potpornji su srušeni. Zadobivši ravnotežu, brod se spustio u more. Sada plovi prema brani od greda pridržavan čvrstim kudeljnim konopcima. Njegova krma ima dva zaštitna konopca koji su

[13] Grčki su brodovi plovili uglavnom samo ljeti, od ožujka do početka studenoga, a zimi su iz luke izlazili tek u prijekoj potrebi.

svezani za stupove zabijene u pijesak. Lagano se njiše i na trenutak napinje debeli konopac kao nestrpljiva kobila koja vuče uzde provučene kroz kariku na zidu. Iako je vrijeme ružno i nosi pijesak u oči, mnogi su ljudi došli da mu se dive.

Sretan sam i ponosan. Kraj mene su moji prijatelji. Dok pišem ove retke, oni završavaju večeru i pričaju o zaista uspjelom pothvatu. Čujem kako Eutimen kaže Venitatu:

— Nisam znao da je Artemida bila kći bure.

— U zemljama Septentriona Artemida mora zove se Gverda i igra se sred zelenkastih valova s morskim čudovištima.

SEDMI DAN MEMAKTERIONA

Danas su na moj brod postavljeni jarboli. Sada, sa svoja dva jarbola, izgleda još ponosnije. Veći jarbol, koji je gotovo na sredini između pramca i krme, visok je deset orgija. Dolon, nagnut prema pramcu, mnogo je kraći. Tako postavljen, još više ističe visinu glavnog jarbola. Nalik je na ogromnu strelicu koja viri iz Artemidina tobolca.

Sutra dolaze na red okrižice za jedra. Krmna vesla su pričvršćena na krmu, a ostala vesla, napravljena od posve ravne bukovine, čekaju na pijesku da budu stavljena na skalme. Prednja vesla duga su tri orgije, koliko i ona što će biti u sredini. A stražnja, koja su nešto bliže vodi, malo su kraća. Svako sam veslo posebno stavio poprijeko preko stalka da se uvjerim ima li dobru ravnotežu. Lopate vesala moraju biti samo nešto malo teže nego držak, inače će se ljudi previše mučiti kod svakog zaveslaja izvlačeći ih iz vode. Samo dva vesla morao sam dati popraviti. Nausiforos dobro radi. Bilo je dovoljno nekoliko poteza blanjom.

OSMI DAN MEMAKTERIONA

Vjetar je jenjao i stala je padati kiša. Zgodna prilika da se provjeri hoće li skloništa i paluba prokišnjavati. Što se tiče trupa, dno je ostalo suho kao unutrašnjost krušne peći.

Svega nekoliko kapi vode u prostoriji koja će meni služiti kao soba, na stražnjem dijelu broda. Bit će dovoljno malo smole. Sutra uveče dat ću da mi unesu krevet i spavat ću na brodu.

Uveče. Okrižice za jedra su spojene i podignute. Konopci se savršeno kližu po izglačanom drvetu.

Već sada imam toliko povjerenja u brod kao da sam mnogo mjeseci plovio na njemu.

DRUGI DAN DRUGE DEKADE MEMAKTERIONA

Čini mi se da će vjetar-gospodar, koji Kelti nazivaju kertios, duvati za posljednje mjesečeve četvrti. Ako ne bude suviše žestok, otputit ću se s ljudima koje smo odabrali Venitat, Parmenon i ja na pokusno putovanje prema Velikim Stekadama ili čak prema Kirnosu. Htio bih iskušati ljude na nemirnom moru.

ŠESNAESTI DAN MEMAKTERIONA

Uveče. Danas već sedmi dan spavam na brodu. Počeo sam stjecati navike. One će biti moja druga narav kao zapovjednika »Artemide«. Moja prva narav je da sam prijatelj brojeva.

Jedra su postavljena, sašivena, oprana, namočena u hrastov tanin od kojeg su dobila boju kore drveta i postala otporna prema vlazi. Crn trup, smeđa jedra: ima predjela kroz koje treba proći neprimjetno.

Prema podnevu kertios postaje jači. Noću se ponekad povlači pred vjetrom što dolazi s kopna. Sutra se dakle otiskujemo na more. Zahvaljujući Parmenonu, sakupio sam četrdeset osam prvorazrednih veslača. Čini mi se da su zapovjednici trijera negodovali zbog toga. To bolje: to je dokaz da ti ljudi nešto vrijede.

POKUSNA VOŽNJA

SEDAMNAESTI DAN MEMAKTERIONA

U podne. Nebo je vedro. More je plavo, grebeni bijeli. Kertios prilično žestok. Plovimo s vanjske strane Malih Stekada.

U zoru smo, na vesla, izašli iz Lacidona, uz klicanje ljudi koji su rano ustali da vide kako odlazimo. Bio sam pun strepnje, ali sretan.

Brod je poslušno odgovarao na svaki i najmanji pokret krmnih vesala. Ljudi su odmah izjavili da su vesla lagana za veslanje. Keleusti su pljeskanjem ruku davali ritam veslačima. Ljudi su pjevali u taktu udaraca vesala. Venitat je bilježio broj zaveslaja na pločiću, kako bismo kasnije mogli izračunati brzinu koju »Artemidi« daje snaga ljudskih ruku. Kad smo prošli otočić Hipeju, digao se kertios.

Dao sam pripremiti užad za dizanje i učvršćenje jedra. Užad s lijeve strane i na dnu jedra stavit ćemo kad izađemo iz zavjetrine iza Trećeg otoka.

Četvrtog sata naredio sam da se vesla uvuku. Dok su ljudi s desne strane slagali vesla na podupirače, oni s lijeve strane popeli su se na palubu da pomognu razapeti jedra. Dao sam podignuti okrižicu dolona. Malo je jedro zapucketalo na vjetru, a onda se čvrsto napelo i brod, koji je zbog uvlačenja vesala bio nekoliko trenutaka zastao, ponovo je dobio svoju brzinu. Zatim sam naredio da se podigne veliko jedro. Kod

svakog užeta stavio sam po jednog čovjeka, a po dvojicu kod glavne užadi. Drugi keleust davao je pritom ritam zviždanjem. Kad je okrižica bila dobro namještena na svojim glavinama, dao sam napeti užad za učvršćivanje. Svaki je čovjek ispustio svoje uže, i jedro se pod težinom olovnih karika napelo na vjetru. Oni koji su držali užeta na dnu jedra, stali su ih pritezati, i to više na lijevoj strani nego na desnoj. »Artemida« je poskočila poput kobile kad joj puste uzde. Kormilari su joj ponovo odredili smjer.

Do Imadrasa vjetar nam je duvao s boka. S desne strane, malo prema krmi. Plovimo brže nego na vesla. Prema znakovima na otocima i Imadrasu, plovimo brzinom od blizu stotinu stadija u jednom pješčanom satu.

Svi su ljudi na palubi. Bacaju uvis svoje kape, i vjetar koji se odbija od strane velikog jedra odnio je nekoliko kapa u more, pa sada plivaju poput makova na žitnom polju u mjesecu skiroforionu.

Uveče. Kad smo oko podneva prošli Male Stekade, naredio sam da krenemo prema rtu Kitariste koji se nazire na istoku.

S vjetrom u krmu »Artemida« plovi još brže. Veselo skače kad je podigne koji visoki val i svojim pramcem ukrašenim agalmom siječe široku brazdu u snježnobijeloj pjeni. Prorezi za vesla ne propuštaju vodu.

Oko četiri sata poslije podne naredio sam da se saviju i pričvrste jedra i da se stave katarke na glavine, kako bih provjerio ravnotežu broda. »Artemida« se upopriječila na valovima u položaju koji bi bio opasan za svaki drugi brod. Istina, valjala se poput bačve kad je ispiru, ali ni na trenutak nije postojala opasnost da se prevrne.

Dao sam razviti samo dolon i brod se uputio prema moru bez pomoći krmnih vesala.

Naredio sam da se vesla spuste u vodu kako bih iskušao svoje ljude. Kroz rupe za vesla ušlo je malo vode, pa sam poslao malog sa spužvom i bakrenim kotlićem da je pokupi.

Nije povraćao. U brod je prodrlo samo dvadeset do trideset heniksa vode. A to je malo.

Pošto sam dao saviti dolon, naredio sam da se vesla protiv vjetra. Za vrijeme poluokreta veslači samo četiri puta nisu dosegli vodu. To je dobro. Naredio sam svečano veslanje.[14] »Artemida« se ponosno diže na valovima. Na palubi je samo malo slane kiše. Venitat se smiješi u svoju plavu bradu punu soli. Znam da misli na oceanske brodove i da je usporedba povoljna po »Artemidu«.

Noću. Ponovo plovimo na jedra, da bi se ljudi odmorili. Naredio sam da se plovi u pravcu koji bi vodio do Kirnosa, kako bismo izbjegli stijene rta Kitarista. Dao sam stisnuti jedro po sredini pa ćemo u toku noći polaganije ploviti. Nalazimo se prilično daleko od jedva vidljivih svjetala Tauroentiona. Sutra krećemo prema Olbiji gdje ćemo sačekati istočni vjetar s kojim ćemo se vratiti u Masaliju.

Ljudi su jeli kruh i hladno meso. Pili su trezensko vino. Spavaju na krevetima za preklapanje ili na strunjačama u uzdužnom prostoru broda.

Ja bdijem u svojoj sobi. Venitat mirno spava. Dva kormilara promatraju noć s palube. Prvi keleust je na pramcu. Sjedim na stolici za sklapanje pred stolom od uglačane hrastovine i bilježim dojmove o prvom danu što ga je »Artemida« provela na moru. Molim se našoj zaštitnici i zahvaljujem bogovima što su mi udijelili ovu prvu radost. Oni mi više ne mogu uskratiti ni buduće radosti. »Artemida« je najbolje sagrađeni brod što je ikada isplovio iz brodogradilišta Masalije.

---

[14] Pomorci se danas slažu u tome da su na grčkim brodovima — naročito trijerama — svi veslači mogli veslati istodobno samo pri sasvim mirnom moru ili u zaklonjenim kanalima. To je bilo tzv. »svečano veslanje«, pri čemu se naročito pazilo na ritam veslanja. Tako se moglo veslati samo kratko vrijeme.

U Olbiji. O podne. Vjetar s istoka tek što se nije digao: nebo je bijelo. More je mirno, ali borovi na vrhu strme morske obale počinju lagano šumjeti, kao kad se ugađa lira. Zrak je vlažan, pa su i »Artemidina« jedra vlažna, poput dlake konja koji je dugo trčao.

Pred Karherijom. Kiši, vjetar šiba razapeto jedro kao kožu bubnja, a pod kljunom »Artemidina« pramca nastaje vrtlog pjene. Vesla su nepotrebna i ljudi spavaju u hodniku ili u prednjem skloništu. Išao sam pogledati ne prokišnjava li paluba i zaštitni pokrov sa strane.

Uveče. Pred Karsisom. »Artemida« leti po zapjenjenom moru. Veliko jedro je stisnuto u sredini, a dolon se njiše pod udarcima vjetra. Konopci škripe. Kormilari su prionuli uz krmna vesla kako bi spriječili da brod iznenada ne skrene. Nitko se ne žali. Znači da su ljudi ostali suhi. Bunio se samo kuhar, jer su se njegovi kotlići prevrnuli, ali to je sasvim razumljivo. Dao sam postaviti šator na aplustriji kako bih bio zaštićen i kako bih mogao nadzirati plovidbu. Proći ćemo vanjskom stranom Malih Stekada, jer se bojim vrtloga između Velikog otoka i Imadrasa. Naredio sam skretanje u lijevo. Veliko jedro je napeto u desno da pomogne kormilarima. »Artemida« je poslušna. Dao sam smanjiti dolon za dva reda. Sada je još poslušnija.

Pred Imadrasom će biti teško upravljati brodom. Trebat će jedro zaokrenuti u lijevo, a kormilar na desnoj strani krme morat će dobro zapeti; ali kako se valovi u to vrijeme u Masalijskom moru smiruju, mogu narediti da se vesla ako nas vjetar previše zanese prema otocima. U Lacidon ćemo uploviti na vesla, jer će nam tamo istočnjak duvati u pramac. Treba da se vratimo prije noći. Hoće li svjetlo na svjetioniku biti upaljeno?

U Lacidonu. Noću. Nikad nisam zapovijedao tako poslušnim brodom. Savršeno je napravljen. Nausiforos može biti ponosan. Pred Imadrasom smo kao od šale zaokrenuli jedro. Nijedno uže nije popustilo, a samo platno, natopljeno hrastovim taninom, neće se morati krpati; nije se ni isteglo. Krmna vesla ostat će gdje jesu.

Ispred svjetionika dao sam saviti jedra te smo ušli u Lacidon na vesla, dočekani bubnjevima, pjesmom i pljeskanjem. Straža nas je najavila. Estakade na pristaništu bile su pune prijatelja i radoznalaca. Parmenon je želio da sam prihvati konopac za vezanje pošto smo načinili poluokret koji je uspio kao na vježbi ratne flote.

A sada sam u svojoj sobi i pišem ove bilješke pod svjetlom svjetiljke na jedan kljun. Dva su kljuna preskupa na jednom brodu na kojemu i količina ulja treba da bude tačno proračunana za sve vrijeme putovanja. Istina je doduše da mi pod Prijestoljem Sunca neće biti potrebno! Upalit ću drugu svjetiljku.

DVADESETI DAN POSIDEIONA

Dao sam napraviti na agori, na jednoj ravnoj plohi iznad Velike česme, gnomon visok dvije orgije, kako bih odnos između dužine sjene i visine gnomona u trenutku zimskog solsticija usporedio s odnosom što sam ga dobio u mjesecu skiroforionu. Usporedit ću također kutove pod kojima sunčane zrake padaju na zemlju. Sve se događa kao da se ta ogromna kugla koju nastavamo nagnula na osi poput čigre one djevojčice koja se danas igrala pod mojom terasom. Čigra je najprije uspravna, a zatim se sve više naginje. Zašto pada kad se prestaje okretati? Da li bi Sunce i Mjesec pali kad bi prestali obilaziti nebo? Okreću li se oni ili se okreće naša kugla? Toliko teškoća koje još nisam kadar riješiti.

Te teškoće nisu iste kao one Aristotela iz Stagire; njegove su »teškoće«[15] igra duha, sigurno oštroumne, ali ipak igrarija prema teškoćama u matematici. Kad se vratim, dat ću Ari-

[15] Igra riječi; misli se: *aporia ton logon* — logička doskočica (teškoća) koju je teško riješiti.

stotelu svoja zapažanja i on će mi pomoći da riješim svoje aporije, kad već ja ne pomažem da se riješe njegove! Ne tražim ono što je izvan same prirode, već ono što je sama priroda stvari.

DVADESET PRVI DAN POSIDEIONA

U podne je na agori bilo mnogo ljudi. Brižljivo sam izmjerio sjenu gnomona. Prema mojim računima nagib zemlje je u odnosu dvadeset cijelih i pedeset četiri šezdesetine prema šezdeset, dok je taj odnos dvadeset i prvoga dana mjeseca skiroforiona bio petnaest cijelih i četiri petnaestine prema šezdeset. Ponijet ću svoj gnomon na »Artemidu« i postavit ću ga na obalama Hiperboreje.

Večeras se djeca igraju Piteja, kako to oni kažu, i ubadaju štapove u pijesak ili u sredinu kruga pjevajući pri tome Febu Apolonu. Moja djeca su odnosi brojeva, a moja velika kćerka je »Artemida sa strelicom«, koja spava uz estakadu u luci. Kasnije, mnogo kasnije mislit ću o djeci od krvi i mesa.

U mojoj pustoj kući postalo je hladno. Naložit ću vatru u ognjištu u kutu da mogu bdjeti nad svojim ljubljenim računima. Plamen se diže uvis i grije mi ukočene udove. Nad usnulim gradom puše sjevernjak što u ovo godišnje doba dolazi iz zemlje Noći. Još ovog ljeta bit ću na izvoru tog vjetra i vidjet ću pobjedu Sunca, ako mi Artemida udijeli tu radost koju tako strpljivo očekujem.

Barbari su na svom brežuljku također upalili velike vatre, jer oni nesvjesno osjećaju da Apolonu, koga, iskrivljavajući njegovo ime, zovu Beleino, duguju toplinu i život. Borovi pjevaju samo za mene u ovoj noći, najdužoj u godini, i ja, kao i oni, čekam da dani opet počnu rasti. Godišnja doba se neminovno smjenjuju u božanskom ritmu, a kad se molim bogovima, činim to zato da im zahvalim a ne da ih zaklinjem, kao što to čine neuki barbari.

Svečanosti u čast našeg boga Posidona bile su vrlo lijepe. Ipak, žrtvovanje bijelog konja mi se ne sviđa i ne znam zašto bi ono udobrostivilo boga mora.

»Artemida« je učestvovala u pomorskoj svečanosti. Isplovili smo iz Lacidona u pratnji drugih brodova iz brodogradilišta. Silno sam ponosan što sam uspio prestići trideset trijera ratne flote, sve monere, a da i ne govorim o ribarskim čamcima. Trgovački brodovi, raspremljeni za zimu, ostali su pod svojim krovovima. »Artemida« je prva stigla u visinu Hipeje, i tu smo bacili u more cvijeće, novac i čaše pune vina da smirimo duše onih što lutaju nesahranjeni u dubinama mora. Zatim smo bacili amfore pune vina u čast Posidona.

Ipak, onaj lijepi konj koji je ugibao u svojoj krvi i mokraći i rzao otvorena grla, bio je to barbarski prizor koji mi je pokvario ovaj dan proveden na moru, hladnom vjetru i suncu. Ono što je lijepo nikad ne smije biti uništeno, pa čak ni u čast nekog boga.

POSLJEDNJI DAN POSIDEIONA

Bura bjesni. Posidonu nije bilo drago što mu je žrtvovan konj.

Otišao sam da vidim je li »Artemida« dobro privezana. Lončar mi je poslao poruku da su amfore gotove. Koraljari su mi javili da će sutra donijeti uglačane crvene koralje ako ih želim ponijeti sa sobom. Odgovorio sam da ću ih ponijeti, jer to je sigurno dobro plaćevno sredstvo u zamjenu za jantar... ili obavještenja. Barbari vole crvenu boju. Rimljani također, a i kraljevi...

PRVI DAN GAMELIONA

Koliko svadbi! Kao da je u Masaliji prvog dana gameliona nastala prava pošast ljubavi. Svećenici više ne znaju kako

da blagoslove sve bračne parove, a svuda u gradu vide se samo povorke koje idu za čovjekom crvenim od znoja koji nosi u rukama ženu što će je prenijeti preko praga svoga doma. I tako nisam dobio obećane koralje. Lončar je održao riječ. Sada moram ugovarati s Kleonom, koji pravi mirisnu smolu za mazanje unutrašnjosti amfora.

Nausiforos me uputio na časna trgovca vinom za koga se može reći da nikad nije prevario mornare. Doći će k meni kad se završi svadba njegove kćeri.

Venitat prisustvuje svim svadbama. Poznaje toliko ljudi! Pretpostavljam da ga pozivaju zbog njegova pričanja, a možda i zato što se sviđa djevojkama. Zahvaljujem nebu što mene ne zovu, jer ja nemam vremena za pijanke i svečanosti. Moram se pripremiti za putovanje. Želim otići prije no što bude opet dozvoljena plovidba. Kod Kartažana su zakoni o plovidbi drugačiji, i neki čak tvrde kako oni plove i zimi. Ako ih sretnem, oni nas neće smatrati Grcima.

ČETVRTI DAN GAMELIONA

Došao je Eritreos — kako je dobro odabrano to ime[16] — da kušam njegova vina. Pozvao sam u pomoć Venitata, kako bih saznao nešto o ukusu barbara, jer mislim da bi mi Bakho mogao pomoći da nađem dobar put prema Apolonovu carstvu. Crvena vina, crna vina, svijetla vina, začinjena vina, procijeđena vina, vina sa borovicom, vina s morskom vodom, vina s droždinom, vina s otoka Tasa, prevrela i jaka, vina iz Seona, vina s otoka Roda, vina s Kosa, vina sa Sicilije, vina s mirisima Istoka, vina, vina ...

Boli me glava. Dok ja pravim bilješke i računam količine, Venitat se smije. On kuša sva ta vina, ponekad ispljune sadržaj svoje čaše i psuje Eritreja nazivajući ga trgovcem otrova i apotekarom. Eritrej se još jače crveni i predlaže neko drugo vino. Njegov rob ulijeva vino, govori o njegovu porijeklu i cijenama što su znakovima urezane na ručke amfora.

[16] *Erythros* znači: crven, rumen, boje crvenog vina.

— Vino iz masalijske Trezene, crveno, procijeđeno.
— Za tebe, Piteju, petnaest drahmi amfora.
— Ti me upropaštavaš, rekao sam mu.
— Zar ne znaš što ćeš sve dobiti za tih petnaest drahmi, Piteju? Ropkinju ili zlata, ili jantara, a ja ću imati samo tih petnaest srebrnjaka što mogu stati u šaku.
— Ali ljudi će ga popiti prije nego što stignemo do barbara.
— To bolje po njih, Piteju, dobro će se osjećati i s više će snage veslasti. Prema tome, bit će i za tebe bolje!

POSLJEDNJI DAN GAMELIONA

Namirnice za brod već su spremne: dvije dolije žita, stotinu lagena garuma, pedeset velikih sanduka prepečenog kruha, stotinu amfora s jednom ručkom za vodu (napunit ćemo ih neposredno prije polaska), tri stotine amfora različitih vina: crnog vina sa otoka Tasa, seonskog vina, bijelog vina sa Roda, crvenog iz Trezene. Ponestane li vina, dat ću ljudima piva. Vino s otoka Tasa pit ćemo pomiješano s vodom.

— Tri sanduka crvenih glatkih koralja.
— Jedan sanduk drahmi i obola za plaće i kupovanje. Dodatak na plaće bit će isplaćen kad se vratimo. Ponijet ću novac u vrijednosti od tri stotine talenata, u komadima od jedne drahme, jednog obola ili pola tartemorija.

Venitat mi je rekao da zlato kod barbara nema nikakve vrijednosti. Ali masalijski novac rado uzimaju.

PRVI DAN ANTESTERIONA

Hoće li biti dovoljno cvijeća za Antesterijske svečanosti? To je u ovom času jedina briga Masalićana. Narod je već takav: zaboravlja sve svoje brige čim se priprema neka svečanost. Dobra bi vlada morala predvidjeti svečanosti koje bi se mogle ubacivati u slučaju potrebe. Narod čak zaboravlja da je

na nekim svečanostima došlo do krvavih nemira. Ne sjeća se više kako su za vrijeme skiroforijske Svečanosti suncobrana Ligijci što žive sjeverno od Driense ponovili lukavstvo s trojanskim konjem. Ja ću se toga sjećati dok god budem živ. Iako sam još bio dijete, to me je svetogrđe duboko potreslo.

Ligijci su zamolili arhonte dozvolu da mogu donijeti suncobrane i darove Ateni čiji se hram nalazi na brežuljku nasuprot onome što pripada barbarima. Arhonti su povoljno odgovorili no taj pobožni zahtjev. Budu li barbari štovali bogove našeg grada, mislili su pri tom, bit će to izvrstan način da se održe dobri odnosi s narodima koji nas okružuju. I tako smo vidjeli Ligijce kako dolaze odjeveni u grubo i prosto platno na kolima s kotačima od punog hrastovog drveta. Još se sjećam njihova mirisa. Put je bio dug, a oni su se znojili pod žarkim solsticijskim suncem.

Na vratima grada nitko nije ni pomislio da ih pretraži ili pogleda što imaju u svojim kolima. I tako, kad je povorka krenula, i kad se sav narod okupio da radosno promatra Atenin kip, koji je samo slaba kopija Praksitelova, Ligijci su se podijelili u dvije grupe: jedni su svojim grlenim glasovima prizivali božicu i iskazivali pretjeranu pobožnost, a drugi su se zaputili u prazne kuće i hramove i opljačkali sve što im je došlo pod ruke: novac, nakit, vaze, amfore s vinom, suhu ribu, odjeću....

Takozvani novi Atenini vjernici odjednom su se podigli iz prašine, napali stražare i omogućili uzmak kradljivcima koji su bježali prema svojim skloništima na zemljištu njihovih prijatelja s planine, gdje bi ih bilo uzaludno progoniti jer su lako mogli postaviti zasjede. I tako je moj otac morao s mnogo muke nanovo skupiti zalihe novca, a moja neutješiva majka izgubila je svoj zlatni obiteljski nakit što ga nisu bili opljačkali Perzijanci u Fokeji u vrijeme kad je utemeljena Masalija. Zbog toga će još prije stići u Had.

Hoće li sutra pustiti bez nadzora kola Ligijaca s planinskim cvijećem? Hoće li dopustiti čamcima Bergantina, onih što su prekršili zabranu plovidbe, da prođu kroz tjesnac Lacidona sa svojim nespretno načinjenim vijencima kako bi u Masaliji zaradili nekoliko obola?

Podsjetit ću Diaferosa na sve to, i to će biti dobra prilika da ga obavijestim o svojoj odluci da otputujem odmah nakon Elafebolija u čast Artemide.

DVADESET ČETVRTI DAN ANTESTERIONA

Svečanosti cvijeća su održane. Slavili smo Dioniza i obnavljanje prirode. Išli smo najprije prema pećinama što se nalaze s druge strane Lacidona između svjetionika i početka puta za Karsis. Tu smo slavili Perzefonu paleći pod zemljom svjetiljke, moleći je da se probudi, da proklija žito i propupaju vinogradi. Eritreos je sklapao dobre poslove, jednako kao i trgovci cvijećem i vijencima. Na svečanostima u čast Dioniza pije se vino koje je zimi bilo u amforama zakopanim u podrumskom pijesku. Bog prolazi na svojim kolima u obliku broda ukrašenog lozovim lišćem i brončanim grozdovima.

Kliče se: Euoi![17] Nazdravlja se sa čašama u ruci, a mladići bacaju cvijeće na djevojke koje im se sviđaju. I tako se poštuju zakoni prirode. A parovi će imati do slijedećih gamelija vremena da razmišljaju o ženidbi.

Sutradan će robovi pometači gurati uvelo cvijeće i razbijene čaše prema moru ili Lacidonu, i sve će te boje, mirisi i žaljenja postati plijen valova.

Čekao sam dva dana da posjetim Diaferosa.

— Zašto si uvijek smrknut, Piteju? I uvijek tako hladan prema ženama? A ja sam ipak vidio da te je Laukonoja, kćerka mog prijatelja Galatosa, arhonta koji vodi brigu o hramovima, upravo gutala očima i bacila ti stručak ljubičica. Nasmiješio si joj se i nestao. Pričali su mi da si ostatak dana proveo na svom brodu.

— Poštovani arhonte, Diaferose, o tome ćemo razgovarati ako se vratim. A ja ću se vratiti. Laukonoja će imati vremena da se predomisli. Evo mojih računa. Evo imena ljudi koje želim povesti: odričem se samo malog, to nije putovanje za dijete.

---

[17] Euoi! je veseli uzvik, otprilike kao kod nas: ijuju!

Sada sam vidio kako se prvi arhont smrkava pregledavajući moje račune i popise.

— Odobravam sve, rekao je. (Potpisao je i stavio svoj pečat na kojem je bilo slovo delta i Sunčev kolut s Merkurovim štapom).

— Mi smo, na Politehnosov prijedlog, odlučili da ti povjerimo ovaj tajni svitak. Ne smiješ ga otvoriti dok ne prođeš Heraklove Stupove. Ako te zarobe Kartažani, uništi ga a da ga ne pročitaš.

Jedva sam se savladao da nešto ne kažem, ali taj gest pokazivanja vlasti i nepovjerenja — možda se i varam — pokvario mi je radost odlaska. Ne volim ono što nije posve jasno. Taj mi zamotani i zapečaćeni svitak ne da mira.

Što me se tiče, čitat ću ga na otvorenom Oceanu. Ne govorim o njemu čak ni Venitatu i Eutimenu. Čitat ću ga na otvorenom Oceanu.

Mala fokejska amfora

Otoci Mali Stekadi za vrijeme kertiosa, koji se danas zove mistral

Mala amfora za masline

. . . i meda iz Salone . . . (Antički pčelinjaci u Palissannu)

Ksantos je dao izbaciti okruglo kamenje koje je služilo kao balast broda . . .

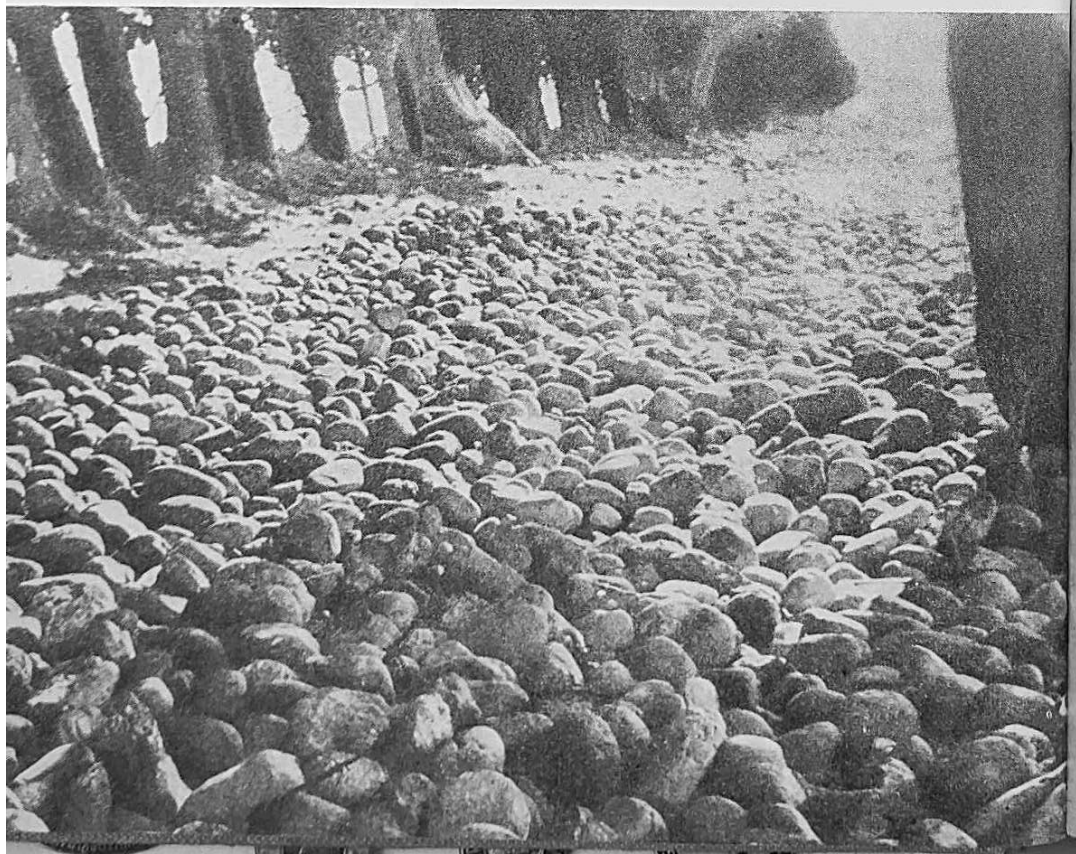

OKO OCEANA

Περὶ τοῦ Ὠκέανου

PITEJ

BRODSKI DNEVNIK
POVRATAK U MASALIJU

BRODSKI DNEVNIK

PRVI DAN PUTOVANJA

Uveče. U svojoj nestrpljivosti već sam mislio da ovaj dan nikada neće svanuti. Sada sam tu, pod šatorom na svom ljubljenom brodu, i slušam kako njegova vesla udaraju u taktu poput višestrukog srca. Slušam naređenja kormilara i zadivljeno osluškujem lupu keleustovih bubnjeva. Ni jedan pogrešan pokret, ni jedan udarac u nevrijeme.

Potpuno sam miran i čini mi se da je Artemida, odobrivši ovaj put, već ispunila sve moje želje. Pa ipak, to je tek prvo veče dugog putovanja koje će mi osigurati slavu, dokazati ispravnost mojih postavki ili mi donijeti smrt.

Ove riječi pišem bez straha, jer su sva znamenja bila povoljna. Uvjeren sam da su bogovi sa mnom, kao i brojevi.

Htio bih opisati naš odlazak, kako bih opis mogao ponovo čitati u danima iznemoglosti, kojih, na žalost, neće nedostajati, i kako bih iz njega mogao crpsti okrepu i samopouzdanje. Naredio sam stražaru da me probudi čim se bijela svjetlost pojavi iznad one planine što je tako slična Himetu da je sigurno svojim izgledom privukla Fokejce, čiji su preci nekada nastavali Atiku. Venitat i Eutimen su spavali kod mene, nakon večere kojoj su prisustvovali Felinos, Politehnos, Parmenon, Nausiforos, a počastio me je svojim dolaskom čak i Diaferos. Na svim se licima čitala radost i zabrinutost. Vidio sam kako je Parmenon nekoliko puta otro suze što ih njegova starost nije mogla suzdržati.

— Plačem zato što ne mogu ići s tobom, Piteju, ili s tobom, Eutimene. Jedino putovanje koje mi još predstoji, to je putovanje na Haronovu čamcu, daleko od svjetla, među sjenama mrtvih.
Zagrlio sam ga kao da mi je otac i požalio sve oštre riječi koje sam mu ikada uputio.

Čim smo bili spremni, spustili smo se prema Lacidonu. Gutao sam očima naša dva broda privezana uz molo kod česme. Ovio sam svojoj dvojici prijatelja ruke oko ramena i privinuo ih k sebi u snažnom i radosnom zagrljaju.
Dok je na istoku sunce upravo izlazilo, na zapadnom nebu još se uvijek vidjela Artemida, sjajna i rumena poput djevice; za ljetnog solsticija te se dvije zvijezde vide u isto vrijeme na nebu i ja sam njihovo sjajno obličje uzeo kao znak da će mi Feb Apolon i Svjetlonoša Artemida dopustiti i dati mi snagu da prodrem u jednu od njihovih tajni.
Otišli smo u Artemidin hram izgrađen na mjestu gdje su stanovali Aristarhini drugovi da se pomolimo božici, a zatim smo pošli u hram njenog brata Apolona na brežuljku koji je nasuprot onome gdje stanuju barbari. Obradovao sam se videći da se svjetiljke što smo ih sinoć upalili nisu ugasile. Apolonov svećenik je razumio znamenje i rekao neka obdarim staru proročicu koja je, kad se prva zvijezda gasila na istoku, izrekla ove proročanske riječi:
»Plamen koji gori čitavu noć vodi ponoćnom suncu.«
Samo sam ja razumio da se to proročanstvo odnosi na sunce koje ne zalazi i da mi je bog progovorio kroz usta ove stare žene koja o tome ništa nije znala.
Dao sam joj vrećicu drahmi s likom bika i zamolio je da kaže nešto Eutimenu. Ona ga je oštro pogledala i taknuvši nos rukom rekla:
»Bogovi uvijek ponovo sjedinjuju prijatelje koji se rastaju da bi uvećali njegovu slavu.«
I onda sam rekao Eutimenu, malo zbunjenu zbog ovih riječi, da ćemo se ponovo naći u Lacidonu kad se vratimo s putovanja.

Za to vrijeme izašlo je sunce, a s kopna je prema luci počeo duvati lagani povjetarac, kao da nam želi reći: Vrijeme je da razapnete jedra i krenete na pučinu.

Na morskoj se obali guralo mnoštvo prijatelja, ribara, radnika iz brodogradilišta, mornara i zapovjednika brodova iz Masalije i drugih krajeva. Sva ta ozbiljna lica izražavala su radost. Na dva mramorna oltara gorio je tamnjan iz Fokeje. Visoke krme naših brodova bile su ukrašene cvijetnim vijencima. »Artemidin« kljun nije se vidio ispod lišća i mirte. Djevojčice su nas darivale ružama, prvencima proljeća.
Pozdravio sam sve te ljude i stisnuo ruku Eutimenu, koji se odmah popeo na svoj brod. Zatim sam se i ja, u pratnji Venitata, popeo ljestvama na krmu »Artemide«. Stavio sam ruže, svježe poput djevojačkih obraza, na ispruženu Artemidinu ruku i molio je da nam bude sklona.
Kad sam podigao glavu, vidio sam Eutimena kako proziva veslače. Sa njim je bio njegov keleust i držao u ruci tablice.
— Hoćeš li krenuti prije mene? doviknuo sam mu.
— Treba da iskoristiš vjetar, odgovorio mi je.
Moji su ljudi čekali znak da se popnu na brod. Proveli su posljednju noć na kopnu i neki su mirisali po vinu i miomirisima. Svi su bili na broju.
Kako su napola uvučena vesla ostavljala samo uski prolaz kroz potpalublje, prozivao sam ih po redu kako će sjediti. Pošto su odnijeli svoje torbe u prednje sklonište, na povratku su morali proći kroz otvor na palubi krme. Prozivao sam ih dvojicu po dvojicu, najprije onog s desne strane, kako bi sve bilo sasvim po propisu.
Prepisujem ono što sam jutros ubilježio na voštane tablice:

Imena veslača, polazeći od pramca:
Selma 1: Agaton iz Masalije, dvadeset godina; Melanos iz Masalije, dvadeset godina.
Selma 2: Krios iz Antipolisa, dvadeset pet godina; Miron iz Neapolisa, dvadeset četiri godine.
Selma 3: Blastos iz Agata polisa, dvadeset godina; Keros iz Herakleje, dvadeset jednu godinu.
Selma 4: Protis iz Masalije, dvadeset godina; Uranos iz Karsisa, dvadeset godina.
Selma 5: Zaharos iz Kitariste, dvadeset dvije godine; njegov brat Zaharinos, dvadeset godina.
Selma 6: Eutropos iz Masalije, dvadeset tri godine; njegov bratić Meliboes, dvadeset jednu godinu.

Selma 7: Euritmos (dobro ime za veslača!) iz Nikeje, trideset godina; njegov brat Aritmos (nezgodno ime za veslača!).[18]
Selma 8: Aristos iz Pireja, trideset godina; Ksenon iz Egine, dvadeset osam godina. (Kako li će se složiti?)[19]
Selma 9: Kilinos sa otoka Roda, dvadeset osam godina; njegov brat Karatos, osamnaest godina. (Reklo bi se otac i sin!)
Selma 10: Eubulos iz Emporiona, dvadeset jednu godinu (nema li on punske krvi?); Mirtos iz Masalije, trideset dvije godine (on će paziti na njega).
Selma 11: Paleos iz Karsisa, devetnaest godina (ne pristaje mu to ime!)[20]; Parmenon iz Atenopolisa, dvadeset dvije godine.
Selma 12: Atanas iz Masalije, trideset godina; Antifon iz Karosa, trideset pet godina. Dobro je da u sredini budu među ostalima i neki malo stariji.
Selma 13: Eutifron iz Masalije, dvadeset dvije godine; Ksenos iz Karsisa, dvadeset godina.
Selma 14: Agatoklos iz Sirakuze (ne znam koliko mu je godina, ali je još mlad); Hermos iz Tauromeniona, devetnaest godina. Sicilijanci neka budu zajedno!
Selma 15: Artemidor iz Eleje, dvadeset tri godine; njegov brat Posidonios, osamnaest godina (izgleda kao da ima više).
Selma 16: Kiprianos iz Alalije, dvadeset jednu godinu (mora da ima močvarnu groznicu; Sjever će ga izliječiti); Silanos, njegov bratić, dvadeset dvije godine. Obojica su iz Kirneje.
Selma 17: Aristos (kako ga razlikovati od onoga iz Pireja?) iz Kitariste, dvadeset pet godina (onog prvog zvat ću Peiraiotis!); Beltistos iz Antipolisa, dvadeset i četiri godine.
Selma 18: Eupalinos iz Agata polisa, dvadeset tri godine; Mirnos iz Herakleje.
Selma 19: Miron iz Tilineje; Kliton iz Rodanuzije. To će biti dobar par.
Selma 20: Palamed iz Masalije s nadimkom »Tuna«, dvadeset godina (širok je i jak poput ribe čije ime nosi); Tasinos iz Masalije, dvadeset sedam godina.

[18] *Euritmos* znači: dobrog ritma, a *Aritmos:* bez ritma; misli se na ritam odnosno takt u veslanju.
[19] *Aristos* znači: najplemenitiji, najbolji, a *Ksenon* dolazi od *ksenos:* najamnik, tuđinac, stranac.
[20] Paleos je izvedeno od *palaios*, što znači: star.

Selma 21: Eudemon iz Olbije, dvadeset šest godina; Klitodon iz Masalije, dvadeset pet godina.
Selma 22: Arbogat, Kelt iz Masalije, izgleda kao dvadesetogodišnjak; njegov brat Arnot, izgleda mlađi, ali je stariji od Arbogata.
Selma 23: Ksilos iz Masalije, trideset godina; Timos, trideset dvije godine, iz Karsisa.
Selma 24: Titiros iz Tela, trideset godina; Protis (zvan Stentor[21], zbog svog glasa). trideset šest godina; on će prenositi zapovijedi. (Bolje je one najstarije staviti bliže krmi.)

Zatim prozivam četiri pomoćna veslača, za koje sam odabrao najstarije ljude koji su vješti nekim poslovima:

1: Keltos, trideset devet godina. Izabrao ga je Venitat. Zna praviti užad.
2: Briaros, četrdeset jednu godinu. Zna šivati i popravljati jedra.
3: Ksantos, četrdeset dvije godine. Izabrao ga je Venitat. Jak je poput Herakla.
4: Kianos, četrdeset tri godine. Zna kuhati.

Svi su sjeli na svoja mjesta bez mnogo prigovaranja. To je dobro. Svaki put kad neki čovjek silazi u utrobu broda njegova porodica ili prijatelji dobacuju mu pozdrave ili kojekakve narudžbe.
— Dovedi mi jednu plavu Cimbrijku, doviknuo je netko. Kao da će »Artemida« postati Afroditin hram.
Jedni su htjeli jantara, drugi zlata, treći neku pticu, ogrlicu, jabuke i tko bi znao što sve ne. Opazio sam da se u gradu koješta zna o zemljama u koje idemo.
Paleosova majka je preporučila svome sinu da ne gleda ravno u Prijestolje Sunca. Odakle joj to?
Umirio sam je kad sam joj rekao da ću ga za to vrijeme poslati da radi nešto pod palubom.

Iz Lacidonskog tjesnaca izišli smo noseni vjetrom apeliotom. Čak nam ni vesla nisu bila potrebna. Prošli smo iznad malih Donjih Stekada i nešto iza podneva oplovili Rt stupova gdje smo uputili pozdrav Istrijskoj Artemidi po čijem je hramu

[21] Stentor je u Trojanskom ratu bio Grk koji je imao tako jak glas kao pedeset drugih ljudi zajedno. Njime se poslužila Hera da bi potakla klonulu srčanost Danajaca.

dobio ime ovaj rt koji navješćuje opasna ušća Rodanosa i Stoma Limnes.
U tom su trenutku ljudi uvukli vesla za noć. Na skalme su stavljeni kapci. Veslači se odmaraju ili u svom skloništu na pramcu ili na jastucima što su ih dovukli u uzdužni prolaz. Vjetar istočnjak koji još nije posve jenjao pomalo nas odvlači prema našoj sudbini. Promatram put po zvijezdi Čuvarici Medvjedice koja je ovdje još suviše nisko na horizontu. Kako sam god nestrpljiv, moram se pomiriti s time da ću je vidjeti još niže kad prođemo Heraklove Stupove.
Pozadi, malo ulijevo, vidim svjetiljke Eutimenova broda. Pratio nas je cijeli dan, ponekad je čak bio tako blizu da smo se mogli dovikivati, kad su njegovi ljudi, obuzeti takmičarskim duhom, veslali iz sve snage da bi stigli »Artemidu«. No kad je moj keleust naredio veslačima svečano veslanje, »Artemida« je bila brža. Rekao sam im neka štede snage za Ocean. Čeka nas još duga plovidba, ne treba se varati!
Zahladilo je pa sam otišao pogledati imaju li ljudi pokrivače. U Britaniji ću kupiti krzna. Sutra ujutro morali bismo stići u Agata polis. Tako tvrdi Blastos, koji poznaje put i već me je zamolio da mu dopustim da siđe s broda kako bi pozdravio svoje roditelje. Dopustio sam mu, ali pod uvjetom da povede sa sobom Ksantosa, koji bi ga mogao dovesti natrag čak i kad bi ga morao nositi.
— I suviše želim putovati, rekao mi je. Ti dobro plaćaš, a osim toga ... privlači me nepoznato ...

DRUGI DAN PUTOVANJA

Agata polis. Uveče. Svi znaju kamo idemo. To mi laska ... ali me i zabrinjuje. Jer tu uvijek može biti punskih ušiju koje bi nas mogle čuti. I zato smo Eutimen i ja proširili glas da idemo samo na obilazak masalijskih uporišta, to jest do Mainakeje.
Međutim, »Artemida« iznenađuje ljude svojim neobičnim oblikom. Pitam se ne bi li bilo najbolje da u buduće nigdje ne pristajemo već da se uputimo ravno prema Heraklovim Stupovima. Venitat je pričao najbrbljavijim Agatapolićanima da ja zapravo iskušavam novi brod, a Eutimen nas prati da nam pomogne ako se moj brod potopi.
— To je brz brod, ali Posidon ne voli da mu se leđa odviše snažno miluju ... Ja se bojim da neće izdržati svečano veslanje, dodao je smijući se podrugljivo u svoju plavu bradu ... Dajte vi meni dobru staru trijeru, dosta visoku na vodi, sa nje se bar može iz daleka vidjeti kako nadolazi nevrijeme. To je uvijek najbolje.

TREĆI DAN

Na moru. O podne. Isplovili smo iz Agata polisa i kako vjetar još uvijek duva s istoka krenut ćemo prema Rodeji da čujemo novosti, ukoliko se ne digne kertios i ne odvuče nas prema jugu. Brežuljak akropole Agata polisa vidi se na horizontu s desne strane pozadi. Više se ne raspoznaju jezerca i donji dio grada.
Uskoro će već sve biti nepoznato većini mojih ljudi. Osjećam da su malo zabrinuti, iako se prave hrabri. Dokle se god na pješčanim obalama luka čuje jonski govor, malo piskav i zatvoren sa svojim *e* koji nadomješta *a* i s *a* izgovorenim gotovo zatvorenim ustima, ljudi se osjećaju sigurni. Što će biti kad budu u Rodeji čuli rodejski naglasak? To još neće biti ništa, ali neće li ih zbuniti napola punski jezik stanovnika Mainakeje ili ribara iz Hemeroskopeiona? A kad se jedino Venitat bude mogao sporazumijevati, mislim da ću onda i sam osjećati uzbuđenje i strepnju.
Činim krivo što se unaprijed uznemirujem. Ne kaže li jedna poslovica: »Mornari se među sobom uvijek razumiju, kao ribe u moru«.
Eutimen nas s mukom slijedi i ja sam naložio da se jedra skrate. Vesla su uvučena i ljudi su sretni što se mogu odmarati. Morat će podnijeti toliko napora! Dok jedni spavaju u skloništu na pramcu, drugi pričaju u sjeni velikog jedra. Promatram one koji su se prihvatili nekog posla. Ti već postaju moji ljubimci. Zaharos rezbari starom oštricom drvo u obliku

»Artemide«, a njegov ga brat sa zanimanjem promatra. Uranos pravi kitaru strpljivo dubeći komad arišova drveta. Atanos glača jedno veslo na kome ima ivera. Pohvalio sam ga zbog toga. Paleos, Parmenos i Ksenon su mi predložili da će izgladiti i sva druga vesla. Blastos, okrenut u pravcu odakle plovimo, promatra brežuljak svoga grada koji polagano iščezava u svjetlucavom moru. Eutimen nam se približava, ali je morao opremiti četiri skalme. Ponosim se »Artemidom«, brzom poput strelice. Njen pramac razbija valove koji se podižu u kovitlacu bijele pjene. Njen dolon kao da je podiže iz vode. Brazda za brodom posve je ravna, i to sam spomenuo kormilarima.

— Brod ne smije krivudati kao pas na šetnji, odgovorio mi je Asfalos. Ne smijemo gubiti vrijeme.

Hoće li nam uspjeti da prevaljujemo tisuću stadija na dan, koliko očekujem od svog broda?

Uveče. Sretan sam. Kad je Eutimen došao u ravninu s nama, stao mi je oduševljeno klicati i zahvalio mi se što sam dao smanjiti brzinu da ga sačekam. Naredio je da se uvuku vesla kako se ne bi slomila i pozvao me da prijeđem na njegov brod. Smjelo manevrirajući, doveo je kljun svog broda gotovo pod moju aplustriju te sam mogao skočiti na »Herakla«. I tako sam se mogao diviti »Artemidi« na otvorenom moru. S uvučenim veslima, izgledala je poput konja u kasu, uspravna na vodi kao Artemida u šumi. Eutimen je morao uz snagu vjetra uposliti još i šest veslača da bi je prešao, ali »Artemidin« pramac nije dosegla pjena valova što su se širili oko »Herakla«. Kljun broda ostaje suh. Lijepa i ponosna »Artemido«!

Naredio sam da razviju red jedara koji je bio savijen i moj je brod odmah poskočio povećavajući brzinu i u trenutku nas je prestigao za dva stadija. Eutimen je dao razviti sva jedra i naredio svečano veslanje da bi opet dostigao »Artemidu«, jer sam se ja htio vratiti na svoj brod. Ljudi su se među sobom ohrabrivali i čuo sam svoje ljude kako podrugljivo žale Eutimena.

— Nama su potrebna samo dva krmna vesla, vikao je Atanas. Zašto da izvlačimo još četrdeset i osam vesala?

— Mi se bojimo da bismo poletjeli poput feačanskih brodova[22] kad bismo spustili u more sva vesla, urlao je Parmenos koji je zapamtio pjesmu što ju je aed pjevao u masalijskom Odeionu.

I uobičajene šale pune prijateljskog zabadanja čule su se iznad vode koja je dijelila oba broda.

— Lijenčine! Slabići! Lonci s mlijekom!

— Držite vesla kao pisari pisaljke!

— Brže! Pazite da vas ne zabole ruke!

— Izgledate kao robovi pometači ulica!

Toliko dosjetki koje će biti jamstvo dobrog raspoloženja za mučne dane.

ČETVRTI DAN

Rodeja. Kilinos i Karatos su na kopnu. Da sam im dopustio, oni bi bili poveli sve svoje drugove veslače na vino iz svojih očinskih vinograda. Ne radi se samo o gubitku vremena. Kad su dva čovjeka na kopnu, to nije tako veliko zlo: ostaje ih dovoljno koji ih mogu ići tražiti; međutim kad su svi na kopnu, onda kao da jedni zadržavaju druge da se više ne vrate na brod.

---

[22] Prema legendi, Feačani, stanovnici otoka Sherije (Krfa), bili su u brodarstvu prvi narod na svijetu i njihovi su brodovi upravo letjeli po površini mora. Feačani su tako spasili Odiseja i doveli ga na Itaku, što je razljutilo Posidona pa je udario dlanom njihov čamac koji se odmah pretvorio u kamen i pao na dno mora.

Bilježim da je istočni vjetar prestao pošto nas je doveo u luku. Sutra, čim svane, veslači će biti na svojim klupama i iskoristit ćemo zatišje da isplovimo na pučinu.

PETI DAN

Na moru. U Emporionu moramo pristati. Polagano prelazimo Rodejski zaljev i već raspoznajemo gradske zidine. Zapravo je gubitak vremena ponovo pristajati na tako maloj udaljenosti, ali Kilinos nije sa svojih pijanki donio nikakvih obavještenja, a ja hoću da znam gdje su kartaški brodovi. Eutimen se uputio ravno u Emporion i tamo se moramo naći. Treba da pod svaku cijenu saznamo gdje su fenički ili kartaški brodovi, jer ja se neću izlagati opasnosti da sretnem balearske praćare,[23] niti da se natječem u brzini s nekim stražarskim brodom između otoka i iberske obale.

ŠESTI DAN

U Emporionu. Stigli smo mnogo prije zalaza sunca u luku koja se nalazi između otoka na kome je stari grad i gradskog nasipa s lijepim zidovima. Već više od mjesec dana nije ovdje pristao ni jedan brod. Stanovnici Emporiona sretno žive u svojim lijepim domovima okrenutim prema istoku. U prijateljstvu su s Iberima s kojima trguju. Dao sam kupiti hasure od trske za ljude. Nadopunjujem zalihe živežnih namirnica sušenom ribom i žitom koje mi donose u glinenim dolijama. Kianos mi je savjetovao da nabavimo rezervni mlinski kamen. Eubulos će ga kupiti od nekog svog prijatelja. Eupalinos mu se rugao: Taj žrvanj od crnog agatapoliskog

[23] Stanovnici Baleara, kojih je bilo oko 30.000, bili su na glasu praćari: naročito su se isticali u spretnom izbacivanju velikog kamenja praćkom, zbog čega ih je mnogo služilo u kartaškoj, a kasnije i u rimskoj vojsci.

kamena sigurno je iz radionice mog bratića Izidora. Uostalom, mlinski kamen je dobar samo ako je napravljen od agatapoliskog kamena!

Razgovarao sam s prvim arhontom. Treba li da svratimo u Hemeroskopeion? Što ima nova u Mainakeji? On ništa ne zna. Živi unutar tih debelih zidova i ništa ga se drugo ne tiče. Kad bi i svi drugi bili takvi!

Eutimen i Venitat misle da bismo morali pristati u Hemeroskopeionu. Kad se već zove »dnevni stražar«, onda je tu zato da čuva stražu i pazi što se dešava kod susjeda.

Uveče. Dao sam spustiti u more oba pramčana sidra, jer u ovim predjelima uvijek postoji opasnost od istočnog vjetra. Za svako su sidro bila potrebna četiri čovjeka da ga otkače sa epotide, toliko je olovo na njima teško. Krma se odmara na pjeskovitoj obali, a mnogobrojni stanovnici Emporiona došli su da se dive mom brodu. Venitatu se pak dive mlade djevojke, i čuo sam kako je jedna od njih, smionija ili zanesenija od ostalih, rekla da bi željela pomilovati njegovu zlatnu bradu.

— Dotaknuti zlatnu bradu, to donosi sreću, rekla je svojim drugaricama.

Venitat se smijao, kao i Eutimen, koji je promatrao taj prizor sa svoje visoke palube, a one su pobjegle u kuće poput uplašenih nimfi.

— Plava kosa privlači crnu kosu, rekao sam Venitatu. Suprotnosti se među sobom privlače, to je jedna od tajni prijateljstva.

Noću. Gradska se svjetla pale jedno za drugim u sretnom miru noći. Čuje se kako neka djevojka pjeva o Nausikaji prateći se na kitari. Je li to ona koja je željela pomilovati Venitatovu bradu? Nemam vremena da o tome mislim. Vidim kako se sjenka žaljenja pojavila u modrim očima mog prijatelja,

ali takav je život pomoraca: danas ovdje, sutra ondje, zašto se putem zaustavljati? Jučer sam se rodio, sutra ću umrijeti, i između rođenja i smrti moj život prolazi u velikom svijetu u čije nebrojene tajne nisam mogao proniknuti. Ne valja slušati pjev sirena, jer njihova pjesma uzbuđuje one koji je slušaju; umjesto da budu aktivni, počinju razmišljati. Moja je sudbina: odlaziti, stizati nekamo i vraćati se, ali nisam li uvijek ostao na istom mjestu? Šta je ovo moje naumljeno putovanje prema stalnim i beskonačnim putovanjima zvijezda? Puž će umrijeti, ali neće obići ni vrt u kome živi.

O zašuti, djevojko, ili mi donesi voska iz svojih pčelinjaka da ne čujem više tvoju pjesmu, zbog koje ne mogu slušati glasove nebeskih sfera. Zahvaljujem ti što si mi podarila ove gorke i slatke misli. Ali sutra u zoru moram krenuti!

SEDMI DAN

U Hemeroskopeionu. Uvijek kad posjetim ovo uporište na stijeni osjećam kako mi se srce steže. Nikad ne znam što ću naći kad prijeđem uska vrata na bedemu ove male tvrđave. Stražari boluju od močvarne groznice. Lica su im žuta. Prepušteni su na milost i nemilost srdžbi obožavalaca boga Baala[24] i osveti Ibera, koje Kartažani znaju vješto nauckati na nas.

Nekoliko ribara u donjem gradu — može li se nazvati gradom tih nekoliko bijednih koliba od trske? — opskrbljuje uporište hranom i obavještenjima.

Morao sam se najprije popeti u središnje utvrđenje, ali nisam mogao odoljeti želji da se odmah ne porazgovorim s ljudima u luci. Kupujući svježu ribu, pokušao sam im razvezati jezik pomoću amfore seonskog vina.

Na bedemima su se već pojavili strijelci, ali Sunčev kolut što ukrašava naša jedra potpuno ih je umirio.

[24] tj. Kartažana odnosno njihovih kolonija na Iberskom poluotoku, naročito Kartagene.

— Vojnici se uvijek boje, rekao mi je jedan stari ribar prezirno. Istina je doduše da su oni u tim zidinama kao u zatvoru. A mi, mi imamo more pa možemo pobjeći. More je uvijek susretljivo.

U sebi sam pomislio da ni ribari nisu ništa mirniji nego vojnici. Kad sam ih upitao, svi su mi se kleli da nisu vidjeli ništa sumnjivo. Prije nekoliko dana došla je ovamo jedna monera iz Nove Kartage da kupi ribe. Pokazali su mi komade novca s Didoninim likom i likom praćara sa Ibize. Brod je navodno otplovio na otoke.

Pozvao sam lohaga koji zapovijeda vojnicima male tvrđave. Žalio se Eutimenu i meni da su ga arhonti zaboravili na toj stijeni usred močvara.

— Već godinu dana nisam vidio svoju ženu i svoju obitelj.

Nikad nisam mogao razumjeti zašto šalju razočarane ili ogorčene ljude u uporišta, gdje je potrebno toliko oduševljenja i vjere. Ovaj bi nesretnik dopustio da ga strpaju u bikov trbuh a da se uopće ne bi odupro svojim napadačima. A Masalija bi izgubila jednu tačku koja je veoma važna za njenu mornaricu. Napustit ću bez žaljenja tu »dnevnu stražu«, jer se u njoj noću loše osjećam. »Artemida« je usidrena pod stijenom i ja se bojim naglih promjena vjetra u ovoj negostoljubivoj luci. Sutra, čim svane, opet ću se otisnuti na more.

Tužno je pozvati za svoj stol čovjeka bez ikakve radosti, kad je netko, kao što smo Eutimen i ja, tako radostan zbog uspjeha koji mu se ukazuje. Eutimen je isto tako nestrpljiv kao i ja da se ponovo dohvati mora.

Lohag ne zna ništa o tome što se dešava u Mainakeji. To je uporište po njegovu mišljenju izloženo na milost i nemilost ljudi iz Gadesa i Malake. Nije vidio ni jedan brod koji bi dolazio iz tog pravca. Kad bismo njega poslušali, morali bismo napustiti Mainakeju i Hemeroskopeion. Masalija — po njegovu mišljenju — ne može imati nikakve koristi od tako udaljenih kolonija. Kad smo mu Eutimen i ja stali govoriti o zemljama daleko iznad Heraklovih Stupova, on je razrogačio oči i, zavideći nam u sebi, žalio nas je zbog naše ludosti. Kad bih mu ponudio da ide sa mnom, on bi bez predomišljanja ostavio uporište.

Na moru. Jutros u zoru napustili smo Hemeroskopeion. Vojnici i njihov lohag, ribari, trgovci i Artemidin svećenik ispratili su nas na obalu. Naša im je posjeta ulila nove snage, a važnost koja se pridaje svakom naoko besmislenom pothvatu umiruje ih u pogledu budućnosti Masalije.

Vjetar sa sjevera sada se utišao i samo se slabo osjeća. »Artemida« i »Heraklo« plove u istom ritmu i tako nablizu da se možemo dozivati. Udaljujemo se od obale da ne svratimo na sebe nečiju pažnju. Znakovi na masalijskom stadiazmosu pomažu nam da odredimo vrhove iberskih planina. Vrijeme je lijepo. Sunce postaje toplije.

Oko podneva dao sam ljudima da se odmore i sada odmičemo polako, samo na jedra. S juga dolaze prema nama široki i lijeni valovi. Približavamo se onom dijelu Unutrašnjeg mora koji se otvara prema Heraklovim Stupovima, i tu se već osjeća dah Oceana.

Molim Artemidu da ovo talasanje ne bude navještaj suprotnog libijskog vjetra koji bi nam usporio plovidbu i mogao nanijeti na nas punske brodove.

DEVETI DAN

Planine se spuštaju prema zapadu. Ustalasalost mora ometa nam plovidbu. More nam je protivno. Dao sam saviti jedra jer su nam beskorisna na vjetru koji na mahove puše protiv nas. Tako ćemo lakše proći nezapaženi. Jutros smo promijenili smjer. Sada nam je sunce u podne s lijeve strane, a uveče pred nama.

Obišao sam veslače. Osjećam da su zabrinuti. Umirio sam ih i zamolio neka daju sve od sebe u narednoj dekadi. Hoće li nam uspjeti da prijeđemo Heraklove Stupove, to sada ovisi o njihovoj volji da nadvladaju sve napore. Odmarat će se noćas u Mainakeji. Ali moraju šutjeti. Svi su to obećali. Imat će mesa i vina koliko budu htjeli. Ipak, ne smiju mnogo piti, kako ne bi previše govorili. Smiju se.

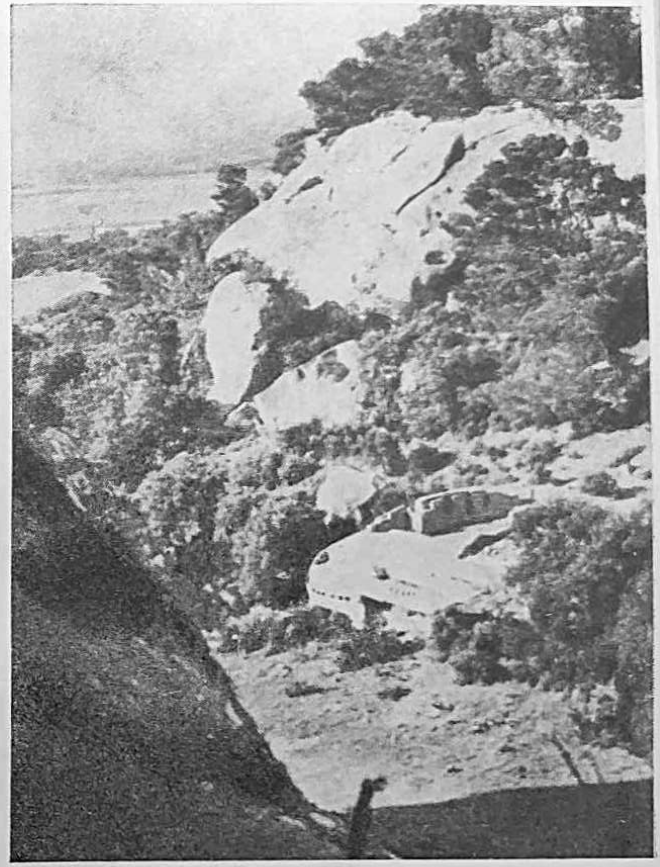

Ligijci iz Drijenze . . . (Pećina Calès)

Glinena dolija za žito

Leukonoja

. . . završile su Antesterijske svečanosti . . .

Uzeo sam timpane i stao udarati ritam. Keleust je pjevao:

Ohr — ohr — pente — kontor . . .

A oni su nastavili u zboru:

Eis, duo, treis . . . Ohr, ohr . . .[25]

Drugi je keleust udarao rukama.
U to je Venitat javio da se desno pred nama pojavio vrh koji nadvisuje Mainakeju. Sličan je šiljku na zidu.
Naredio sam veslačima s desne strane da podignu vesla i da se odmore, i »Artemida« je skrenula prema obali. Sokolove oči Venitatove pažljivo pretražuju more.

Veče u Mainakeji. Videći kako se naša dva crna broda približuju obali, svi su stanovnici grada pobjegli u malu akropolu.
Kad smo se toliko približili da su me mogli čuti, zatražio sam da nam pošalju jedan čamac, kako Eutimen ne bi morao spuštati u more svoj skafeion.
Poviknu sam: »Masalija«, i ubrzo se od obale otisnuo jedan ribarski čamac i jedan je timuk došao na moj brod. Bio je blijed, ali kad je izbliza vidio »Artemidu« i »Herakla«, potpuno se umirio.
Pošto je popio sa mnom čašu vina u znak prijateljstva, crte njegova lica su se ublažile. Nasmiješio se i rekao:
— Ti si nas uplašio, Piteju, i ti, Eutimene. Prije mjesec dana došli su na isto ovako crnim brodovima ljudi iz Malake i napali nas što su se naše dvije barke, loveći tune, usudile doći do Heraklovih Stupova. Tražili su da im platimo odštetu za ribarenje u »njihovom moru« i mi smo im morali prepustiti polovinu količine garuma i sušene ribe što smo ih bili pripremili za Masaliju. Naš je život postao nemoguć. Držćem pri pomisli da vas je neki brod iz Tingisa ili Tartesa mogao vidjeti kako ulazite u našu luku. Prošle su godine dvije tingiske trijere potopile pred našim očima jedan teretni brod

[25] Vidi autorovu bilješku na str. 135.

iz Sirakuze, kojega je ovamo dotjerao neobično jak istočni vjetar. Htjeli smo nesretne brodolomce primiti na naše čamce, ali su nam oni sa trijera onemogućili da im se približimo obasuvši nas strelicama i gađajući nas praćkama.
Krajnje je vrijeme da nađem istočni put preko Tanaisa! Zaklinjao sam Eutimena da bude oprezan i da pristaje samo na sigurnim mjestima kad jednom bude u Africi. A moj prijatelj drhti pri pomisli da ću ja proći pored Gadesa.
Razmišljam o lukavstvu kojim ćemo se morati poslužiti u slučaju da sretnemo neprijatelja. Eutimen će tobože bježati, a ja ću ga progoniti. Budu li neprijateljski brodovi odviše radoznali, ja ću prestići Eutimena i dobaciti mu konop za tegljenje te će mu »Artemida«, koja će ploviti najvećom brzinom, pomoći u plovidbi. Moramo pod svaku cijenu ostaviti iza leđa obožavatelje Moloha.

DESETI DAN

U Mainakeji. Timuci su poslali promatrače preodjevene u iberske pastire da osmatraju horizont s visine planine Scie. Čekam njihov povratak da bih noću otplovio prema libijskoj obali Heraklovih Stupova.

Moja se posada dobro najela kod tih siromašnih ljudi. Čudnovato, ali siromašni radije daju ono što imaju negoli bogataši. Htio bih im se odužiti, ali kako čovjek može platiti nekome tko mu je svojtu pozvao u goste?
Izračunao sam odnos između dužine gnomona i njegove sjene u Mainakeji i pobudio čuđenje timuka i stanovnika mjereći sjenu svoga štapa utaknutog u pijesak na obali. Mainakeja se nalazi na istoj visini od Ekvatora Svijeta kao i Tauromenion.
Izviđači su se vratili iz planine. Ništa nisu vidjeli. To se moglo i očekivati, ali ja se nisam htio suprotstavljati timucima.
Spustilo se veče i naredio sam polazak. Nisam zaboravio zagrliti Eutimena, da mu posljednji put iskažem svoje prijateljstvo u slučaju da nam Ocean ne dopusti da se ponovo sastanemo. Ljudi osjećaju strah, ali im vino i djevojke koje ih ispraćaju na obalu ne dopuštaju da drščću. Ali zato slabi drveni molo podignut na pijesku dršće umjesto njih pod njihovim nogama! To je dobar izgovor.

Na moru. Noću. Zvijezda Čuvarica Medvjedice nam je s desne strane iznad krme. Pred nama je Moira. Još se ne mogu raspoznati libijske planine u drhtavom svjetlu srpa Artemide koja se rađa.
Eutimen i ja smo se dogovorili da ne palimo vatre na brodovima kako ne bismo privukli pažnju punskih[26] stražara. Međutim, naši stražari na oba broda svakog sata podižu fenjere od rožine u kojima gori svjetiljka. Tako jedni drugima javljamo svoj položaj i među sobom se hrabrimo. Baš sam malo prije vidio Eutimenovo svjetlo zdesna pozadi i odgovorio sam mu svjetlom svoga fenjera. Dobro nas slijedi.

Keleust i kormilari dobili su nalog da ne pjevaju i ne izdaju glasno naloge. Dao sam obložiti skalme debelim pustom. Moji su veslači vješti i veslaju u ritmu prigušenih udaraca bubnja, polako i dugim zaveslajima. Sa aplustrije čujem samo tihi šum vode što se slijeva niz bokove broda i ono neizbježno zapljuskivanje što ga stvaraju vesla kad zagrabe vodu.

Tri svjetiljke obasjavaju prostoriju u kojoj sjede veslači, da ne bude odviše sumorna. Dao sam staviti pomične daske i platno zaštitne palube. I tako u vlazi te zatvorene prostorije blistaju oznojena leđa na žućkastom svjetlu. Jedan... dva... tri... Jedan... dva... tri... Kad se god pješčani sat okrene, ljudi malo predahnu. Dam im podijeliti vina i prepečenog kruha. Oni koji žele izaći, mogu se popeti na palubu. I tada se u toj tišini, na toj poput ulja mirnoj pučini, čuje samo žuborenje vode što teče po olovu oplate i drvo koje škripi od laganih pokreta broda.

---

[26] *Puni, punski* i *Kartaga, kartaški,* iako su to općenito sinonomi, u ovom se tekstu razlikuju utoliko što se pod *Punima* podrazumijevaju sve feničke naseobine na Sredozemnom moru (Gades, Tingis, Kartagena, itd.).

Eutimen je uskladio svoj pješčani sat prema mojem, kako bi veslači u oba broda imali u isto vrijeme odmor. Tako smo izbjegli opasnost da nam se brodovi u mrtvoj plovidbi sudare. Stražari, dvojica sprijeda, a dvojica na križu, budno motre u noći i tišini.
Ako se digne vjetar, dat ću da za vrijeme odmora vesla svaki drugi veslač.

U zoru. Odspavao sam jedan sat na svom platnenom krevetu. Sada je na redu Venitat, koji je čitavu noć proveo na pramcu.
Artemidina zvijezda je zašla prije tri sata. Zvijezde blijede na istoku. Raspoznajem libijske planine koje se dižu iznad Tingisa. A stijene Iberije, na sjeveru, jedva se naziru. Heraklovi Stupovi su pred nama. Promijenit ću smjer da bismo do večeri plovili uz obalu Libije. Ispred Tingisa htio bih proći u sumrak.

O podne. Naredio sam da se ljudi odmore i »Artemida« se lagano ljulja pred »Heraklom«. Struja kao da nas vuče prema zapadu. Dao sam Eutimenu znak da nam se približi nadohvat glasa.

Drugi sat poslije podneva. Eutimen me upozorava na jedno jedro koje se vidi u pravcu Iberije. Čestitamo jedan drugome što smo prešli na drugu stranu, pred libijsku obalu. Odlučujemo da se približimo Tingisu, kako bismo bili spremni kad zapadne sunce.

Treći sat poslije podneva. Jedno jedro ravno ispred nas. Čini se da je to brod koji plovi prema Tartesu ili Gadesu. Njegovo veliko jedro pričvršćeno je na desno, jer mu vjetar što dolazi s Oceana puše u lijevi bok. Vidi se, iako se pojedinosti ne mogu tačno raspoznati, kako njegova vesla u jednoličnom ritmu udaraju po vodi.

Mislim da naša dva niska broda bez jedara mogu proći nezapaženo. U tišini, vjetar nam je donio glasna naređenja na hrapavom feničkom jeziku. Nakon pucnjeva biča začulo se urlikanje, i nama su se čela orosila znojem od straha pri pomisli da bismo, ako nas zarobe, postali veslači ovih barbara.

O Artemido, sakrij nas od njihovih pogleda! A ti, Hefeste, pošalji nam dim iz svojih božanskih kovačnica da nas učini nevidljivima za njihove okrutne i pohlepne oči.

Četvrti sat poslije podneva. Brod je prošao a da nas nije primijetio. Dao sam nalog da krenemo kako bismo u povoljnom trenutku prošli ispred Tingisa i onda ploveći prema sjeveru bili što više nalik nekom njihovom brodu što plovi prema Iberiji. Plovimo u smjeru sunca, ali sjeverno od tačke na kojoj zalazi. Izdajem naređenje za svečano veslanje. Eutimen jedva uspijeva da ne zaostane. Istakao je crnu zastavu — znak da je uočio neku opasnost. Pustio sam ga da mi se približi: s desne strane iza krme primijetio je jedro nekog broda koji kao da dolazi iz Kartagene i ima vjetar u desni bok.
Venitat me uvjerava da ima dva reda vesala.

Peti sat poslije podneva. Sunce je veoma nisko i brod je, savitih jedara, krenuo prema nama na vesla, koja su u tri reda. Mora da su nas vidjeli na suncu.

Dobacio sam konopac za tegljenje Eutimenu i doviknuo mu neka naredi svečano veslanje. Neka ne žali vino za svoje ljude. Ni ja ga ne žalim.

Uz pomoć »Artemide« »Heraklo« plovi brže no da je sam, ali zato »Artemida« ide sporije. Stavio sam četiri pomoćna veslača na četiri srednja vesla, nešto duža od ostalih. I sam dolazim u napast da pomognem onome koji iznemogne. Tim-

pani podržavaju ritam. Ksenon i mladi Karatos se žale. Ušutjeli su kad sam ih zapitao bi li radije veslali pod udarcima punskih bičeva. To je dobar argument.

Šesti sat poslije podneva. Konačno se spustila noć. Naredio sam da promijenimo smjer i da zaplovimo ravno na Heraklove Stupove. Htio bih zavarati kartaški brod i pustiti ga da prođe ispred nas. Dao sam Eutimenu znak da želim govoriti s njime. Konopac za tegljenje je olabavio i »Heraklo« se još jednom našao uz »Artemidu«. Saopćavam Eutimenu svoj plan da plovimo daleko na zapad u pravcu Oceana kako bismo izbjegli brodove koji dolaze iz Gadesa. A na onom brodu koji nas je primijetio, ako nastave da nas progone, neka povjeruju da smo se potopili ili da smo njihovi, jer će misliti da smo uplovili u Tingis ili Tartes.

Iberski vrč za vino

Noću. Izdao sam nalog da se ljudi dva sata odmaraju. Lijevo ispred nas Venitat je na mjesečini primijetio jedro kartaškog broda, ali kako mjesečeva svjetlost pada prema njima, oni ne mogu vidjeti crne i niske trupove naših brodova. Spavat ću zajedno sa svojim ljudima. Kako neće moći da se žale jedan drugome, imat će više povjerenja.

JEDANAESTI DAN PUTOVANJA

Vjetar sa zapada. Vjetar i struja su protiv nas. Ljudima ništa ne govorim, ali znam, po znakovima na obali, da usprkos svim naporima uopće ne napredujemo. Dobro je što veslači na »Artemidi« ne vide ni zemlju ni more. Ali Eutimenovi veslači mogu primijetiti da ne napredujemo.

Zabrinut sam. Stojimo posred Heraklovih Stupova nepomično poput Zenonove strelice.[27] Dao sam otpustiti konopac koji me spaja s »Heraklom« i doviknuo Eutimenu neka se drži sasvim uz moju krmu. Jedra su savijena i zajedno s okrižicom spuštena na palubu kako bismo pružali što manji otpor suprotnom vjetru.

Noću. Eutimen! Oko šestog sata dao mi je znak da želi govoriti sa mnom. Još smo uvijek nepomični poput Zenonove strelice. Predložio mi je da se pod okriljem noći vratimo nazad prema libijskoj obali. S vrha svog visokog jarbola vidio je male kartaške brodove sasvim blizu obale.

Plovimo prema Tingisu. Ne postoji li ovdje pred obalom kakva protustruja ili slabija struja, kao što je to u Rodanosu i Bosporu?

---

[27] *Zenonova strelica:* Negirajući realnost prostora odnosno kretanja u prostoru, grčki filozof Zenon poslužio se tzv. argumentom *strelice* koja miruje: pokrenuto tijelo »jest« u svakom času u nekoj tački svoga puta, njegovo je kretanje jednako ništici, a iz ništica, ma koliko ih bilo, ne nastaje nikakva realna veličina.

Služeći se lukavstvom, objasnio sam ljudima zašto smo promijenili pravac plovidbe.

DVANAESTI DAN

Eutimen je imao pravo. Ispred tingiske obale teče struja iz Unutrašnjeg mora prema Oceanu. U toku noći uspjeli smo proći pored Tingisa, ali sam sa strepnjom promatrao svjetla na njegovu svjetioniku.

O podne. Pred nama je rt što nas dijeli od Oceana. Stražar me upozorava na kartašku trijeru s konjskom glavom na aplustriji, koja nam dolazi u susret. Izdajem nalog da se Eutimenu ponovo dobaci konopac. Kartažani bi mogli pomisliti da je zarobljen. Naše su sudbine dvostruko povezane.

Noću. Bojao sam se i još uvijek drhtim dok pišem ove retke. Trijera se zaletjela na nas kao soko na grlicu. Na mom stolu je olovna kugla iz praćke obilježena slovima koja ne mogu pročitati. Pala je do mojih nogu u trenutku kad se trijera, koristeći povoljan vjetar, približila »Artemidi«. Bio sam udaljen od nje jedva trećinu stadija i shvatio sam da želi svojim kljunom presjeći konopac kojim je »Heraklo« bio vezan za »Artemidu«. Čuli smo bičeve, krikove i zapovijedi promuklih keleusta. Eutimen je htio presjeći konopac kojim smo ga teglili. Glasno sam ga zaklinjao da to ne čini. Divni Eutimen, htio se žrtvovati za mene, za svog prijatelja. Ostavio sam samo jednog kormilara, a sve ostale ljude poslao sam da veslaju. I ja sam zgrabio držak vesla kao i svi drugi. Da malo odahnem, popeo sam se na palubu i pogledao da li nas »Konjska Glava« sustiže. I tada me naša božica zaštitnica nadahnula.

— Olovne karike, brzo! poviknuo sam.

Poslao sam po njih Venitata, koji je svojom bikovskom snagom prionuo uz Ksantosovo veslo.

— Karike, najveće, i gipkih konopaca!

Najprije me je iznenađeno pogledao, a onda je, pun povjerenja, brzo sišao u brodsko spremište za jedra. Ponovo se popeo s košarom najvećih karika, onih što služe za uglove jedara tamo gdje se na dnu vežu. Oko njegova vrata, nabrekla od napora, bio je smotak užeta. »Nož, brzo!« Potrčao je i uzeo veliki nož kojim se reže meso.

Grozničavo smo svezali po dvije karike konopcem i još jednu kariku na uže koje je spajalo sredinu drugog konopca. Sjetio sam se da tako govedari iz Delte zaustavljaju pobješnjele životinje, bacajući im među noge olovo pričvršćeno na gipko uže. Ja ću svezati vesla trijere. To mora uspjeti. Ova se zamka morala baciti tačno iznad lopate vesla. Napravili smo četiri zamke.

Ljudi su smatrali da je taj naum čista ludost. Doviknuo sam Eutimenu da digne vesla, a isto tako i mojim veslačima. »Konjska Glava« je stigla do nas vjerujući da se predajemo. Odapinjali su u dolon strelice kojima su nas htjeli zastrašiti. Na palubu su padale olovne kugle. Venitat, nalik na boga Gromovnika, uspeo se na vrh palube i strašnim zamahom zavitlao kolutove iznad glave.

— Želiš li olova, konju smrti? povikao je. I sretnim zamahom bacio je karike na vesla upravo tamo gdje izlaze iz otvora. Karike su se brzo omotale oko vesala i tako je odjednom čitav niz bio svezan.

— Hoćeš li još, konju Molohov?

Bacio je pobjedonosno povezane karike na bijesnog zapovjednika, koji se uspeo na palubu da vidi što se događa.

Nikad nisam vidio Venitata da se tako smije zbog svoje nepobjedive snage. Kartaški zapovjednik, crne dlake i mrka lica, bio je sapet užetima poput muhe u paukovoj mreži. Kroz otvor, kliznuo je na vesla poput ronioca koga spuštaju u more i njegova su crvena usta jedva još imala vremena da zaviknu prije no što je počeo piti gorku vodu. Olovo ga je odvuklo na dno kao olovnu kuglu za ispitivanje dubine vode.

Ostavši bez zapovjednika, kartaški su mornari izgubili glavu: na trijeri je zavladala neopisiva zbrka. Veslači, čija su se vesla zaplela u našu zamku, udarili su u viku. Jednog od njih mora da je smrskalo poludjelo veslo, njegova krv teče kroz otvor u more. Nadglednici urličući izdaju očito proturječne naloge, jer se vesla sudaraju jedno s drugim. Praćari pokušavaju bacati na nas olovne kugle, ali Venitat sada odapinje strijele iz keltskog luka od tisovine i pogodio je dva Kartažana istom strelicom. Drugi, užasnuti, bježe prema uzdužnom hodniku povećavajući tako još više nered u unutrašnjosti broda.

Odjednom sam začuo povike koji su dopirali kroz otvore.

— Piteju, Piteju, spasi nas, ja te prepoznajem; Piteju, ja sam veslao s tobom. Mi smo iz Masalije, Piteju, oni su nas zarobili u Geli, ima nas ovdje trideset Grka iz tvog kraja, spasi nas, ima ovdje još Grka, svi smo robovi. Ja, koji ti govorim, ja sam Aristas, sin cipelara Smintiosa.

Suze su mi navrle na oči. Venitat je razumio riječi tog nesretnika. Eutimen je također čuo njegove posljednje riječi dok se njegova monera, nošena strujom, približavala »Artemidi«.

— Svi na »Konjsku Glavu«, uzviknuo sam. Spasimo naše. Artemida nam ih je poslala!

— Čekaj da prije pobijem praćare i strijelce! rekao mi je Venitat.

I svojim lukom dostojnim Nimroda[28] prikivao je Kartažane na jarbole i druge drvene dijelove broda. Jedan od njih, drščući od straha, bio je pričvršćen s oba remena na drveni bok kao šišmiš na vrata suše. Ne smije preživjeti nijedan svjedok našeg prolaza. Bio je to užasan zakon, ali zar nam ga nisu nametnuli Kartažani u svojoj neizmjernoj lakomosti?

Ljudi koje sam odredio prešli su na kartašku trijeru. Izabrao sam najstarije, jer su morali biti mudri i hrabri. Naložio sam da Kartažane pobacaju u more, ali prije toga da im stave

[28] Nimrud (lat. Nembrod), legendarni kaldejski kralj, bio je već u antici sinonim za neustrašiva lovca i vješta strijelca.

utege. Pored toga, morski su mi psi, Amfitritina stoka,[29] privučeni krvlju, pomogli da što prije iščeznu. Dvojica keleusta molila su za milost, bili su to Sicilijanci u službi Kartažana. Oslobođeni Grci će ih dobro čuvati. Kad je došao red na mene, popeo sam se na trijeru i pozvao Aristasa.

Plakao sam od bijesa gledajući Masalićane prikovane uz selmu sa znakom na ramenu ili na čelu. Pozvao sam Venitata da im raskine okove. Uzeo je sjekiru Kartažana i srdito presjekao lance. Imao sam mnogo muke dok sam umirio dva Grka iz Pireja koji su htjeli ubiti keleuste. Dao sam donijeti amfore s vinom i prepečenog kruha. I konačno, budući da je naš položaj bio opasan te je trebalo brzo djelovati, pokazao sam Aristasu u kojem je pravcu Masalija i rekao neka tamo odveze trijeru.

— Veslat ćete kao slobodni ljudi, kao što je i red, jer robovi ne mogu biti pomorci. Keleusti će vam pomoći da se orijentirate po suncu i zvijezdama.

— Vratio bih se u Masaliju zatvorenih očiju, rekao mi je na to Aristas, bit ćemo poput konja koji njuše svoju štalu.

— Recite arhontima i timucima da će Pitej i Eutimen prijeći Stupove; i recite da im u znak zahvalnosti za dva broda s jednim redom vesala dajemo jedan s tri reda vesala. Stadiazmos i ovaj instrument uzimam za sebe, rekao sam pokazujući neku vrst kompasa napravljenog na polukrugu sa znakovima zvijezda i Sunca. — Na put! Svečano veslanje! Neka vas bogovi štite! Plovite tako da vam sunce uvijek zapada s lijeve strane, malo prema krmi.

— Hairete. Io Pean! Io Pean![30] vikali su oslobođeni Grci. Hairete, Artemido!

Keleuste, koje su nadzirala dva njihova čovjeka, smjestili su na krmi i brod je pošao našim tragom u suprotnom pravcu, kao prekrasna palinodija prema slobodi.

[29] Amfitrita, žena Posidonova, smatrala se gospodaricom mora odnosno svega što živi u moru.

[30] Grčki pozdrav koji je još i danas uobičajen u Grčkoj; upotrebljava se na rastanku, a znači: Zbogom, zdravo!

Uveče. Na Oceanu. Eutimen je iza nas. Konopac je prebačen na »Artemidu«. Podižu nas visoki valovi. Vjetar se utišao. »Konjska Glava«, koja će postati »Posidon« jer je ova životinja posvećena njemu, nestao je na istoku. Obala Tingisa jedva se nazire. Obala Gadesa uopće se ne vidi. Utoliko bolje.

ČETRNAESTI DAN PUTOVANJA

Ujutro. U toku noći duvao je topao i suh južni vjetar. Samo nas dolon vodi prema sjeveru. Eutimen nam je sasvim blizu. Došao je trenutak da se rastanemo. Vjetar što se upravo podigao dolazi sa zapada. Eutimen će zakrenuti svoje jedro ulijevo, a ja udesno. Budući da smo već na molu u Mainakeji izrazili jedan drugome nadu da ćemo se opet sastati, svečanost opraštanja bila je sasvim jednostavna. »Artemida« se okrenula i svojim lijevim bokom prišla uz lijevi bok Eutimenova broda. Njegov je pramac usmjeren prema jugu, a moj brod prema sjeveru. Sa obale nas ne mogu vidjeti.

Veslači su najprije zaveslali polako, a zatim, na zapovijed, čvrsto prionuli uz vesla i naša su dva ponosna broda otplovila u susret svojoj sudbini. Moji su ljudi povicima hrabrili Eutimenovu posadu. Oni nam odgovaraju šalama. Sretan sam zbog toga, jer njihova su srca hrabra.

Uveče. »Heraklovo« je jedro već davno iščezlo. »Artemida« je konačno zaplovila prema cilju, njen je pramac okrenut prema Prijestolju Sunca.

Pošao sam da se porazgovorim sa svojim ljudima. Čekaju ih teški dani. Ne smijemo ni pomisliti na to da bismo mogli pristati negdje u zemlji Ibera ili Luzitanaca, prijatelja Kartažana. Uputit ćemo se ravno Britima, kopačima kositra. Plovit ćemo pomoću vjetra koji jednolično puše sa jugozapada. Ljudi će dobiti miješanog vina i prepečenog kruha koliko budu htjeli. Za vrijeme odmora moći će loviti ribu. Budući da je vjetar povoljan, moći će se rasporediti u smjene.

PETNAESTI DAN

Prema mojem računu, plovimo Oceanom u visini Svetog rta[31]. Stražar s vrha velikog jarbola jedva primjećuje vrhove planina oko Gadesa. Tko bi usred ovih velikih valova mogao primijetiti naš brod crnih bokova i s jedrima koja sam, srećom, dao obojiti hrastovim taninom?

Nakon polagane plovidbe protiv vjetra, što nismo mogli izbjeći ako smo htjeli da se što više udaljimo od obale kad smo prešli Heraklove Stupove, sad nam je pravi odmor prepustiti se vjetru, s jedrom privezanim desno i napola savijenim dolonom.

Vesla su uvučena. Zadovoljan sam što sam dao staviti nosače koji zatvaraju rupe za vesla. Moji veslači spavaju. Na smjenu, svi će se moći ispružiti na krevetima koje sam dao za njih učiniti u skloništu ispod pramca. Oni za koje nema mjesta na krevetima spavaju na klupama ili u uzdužnom prolazu. Njima sam dao podijeliti jastuke i hasure od trske što smo ih kupili u Emporionu.

Moj se brod dobro ponaša na Oceanu. Brz je i čvrst. Široki valovi podižu ga odostraga prema naprijed i on razbija svojim uzdignutim pramcem zapjenjene vrhove valova. Plovi brzinom konja u kasu, ali ga valovi miluju a ne preplavljuju. Da bih izračunao brzinu kojom plovimo, bacio sam u vodu semeion od pluta opterećen olovom; brzo odmotavam mekano uže, a oči su mi uprte na mali pješčani sat koji pokazuje vrijeme osmine ljetnog sata.

O podne. Zapisujem da prevaljujemo blizu sto stadija na sat, a plovimo samo na jedra. Sigurno je da veslači ne bi mogli održati ritam veslanja koji je potreban za takvu brzinu. Umjesto da je povećaju, mogli bi samo usporiti brod ako bi im vesla izgubila takt. Bolje je da ih pustim neka se odmaraju. Prvi keleust kaže mi da su ljudi ponosni na svoj brod i na svog

[31] Sveti rt: krajnji južni rt na zapadnoj obali Iberskog poluotoka, danas Rt Sao Vincente.

zapovjednika. Sretni su što su pobijedili Kartažane na Stupovima. Smiju se Venitatovu lukavstvu.

— Možda im je strah od Moloha ulio toliko snage, rekao sam mu. Kad se probude, dat ćeš im tasoskog vina i prepečenog kruha.

Savjetovao sam mu da pripazi na to da bi svaki čovjek mogao leći kad na njega dođe red i da ne bude svađe. Na otvorenom moru ljudi se ne smiju svađati, pogotovu ne onda kad ih čekaju mnogi dani koje će provesti na brodu a da nijednom ne izađu na kopno i da čak ne vide obalu.

Drugi sat iza podneva. Prate nas nekakve velike ptice. Slične su onima što dolaze na Male Stekade. Reći ću kormilarima da se drže podalje od kopna. Smiju se vidjeti samo vrhovi iberskih planina. Naredit ću da se smijeni straža. Ponavljam upute; treba budno paziti na brodove koji bi nas eventualno mogli primijetiti. U slučaju potrebe prionut ćemo za vesla i pobjeći. Ne smijemo pasti u ruke Tirana ili Kartažana. Ne možemo svaki put imati sreću.

ŠESNAESTI DAN

Vjetar je popustio, ali još uvijek puše sa jugozapada. Sretan sam što mogu izdati naređenje da se vesla pod vjetar. Ljudi koji ništa ne rade, čak i nakon zaslužena odmora, izlažu se opasnosti da postanu tromi. Veslat će naizmjence, jer sam dao spustiti u vodu svako drugo veslo.

Ostali uvježbavaju s drugim keleustom ritam plješčući rukama. Svi pjevaju u jedan glas, a oni za veslima ponavljaju pojedine dijelove u zboru.

Ah! Ah! Prvi... tako lijepi Prvi,
To je taj Prvi koji odlazi...
To je taj Drugi koji odlazi,
Ah! Ah! Drugi... tako lijepi drugi...

i tako dalje. Kad stignu do broja deset, vraćaju se opet na Prvoga, jer većina zna brojiti jedino po prstima na ruci. A osim toga stihovi bi izgubili ritam, jer brojevi iznad deset imaju previše slogova.

SEDAMNAESTI DAN

Isti vjetar, ista brzina i veslanje pod vjetrom. Venitat nadzire smjenjivanje veslača. Ja promatram iberske planine kojih se mračni obrisi naziru desno od nas. Pripremio sam stadiazmos na kojem ću ucrtavati put od Masalije do završetka plovidbe.

U podne. Malo sam zadrijemao. Usnio sam strašan san: Feničani što ih je Venitat ubio progonili su me preobraženi u crne ptice, a zapovjednik što se utopio zgrabio je desno krmno veslo i zagrizao ga svojim velikim crvenim ustima okruženim crnom bradom, upravo onakav kakva sam ga vidio u času kad je padao u more.

Ne želim misliti na taj san — Venitat bi se smijao kad bih mu ga ispričao — ali sam zbunjen. Popio sam dug gutljaj svježe vode iz pelike obješene u mojoj sobi i sada se osjećam bolje.

Zašto čovjek uvijek mora ubijati da bi mogao ići svojim putem? Znam da su nas Feničani htjeli pobiti i da smo se morali boriti, ali ipak ne volim misliti na smrt ni ubijati druge ljude. Koji će bog poučiti da na Svijetu ima mjesta za sve i da su bogatstva zemlje i mora neizmjerna?

Na žalost, nisam imao ni vremena ni prilike da objasnim ovu istinu onima s tingiske trijere. Morali smo ih pobiti da bismo prošli, ili pustiti da oni nas pobiju. To je njihov zakon i oni su to htjeli. Tako je to, ja im nisam želio zla, ali kako oni nisu imali nikakvog prava da mi spriječe put prema Oceanu, morao sam ih ubiti da bih prošao.

Kad izračunam zakrivljenost Evrope i zakrivljenost svijeta u oba smjera, nužno dolazim do zaključka da je to kugla tako velikog promjera i da je nastanjeni svijet tako malen u odnosu

δεῖν δ' ἔτι προσθεῖναι τὸ ἐκτὸς Ἡρακλείων στηλῶν κύρτωμα τῆς Εὐρώπης, ἀντικείμενον μὲν τοῖς Ἴβηρσι,

(Strabon, I, 112)

na ono što bi moralo biti u tom prostoru, da mi se neminovno nameće misao o postojanju i drugih zemalja s onu stranu beskrajnog Oceana.

Ponovo čitam putopis Nearha Krećanina koji otkriva nove nastanjene zemlje na Istoku i uspoređujem njegove udaljenosti s udaljenostima između Helade i Masalije, te udaljenostima između Masalije i tačke gdje se sada nalazimo. To me zbunjuje. Kugla je tijelo koje nema kraja, a isto tako ni kuta ili krajnje tačke. Zato, kad pomislim da je udaljenost od ušća Inda do Heraklovih Stupova veća nego udaljenost od Masalije do Ekvatora Svijeta, moram doći do zaključka da se između ušća Inda i Heraklovih Stupova na drugoj strani kugle nalazi ogroman svijet za koji nemam pravo tvrditi da je nenastanjen i koji je vjerojatno harmonično sastavljen od kopna i mora u odgovarajućim razmjerima. A to isto vrijedi i za onaj dio kugle odnosno onu drugu polovicu kugle, od Ekvatora do suprotnog pola Svijeta, o kome se može nešto naslutiti u Hanonovu putopisu.

Imam vrtoglavicu i moram malo odspavati da mi se smiri duh.

OSAMNAESTI DAN PUTOVANJA

Mora da *nismo daleko od rta koji se nalazi na granici Iberije i zemlje Kelta.* Smatram da je lakše u te zemlje otići kopne-

»Artemida sa strelicom« polako se rađa

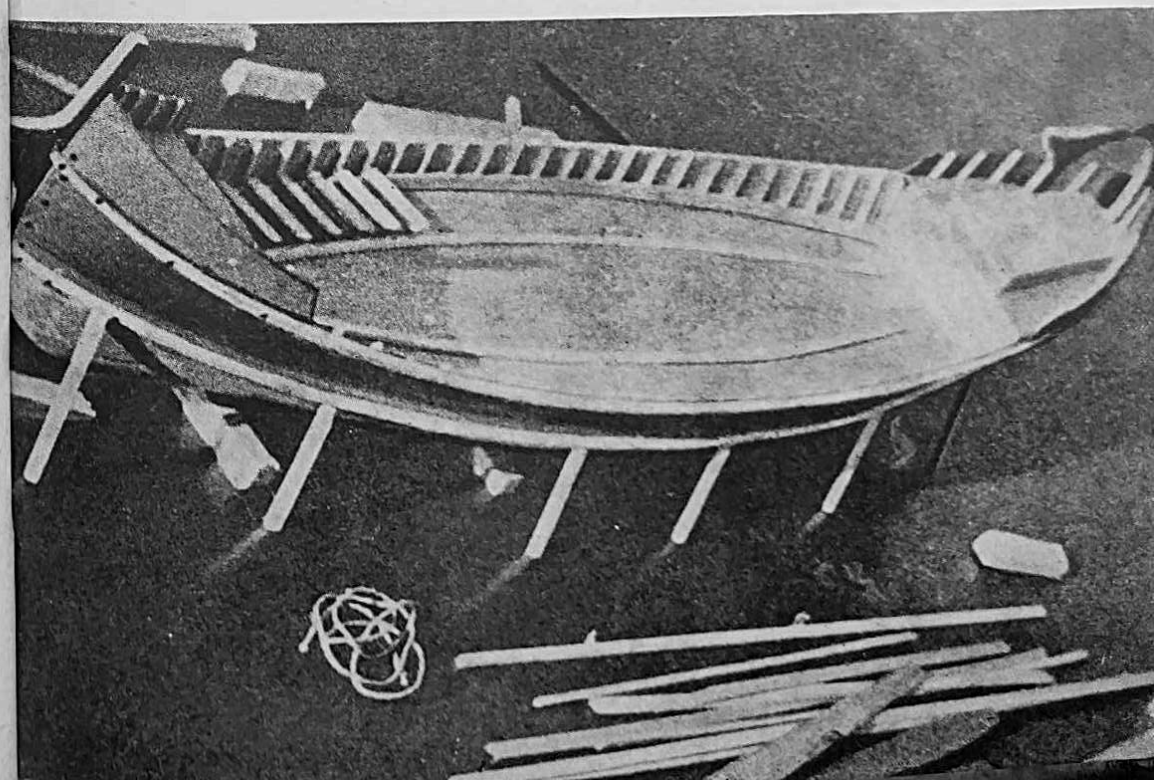

Masalijska Afrodita iz VI st. pr. n. e. Pretpostavlja se da je ovaj kip stigao u Masaliju iz Fokeje s fokejskim naseljenicima godine 541. prije naše ere.

Ovako je u Pitejevo vrijeme mogao izgledati Artemidin hram: ... Otišli smo da se molimo božici u njenom hramu . . .«

nim putem nego Oceanom. I nije potrebno na putu ubijati Kartažane!

καὶ τὸ, τὰ προσαοκτικὰ μέρη τῆς Ἰβηρίας εὐπαροδώτερα εἶναι πρὸς τὴν Κελτικὴν, ἢ κατὰ τὸν Ὠκεανὸν πλέουσι· καὶ ὅσα δὴ ἄλλα εἴρηκε, Πυθέᾳ πιστεύσας δι' ἀλαζωείαν.

(Strabon, III, 221)

Ne možemo pristati u iberskim lukama, i ljudi počinju gunđati. Venitat mi je rekao da bi htjeli jesti i nešto drugo do usoljene ribe i tvrda kruha. Od garuma se žeđa, ja to znam, ali i ja jedem istu hranu kao i oni. Dao sam navezati udice i dopustio ljudima da u slobodno vrijeme love ribu bacajući sa krme meku u more. Venitat im je pokazao kako će iz komada velike sjajne školjke izrezati ribu i to kao meku pričvrstiti na udicu.

O podne. Ljudi su nahvatali plave ribe kakva se lovi u Masaliji. U ovom trenutku oni je prže na žeravici glinenog ognjišta i na čitavom brodu osjeća se miris pržene ribe. Sretni su i nitko više i ne pomišlja na kopno.

Pošto sam im dao podijeliti čistog vina, iskoristio sam priliku i rekao im da četiri ili pet dana neće više vidjeti ni planine Iberije ni bilo koje druge planine, jer moramo preploviti široki zaljev[32] da bismo stigli na Oksisamu.

Jeo sam zajedno s njima plavu ribu i pio vino iz iste amfore. Umočeni kruh nema loš okus.

Uveče. More se talasa kao da diše kakvo čudovište. Vjetar još uvijek dolazi sa zapada. Vesla su nam nepotrebna. Prorezi za vesla su zatvoreni. Smjer noćašnje plovidbe mora biti određen tačno prema položaju Medvjedice. Naređujem kormi-

[32] Biskajski zaljev.

larima da se drže malo ulijevo. Ako osjetim da »Artemida« plovi prema istoku, dat ću da se vesla s desne strane. Ne bi bilo dobro kad bismo skrenuli prema zemlji Kelta. Ne zato što bih se bojao njenih stanovnika, već zato što je moj cilj Sjever te nemam vremena da se zadržavam u Korbilonu.
To ću učiniti na povratku ako mi vjetar dopusti.

DEVETNAESTI DAN

Vjetar je promijenio smjer i puše sa sjeverozapada. »Artemida« kao da leti na vodi. Kakva samoća! Široki zeleni valovi podižu naš brod odostraga prema naprijed. Užeta bruje poput lire. Dolon se čas uzdiže prema nebu čas opet tone u zelenkaste ponore. Nema više plave ribe. Dao sam prirediti kašu od kestena sa suhim sirom. Nije mi žao otvoriti još jednu amforu. Ali »ničega previše«. Venitat je prebrojao amfore s jednom drškom. Ima vode za više od deset dana. A da ne govorimo o vinu! Što se tiče vina, htio bih ga sačuvati da bih njime razvezao jezik barbarima. Venitat mi odobrava, i smije se pritom.
— Ostavi im piva! dodao je. Ono čini duh tromim. I čuvaj se medovine; zaljubit ćeš se u njihove zlatokose žene.
— Budu li mi htjele na jastuku odati tajnu svojih muževa koji plove u daleke krajeve, rado ću se opiti medovinom, odgovorio sam mu. Ali samo pod tim uvjetom!
Venitat se dugo smijao tom mom odgovoru.
— Zlatne kose vode prema jantaru. Crveno vino prema kositru, a koralji prema snjegovima Tule. Boje, kao i brojevi, imaju svoje tajne.

DVADESETI DAN PUTOVANJA

Odlučio sam da danas otvorim tajni svitak koji su mi predali masalijski arhonti. »Otvoriti na pučini Oceana«, piše na poleđini svitka. Crvena vrpca zapečaćena Sunčevim kolutom muči

me već od polaska. Zbog toga papirusa što je u mojoj sobi srce me potajno zaboljelo već u Lacidonu. Ne volim kad neki ljudi tako postupaju. Politehnos je time htio pokazati koliko sam ovisan o arhontima, čak i onda kad sam potpuno slobodan na otvorenom Oceanu, daleko od svih zemaljskih stega, to jest onda kad s pravom mogu misliti da sam jedini gospodar na svom brodu.
Pozvao sam Venitata, ali mi je on predložio da taj bezočni svitak jednostavno bacim u more. Umirio sam ga, a njegova me srdžba nagonila u smijeh. Slomio sam pečat, i sada prepisujem tu poruku arhonata da bih je imao i u duplikatu:
»U Masaliji, petog dana druge dekade antesteriona.
»Arhonti pozdravljaju zapovjednika Piteja; budući da je u stanju čitati ove retke, čestitaju mu što je uspio da se probije kroz tjesnace Heraklovih Stupova.«
Početak mi se svidio. Oštrouman je, i Venitat odobrava gladeći svoju plavu bradu.
»Arhonti pozdravljaju učenog matematičara Piteja, koji poznaje brojeve zvijezda i služi na čast Masaliji.«
Već počinju laskati. Postajem nestrpljiv.
»Arhonti su uvjereni da Pitej cijeni napore koje je grad uložio da omogući njegovo putovanje i da shvaća kako tu tešku žrtvu na koju su pristali nadzornici prihoda i arsenal treba naknaditi otkrićima koja će moći ojačati trgovinu Masalije.
»Ako su arhonti pravilno ocijenili vrijednost Pitejevih istraživanja zvijezda, naročito Sunca — Apolonove zvijezde, i Mjeseca — Artemidine zvijezde, tih božanskih pokrovitelja našega grada, oni smatraju da bi Pitej trebao naći nova tržišta za masalijske trgovce, a naročito da bi trebao otkriti tajnu Milećana o putu preko Tanaisa.
»Arhonti žele da Pitej pronađe put što spaja obale sjevernog Oceana s Pontom, put koji su, prema predaji, otkrili Jazonovi drugovi na brodu »Argo« prije mnogo, mnogo godina.
»I tako Masalićani, kao Heleni i Rimljani, naši saveznici, ne bi više bili zatvoreni u Unutrašnje more zbog okrutnih Kartažana koji zadržavaju za sebe tržište jantara i kositra i obogaćuju se na našu štetu.

»Arhonti, timuci i građani Masalije mole Artemidu i Apolona za uspjeh Pitejeve plovidbe i pozdravljaju njegovu srčanu posadu.«

Najprije sam bio zaprepašten, a zatim me to počelo zanimati. Venitat smatra da je to dobra zamisao i tješi me. On već govori o trijumfalnom povratku preko Pireja i Sirakuze i mašta o tome kakvo će lice napraviti Kartažani kad budu doznali za ovo putovanje.

— Oni zatvaraju vrata, a mi obilazimo kuću i ulazimo kroz prozor, rekao je.

Venitat je dao podijeliti ogrtače s kapuljačom kormilarima i ljudima koji moraju biti na palubi.

Iberska vaza

Vjetar puše svaki čas drukčije. Jedro je čas naduto a čas zatim mlohavo visi, nakvašeno kišom. Dao sam razapeti platno preko palube i tako smo skupili svu kišnicu u prazne amfore. Ljudi su tužni i neki od njih žale za suncem Unutrašnjeg mora. Ne shvaćaju me kad im pokušam objasniti da će dan ubrzo postati noć.

Sutra bismo mogli stići nadogled zemlje Ostidamnićana. Moramo pronaći mali zaljev Kabaiona i tu se skloniti da obnovimo zalihe vode za piće. Bude li sunca, izračunat ću gnomske odnose i usporediti dužinu dana s dužinom dana u Masaliji.

Uveče. Veliki valovi. Puše zloćudan, jak vjetar. Dao sam smanjiti površinu velikog jedra. Sada je nalik na dva trokuta s vrhovima jedan prema drugome. Kiši i s mora i s neba. U susret nam dolaze velike ptice. Naredio sam da se uvuku vesla i prorezi zatvore nosačima.

Ljudi, nagurani u uskom prolazu i prednjem skloništu, izgledaju utučeni i more ih tužne misli. Otišao sam da ih vidim. Svi pričaju o ženama koje su ostavili u Masaliji ili u drugim gradovima. Pokušao sam im pričati o zlatokosim Cimbrijkama, ali sam osjetio da je to bilo neumjesno.

— Daj nam da pijemo kuhanog Masalijskog vina, zatražio je Agaton, ono će unijeti malo sunca u naše trbuhe.

Takav je već život na brodu. Kad kiši, skuplja se kišnica, ali se pije vino da bi se zaboravilo na nevrijeme.

DVADESET DRUGI DAN PUTOVANJA

Prvi put nakon odlaska iz Mainakeje pristali smo uz kopno. Kakva se drama odigrala jutros! Tko bi mogao objasniti ljudima koji dolaze sa obala Unutrašnjeg mora da se voda Oceana može tako povući od obale i opet silovito vratiti natrag?

»Artemida« je stigla u Kabaion kad je more dosezalo do dna zaljeva, kako je to obično na obali Unutrašnjeg mora. Ja sam već čuo nešto o pojavi plime i oseke, a i Venitat nije htio da se krmom približimo pijesku, kao što se to čini kad brod pristaje uz obalu s pramcem okrenutim otvorenom moru.

— Kobilica će ti ostati na suhu, rekao mi je. Ali ja nisam vjerovao da bi to moglo imati tako dalekosežne posljedice kao što ih je imalo.

Oko pet sati nakon izlaska sunca voda je počela opadati, a iza podneva morali smo u najvećoj žurbi izvaditi rezervne grede smještene u prednjem dijelu brodskog prolaza i njima podbočiti brod, isto onako kao što je bio podbočen dok su ga još gradili u masalijskom brodogradilištu. Kad nam je ponestalo drveta, naredio sam Venitatu da brže-bolje povede ljude da nasijeku borovih stabala uz obalu.

Za sve vrijeme dok se nije spustila noć »Artemida« je, ležeći na svojoj kobilici, podbočena deblima borova kao što je ranjenik poduprt štapovima, izgledala poput ribe na suhom. Neki su se ljudi glupavo smijali a drugi jadikovali pri pomisli da ćemo se morati vratiti pješice u Masaliju i proći kroz nepoznatu zemlju Kelta.

Ksantos je kleknuo u pijesak i molio se našoj brončanoj zaštitnici što ukrašava uzdignuti pramac. Briaros i Agaton ugledali su se u njega. Bio sam siguran da će njihove molbe biti uslišane, jer se more neminovno diže odnosno spušta u vremenskim razmacima koje mi još ne znamo, a Venitat misli da iznose četvrtinu dana. Rekao sam ljudima da naberu negdje cvijeća i zelenog granja. Euritmos i Aritmos su potrčali prema kopnu i vratili se ruku punih morskih ljiljana i žuta mirisava cvijeća s bodljikavim lišćem koje je podsjećalo na cvijeće masalijskih brežuljaka. Prije no što su ispleli vijence i stavili ih na podnožje kipa, Miron je uzviknuo poput Ksenofontovih hoplita na brdu Tehu[33]:

— More, more!

— Uvijek je dobro moliti se i slaviti neku božicu..., rekao sam ljudima i dodao tiho da me samo Venitat mogao čuti:... naročito ako je čovjek, pošto je izračunao vrijeme kad će nadoći plima, sasvim siguran da će se voda vratiti.

— A ti si bio sasvim siguran u to? upitao me ovaj uporni masalijski Kelt.

— Nisam mogao sumnjati budući da si mi to ti rekao, a i nemoguće je da bi Ocean zauvijek pobjegao od obale.

Noću. Pokušao sam naći zasluženi odmor na »Artemidi« koja je sada ponovo na vodi, ali smo zbog uzbune oko broda posve zaboravili na ljude koji nastavaju ovu zemlju i njihove običaje. Drijemajući, začuo sam pjesmu i ritmičko udaranje koplja po štitu. Promukli krikovi, kakve mogu uzvikivati samo barbari, konačno su me probudili. Počelo je svitati i u zelenkastom sam svjetlu ugledao na obali muškarce visoka stasa u pratnji dviju žena odjevenih u bijelo. Jedan je muškarac nastavio da pjeva. Nikad nisam čuo nešto slično. Malo-pomalo i glave mojih ljudi pojavile su se na otvorima i oni su se osmjelili da izađu na palubu. Probudio sam Venitata i on je zlovoljno ustao, ali se nasmiješio čim je čuo pjevanje praćeno ritmičkim udarcima koplja.

[33] Teh je gora u Pontu sa koje su Grci koje je vodio Ksenofont ugledali obale Crnog Mora (Pontusa Euksinusa) i uzviknuli od radosti: *thalassa! thalassa!* (More! more!)

— Dolaze kao prijatelji, odmah mi je rekao. Inače ne bi poveli žene sa sobom.

— Razgovaraj s njima, ti razumiješ njihov jezik.

— Nadam se da će oni mene razumjeti, iako ja ne razumijem riječi njihove pjesme.

Venitat se uspeo na palubu, pod aplustriju, i izgovorio neke meni nerazumljive riječi. Barbari su odgovorili i ja sam razabrao da često ponavljaju riječ »kini«.

— Kraljica želi razgovarati s tobom, konačno mi saopći Venitat. Njoj je bilo poznato da ćeš doći.

Da je Zeusova munja zapalila moj brod, ne bih se mogao jače iznenaditi.

— Kako? viknuo sam. Što kažeš?

— Namnićani su donijeli tu vijest iz Avenia i ljudi s Leigera došli su prije tri dana da je o tome obavijeste. Ratnik što ih prati kaže da se vijest prenosila pomoću dima i kresova na vrhuncima, a i preko ljudi što dolaze kupovati kositar.

— Iz takve daljine! U tako kratko vrijeme! A mi zovemo ove ljude barbarima samo zato što sve riječi izgovaraju na br... br... br[34].

Konačno sam u skafeionu prešao na kopno i došao pred kraljicu, sam i bez oružja. Pri svjetlu vatre upaljene na morskoj obali vidio sam neobično lijepu vitku ženu svijetloplavih očiju, blijedu, plave kose koju je pridržavao zlatan obruč. Osjetivši nešto poput poštovanja što ga dugujemo kakvoj božici, ja sam pao ničice. Ona me podigla stavivši mi ruku na rame.

[34] Riječ *barbarin* po porijeklu je onomatopejska riječ, kojom su Grci oponašali teško izgovorljive slogove stranih jezika: od br.... br.... nastalo je bar, to jest *barbar*.

Mrmljao sam na grčkom jeziku riječi kojima sam htio izraziti svoju odanost i pokazao Venitata koji je ostao na brodu.

— Venitat, rekao sam, Kelt... i zažalio sam što nisam imao vremena da naučim jezik Kelta.

Ona je dala Venitatu znak da dođe i kad je bio pored nje, rekla mu je da bi željela da sutra prisustvujemo ručku u gradu.
— Ona hoće da svi dođemo, osim ljudi na straži, preveo je Venitat njene riječi.

Kakvo povjerenje i gostoljubivost! Svaki bih se puta ugrizao za jezik kad mi riječ »barbari« padne na pamet.

DVADESET TREĆI DAN

U Kabaionu. Noću. More se povuklo dva puta i »Artemida« se oslobodila plićaka. Izaziva li ovo spuštanje i dizanje mora Sunce ili Mjesec? Ne mogu vjerovati da je vjetar jedini uzrok toj pojavi: posljednja dva dana uopće nije bilo vjetra, ili je bio posve slab. Venitat mi je pričao kako su ga galski svećenici uvjeravali da Mjesec uzrokuje ovu pojavu. Bit će da oni imaju pravo.

Svi smo otišli na ručak, osim Kreona, prvog keleusta, Ksantosa, Agatona i još trojice veslača koje je izabrao Kreon. Naredio sam da mi Ksantos smjesta javi ako primijeti bilo što sumnjivo, a ostali da iz sve snage duvaju u rog. Grad je sasvim blizu mora, skriven ogromnim stablima hrastove šume koja se nastavlja na borove.

Primijetio sam na jednoj čistini velike uspravne kamene blokove i blokove koji su bili nalik na velike stolove. Venitat je upitao našeg vodiča kakvi su to spomenici. Ovaj mu je odgovorio da su to kamenje postavili divovski preci Kelta. Ne razumijem njihovo značenje. Neki kameni blokovi postavljeni su u redu, poput lavova na Delu, a drugi, oni što su nalik na stolove, obilježeni su znakovima koji podsjećaju na zmije i zvijezde. Naš je vodič objasnio Venitatu da su ti znakovi u vezi s putanjom Sunca na nebu. U stvari, oni podsjećaju na znakove zvjezdanih jata na ekliptici zodijaka. Nisu, kao kod nas, prikazani likovi životinja, nego su zviježđa nezgrapno prikazana u obliku žirovih kapica urezanih u granit. Sve izgleda veoma staro, poput onoga što se još može vidjeti u Knososu ili Mikeni[35]. Otac mi je pričao da u unutrašnjosti zemlje, u visini Egitnijskih obala, ima sličnih kamenih gromada na kojima su Ligijci žrtvovali djecu. Nisam se usudio pitati žrtvuju li i Kelti djecu, jer mi je bilo jasno da bi moje pitanje zbunilo našeg vodiča, te sam radije šutio.

Gozba je bila odlična. Dao sam donijeti dvije amfore trezenskog vina, što ih je veoma obradovalo, i ponudio sam kraljici velike grane glatkih koralja, na što je ona meni, očito obradovana, u zamjenu ponudila svoju zlatnu ogrlicu. Odbio sam, iako me je taj gladak zlatni lanac veoma privlačio, ali sam se sjetio da je Giptis isto tako ponudila svoju čašu Protisu Euksenosu i uplašio sam se posljedica koje bi to moglo imati[36].

Venitat joj je morao objasniti da muškarci iz naše zemlje ne smiju primati skupocjene darove od jedne žene, pa makar ona bila i kraljica. Na to je, na njen znak, jedan crvenokosi rob otišao nekuda i začas se vratio s malom košaricom punom zrnaca sjajnog jantara i sitnih komada kositra. To sam smio uzeti... i učinio sam to s veseljem, ali je važnije od toga bilo da doznam porijeklo tih predmeta. Venitat je pri tome iskoristio sve svoje sposobnosti nagovaranja, a ja sam veoma žalio što ne mogu razumjeti smisao svih izgovorenih riječi. Kraljica, koja se zove Joala, često je ponavljala riječ Iktis, Balerion, i neko ime koje je zvučilo kao Abalo ili Abaalo. Jednom je rukom pokazivala prema sjeveru, a drugom rukom kao da je htjela izraziti veliki broj. Venitat je preveo njen odgovor u kome je bilo riječi o velikom broju dana plovidbe i hoda prema nekoj zemlji što je Kartažani zovu Al-Fiôn i jednom

---

[35] Gradovi Knosos i Mikena bili su ruševine već u Pitejevo doba. Knosos je bio razrušen god. 1400. pr. n. e. nakon dolaska Grka na Kretu, a Mikenu su razorili Argivljani god. 468. pr. n. e.

[36] Aluzija na doseljenje Fokejaca i osnivanje Masalije: prema legendi, Fokejci su ostali na tom mjestu zato što se njihov vođa Euksenos oženio kćerkom lokalnog kralja koji im je stavio na raspolaganje zemlju na kojoj će podići grad. (v. Giptis)

otoku na moru koje su oni prozvali Ba-Altis. Joalu je iznenadilo što mi nismo Kartažani, ali je znala odakle dolazimo budući da su joj Namnićani javili.

— Ljudi s Južnog mora dolaze kopnom i Leigerom; zašto si ti došao Velikim zapadnim morem? postavila mi je pitanje koje mi je Venitat preveo.

Na to sam ja rekao nekoliko riječi o svojim istraživanjima zvijezda i spomenuo joj ono što sam vidio na kamenu u obliku stola.

— Ne ideš li ti prema obitavalištu naših mrtvih? Ono je s druge strane Velikog mora, u jednoj čudesnoj zemlji iz koje se nitko ne vraća.

— O ne, kraljice Joala, rekao sam joj, a Venitat je prevodio — ne idem smetati tvoje mrtve, nego bih htio vidjeti zemlju u kojoj sunce u toku ljeta ne zalazi, a također i zemlju o kojoj si malo prije govorila.

— Znam, rekla je; zemlja u kojoj je obitavalište Sunca zove se Tu-Al, a ljudi koji nam donose ono što vi nazivate elektronom također znaju za nju. Ta zemlja nalazi se u Muir-Kronimu, što znači smrznuto more, i sumnjam da bi tvoj brod mogao tamo ploviti, osim u trenutku kad je sunce u znaku punog ljeta. Namnićani su mi rekli da vi taj znak zovete Psom. Zašto stavljate životinje na nebeske putove? Veliki Tor mogao bi se uvrijediti zbog toga.

Jeli smo za dugim stolom, a sjedili na stoličicama pokrivenim risovom kožom.

Posada je jela, sjedeći na zemlji, zajedno s kraljičinim stražarima, u drugoj prostoriji. Kuća je sagrađena od četvorouglata kamena, a pokrivena slamnatim krovom obraslim mahovinom. Ognjište je u sredini prostorije na jednoj velikoj kamenoj ploči, a dim izlazi kroz rupu na krovu. Sluge paze da plamen ne bi zahvatio grede i slamu. Na vatri se peče volujski but, a služe nas velikim komadima što ih sijeku pomoću pločice naoštrene bronce. Ponudio sam kraljičinim pečenjarima jedan veliki željezni nož, ali su ga oni odbili rekavši da je željezo ratnička kovina.

Ενθένδε οἱ Ὀσίσμιοι (37) *δ' εἰσὶν, οὓς Τιμίους ὀνομάζει Πυθέας, ἐπὶ πρὸς προπετωκυίας ἱκανῶς ἄκρας, εἰς τὸν Ωκεανὸν, οἰκεῦντες· οὐκ ἐπὶ τοσοῦτον δὲ, ἐφ' ὅσον ἐκεῖνος ἔχειν φησὶ, καὶ οἱ πιστεύσαντες ἐκείνῳ.*

(Strabon, IV, 298)

Konačno sam doznao zašto ovim plemenom Ostidamnićana vlada žena. U ovoj zemlji ljudi smatraju da se žene mogu baviti državnim poslovima, i kad umre kralj i ostavi za sobom kćerku doraslu da vlada, nitko se ne protivi da ona postane kraljicom. U pravilu, kraljevske se kćeri udaju za kakvog princa iz nekog savezničkog plemena, i njihovi sinovi, ako ih imaju, vladaju poslije njih.

Kušao sam njihovo pivo, ali mi je vino bolje. Poslije mesa dobili smo drvene kupe pune šumskog voća: jagoda, borovnica i nekog drugog voća koje ne poznajem. Bilo je zaliveno gustim mlijekom. Kruh prave od raži ili crnog žita. Peku ga u obliku slabo dignutih pogača.

Na kraju, kraljica nam je obećala vodiča koji će nas provesti kroz tjesnace Oksisame i pratiti nas do Beleriona.

— Znaš li ti da ovaj otok ima istovremeno i grčko i punsko ime? Na oba jezika to ime znači »vršak«.

— Znam, rekla mi je. To ime dali su mu zato što se taj otok nalazi na vrhu Svijeta. Mi ga zovemo jednostavno Otok zapada. Ali kad od Kartažana, s kojima su moji preci uvijek dolazili u doticaj, čujemo neko ime, mi ga zadržimo: tako smo zadržali ime Ba-Altis za Kraljevsko more, i A-baalo za Kraljevski otok. Od njih smo dobili i znakove za pisanje, jer mi prije nismo znali pisati. Vi ste naučili Namnićane i Kelte iz planine da pišu vašim znakovima. Ja mislim da su vaši znakovi pomalo slični njihovima, dodala je zlobno. Ali čini mi se da ti baš ne voliš Kartažane, Piteju? upitala me promatrajući Venitata koji se smijao čupkajući bradu.

---

[37] Umjesto »Osismioi« kako taj narod zove Strabon, odnosno »Timioi«, kako ih naziva Pitej, u *Brodskom dnevniku* upotrebljava se ime Ostidamnićani, što bi se moglo prevesti sa »Ljudi sa Zapada«.

— Oni ne vole nas, kraljice! Ne dozvoljavaju nam da dođemo morskim putem do tebe.

— Griješe, jer more pripada svima.

Pred Oksisamom. Amfitritine koze[38] bijesno se guraju. Ne mogu pisati. Vodič se zove Arne. Odjeven je u gaće zavrnute do koljena. Bos je. Ima košulju stegnutu pojasom koji se zove kelt. Ponosan je na svoju srebrnu kopču ukrašenu zmijom.

Pisat ću večeras ako se vrijeme smiri.

Oksisama je po kiši tužno, osamljeno mjesto. Ljudi veslaju po dvojica na jednom veslu.

Dolon uzdiže pramac iznad ogromnih, ali prilično rijetkih valova. Veliko jedro ima samo dva mala trokuta.

Vjetar nam puše slijeva, malo prema krmi. Moramo izdržati još dva dana da bismo stigli do Beleriona. Kad budemo išli duž obale Britanskog otoka, bit će mirnije, kaže vodič. Ići ćemo Himilkonovim tragom.

Idem da se malo ispružim kako bih noćas mogao bdjeti.

Noću. Na otvorenom Oceanu. Ljudi se boje. »Artemida« sva drhti. Kobilica joj titra pod naletom velikih valova. Ovo što pišem bilježim ukratko na tablice držeći se lijevom rukom za stol. Vjetar zavija među konopcima jedara. Siguran sam, imam povjerenja u svoj brod. Venitat mi je došao reći da se vodič divi izdržljivosti broda. Tvrdi da je to dromund. Nema baš krivo, jer sam ja uzeo u obzir Venitatove upute. On se prilagođuje pravcu valova. Na isječku vedrog neba koje se načas pojavilo među oblacima ugledao sam Medvjedicu. Ona je ispred pramca, kao što i mora da bude.

Naredio sam da svaki drugi veslač legne kad pojede pečenu tunjevinu i komade volujskog mesa što nam ga je dala Joala

[38] Valovi (vidi bilješku 29)

kad smo odlazili iz zaljeva Kabaiona. Morao sam joj obećati da ću je na povratku posjetiti. Obećao sam, ali hoću li moći održati riječ ako se budem vraćao Tanaisom? Desnom mi je rukom dotakla glavu, kao da me hoće zaštititi od mora i mogućih neprijatelja. Sretan sam što imam na brodu vodiča kojega je poslala s nama. On će se vratiti nekim venetskim brodom, jednim od onih što odlaze po kositar u Britaniju.

DVADESET PETI DAN. DRUGI DAN NAKON ODLASKA IZ KABAIONA

Noć je bila užasna. Vodič se smije videći kako su se ljudi uplašili. Morali smo se cijeli sat boriti s valovima da nas ne zanesu, dok je na istoku svitala blijeda zora. Moj se brod uspinjao na vrh vodenih planina da bi zatim padao u dubine što su se naglo otvarale pod njim. Vodič je zapovjedio da pramac stalno bude u takvom položaju da može sijeći vrh valova. Venitat je prevodio njegove zapovijedi.

— Ravno, ravno, vikao je; snažno u lijevo, snažno u desno. Desno! Pritegni! Pritegni!

Vrhovi valova bili su nalik na divovske utvare što urličući jure prema nama.

— To je plima, govorio je vodič, valja izdržati. Poslije će sve biti lakše.

I tako sam shvatio da je pojava zbog koje smo se nasukali na pijesku zaljeva Kabaiona bila ona ista koja nas je uz oluju dizala na vrhove ogromnih valova kao da se sva voda Oceana htjela vinuti prema Mjesecu. Jer plima ne nastaje uslijed vjetra. Vodič nam je rekao da je plima jača za vrijeme punog mjeseca, a slabija kad nema mjeseca. Jača je kad su dani jednaki noćima. Postoji tu neka tajna koju možemo utvrditi, ali je ne možemo objasniti. Artemido, je li tvoja moć još veća no što mi vjerujemo? Imaš utjecaja na drveće, divlje životinje, mlade djevojke u kojima pobuđuješ nemir, ljude zaljubljene u nevinost, a tvoja zvijezda čini da se diže ili spušta plima Oceana čije granice ne poznajemo. Noćas povjeravam

svoj brod, svoje ljude i vlastiti život tvojim djevičanskim i moćnim rukama. Vodi nas prema prijestolju svog brata sjajnog Apolona. Imam povjerenja u tebe.

DVADESET ŠESTI DAN. TREĆI DAN NAKON ODLASKA IZ KABAIONA

Uveče. S vrha ogromnog vala koji kao da je htio podići moj brod do nebesa Venitat je, kad se načas digla magla, opazio obalu Britanije.

— Be-Heleri! uzviknuo je vodič.

Bilježim ovo ime na svoje tablice onako kako mogu. Označit ću ovaj rt, jer to on i jest, heleniziranom riječju Belerion. Zar Feničani ne prevode keltska imena na svoj barbarski način? Ja se ipak zadovoljavam samo grčkim završetkom riječi.

Nakon toga vodič je preuzeo upravljanje brodom i mi smo se približili obali koja nalikuje ostidamnićanskoj. Valovi su slabiji. Vjetar nam puše u krmu, malo s lijeve strane. Veliko je jedro napola razvijeno. Naređujem da se opreme vesla, koja su dosad bila uvučena.

Noću. Napokon smo u miru u ušću rijeke čije ime vodič ne zna tačno, ali koju također naziva Belerion. Stanovnici je zovu Beretanik.[39]

Na obali rijeke nalazi se malo selo. Kuće su od drveta i okruglog su oblika. Debla koja čine zidove zabita su u zemlju poput kolaca. Zašiljeni krovovi su od slame.

Ljudi su promatrali u sumraku to seoce i njegove stanovnike i tada su najbolje mogli shvatiti kako su daleko od Masalije. Kralja ću posjetiti tek sutra, tačno u podne, kako je to uobičajeno. U Britaniji ima mnogo kraljeva.

[39] Po imenu te rijeke Pitej je stvorio i naziv *Bretanoi*, od kojega je nastalo Briti i Britanija.

Večeras nije nitko sišao na kopno, čak ni vodič. Sve je mirno. Čujem neku lupu u pravilnim razmacima, ali ne znam odakle potječe. Dopire iz jedne kuće, veće od ostalih, smještene iznad sela, u kojoj gori vatra ili svjetiljka. Čim je svanulo, počeo sam motriti britanske brodove. Veoma me je iznenadila jedna mala okrugla barka nalik na veliku vrbovu košaru pokrivenu kožom. U nju je ušao neki čovjek i prešao njome s jedne obale na drugu služeći se pri tome samo jednim veslom, kojim je upravljao kao perajom. Kad se približio obali, gdje voda nije duboka, poslužio se motkom. Vodič mi je rekao da je to karab. Divim se kako se može upravljati čamcem takva oblika. Htio bih kupiti jedan da mi u nekim vodama posluži umjesto skafeiona, a i zato da iznenadim Masalićane, koji vole samo vitke i elegantno zavinute čamce.

DVADESET SEDMI DAN PUTOVANJA

Uveče u Belerionu. Promatrao sam ritam plime i oseke. Valovi umalo da nisu otkinuli naša sidra kad su se povlačili prema Oceanu. Uzalud sam čekao sunce nad mojim gnomonom usađenim u pijesak na seoskom trgu. Sutra ću ponovo pokušati.

Kralju sam otišao u društvu Venitata i vodiča. Moj prijatelj slabo razumije jezik ove zemlje, ali mi je vodič mogao prevesti riječi dobrodošlice.

Ovi su barbari veoma blage ćudi. Žive u prijateljstvu sa susjedima, iako im svađe ponekad pomute mir. Ratovi ne traju dugo, niti su krvavi. Često se tuku samo kraljevi među sobom, a pobjednik, uz pomoć svojih pristaša, zavlada kraljevstvom pobijeđenoga.

Sada znam odakle je dolazila ona buka što sam je jučer čuo.

τὸν δε σῖτον ἐπειδὴ τοὺς ἡλίους οὐκ ἔχουσι καθαρούς, ἐν οἴκοις μεγάλοις κόπτουσι, συγκομισθέρταν δεῦρο τῶν σταχύων· αἱ γὰρ ἄχρηστοι λίνονται διὰ τὸ ἀνήλιον καὶ τοὺς ὄμβρους.

(Strabon, IV, 308)

Budući da je klima veoma vlažna, stanovnici čuvaju žito i ječam u nekoj vrsti podruma, u koji stavljaju nerazvezane i neovršene snopove. Svakog dana mlate toliko koliko im je potrebno za kruh i kašu, a zrnje smrve žrvnjevima od granita. Slamu brižno čuvaju za krovove i nastoje da je ne polome. Ukoliko nije prikladna za pokrivanje krovova, služi im kao stelja za volove ili prave od nje slamarice za ljude.

Kralj nas je ponudio volujskim mesom pečenim na vatri i nekakvim plosnatim hljebovima namočenim u rastopljeni maslac, a za piće nekom vrstom medovine od prevrele raži. Pohvalio je crveno trezensko vino što sam mu ga ponudio. Žene nisu sudjelovale u gozbi. One su nas šutke služile. Divio sam se njihovu visoku stasu i crvenoj kosi. Kraljevi pratioci, žene, a i on sam, bili su odjeveni u neku vrst dugačke hlamide od sjajna i meka platna.

Nakon ručka ispružili smo se na životinjske kože i sluge su nam ponovo donijele medovine. Vodič je prevodio, a Venitat je pokušavao da razumije Britove riječi.

— S onu stranu rta Beleriona pruža se more koje se proteže sve do sjevernog dijela otoka Britanije u pravcu obitavališta Sunca, a taj otok, koliko sam razumio — rekao mi je Venitat — ima oblik velikog izduženog trokuta. Mnogo je veći od Sicilije.

Prenio sam ove podatke na stadiazmos i nadopunio ih svojim zapažanjima.

— Postoji još jedan drugi veliki otok u pravcu zapada, s onu stranu mora, a zove se Jerne.

— A priča se i o Thu-Alu... rekao je kralj, ali ja nisam nikad bio tamo, a isto tako ni moji ljudi.

— Jesi li ti iz zemlje onih čije je brodove vidio djed moga djeda?

Shvatio sam da misli Himilkona i odgovorio sam da nisam iz te zemlje, nego da sam iz Masalije, ali to nije pobudilo nikakva sjećanja u njegovu duhu. Slava moga grada ne prelazi obale zemlje Kelta.

Nikako ne mogu da dokučim zašto je kartaški moreplovac putovao četiri mjeseca od Heraklovih Stupova do Beleriona. On govori o plovećim otocima, vrućini, bezgraničnom moru. Ali on ne kaže sve. U kojoj je zemlji bio prije no što je stupio

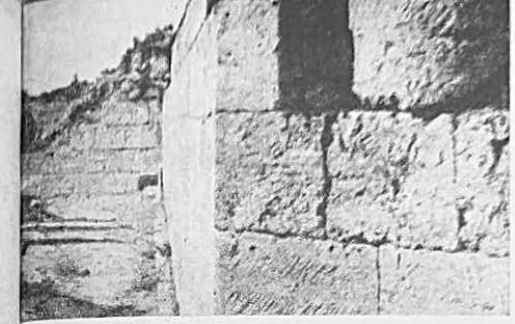

Zidine Herakleje (ruševine iz grčkog vremena)

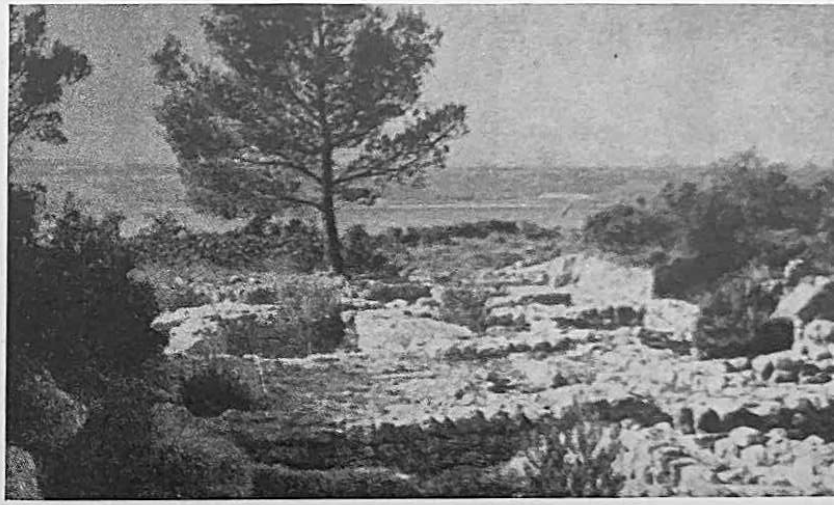

Herakleja?

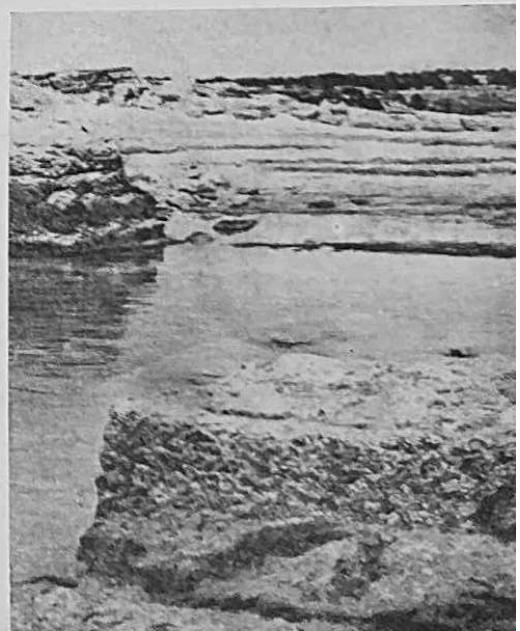

Nekadašnji grčki kamenolom

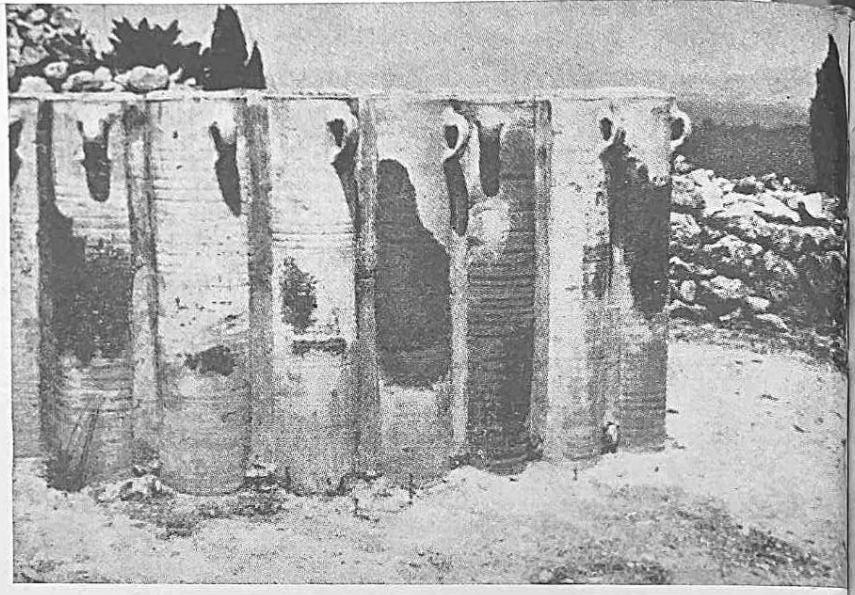

Amfore iz Emporiona

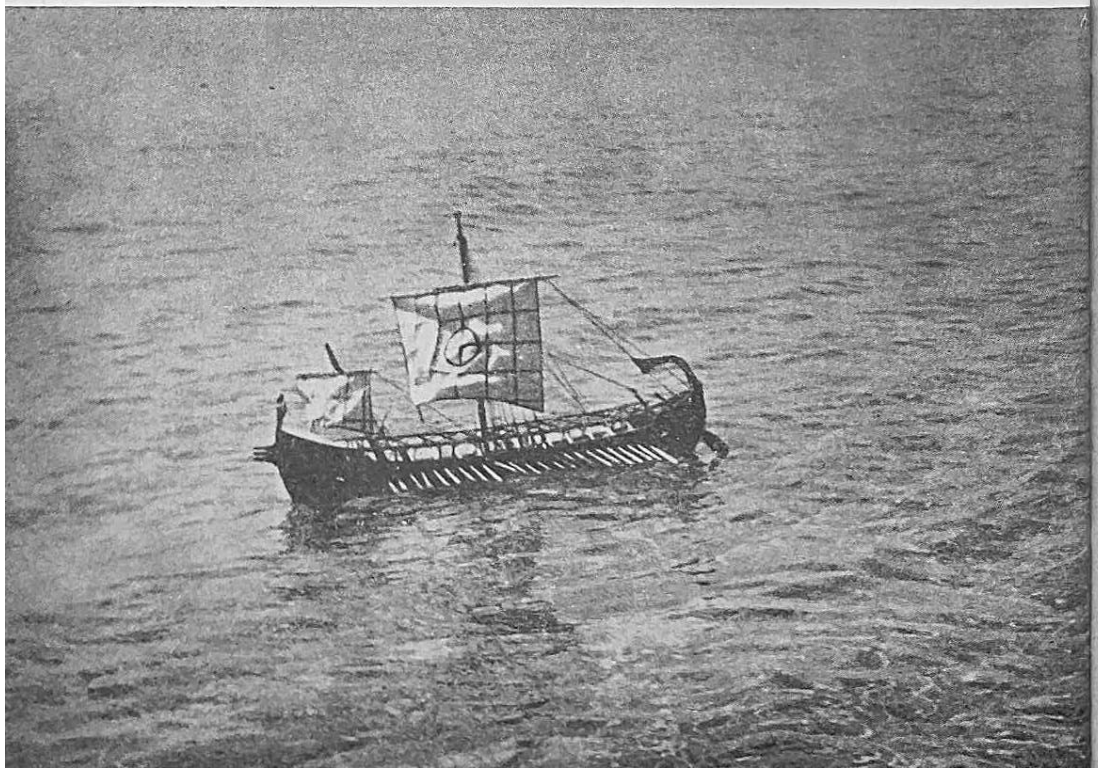

na kopno ovdje gdje se mi sada nalazimo? Gdje je mogao naći živežne namirnice i vodu za svoje ljude? Četiri mjeseca! A ja sam plovio samo četrnaest dana, iako sam morao opisati veliki krug oko Gadesa, dok je on bez bojazni mogao ploviti duž obale. Koju je tajnu ponio sa sobom? Kako su njegovi ljudi mogli šutjeti o tome do kraja života?

U tome je sva razlika između nas i Kartažana. Oni neće da drugi upoznaju njihovu nauku. Ja, Pitej, želim da moje putovanje i moj stadiazmos budu od koristi svima, a naročito Masaliji, kako je i pravo. Na moru ima mjesta za sve.

DVADESET DEVETI DAN PUTOVANJA

Na moru. Plovimo na vesla. Nema vjetra, što je — kako kažu stanovnici — rijetkost u ovo doba godine. Naredio sam drugom keleustu da održava obični ritam veslanja.

Ostavili smo ostidamnićanskog vodiča u Belerionu. Vratit će se u Kalbion s jednim britanskim brodom što prevozi kositar u Korbilon. Rekao sam neka mu daju za njegove usluge dvije amfore crvenog trezenskog vina, grančicu glatkog koralja i kesicu s pedeset obola, to jest onoliko koliko bi za vrijeme što ga je vodič proveo s nama, odnosno koliko će mu još trebati da se vrati kući, dobio jedan keleust. Bio je zadovoljan i uputio nas da plovimo uz obalu Britanije sve do onog otoka koji je sasvim blizu kopnu a zove se Iktis.

— Ovaj je otok za vrijeme oseke spojen nasipom sa obalom, rekao mi je, on je dijelom u samom zaljevu, kao riba koja ulazi u vršu. Budeš li dobro plovio, stići ćeš prije nego prođu dva dana. Tamo ćeš naći kositra koliko ti srce želi.

Nisam odgovorio, jer mi je Venitat dao znak da će on govoriti s njime.

— Poznaješ li ti Karnuta? upitao ga je na njegovu jeziku.

— Poznajem, odvratio je vodič, on je moj prijatelj i prijatelj naše kraljice, ali je isto tako i prijatelj Kartažana.

Sada sam shvatio u čemu je snaga Brita. Žive u miru na svom otoku, prijatelji su Kelta, a podržavaju i dobre odnose s Kartažanima. Njihov je otok suviše daleko da bi ga netko

osvajao. Zaštićen je Oceanom i njegovim burama. Briti prodaju metal s kojim nisu znali što da počnu dok ih drugi nisu upozorili na njegovu vrijednost. Prodaju i jantar sa sjevera, a ostali su jednostavni kao ljudi zlatnog doba. Ne bi li možda bilo dobro da učimo od tih barbara?

TRIDESETI DAN PUTOVANJA

Pred tjesnacem Iktisa. Venitat je prepoznao otok prema opisu Namnićana. Pomogao mi je pri crtanju stadiazmosa.

Naredio sam da se izvuku vesla i »Artemida« sada napreduje sasvim polako. Promatram udaljenost između onoga što bi trebalo biti obala velikog otoka Brita i obale Iktisa. Veliko stijenje nalik na bijelo okrečene zidove diže se iz samog mora. Britanija je tvrđava s bedemima što su ih sagradili bogovi.

Uveče. Plima se povukla: vidimo kola kako se upućuju po niskom sprudu što spaja otok Iktis s obalom Britanije. Dao sam baciti dva sidra da nas ne odnese struja mora što se povlači od obale, jer me Venitat upozorio da je ona ovdje veoma jaka. Kola imaju dva puna drvena točka. Dva vola polagano ih vuku. Vidi se da je tovar kositra težak. Prevoze metal u gradska skladišta koja se vide na otoku s jedne i druge strane nasipa. Tako će to blago biti zaštićeno kad se vrati plima. Mudra predostrožnost. Jedan fenički brod čeka na tovar. Da li da stupim u vezu s njima? Ili bi bolje bilo da se pravim kao da ga ne vidim? Brži sam od njega, jer to je teški trgovački brod, okrugao i masivan. Ima samo dva krmna vesla. Kad bi nas napao, mogao bih pobjeći. Zabranio sam ljudima da silaze na kopno. Ne želim tučnjave po krčmama. Mi smo u neutralnoj zemlji, i ja neću remetiti odnose između Brita i njihovih kupaca. Sići će samo Venitat da skupi obavještenja: može se izdavati za Kelta, a zna i njihov jezik. Osim toga, zna ljudima razvezati jezik.

Na Iktisu. Venitat je proveo noć na kopnu, a mi smo molili za njega. Usidrio sam »Artemidu« u jednom malom zaljevu da je Feničani ne bi mogli primijetiti. Venitat se prebacio na kopno u skafeionu, odjeven u gaće i kratki ogrtač svojih predaka.

O podne. Venitat se nije vratio. Zabrinut sam, a sam se ne usuđujem sići na kopno.

Uveče. Vidio sam kako prolazi fenički brod koji se, iskoristivši oseku, hvatao pučine. Nije nas vidio ili se pravio da nas ne vidi. Venitat bi se već svakako morao vratiti.

Dok sam na palubi ničice molio Artemidu zajedno s posadom, začuo sam njegov zvučni smijeh, i on se, mokar od morske vode, pojavio na uzdignutom pramcu.

— Odakle dolaziš? viknuo sam grleći ga.

— Moji prijatelji Feničani dovezli su me do tvog broda, Piteju! A oni sada plove u Zemlju zlata, daleko na Zapad.

— Jesi li poludio?

— Nisam, tako mi Zeusa, ljubljeni zapovjedniče pentekontora!

Po njegovu sam oduševljenju shvatio da je lukavo prevario Feničane. Zapisujem njegovo pripovijedanje.

»Kad sam došao u grad koji se zove Iktis, jednako kao i otok, otišao sam ravno u krčmu, koju posjećuju vozari kola i mornari. Tu sam našao svog prijatelja Karnuta i odmah mu rekao da me ne smije prepoznati. Gledao me je kao da sam se vratio iz pakla. Onda sam sjeo na klupu pričvršćenu uz drveni zid. Jedna je služavka gurnula preda me nisku stolicu, a ja sam joj na keltskom jeziku rekao da sam gladan i žedan.

[40] 15. maja.

Kazao sam joj neka mi brzo nešto donese i još sam je lupio po stražnjici, kako je to uobičajeno u barbarskim zemljama Kelta.«

— Prijeđi na činjenice! Umirem od nestrpljivosti!

»Čekaj! Ja sam i previše radostan, i moram ti sve po redu ispričati. Feničani su na to pogledali prema meni, a ja sam namignuo Karnutu. On je ustao i upitao me nešto na grčkom jeziku. Bio bih ga najradije ubio, ali on je bio prijatelj mog oca! Nisam htio da razumijem grčki te sam mu na keltskom rekao neka mi kaže tko su ti gosti u krčmi.

— To su moji prijatelji iz Tira! poviknuo je. A ti, plemeniti stranče, odakle ti dolaziš?

— Iz daleka, iz zemlje gdje se vadi zlato koje nema ništa zajedničko s vašim sivim olovom.

Jer, pomisli, Piteju, baš sam u tom času primijetio da su džepovi mog ogrtača, koji je nekada pripadao mome djedu, puni zlatne prašine i zrnaca zlata. Nikad nisam to ni slutio, a ponio sam taj ogrtač samo zato da nam posluži u slučaju potrebe. Izvadio sam pregršt zlatnih zrnaca kakvih ima u rijeci zemlje mojih predaka, gore uz Rodanos, nizvodno od grada koji se zove Lugdunum.

Fenički su mornari poletjeli prema meni i ponudili mi sve što želim ako ih odvedem u tu basnoslovnu zemlju. Razgovarali su sa mnom na keltskom jeziku pomiješanom s grčkim. Jedina mi je želja bila da ih što prije odvučem sa Iktisa i otpremim što dalje, kako bi ti mogao pristati. Rekao sam im da ću ih povesti ako me učine kormilarom na svom brodu, ali hoću da što prije otplovimo, jer će se moji zemljaci naljutiti budu li me dugo viđali u njihovu društvu.

Kako je lijep njihov brod, Piteju! Zapovjednik je ohol čovjek koji me podmuklo ispitivao.

— Gdje je ta tvoja Zemlja zlata, barbaru? upitao me.

— Na zapadu Svijeta. S onu stranu Beleriona i Oksisame, na velikom Oceanu.

Onda se obratio na tirskom jeziku svom proreti, a ja sam razumio samo riječi Himilkon, Hanon, Karhedon[41] i Gades. Okrenuvši se prema meni, zaprijetio mi je smrću ako ga prevarim ili čak ako sam se sam prevario.

[41] Kartaga

Uspio sam shvatiti da vjeruje kako ću ga odvesti u zemlje do kojih je došao Himilkon, ali je pristao uz njih samo da uzme vodu. Bio je, čini mi se, uvjeren da su Skani ponekad prelazili Veliki Ocean i da ja znam njihovu tajnu.

— Ti ćeš dobiti svoj dio, barbaru, ili... i on mi je pokazao veliku željeznu sjekiru pričvršćenu na pregradu njegove sobe. Krzna, jantar, užasni mali kipovi, vaze besramnih oblika, purpurne tkanine, ukrašavali su njegovu sobu. Zapovjednik je imao na nogama crvene sandale, a obučen je bio u dugu tuniku s crvenim i crnim vrpcama, dok je na glavi imao nešto poput zašiljene tijare od tkanine protkane zlatom. Nisam imao vremena da razgledam prostorije za posadu, ali sam po mirisu mogao zaključiti kakve su: bio je to miris ovčarnice u kojoj živi jarac.

— Ti ćeš, barbaru, spavati ovdje, rekao mi je pokazavši kutić uz svoju sobu pod nekom vrsti aplustrije u obliku lotosova cvijeta.

Odande sam bez buke skočio u vodu kad smo prolazili pored tvog broda koji on, zauzet pripremama za put, nije mogao primijetiti. Spustio sam se po desnom krmnom veslu, na strani suprotnoj od otoka, i opazio, iako se već spuštala noć, da ono nije vezano za trup broda kao tvoja krmna vesla, nego da greda koja drži vršak prolazi kroz veliki komad probušenog drveta zabitog u trup broda.

A sada sam ovdje, čak nisam zaboravio da ponesem natrag svoja zlatna zrnca. Jedino još moram osušiti djedovu odjeću. Ako me Feničanin stane sada tražiti, neće se moći vratiti natrag zbog oseke, a osim toga on zna dovoljno da se može i bez mene izgubiti na Oceanu. Sada možeš poći u Iktis... ali bez mene.«

TRIDESET TREĆI DAN PUTOVANJA

U Iktisu. »Artemida« je usidrena na mjestu gdje je još sinoć bio brod iz Tira. Kola, čamci, konji dopremaju bez prestanka kositar izliven u oblutke ili pak rudaču iz koje se taj metal dobiva. Iznad grada su ognjišta na kojima Briti tale

rudaču, a kositar teče u male kalupe koji su po obliku pomalo nalik na koštice.

Ta rudača dolazi iz zemlje koja se prostire između Beleriona i Iktisa, a i s nekih otoka zapadno od Beleriona.

Kralj Iktisa, ljut što su Tirani tako naglo otplovili te nisu ukrcali sav teret što im ga je pripremio, nego su pošli da traže Venitatovo zlato, govorio je kako će kositar otpremiti Keltima u Sekanu, ili u Alet, ili čak Abrinkima. Shvatio sam da su to mjesta kamo Namnićani dolaze po kositar i onda ga prenose na konjima preko čitave zemlje Kelta sve do Masalije.

Kralj zna za Masaliju i Rodanos. Nadao se da će i Masalićani doći morem u njegovu zemlju tražeći kositar i krzna. Nisam mu ništa govorio o našim razmiricama s Kartažanima. Doznao sam da je potrebno nešto više od mjesec dana da kositar preko kopna i rijeka stigne u Masaliju. Morski put, ukoliko bi bio slobodan, imao bi jedino tu prednost da bi se mogle prevoziti veće količine i da bi bio jeftiniji, ali što se tiče vremena trajao bi isto toliko koliko i put kopnom, jer je i nama trebalo više od mjesec dana da stignemo ovamo.
Bilježim i kraljevu tvrdnju — što potvrđuju i izjave drugih Brita i Ostidamnićana — da je plima najjača u trenutku kad se Artemida sakriva i u trenutku kad je u punom sjaju. Kralj mi je, nadalje, rekao da je ona najjača kad su noći jednako duge kao i dani, a najslabija onda kad su dani najduži odnosno, zimi, najkraći.

Bilježim na svoj stadiazmos da je Iktis udaljen dan plovidbe od zemlje Abrinka, a gotovo dvije tisuće stadija od ušća Sekane. Moglo bi se povjerovati da Ocean ovdje ima oblik ogromne neobično široke rijeke, a to ću provjeriti na povratku kući ploveći uz obalu zemlje Kelta.

TRIDESET PETI DAN PUTOVANJA

Na moru. Prema Kantionu. Pišem ovo ime ovako, dajući mu grčki nastavak. Kralj Iktisa mi je dao jednog od svojih najboljih vodiča-peljara, koji će me odvesti do ušća Tamezisa, rijeke koja se nalazi s onu stranu Kantiona. Prema riječima ovog vodiča, otok Brita ima oblik trokuta (ovdje prevodim njegovu misao izraženu onako kako je to dostupno barbarima), a Kantion je jedan od kutova toga trokuta, kao što je to uostalom i Belerion. Što se ide više prema Hiperboreji, dani postaju sve dulji duž čitave obale otoka, sve do otočja Hemi, Hemodi ili Hembridi[42] (izgovor nekih Brita je vrlo tvrd, i potpuno im odgovara naziv *barabara!*).[43]

Nestrpljivo čekam da ponovo okrenem pramac prema sjeveru. Britski se vodič zove Bredo. To je crvenokos i šutljiv čovjek. Zadovoljava se time da daje znakove kormilarima i da poručuje veslačima neka promijene ritam veslanja.

Slab vjetar puše sa zapada. Bilježim da dva puta na dan lagana ustalasanost mora navješćuje mijenu. Vodič kaže da se ispod rta Kantiona voda može podići ili spustiti za šest ili sedam dužina čovjekovih, poplavljujući velike površine ili otkrivajući mnogo stadija široke sprudove. Samo sam ga jednom vidio kako se smije, i to onda kad je pričao Venitatu o jednom kartaškom brodu koji je satima ležao nasukan i izvrnut na bok, a kad je nadošla plima digao se dopola ispunjen vodom.

TRIDESET ŠESTI DAN PUTOVANJA

Kantion. Britski peljar nam je pokazao mali zaljev na sjevernoj strani rta Kantiona. Da li da dopustim ljudima da siđu na kopno? Počeli su gunđati i tvrde da su im se udovi ukočili. Vodič kaže da se Puni nikad ne iskrcavaju iznad Kantiona. A ipak odlaze po jantar u Hiperboreju! Vodič tvrdi da oni ovdje skreću prema istoku ploveći u susret skanskim brodovima.

---

[42] Hebridi
[43] v. bilješku 34

Ὁ δὲ, πλειόνων, ἢ δισμυρίων ἀποφαίνει τὸ μῆκος τῆς νήσου, καὶ τὸ Κάντιον ἡμερῶν τινων πλοῦν ἀπέχειν τῆς Κρητικῆς φησι.

(Strabon, I, 111)

Kantion. Jučer sam postavio gnomon na maloj travom obrasloj visoravni na vrhu hridine i izračunao razlike između odnosa dobivenih u Masaliji i ovih što ih gnomon pokazuje ovdje. Kad bih bar imao mogućnost da izračunam tu razliku za najduži dan u godini. Ako je vjerovati barbarima, ljetni dan ovdje traje više od šesnaest okretaja pješčane ure koja pokazuje naše sate. Znači da traje gotovo dva puta duže nego u Masaliji.

Moj je gnomon privukao pažnju stanovnika i oni bi željeli da im ga postavim na mjesnom trgu. Međutim oni ne znaju čitati naše satove i trebalo bi da ostanem dosta dugo ovdje da stavim znakove na prava mjesta. Ostavit ću kralju potrebne upute.

Kralj nas je pozvao, Venitata i mene, da prisustvujemo žrtvi što će je prinijeti Toru, koji je, čini se, Zeus barbarskih naroda. Na širokoj kamenoj ploči veliki je svećenik žrtvovao bijelog vola i onda promatrao prema kojoj će okrugloj rupi izdubenoj poput kupe u kamenu poteći krv žrtve. Neka vrst žljebića u obliku zmije predstavlja, kako mi je objasnio kralj, kretanje Sunca. Rupe u obliku kupa predstavljaju zvijezde ili kućice zodijaka. Ali barbari u tim kućicama ne vide životinje.

Veliki se svećenik okrenuo prema meni i rekao mi na jeziku čiji smisao već ponekad, uz Venitatovu pomoć, uspijevam shvatiti.

— Stranče, Tor će te pratiti prema Prijestolju Sunca. Pogledaj: krv je na zvijezdi Tu-Ala!

I doista, prepoznao sam oblik zviježđa Medvjedice. Nisam se usudio reći ovim dobrim barbarima da *pol Svijeta nije ni pod jednom zvijezdom.* U znak zahvalnosti dao sam donijeti velikom svećeniku vina, a onda sam ga zamolio za dozvolu da prolijem vino po Velikom Kamenu i žrtvi koja je izdisala. Narod mi je glasnim uzvicima izražavao prijateljske osjećaje.

Επὶ τοῦ πόλου οὐδὲ εἷς ἀστὴρ κεῖται, ἀλλὰ κενὲς ἐστὶν τόπος, ὦ παρακεῖνται τρεῖσ ἀστέρες, μεθ' ἂν τὸ σημεῖον τὸ κατὰ τὸν πόλον τετράγανον ἔγγιστα σχῆμα περιέχει καθάπερ καὶ Πυθέας φησὶν ὁ Μασσαλιώτης.

(Hiparh, *Ad Arati Phoenom.*, l. I, c. 5)

Najeli smo se volujskog mesa pečenog u komadima pred ogromnom vatrom, i ja sam, kad mi je duh postao trom od piva, zatražio da mi spreme krevet u kraljevoj kući. Kad sam se probudio, nasmiješila mi se mlada djevojka gotovo bijele kose, pozdravila me i pobjegla. Ona je bdjela nada mnom tjerajući muhe koje bi mi mogle ometati san. Ta mi se gostoljubivost učinila veoma lijepom i prijatnom. Onda je ušao Venitat i narugao mi se.

— Nemoj više piti te barbarske ljubavne napitke, Piteju. Od njih predugo spavaš. Uostalom, tvoji su se ljudi isto tako podnapili i sada su nalik na Odisejeve drugove kod čarobnice Kirke.

— Je li to čarobnica, ta djevojka što je bdjela nada mnom dok sam spavao?

— Čuo sam je kako pjeva dok si ti snivao. Ne sjećaš se?

— Ne sjećam. Ali sanjao sam o vječnom danu u zlatnoj svjetlosti.

Venitat se stao još jače smijati. Prestao je tek kad je primijetio moje razljućeno lice.

— Zapravo si ti, Piteju, rekao mi je, otvorivši oči ugledao kroz kosu kraljeve kćeri svjetlost što je dopirala spolja. Djevojka se sagnula nad tebe i lagano te poljubila u obraz. Kad si se maknuo, ona se brzo povukla na svoje mjesto.

Palo mi je na pamet da je sudbina Masalićana da se plavokose kćeri barbara zaljubljuju u njih. Nasmijao sam se na tu misao i rekao Venitatu da se Giptis isto tako zaljubila u Protisa Euksenosa.

— Bogovi uvijek misle na ljubav, Piteju, a ljudi su dovoljno ludi da na nju zaborave. Ljubav je poruka bogova i ljudi je ponekad razumiju, ali, na žalost, radije se laćaju oružja i ratuju. Kako su sretni barbari u ovim dalekim zemljama. Oni su još uvijek u zlatnom doba.

TRIDESET OSMI DAN PUTOVANJA

Kantion. Čitav sam dan proveo na hridini promatrajući plimu. *Bilježio sam ritam i promatrao kako mjesec prolazi.* Zvijezda Artemida bijaše u punom sjaju. Više ne sumnjam da je plima i oseka podvrgnuta volji boginje. O Febo Artemido, sestro Feba Apolona, zahvaljujem ti što si mi otkrila još jednu svoju tajnu. Zaklinjem te, o blistava, zamoli svog ljubljenog brata neka mi dozvoli da ga promatram u svoj njegovoj slavi u zemlji Tu-Al.

Πυθέας ὁ Μασσαλιώτης, τῇ πληρώσει τῆς σελήνης τὰς πλημμύρας γίνεσθαι, τῇ δὲ μειώσει τὰς ἀμπώτιδας.

(Plutarh, *De placitis philosophorum*, I, III)

More se čas povlači sa ogromnog prostora u podnožju hridina, a čas se opet vraća brzinom konja i bijesno udara o bokove hridina, bučeći kao da netko ratnim ovnom razbija zidove. Čovjek bi mogao pomisliti da to Posidonova vojska hoće izvrnuti zemlju. Tako su Ligijci svom snagom udarali borovim balvanima na vrata Masalije one godine kad ih je grad kaznio razrušivši njihovo barbarsko svetište na ušću Segosa. Ali Artemida je suzbila njihovu navalu, isto onako kako naređuje moru da se povuče od bijelih stijena Al-Fiôna, kako Kartažani nazivaju Britaniju.

Razumijem također, o plemenita Artemido, da si željela dobro Masalićanima kad si im dala luke u kojima nema takve plime i oseke. Kad bi u Masaliji postojalo nešto slično, Lacidon bi dva puta na dan bio bez kapi vode, a isto tako i Pirej i luka Fokeje. Presušilo bi čak i jezero Mestramele.

Spomenuo sam to kralju zemlje Kantiona, ali on nije mogao zamisliti luku u kojoj ima dovoljno vode u svako doba dana i, štoviše, cijele godine.

Kralj mi je potvrdio ono što sam već znao. Britanija je ogroman otok čiji opseg prelazi četrdeset hiljada stadija. Sasvim na vrhu otoka, gore na sjeveru, ljetni dani traju blizu dvadeset sati. Odatle se moram zaputiti prema Prijestolju Sunca. Međutim, kralj ništa ne zna o Ba-Altisu i Aba-Alou, a nikada nije čuo za rijeku Tanais. Ili možda neće da kaže? Venitat mi savjetuje da preslušam njegovu mladu zlatokosu kćer. Ali meni su ta sredstva odvratna. Artemida ne voli da se zavode djevice.

TRIDESET DEVETI DAN PUTOVANJA

Na moru. Otplovili smo iz Kantiona. Ljudi su se teška srca vratili za svoja vesla. Barbari su nam dugo mahali pozdravljajući nas, a djevojke su pjevale na obali. Ali morali smo iskoristiti plimu i povoljan vjetar koji će nas ponijeti prema Tamezisu.

Uveče. Ova rijeka ima ogromno ušće jer u zemljama oko Oceana rijeke nemaju ušća u obliku delte kao što imaju Nil ili Rodanos. Vjerujem da je to zbog plime koja dube njihovo korito.

Sjeverno od Tamezisa je zemlja Plavih ljudi.[44] Kralj Kantiona mi je rekao neka se čuvam tih ratnika koji bojadišu lice plavom zemljanom prašinom. Još dalje na sjeveru barbari održavaju veze sa Skanima i Bergima, pomorskim narodima. Samo mi oni mogu dati podatke o jantaru, Tanaisu i Aba-Alou.

[44] *Plavi ljudi:* očito se radi o plemenima koja će Plinije kasnije nazvati Piktima.

Moram izvršiti nalog masalijskih arhonata. Ne smijem zaboraviti da njima dugujem svoj brod i ljude.
Rado bih čuo štogod o Eutimenu i njegovim drugovima. Pod kojim žarkim nebom oni sada plove?

Noću. Tamezis se pretvorio u rijeku koja je nalik na Sekanu. Plima se povukla. Na strmoj obali diže se malo trgovište. Bojim se da nas ne povuče sa sobom oseka. Svi su ljudi na svojim mjestima.
Barbari nam prilaze u svojim karabima. Ponudili su nam svježu ribu koju love parangalima i udicama. Zapisujem ime ove ribe koju oni zovu gad ili gados. Moji su je ljudi skuhali i donijeli mi punu lekanu juhe. Na poklopcu su bili poredani komadi natopljeni maslinovim uljem iz Masalije. To me podsjetilo na ribu iz Karsisa i otoka ispred Lacidona. Hoćemo li ih jednog dana opet vidjeti? Venitat kaže da hoćemo, jer kako bismo inače mogli pričati o svemu što smo vidjeli! Dobro sam uradio što sam ga poveo sa sobom. Dao sam otvoriti amforu svijetlog rodskog vina da ohrabrim ljude i okrijepim svoje srce.

ČETRDESET ČETVRTI DAN PUTOVANJA. DRUGI DAN NAKON ODLASKA SA TAMEZISA

»Artemida« je usidrena u jednom zaljevu Plavih ljudi. Nitko neće sići na kopno. Na vrhu stijena vidim naoružane ratnike, i njihovi krici dopiru do nas usprkos šumu valova. Kralj Kantiona mi je rekao da ću gostoljubivije narode naći tek dalje na sjeveru Britanije.

O podne. Skupina ljudi na obali daje nam znakove da se iskrcamo. Posavjetovao sam se s Venitatom i prvim keleustom. Oni su protiv toga.

Uveče. Ljudi na obali pokazuju miroljubive namjere. Mačeve i koplja odložili su u pijesak. Rukama nam daju znakove koje ja ne razumijem. Jedan od njih, vjerojatno njihov poglavica, prinio je jednu ruku ustima, a drugu je podigao kao da drži riton ili rog iz kojega se pije.
Prebacujem se na obalu, sam, bez oružja, samo s jednim veslačem, na skafeionu. Poglavica se odvojio od grupe i približio mi se. To je čovjek visoka stasa, odjeven u kožu sivog medvjeda zategnutu u pojasu. Na glavi mu je kapa od lisičjeg krzna s repom koji visi niz leđa. Lice i ono što se vidi od njegova tijela obojeno je nekom vrsti plave zemljane prašine. Izgleda i strašno i smiješno u isti mah. Stavio mi je ruku na rame i izgovorio samo jednu riječ, koju pišem ovako: *guin.* Pri tome je pokazivao na moj brod i ponovo napravio pokret kao da drži riton, što sam ja iskoristio da se vratim na palubu »Artemide«. Objasnio sam Venitatu što se maločas odigralo i on se počeo smijati jače nego obično.
— Neznalice, Piteju, rekao mi je; ovaj strašni plavi ratnik jednostavno traži vina, a tu riječ izgovara iskrivljeno, i pustio je da se vratiš na brod jer vjeruje da si otišao po vino.
Sada sam se ja nasmijao i dao sam iz skladišta iznijeti dvije amfore vina i ukrcati ih u skafeion.
Kad sam se vratio na obalu, poglavica Plavih ljudi, okružen svojim ratnicima, zaplesao je od radosti. Htio je piti izravno iz amfore. Crvena se tekućina prosipala po crvenom krznu i ispirala njegovu plavu kredu. Zatim je dodao tešku amforu svojim susjedima, koji su ulijevali njen sadržaj u volovske rogove i izdubljene lubanje optočene zlatom i srebrom.
Dao sam im znak da ću donijeti sa broda još vina, i sada čujem kako se ti ratnici tuku i viču. Opili su se. Nemam što tražiti u takvu društvu. Čim svane, razapet ćemo jedra i otploviti prema sjeveru.

ČETRDESET ŠESTI DAN PUTOVANJA

Već dva dana plovimo po kiši, kroz nekakvu veoma hladnu maglu. Povremeno puše žestok vjetar i onda dajem uvući vesla te plovimo na jedra. Ljudi pjevaju da bi se razonodili

i umirili svoje smućene duhove. Euritmos ih zabavlja pričama u kojima se govori o bitkama s Kartažanima, opsadi Alalije, bijegu iz Fokeje. Sve mi se čini da ono što je naučio od učitelja uljepšava detaljima iz obiteljske predaje.

— Da ste vidjeli veliku svećenicu Aristarhu kako nosi Artemidin štit iskrcavajući se iz Protisove monere, zapanjili biste se.

— Ti si bio tamo? upitao je neki naivčina.

Euritmos je sada uživao videći kako se veslača dojmila njegova izjava da se taj događaj zbio prije više od stotinu olimpijada.[45]

— Ne prije stotinu olimpijada, Euritmose, nego prije sedamdeset šest, rekao sam ulazeći u hodnik. Možda sedamdeset osam.

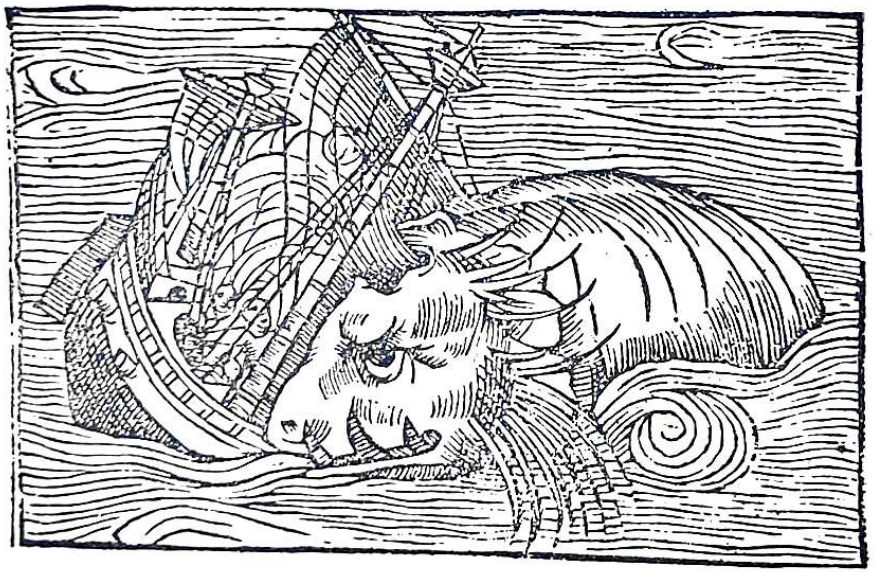

Neman koja personificira strah mornara na sjevernim morima
(Oleus Magnus: Historia de gentibus septentrionalibus, 1555)

I tako prolazi vrijeme u kome se izmjenjuju obroci, smjena straže ili veslača, pod tim plaštem od magle i kiše.

[45] Olimpijade su se održavale svake četvrte godine; dakle: prije više od četiri stotine godina.

— Kad se vratimo, ispružit ću se na žarkom suncu na obali, rekao je Ksantos.

— Onda ćeš se žaliti na vrućinu, odvrati mu Venitat, koji mi je došao reći da se pojavio ogroman kit.

Svi su odmah pojurili na katastromu da vide čudovište što puše.

— Veći je od dupina iz Sirakuze! dobacio je Aritmos.

Neki su se junačili, a drugi se bojali da kit ne razbije brod. Ja sam u srcu zahvaljivao Posidonu što nam je poslao ovog posjetioca da zaokupi ljude na tom sivom moru bez sunca.

ČETRDESET OSMI DAN PUTOVANJA

Približavamo se krajnjem sjeveru Britanije. Odlučio sam da se zaustavimo u ovom širokom zaljevu zelenih obala da pregledamo »Artemidinu« kolumbu, jedra, užad i jarbol. Voda je mirna i jutros su došli visoki plavokosi ljudi u čamcima uzdignute krme i pramca, čemu se moji Grci smiju. To su ljudi dobroćudnog izgleda poput Brita na južnoj obali i prezirno govore o Plavim ljudima. Venitat razumije nekoliko riječi njihova jezika.

»Artemidu« smo za vrijeme plime privukli obali što smo više mogli, tako da će ostati na suhu kad se voda povuče. Htio bih prije nego krenem svojim brodom prema sjevernim morima provjeriti je li sve u redu.

Zapovjedio sam da se prirede grede o koje će se oslanjati brod kako se voda bude povlačila.

Došlo je mnogo barbara i svi se dive »Artemidi«. Velikodušno su se ponudili da će namjestiti debla kako bismo povukli »Artemidu« još dalje na suho i tako mogli nesmetano raditi na njenoj kolumbi. Gotovo stotinu ljudi moralo je gurati brod.

Masalijsko se brodogradilište može ponositi mojim brodom. Moramo promijeniti samo nekoliko olovnih pločica. Ispod olova drvo je ostalo suho i novo kao što je bilo na brodogradilištu u Lacidonu.

Dao sam promijeniti sveze krmnih vesala. Na livadi što se nastavlja na obalu dao sam rasprostrti jedra i razmotati užad. Venitat nadzire ljude koji zamjenjuje kolutove i stavljaju novu birsu na mjestima koja izgledaju stanjena i istrošena.

Barbari su nas okružili i nastoje da nam u svemu pomognu. Razriješio sam im jezike pomoću vina s otoka Tasa. Ponudili su nas medovinom, a kralj bi htio da svake večeri jedemo s njim u njegovoj drvenoj palači. Razgovarajući među sobom, barbari često spominju imena Skani, Bergi i Norigi. Koliko mogu razumjeti, uspoređuju moj brod s brodovima ovih pomorskih naroda. Venitat se smiješi i kažiprstom mrsi svoju plavu bradu.

— Sada shvaćaš, rekao mi je, zašto se tvoj brod tako dobro ponaša na Oceanu!

ŠEZDESET DRUGI DAN PUTOVANJA

Vratio sam se s putovanja po zemlji ovih barbara, na koje sam pošao u pratnji kraljeva brata. Putovali smo čamcima prelazeći jezera, rijeke pune velikih riba ružičasta mesa i zaljeve u obliku širokih ušća. Došli smo do obale jednog mora koje dijeli otok Brita od jednog drugog otoka, onog što ga na jugu Britanije zovu Ierne. Tu je još jedan otok, manji od Iernea, otok Mona, koji se nalazi između otoka Ierne i Britanije. Dalje na sjeveru su otoci Hembrodi ili Hemodi. Svuda sam sretao sretne i gostoljubive stanovnike koji se hrane crnim žitom, bijelim korijenjem, mesom i medom. Jedu i meso riba koje love parangalima ili mrežama od tankih grančica što ih pomoću kolaca razapinju posred riječnog korita. Blage su ćudi, a običaji su im slični onima što ih je opisao Homer: ovi barbari poštuju stranca i odnose se prema njemu kao prema bogu. I zato žele da ga nahrane i napoje, često više nego što treba.

Ponekad pojedina plemena dođu u sukob. Tada se njihovi poglavice popnu na kola i nadmeću se u borbi kopljem, onako kako je to prikazano u Ilijadi.

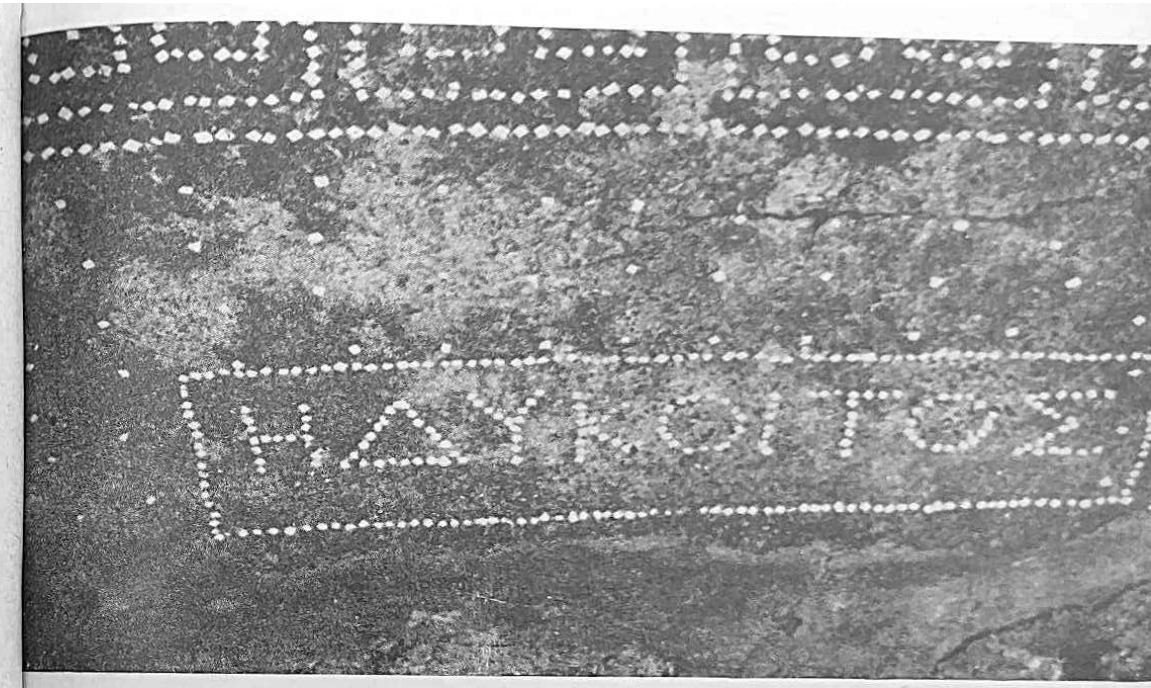

EMPORION: . . . . »sladak san«

. . . ljudi u Emporionu žive mirno zaštićeni svojim zidovima . . .

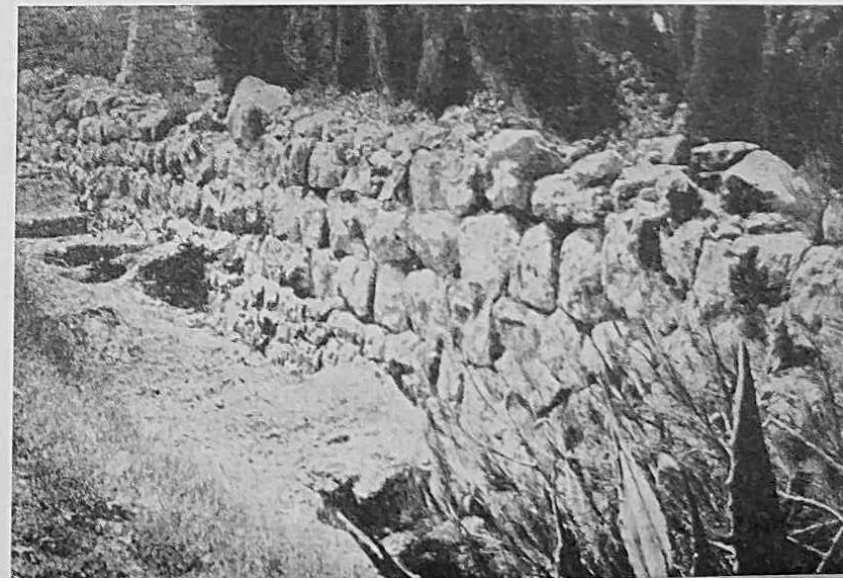

Nasip uz obalu

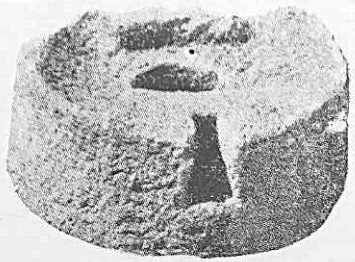

Mlinski kamen

EMPORION

Pogled na Rodejski zaljev

Budući da sam prošao duž Britanije do vrha njenog trokuta i budući da sam mogao izračunati bazu toga lika i usporediti svoje račune s kazivanjem barbara, mogu ubilježiti na svoj stadiazmos da je strana okrenuta prema istoku dvostruko veća od one okrenute prema zemlji Kelta, a da se strana okrenuta prema zapadu, odakle sam upravo došao, odnosi prema obali okrenutoj istoku kao četiri prema tri.
Prema tome, obala okrenuta jugu, koja je najkraća, ima dužinu od sedam tisuća pet stotina stadija; obala okrenuta prema istoku dugačka je petnaest tisuća stadija, a ona treća blizu dvadeset tisuća stadija, što sačinjava opseg od četrdeset dvije tisuće pet stotina stadija. Što se tiče uzdužnog smjera otoka, on ide od sjevera prema zapadu Svijeta.
Nisam otišao na otok Ierne, jer su mi barbari iz pratnje pričali užasne stvari o njegovim stanovnicima koji jedu svoje pretke i javno se pare sa svojim majkama i sestrama.
Možda su to samo klevete u koje ne bi trebalo vjerovati, ali budući da postoji sumnja radije sam odustao od posjete tom otoku nego da izložim opasnosti svoj život i život svojih pratilaca ako posjetim ove narode koji su u zavadi s dobroćudnim Britima.

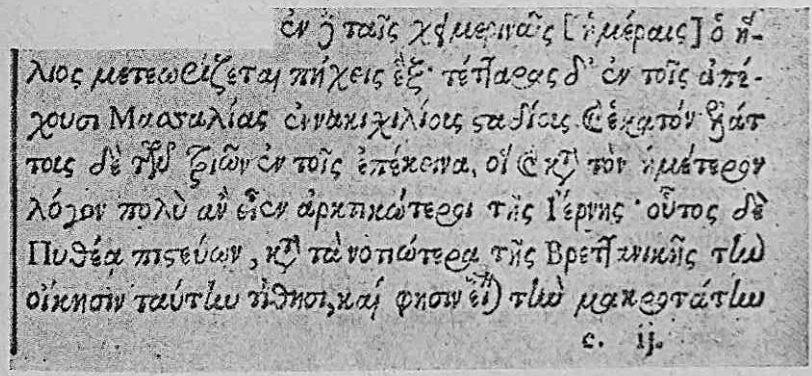
ἐν δὲ ταῖς χειμερινᾶς [ἡμέραις] ὁ ἥ-
λιος μετεωρίζεται πήχεις ἕξ· τέτταρας δ' ἐν τοῖς ἀπέ-
χουσι Μασσαλίας ἐννακισχιλίους σταδίους. ἑκατὸν ἡμέρ-
τους δὲ τῶν τριῶν ἐν τοῖς ἐπέκεινα, οἱ κατὰ τὸν ἡμέτερον
λόγον πολὺ ἂν εἶεν ἀρκτικώτεροι τῆς Ἰέρνης· οὗτος δὲ
Πυθέᾳ πιστεύων, κατὰ τὰ νοτιώτερα τῆς Βρεττανικῆς τὴν
οἴκησιν ταύτην τίθησι, καί φησιν εἶναι τὴν μακροτάτην
c. ij.

(Strabon, II, 128)

Iz odnosa između dužine gnomona i njegove sjene mogu utvrditi da se *u ovom trenutku nalazimo na više od devet tisuća stadija udaljenosti od Masalije* iznad Ekvatora Svijeta. Dan

traje sada blizu osamnaest okretaja pješčanog sata, ali prema riječima barbara *mogao sam zaključiti da se zimi sunce diže iznad horizonta samo za devet dužina lakta,* što se slaže s visinom Sunca u Masaliji.

Mogu zamisliti kako bi moji ljudi bili nezadovoljni kad bih im predložio da ovdje provedu zimu, u beskrajnoj noći, kiši i magli! Pa ipak, morali bismo to učiniti ako bih htio provjeriti svoje račune za zimski solsticij. Ono što je najjače uvijek se mora dokazati onim što je najslabije.

Dani postaju sve duži. Sada traju više od osamnaest okretaja pješčanog sata. »Artemida« ponovo plovi uskim i dubokim zaljevom.

U ovom mirnom zaljevu ispitao sam utjecaj mjeseca na plimu i oseku. Artemida je upravo u svom punom sjaju i plima je jača nego jučer, ali je i oseka jača. Razlika u visini mora iznosi otprilike četiri puta dvadeset laktova, a to je veoma mnogo.

Nakon jutarnjeg sumraka izašlo je sunce, a na sjevernom nebu, tamo gdje nema nijedne zvijezde, ali na onom dijelu obzorja koje je oko sredine noći najbliže Medvjedici, još se uvijek nazire zelenkasto svjetlo. Sutra ćemo otploviti prema otočju Orkas. Povest ću sa sobom skanskog vodiča koji dobro poznaje Thu-Al. Preporučili su mi ga kralj i zapovjednik skanskih brodova koji su jučer doplovili iz zemlje Berga da prodaju barbarima jantar, suhu ribu i medvjeđe krzno.

Morao sam dati kralju i skanskom zapovjedniku tri amfore vina i četiri lijepe grane uglačanog koralja.

ŠEZDESET ČETVRTI DAN PUTOVANJA

Na moru. Izašli smo iz zaljeva tjerani vjetrom koji je puhao s kopna prema pučini. Zamijenjene birse su svjetlije od onih što su bile umočene u hrastov tanin u Masaliji. Venitat kaže da je »Artemidino« jedro sada nalik na popločeni pod hrama. Srećom, Sunčev kolut ostao je netaknut. Mislim da je to dobar predznak.

Ljudi, dobro odmoreni nakon duga boravka na kopnu, snažno veslaju. Skanski se vodič zove Leukos (Bijeli).

Veliki otok otočja Orkas. Kiša ili vjetar sa zapada. »Artemida« je usidrena u malom zaljevu okruženom zaobljenim stijenama. Nema drveća kao u Britaniji. Nekoliko koza i ovaca duge dlake pase zelenu, vlažnu travu. Okrugle kamene nastambe s čunjastim krovovima obraslim mahovinom pružaju skloništa plavim ili crvenokosim ljudima koji nas gledaju začuđenim očima. Leukos je usprkos valovima i kiši sišao na kopno, i ja sam se divio vještini kojom je upravljao skafeionom.

ŠEZDESET ŠESTI DAN PUTOVANJA

Orkas. Konačno se između sivih oblaka pojavilo sunce te sam mogao izračunati odnos između dužine gnomona i njegove sjene. Bliži se solsticij, i dan je ovdje još duži nego u zemlji sjevernih Brita. Traje više od devetnaest okretaja pješčanog sata.

Pošto sam pokušao objasniti stanovnicima ove zemlje da bih htio stići do zemlje Thu-Al i pošto im je Leukos govorio o danu koji nema kraja, *ovi su barbari pokazali mjesto gdje se nalazi obitavalište Sunca.* Najstariji među njima pokazao mi je ono mjesto na nebu koje ostaje osvijetljeno i noću, a njegove riječi, izgovorene na barbarskom jeziku, Leukos je preveo ovako:

Φησὶ γουν ἐν τοῖς περὶ τοῦ Ὠκεανοῦ πεπραγματευμένοις αὐτῷ, ὅτί εδείκνυον ἡμῖν οἱ Βάρβαροι ὅπου ὁ ἥλιος κοιμᾶται. Συνέβαινε γὰρ περὶ τοὺτους τούς τόπους τὴν μὲν νύκτα παντελῶς μικρὰν γίνεσθαι, ὡρῶν, οἵς μὲν β', οἵς δὲ γ', ὥστε μετὰ τὴν δύσιν μακροῦ διαλείμματος γενομένου, ἐπανατέλλειν εὐθέας τὸν ἥλιον.

(Geminus, *Elem. Astron.*, in Petavii, Uranol., 22)

»Tu se nalazi Sunčevo prijestolje i njegova postelja, jer ovamo ono ide na počinak i odavde se diže.«

Znam da će me ta svjetlost odvesti prema krajnjem cilju mog putovanja, ali sam sretan pri pomisli da je sve ono što su me brojevi naučili potpuno tačno. A ako su ti brojevi tačni, onda su tačni i svi ostali, a to me istovremeno i rastužuje i veseli: sve ono što znam nije ništa prema onome što bih morao znati, a sve ono što sam spoznao samo je neznatni dio onoga što znaju brojevi.

Naredio sam da se sve prazne amfore napune vodom. Dopunio sam zalihe živežnih namirnica usoljenom ribom i suhim mesom. Na ovim je otocima nemoguće dobiti žita. Samo neki kržljavi ječam uspijeva sazrijeti između stijena. Nekih godina zrno ostaje zeleno i stanovnici mogu praviti od njega samo nekakve juhe koje slabo mogu nahraniti čovjeka. To mi je rekao Leukos, koji tvrdi da je njegova zemlja bogatija i ljepša. On nikako ne može shvatiti ono što mu pričaju moji ljudi o Masaliji i Unutrašnjem moru. Vjerujem da postoji samo jedna lijepa zemlja na svijetu, a to je svakome ona u kojoj je rođen. Ali Helada i Masalija spadaju među najljepše zemlje poznatog svijeta. Na žalost, ne mogu ništa reći o onima koje ne poznajem i koje nikad neću upoznati.

Θούλην φησὶ Πυθέας ἀπὸ μέν τῆς Βρεττανικῆς ἓξ ἡμερῶν πλοῦν ἀπέχειν πρὸς ἄρκτον, ἐγγὺς δ' εἶναι τῆς πεπηγυίας θαλάττης.

(Strabon, *Amstel.*, 1707, I, 109)

ŠEZDESET OSMI DAN PUTOVANJA

Orkas. Leukos je dugo promatrao nebo i more i hoće da sutra krenemo u Thu-Al.

— Jesi li vidio, rekao mi je, na nebu je luk Mosta Vjetra. Ali ja sam vidio samo Iridin pojas[46] nakon jutarnje kiše. Leukos mi je objasnio svoje riječi:

— Vjetar prolazi preko luka svoga mosta, *a ti ćeš ići u Thu-Al za mlada mjeseca* Cestom kitova. To je dobar vjetar i dobar smjer! I vidjet ćeš obitavalište Sunca, ako je to Torova volja.

[46] Iridin pojas: Duga (Iris).

Na moru. Koliko god nastojim, ne mogu a da ne drhćem, a ni Venitat se više ne smije. Svi su ljudi ozbiljni, samo se Leukos smiješi u svoju bradu. Ponovo je obukao svoj veliki smeđi ogrtač s kapuljačom koji je stegao nekom vrsti pojasa od ostriženа tuljanova krzna. Dao sam izvaditi iz škrinja ogrtače i obuću jer je postalo veoma hladno.

SEDAMDESET PRVI DAN PUTOVANJA. DRUGI DAN NAKON ODLASKA S OTOKA ORKAS

Okruženi smo Oceanom. Podižu nas zelenkasti valovi što nam udaraju o desni bok, malo prema krmi. »Artemida« gotovo poskakuje. Dao sam uvući vesla. Jedra su nam dovoljna da održimo pravac.

Kiša. Od vremena na vrijeme spušta se magla, i opet kiša. Sunce ponekad zasja poput bijele ploče ispred koje prolazi siva para.

Ljudi su sve češće gladni. Hoće li moje zalihe dovoljno trajati? Naredio sam da se ugrije vino na žeravici ognjišta i dao ga pomiješati s medom iz Salone. To piće okrepljuje.

— Sunce Helade silazi u naša srca i naše trbuhe, rekao mi je Agaton.

TREĆI DAN ODLASKA S OTOKA ORKAS. DVANAESTI DAN SKIROFORIONA[47]

Vrijeme je isto. Vjetar kao da postaje jači. Sami smo posred Oceana. Srce mi se steže, iako sam radostan što smo stigli do ovdje.

[47] 12. lipnja

Leukos je miran. Ravna se prema smjeru valova i onoj svjetlosti na nebu koja postaje sve jasnija što se — prema našem računanju vremena — više približuje sredina noći.
Brod ostavlja za sobom ravnu brazdu, koliko se to uopće može raspoznati na uskipjelom Oceanu.

ČETVRTI DAN

Isti smjer, jednako vrijeme, jednaki valovi, isti vjetar.
Ljudi više nisu pospani jer nema noći po kojoj bi mogli znati da je vrijeme za spavanje.

Bilo bi mi milije da spavaju, jer ovako promatraju bezgranični Ocean i valove što su nalik na pomične brežuljke.
Miron žali za noći, a naročito za masalijskim noćima.
— A ove ćeš zime, rekao sam mu, brojiti svojoj ženi kapi ulja kad bude htjela uveče šivati.

PETI DAN

Vjetar se promijenio. Sada puše sa sjeverozapada. Ta promjena smjera vjetra zapravo mi je dobro došla: sada mogu prekinuti besposlicu veslača; naređujem da se opremi svako drugo veslo i da uz svako veslo prionu po dvojica. Naredio sam da okrižicu spuste na palubu: tako će moj brod biti stabilniji.
Svi su ljudi zaposleni. Za veslače na jednom pentekontoru nije dobro ako vjetar dugo puše u krmu. Isto tako nije dobro da se mnogo zadržavaju po nekim lukama. Brodovi i posada osjećaju se dobro samo na moru: tu se brodova ne hvataju alge od kojih oteža kolumba, a ljude ne obuzimaju želje od kojih duh postaje trom.

Rekao sam Ksantosu neka se popne na vrh velikog jarbola i neka pazi na smjer. Žali se, ali se penje. Venitat i Leukos ostaju sve vrijeme na palubi i potiču kormilare koji uz krajnje napore održavaju pravac boreći se s valovima.

Šesti sat večeri. Upravo se oglasio stražar i viknuo da je kopno na vidiku. Kroz buku valova jedva sam razabrao njegov uzvik. Svi se ljudi očajnički bore protiv umora, mučnine i straha. Naš se brod diže na svakom valu kao kola kad prelaze brežuljak. Ja sam na palubi, pod aplustrijom, i bodrim dvojicu kormilara uz krmna vesla. Od vremena na vrijeme čujem kako keleusti daju ritam za polagano veslanje. Da se vesla ne bi sudarala kad ne zahvate vodu, samo je svaka druga klupa opremljena. Ljudi koji se ne žele odmarati pomažu svojim drugovima. Po dvojica na jednom veslu potiskuju brod gotovo istom snagom kao da svaki vesla na svom veslu. Ali to vrijedi jedino ako se brod ovog časa uopće kreće naprijed. Kad je Venitat otvorio pokrov na otvoru palube da obiđe veslače, čuo sam onu staru pjesmu koje je smisao gotovo nerazumljiv:

Orh, orh... Eis, duo, orh, orh...
Orh, orh... Duo, treis, ors, orh...
Orh, orh, pentekontorh, hals, hals,
*Hals, hals, ta kumata.**

Venitat je otišao po Leukosa, skanskog vodiča, koji je spavao na prednjem dijelu broda te je još pospan došao na krmu palube. Venitat mu je rukom pokazao u smjeru gdje je stražar primijetio kopno.
— Oue! rekao je, što je moj prijatelj preveo sa »kopno«. Htio bih doznati nešto više, ali vodič nije razgovorljiv. Razumio sam da ga je Venitat pitao je li to onaj veliki otok koji je jedan od ciljeva našeg putovanja. Vodič je potvrdio glavom i dodao:
— Thu-Al!

---

* Ova je pjesma vjerojatno nastala da daje ritam veslačima za vrijeme polaganog ali čvrstog veslanja. Mogli bismo je prevesti ovako:

Veslaj, veslaj, jedan, dva, veslaj, veslaj
Veslaj, veslaj, dva, tri, veslaj, veslaj,
Veslaj, veslaj, pentekontor, more, more,
more, more, veliki valovi.

(Bilješka autora)

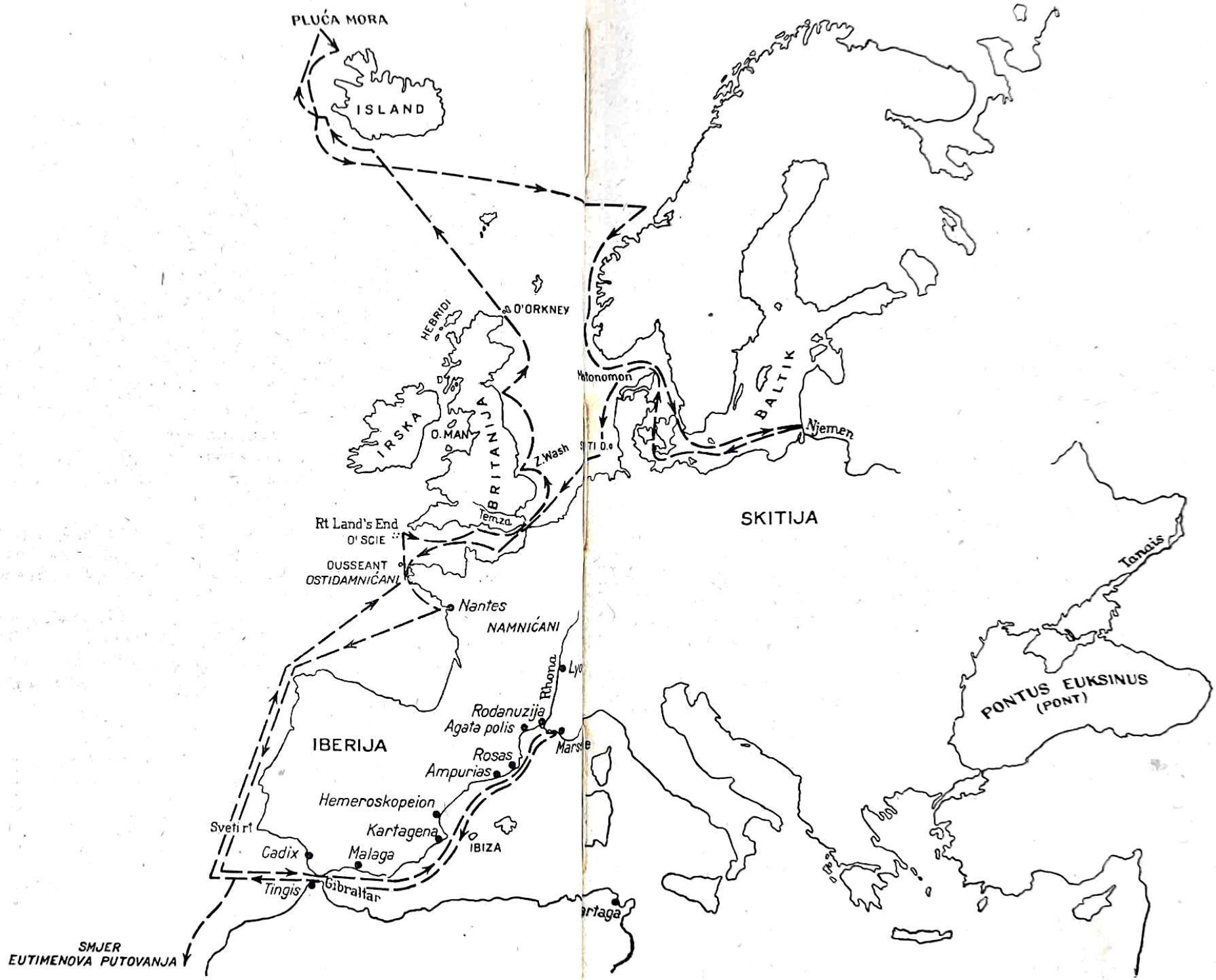
PLUĆA MORA
ISLAND
HEBRIDI
O'ORKNEY
IRSKA
O. MAN
BRITANIJA
Z. Wash
Temza
Rt Land's End
OUESSEANT
OSTIDAMNIĆANI
Nantes
NAMNIĆANI
Rhona
Lyo
Rodanuzija
Agata polis
Marsi e
IBERIJA
Rosas
Ampurias
Hemeroskopeion
Kartagena
IBIZA
Malaga
Cadix
Sveti rt
Tingis
Gibraltar
rtaga
SMJER
EUTIMENOVA PUTOVANJA
Petonomon
BALTIK
Njemen
SKITIJA
Tanais
PONTUS EUKSINUS
(PONT)

U to se načas razdrla magla ispred nas te sam preko agalme i pramca ugledao dvije stijene u obliku ogromnih kocki, a iznad njih čistim snijegom prekriven stožac sličan Strongili na Eolskom otočju.

— Iokul, rekao je skanski vodič i dodao oponašajući pucketanje vatre: Feuier....[48]

Što se više približavamo kopnu, more postaje sve mirnije. Zapovjedio sam da se opreme i ostala dvadeset četiri vesla i da se ljudima javi radosna vijest. Naredio sam prvom keleustu da donese dvije amfore kuhanog masalijskog vina i on sad podiže hrabrost veslača dodajući im kositrene pehare napunjene Dionizovom tekućinom.

Ljudi veslaju sve snažnije i viču u ritmu. Čak sam i ja bio toliko radostan da sam zajedno s njima pio iz njihovih pehara i vikao:

Hals, hals, pentekontor, orh, orh...

SEDAMDESET SEDMI DAN PUTOVANJA

Ὁ μὲν οὖν Μασσαλιώτης Πυθέας, τὰ περὶ Θούλην τὴν βορειοτάτην τῶν Βρεττανικῶν ὕστατα λέγει· παρ' οἷς ὁ αὐτός ἐστι τῷ ἀρκτικῷ, ὁ θερινὸς τροπικὸς κύκλος. Παρὰ δέ τῶν ἄλλαν οὐδὲν ἱστορῶν, οὐδ' ὅτι Θούλη νῆσος ἔστι τὶς, οὔτ' ἐι τὰ μέχρι δεῦρο οἰκήσιμά ἐστὶν, ὅπου ὁ θερινὸς τροπικὸς ἀρκτικὸς γίνεται.

(Strabon, I, II, 175)

Thu-Al. Pisat ću ovo ime Tula, jer je to jednostavnije. *Ova je zemlja sigurno posljednja na kraju nastanjenog svijeta.* Na planinama snijeg i led. Na dnu ovog zaljeva nema grada nego je samo nekoliko koliba koje mogu poslužiti kao sklonište skanskim ili bergskim mornarima kad ih oluja baci ovamo. Nema drveća, jedva nešto kržljave trave zelene između crnih stijena što podsjećaju na one na Strongili. Leukos

[48] Dolazeći s juga prema Tuli (Islandu) Pitej je morao primijeniti vulkanske otoke Vestmannaeyiar i Orafajokull, koji su gotovo čitave godine prekriveni snijegom.

tvrdi da planina ponekad izbacuje vatru i da more kipi kad goruće stijene padaju u vodu. Shvaćam što želi reći, jer sam i sam vidio kako more vrije na Eolskim otocima.

Ἐν τῇ Διπάρᾳ καὶ Στρογγύλῃ (ταῖν Αἰόλου δέ νήσαν αὗται) δοκεῖ ὁ Ἥφαιστος διατρίβειν. Διὸ καὶ πυρός βρόμον ἀπούεσθαι καὶ ἦχον ςφοδρὸν. Το δὲ παλαιὸν ἐλέγετο, τὸν βουλομένον ἀργὸν ςίδηρον ἀποφέρειν, καὶ ἐπὶ τὴν αὔριον ἐλθόντα λαμβάνειν ἢ ξίφος, ἢ εἴτι ἄλλο ἤθελε καταςκευάςαι, κατα βαλόντα μιςθόν. Ταῦτα φησὶ Πυθέας ἐν γῆς περιόδῳ, λέγων, καὶ τὴν θάλασσαν ἐκεὶ ζεῖν.

(Vet. Scholiast. *ad Apollonius Rhod.* IV, 761)

Leukos mi priča kako mornari iz njegove zemlje koji dolaze ovamo da love ribu tvrde da će dobiti *od bogova vatre oružje koje žele: oni bacaju u te planine što rigaju vatru onoliko neobrađenog željeza koliko je potrebno da se napravi oružje koje žele i uz to zlatne kuglice kao plaću za posao; a onda idu tražiti oružje koje trebaju dobiti.*

Upozoravam na sličnost ovog vjerovanja s vjerovanjem da Hefest kuje oružje za naše bogove. Jesu li bogovi svuda isti? Ne mijenjaju li oni samo ime?

Tula, slobodna zemlja, zemlja bez ljudi. Veslači su sišli na kopno, ali vidim kako besciljno lutaju po sivoj pjeskovitoj obali: nedostaje im lučka krčma.

SEDAMDESET OSMI DAN PUTOVANJA

Tula. Nije bilo noći. Sunce je za vrijeme dok se jednom okrenuo pješčani sat bilo sakriveno iza planine, ali je nebo ostalo kao u Masaliji u zoru. Vrijeme je lijepo, ali hladno kao kad za vrijeme zime puše kertios na obalama Unutrašnjeg mora.

Pozvao sam na dogovor malu grupu ljudi među kojima su dva kormilara, Venitat, Leukos, dva najstarija veslača, Titi-

ros i Protis Stentor, Kianos (koji je upućen u stanje naših živežnih namirnica), i Ksantos.
Prepisujem bilješke što sam ih stavio na pločice za vrijeme tog savjetovanja. Rekao sam im:
— Hoću vidjeti vječni dan i upoznati more iznad ove zemlje prema sjeveru. Hoćete li nastaviti putovanje?
— Da, tako mi Zeusa! poviknuo je Protis Stentor svojim strašnim glasom. Ponosni smo što te pratimo, Piteju; morat ćemo se moliti Febu Apolonu cijeli jedan dan promatrajući ga kako se u neprekinutom krugu vozi na svojim kolima.
— Vidim da te zanimaju moja istraživanja, Protise, a ti si osim toga pobožan čovjek. Ali tvoji drugovi veslači, hoće li se oni složiti?
— Svi žele upoznati tajnu Sunca, odgovorio je Titiros, čak i oni što ponekad osjete strah i mučninu u trbuhu.
Leukos nije ništa rekao, ali je mrmljao nerazumljive riječi u kojima se ponavljao slog »Is«.
— Is, led? upita Venitat. Muir Kronim?
Na to je Leukos dao znak da razumije i potvrdio glavom.
— Muir Kronim, objasni Venitat, smrznuto more. Tko ne bi želio vidjeti to čudo?
— Svi bismo htjeli vidjeti, odvrati Protis.
Jedino Leukos nije bio oduševljen kao moji ljudi. Tek ću kasnije shvatiti zašto.

SEDAMDESET DEVETI DAN PUTOVANJA

Tula. Iz odnosa između dužine gnomona i njegove sjene došao sam do zaključka da je otok Tula sasvim blizu kruga pod kojim sunce ne zapada. Pa ipak, udaljenost između Tule i Masalije je ista kao i udaljenost Masalije od kruga gdje sunce u podne osvjetljava dno dubokog bunara, kao u blizini Tebe u Egiptu.
Iznenadio sam se kad sam jedno pored drugog našao led i izvore tople vode, kao da se suprotnosti dodiruju svuda u svijetu. A zar suprotnosti nisu dio samo jedne i iste prirode?

Suprotnosti postoje prema ljudskom shvaćanju, ali jesu li one to isto i za bogove? Toplo i hladno, noć i dan, jesu li to uistinu suprotnosti ili su samo dva vida iste prirode, dva krajnja vida diade? Toliko problema koji nikad neće biti riješeni. Možda zato što i ne treba da budu riješeni.
Za tri dana, kad se moji ljudi odmore i oporave, kad — koliko je to moguće — dopunim svoje rezerve vode i namirnica, otplovit ćemo, bude li se Leukos složio s time, prema Prijestolju Sunca.

OSAMDESETI DAN PUTOVANJA

Napustili smo zaljev u koji smo se bili sklonili kad se sunce opet pojavilo nakon što je bilo sakriveno za vrijeme jednog sunčanog sata.
Vrijeme je lijepo. Hladno je kao u Masaliji zimi. Sunce ne grije.
Plovimo duž zapadne obale Tule. Četrdeset osam veslača je na svojim mjestima i čujem kako keleusti plješću rukama. Veslači na četiri klupe pod pramcem pjevaju u ritmu veslanja. Nakon njih pjevat će oni na četiri klupe ispod glavnog jarbola, a zatim oni što su najbliže krmi. Zatim će, kad na njih dođe red, pjevati oni koji još nisu pjevali, prema običaju što vlada među veslačima. Nakon toga ritam će davati bubnjevi. Još dva sata, i dat ću veslačima odmor. U ovom trenutku pehari i prepečeni kruh idu iz ruke u ruku kroz redove veslača, ali to nimalo ne ometa ritam veslanja. Čovjek bi mogao pomisliti da ljudi imaju po tri ruke.
Vjetar puše sa jugozapada Svijeta. Oba su jedra naduta poput Afroditinih grudi i »Artemida« juri brzinom konja u kasu. Ako vjetar postane jači, dat su uvući vesla, ali neću raspremiti skalme.

O podne. Pred nama se spustila siva zavjesa. Suce je nalik na bijelu okruglu ploču. Vjetar jenjava. Pozvao sam veslače da se vrate za vesla. Ljudi su se dobro odmorili, ali

Leukos naređuje da veslaju polagano. Izgleda zabrinut, šalje Venitata na pramac i ponavlja: »Is, is«. Ipak nije previše hladno.

Uveče. Zapravo, veče je samo prema broju okretaja sunčane ure. Raspoznaje se jedino još vrh planine Tule, a sunčev zalazak daje samo crvenkasta svjetlost na sjeveru.
Izračunao sam razliku između visine sunca u podne i uveče i jako sam blizu brojevima što sam ih dobio za inklinaciju Svijeta. Moje srce, puno strepnje, sada je ispunjeno radošću. Još jednom mogu zabilježiti kako su suprotnosti blizu: u mom srcu su istovremeno i strepnja i radost.

OSAMDESET PRVI DAN PUTOVANJA

Takozvanu noć ljudi su proveli u naizmjeničnom odmaranju. Budući da više nije bilo vjetra, dao sam da se uvijek dvije trećine ljudi odmara. Dotle je ona preostala trećina veslala, i tako redom. Bilježim da je malo ljudi uistinu spavalo. Taj neprekidni dan zabrinjuje ih i uznemiruje. Često traže da jedu i piju.
Pošto sam se u svojoj sobi malo odmorio, došli su k meni Leukos i Venitat. Leukos kaže da ćemo napustiti Tulu i krenuti prema nepoznatom moru Muir Kronimu.
Popeo sam se na vrh velikog jarbola pomažući se užetom i tu sam, nenavikao na penjanje, s nogama na okrižici a ruku provučenih kroz užad, osmatrao ogromno prostranstvo Oceana. Zdesna, iza nas i iznad nas bijela magla i crne planine Tule. A ispred »Artemidina« pramca nekakve pomične i nestalne konture nalik na veo božice Inone.
Iznad tih bjelina blista hladno i plavo sunce, poput neumoljivog Apolonova oka.
Odozgo naređujem da se vesla u ritmu duge plovidbe. Leukos je na pramcu i pažljivo promatra more. Venitat, pod

aplustrijom, označuje kormilarima smjer. Čujem sve zvukove sa broda, iako ih magla prigušuje: vesla što klize po skalmama, ljude što se guraju po prostoriji za veslanje odlazeći na svoja mjesta. Kianos pita tko želi vina, keleusti izdaju naređenja i prozivaju veslače. Čujem kako prekoravaju nekoga tko je zakasnio. Zatim dopre do mene udaranje bubnja: najprije kao neki žamor i kao da se nešto kotrlja, onda prvi udarac, koji kao da pita jesu li svi veslači spremni, pripremni takt za početak veslanja, zatim drugi udarac, i konačno onaj uzbudljivi, polagani i jaki ritam srca. Posve sam se zanio slušajući vesla kako u pravilnom ritmu udaraju po vodi i ostao sam na jarbolu sanjareći sve dok me Venitat nije podrugljivim glasom zapitao hoću li gore sagraditi gnijezdo. Tada sam sišao na palubu da strepim zajedno sa svojim ljudima.

Podne, prema pješčanoj uri. »Artemida« plovi kroz neprozirnu maglu. Veslamo u polaganom ritmu. Nema vjetra. Dao sam spustiti okrižicu velikog jedra i dolona na katastromu. U slučaju sudara ne smiju biti na jarbolu. Venitat i Leukos su na pramcu, a ledena magla bocka im oči.
Keleusti potiču ljude da pjevaju kako bi ih ohrabrili. Čovjek bi rekao da su to glasovi što dolaze iz pakla. Odlazim na pramac da zamijenim Venitata. Održavam pravac prema brazdi što ostaje za brodom i prema onom osvijetljenom dijelu obzorja gdje se vjerojatno nalazi sunce.

Šesti sat poslije podneva prema pješčanoj uri. Venitat, koji me je smijenio na pramcu, povikao je: »Pred nama postaje svjetlije!« i zatim: »Pritegni vesla«. Leukos ga je uhvatio za ramena i dao mu znak da to ne valja čim je po udarcima bubnja shvatio da su veslači na tu zapovijed ubrzali ritam veslanja. Potrčao sam na pramac pošto sam izdao naređenje da se vesla polagano.
— Is! rekao je sasvim kratko skanski vodič.

Osmi sat poslije podneva prema sunčanoj uri. Nemoguće je brojiti satove od početka večeri. »Artemida« plovi usred neke nepoznate tvari koju ne mogu nazvati drukčije nego »pluća mora«. *To nije kruti led, niti je zrak, a nije ni voda.* To je nešto nalik na ono što mi u Unutrašnjem moru nazivamo meduzama.
Pramac s lakoćom siječe tu meku tvar. Leukosovo inače tako spokojno lice prvi put izražava zabrinutost. Ponavlja »Is! Is!« i pokazuje brazdu broda na površini mora dajući znak da moramo okrenuti.

προσιστορήσαντος δὲ καὶ τὰ περὶ τῆς Θούλης καὶ τῶν τόπων ἐκείνων, ἐν οἷς οὔτε γῇ κατ' αὐτὸν ὑπῆρχεν ἔτι, οὔτε θάλαττα, οὔτ' ἀήρ, ἀλλὰ σύγκριμά τι ἐκ τούτων πλεύμονι θαλαττίῳ ἐοικὸς, ἐν ᾧ θησὶ τὴ· γῆν καὶ τὴν θάλατταν αἰωρῆσθαι, καὶ τὰ σύμπαντα, καὶ τοῦτον ὡς ἂν δεσμὸν εἶναι τῶν ὅλων, μή ποτε πορευτὸν, μήτε πλωτὸν ὑπάρχοντα, τὸ μὲν οὖν τῷ πλεύμονι ἔοικὸς ἑωρακέναι, τ' ἄλλα δὲ λέγειν ἐξ ἀκοῆς· ταῦτα μὲν τὰ τοῦ Πυθέου.

(Strabon, II-IV, 1)

Ova pluća mora kao da dišu u polaganom i tjeskobnom talasanju. Vesla su otežala u toj vodi koja se još nije pretvorila u snijeg i led.

U vrijeme kad bi u Masaliji bila sredina noći. Plovimo u smjeru odakle smo došli.
Još uvijek osjećam u slabinama udarac što je maločas potresao »Artemidu«.
Eto šta se dogodilo:
Kad se sunce pokazalo u svom sjaju i kad sam naredio da se zahvalimo Febu Apolonu i Artemidi što su nam dopustili da se u vječnom danu divimo sjajnoj zvijezdi koja blista i u vrijeme kad bi u Masaliji bila ponoć, pramac mog broda je ušao u oblak koji je lebdio nad morem između plavog neba i tih pluća koja su postajala sve gušća i gušća. Prije no što je keleust mogao dvadeset puta udariti u bubanj svi smo popadali na palubu od strašnog udarca, a veslači su prestali veslati. Pojurio sam prema pramcu i našao tamo Leukosa i Venitata kako zure preko naše agalme — Leukos blijed poput mrtvaca, a Venitat kao da je gromom ošinut.

Kljun broda zario se u gromadu plavog leda, a Artemida je spustila svoju lijevu ruku i vrškom strelice upravila prema smrznutom moru.
— Moramo se zaustaviti! kriknuo sam. To je Artemidina volja.
Bacio sam se na koljena i stao zaklinjati Apolona i njegovu sestru neka nam dopuste da ponovo vidimo Masaliju.
Ksantosu, koji je došao da vidi što se zbiva, izdao sam zapovijed da se vesla natrag.
Brod se oslobodio leda i opet se mogao slobodno kretati. Tada sam naredio da se okrene i zaplovi natrag prema jugu Svijeta. Kroz maglu što se načas razišla vidio sam svuda led, prema sjeveru, prema istoku i prema zapadu.
— Muir Kronim! viknuo je Leukos videći da smo sa svih strana okruženi ledom.
— Smrznuto more! preveo je Venitat njegove riječi.
— Božica nam kaže da se vratimo, ona nam ne dopušta da prodremo dublje u tajnu njenog brata.
Na te riječi Leukos je izrekao nešto što me je iznenadilo. Venitat mi je to preveo:
— Božica, to nije ovaj tvoj kip djevojke s lukom. Zašto ti kažeš da tvoja božica ima lik djevojke? Bogovi su u moru, na nebu, u ledu, i kako možemo znati imaju li ljudski lik?
Sada sam još jednom shvatio kako nisam u pravu kad ove ljude nazivam barbarima, s našom predodžbom da bogovi imaju naš, ljudski lik. Ali bogovi su bogovi i mi im moramo dati neki oblik ako vjerujemo da postoje. Nije li to Artemida pokazala prekrenuvši ruke kipu koji je predstavljala? Ili je taj pokret samo dokaz da ruka ovog brončanog kipa nije bila dobro napravljena?

OSAMDESET ČETVRTI DAN PUTOVANJA

Tula. »Artemida« je ponovo na sigurnom, u zaljevu odakle smo bili krenuli. Pošto smo pregledali brončani kljun broda i uvjerili se da je Artemidina ruka u svom novom položaju

dovoljno čvrsta, i pošto smo brižljivo ispitali nisu li drveni dijelovi broda oštećeni u sudaru, naredio sam ljudima da se zahvale našoj božici zaštitnici što nam je dopustila da stignemo do krajnjeg cilja našeg puta.
Prinio sam žrtvu Posidonu: bacio sam u more dvije amfore i pred agalmom zapalio tamjan koji će gorjeti čitav dan.
Pitao sam Leukosa kojim ćemo putem, a on je pokazao prema istoku Svijeta i rekao:
— Skani! Bergi! Norigo, Ba-Altis, Abaalo!
Zatim mi je pokazao zrnce jantara i krzno svoje odjeće.
Pokušao sam mu govoriti o Tanaisu, ali me on nije razumio.
I pored oduševljenja što smo upoznali i promatrali Prijestolje Sunca, moramo misliti na želje masalijskih trgovaca. Hoću li ih moći ostvariti?
— Sutra odlazimo, rekao je Leukos. Vjetar iz Zemlje mrtvih!

OSAMDESET ŠESTI DAN PUTOVANJA

Na moru. Ponovo sam vidio otoke u obliku kocke i velike bijele čunjeve.
Ljudi se odmaraju, jer puše povoljan vjetar. Veliki valovi i vjetar tjeraju nas naprijed, a pramac usijeca široke brazde u njihove zapjenjene vrhove.
Sada nam Artemidina strelica pokazuje put. Hoće li nam dopustiti da pronađemo put preko Tanaisa i da se tako vratimo u Masaliju oplovivši čitav nastanjeni svijet?

OSAMDESET SEDMI DAN

Na moru. Vrijeme bez promjene, ista plovidba. Jedino kormilari imaju posla. Ljudi spavaju ili se zabavljaju bacajući kocku. Poneki se i opet bave svojim sitnim poslovima. Briaros pravi mrežu, Agaton ogrlicu od školjki, Ksenon glača sjajno kamenje što ga je našo u Tuli. Čujem ih ponekad kako

razgovaraju: ponosni su što su vidjeli vječni dan, ali ne shvaćaju kako sam ja mogao već unaprijed znati da on postoji. Pluća mora i smrznuto more zaokupljaju njihove misli i muče ih. I mene također. Što se nalazi s one strane toga mora? Sada sam vidio snijeg samo izdaleka, kao da ga gledam na vrhovima Alpa ili, zimi, na onoj planini iznad Avenia. A taj će led prekriti čitavo more. Mora da je tu strašan život za

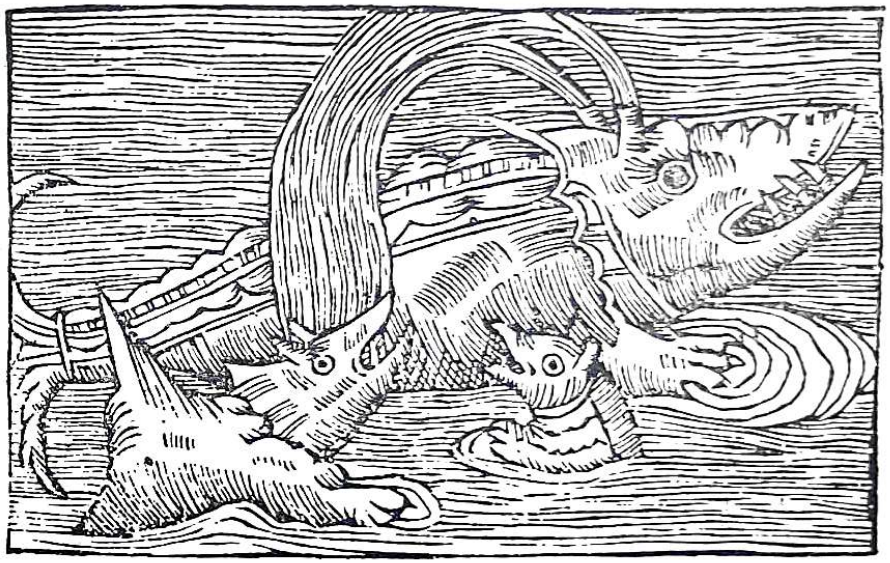

Borba kita protiv Orka
(O.Magnus: op. cit.)

vječne noći. Pokušao sam ispitivati Leukosa, ali uzalud. Osjetio sam da je to nešto o čemu on ne smije govoriti. Kad govore o tome, barbari osjećaju strah i boje se da će se zamjeriti bogovima. To je kraljevstvo Boga-Medvjeda i Boga-Tuljana u koje se nitko ne usuđuje dirati.

DEVEDESETI DAN

Na moru. Htio bih što prije ponovo vidjeti kopno. Leukos me nagovara da posjetim njegovu zemlju, koja je, veli, veoma lijepa. Same šume, duboki zaljevi, jezera i ledenjaci. Ali jan-

tar i Ba-Altis su prema jugu. Jasno mi je da želi da ga odvedem kući, dok bih ja htio prodrijeti u Kraljevsko more, kojim bih, prema mome stadiazmosu, mogao stići do Tanaisa.

DEVEDESET TREĆI DAN

Na moru. Pred nama su planine blistave od snijega. Njihova podnožja poniru u Ocean, a šume, svijetle ili tamne, već prema drveću koje ih sačinjava, ukrašavaju njihove padine.

Leukos kliče od veselja. Naređuje da se opreme vesla, kao da se nalazi na vlastitom brodu.

Vjetar se smirio kad smo stigli nadomak kopna. Vrijeme je lijepo, ali na mahove zamračuju nebo veliki oblaci i zalijevaju nas pljuskovima.

»Artemidin« se pramac pojavio na ulazu u neki zaljev koji bi čovjek mogao smatrati rijekom između planina kad se ne bi osjećalo da voda ne teče.

Ljudi s veseljem veslaju po mirnoj i dubokoj vodi i nastoje da im zaveslaji budu što pravilniji: vesla spuštaju pljoštimice i uranjaju ih u vodu u savršenom ritmu. Neka Skani vide kako veslaju masalijski mornari!

Izdajem nalog za svečano veslanje, kako bih pokazao Leukosu i njegovim prijateljima koji dolaze prema nama na brodovima uzdignute krme i pramca kolika je brzina Artemidine strelice.

Skani se pokušavaju natjecati s nama i ja se divim njihovim vitkim brodovima koji kao da su srasli s vodom. Trenice na bokovima tih brodova poslagane su poput crepova na krovu. Venitat je ponosan što mi je savjetovao da dam »Artemidi« oblik koji je zapravo helenskim elementima usavršen oblik ovih barbarskih ali dobro sagrađenih brodova.

»Artemida« je pobjedonosno završila trku, ali pramac broda koji je stigao prvi iza nje umalo da ne dodiruje njenu krmu zmajevom gubicom izrezbarenom na pramčanoj statvi.[49]

[49] Taj tip skandinavskih brodova je preteča kasnijih vikinških drakara koji su i svoje ime dobili po zmajevoj glavi što je ukrašavala njihovu pramčanu statvu.

Stanovnici pozdravljaju Leukosa, svoga zemljaka, a nama daju znakove da smo dobrodošli. Ganut sam plemenitim ponašanjem ovih plavih barbara koji imaju svu kosu skupljenu u jednu pletenicu na lijevoj strani glave. Svi su visoka stasa.

O strašnim čudovištima norveške obale
(O.Magnus, op. cit.)

Odjeveni su u neku vrst kratke košulje od smeđe vune i opasani keltom. Imaju gaće i nose cipele od uvijene kože. Imam vremena da zabilježim sve ove pojedinosti prije no što ću sići na obalu. Tu nas čeka veliko mnoštvo ljudi što su izašli iz svojih drvenih koliba pokrivenih šiljatim krovovima od trave i mahovine. Kroz krovove diže se dim sa ognjišta.

Uveče. Sunce se sakrilo iza planina koje nas dijele od Oceana, ali led na vrhuncima još je uvijek osvijetljen njegovim zrakama.

Kralj i kraljica skanske zemlje primili su nas u dugoj drvenoj kući gdje dvije vatre gore danju i noću na popločenom podu ispod otvora na krovu.

Ponudili su nam sve vrste riba — kuhanih, pečenih, dimljenih ili sušenih, prženih na žeravici. Služavke su ribu stavljale na drvene tanjure i prelijevale skorupom od mlijeka. Zatim su donijeli veliki okrugli pladanj od svijetlog drveta pun mesa neke životinje nalik na našeg jelena. Ta je životinja sob, koji je ovim barbarima ono što su nama volovi i krave. I konačno su nam dali sira načinjena od mlijeka sobove ženke, zavijena u orahovo lišće.

Ovaj narod pije čistu medovinu i ne miješa je s kuhanim ječmom kako to čine Briti.

Ja sam njih, posve razumljivo, ponudio vinom. Dao sam donijeti po amforu od svake vrste što je imamo na »Artemidi«. Ovi barbari vino nisu nikad ni vidjeli, a kamoli pili. Svi su se brzo napili i prikazali nam ratničke igre od kojih smo uzdrhtali. Najmlađi među njima čak su se na oči svojih žena i djece borili golim mačevima, zaštićeni samo drvenim štitom što ga za plovidbe obično vješaju na bokove svojih brodova. Kralj ih je prisilio da stave na glavu kožne kacige. Za kratko vrijeme neki su od njih okrvavljeni pali na tlo. Leukos mi je onda rekao da oni koji umru u borbi odlaze u boravište blaženih. Njih pokapaju u čamcu i na grobu podignu veliku mogilu od kamenja i zemlje — u čamcu zato da bi mogli otploviti u Svijet Mrtvih, s onu stranu Zemlje, gdje će se sastati s junacima koji se nikad nisu vratili sa svog putovanja prema Boravištu Sunca.

Te su me riječi zbunile još više nego sam prizor borbe i pogled na krv, jer su me podsjetile da su se neki od tih barbara odvažili da krenu na Ocean u potragu za nepoznatim svjetovima obuzeti vjerom koja je možda bila jača od moje.

Borba je konačno završena. Ranjenicima su povili rane, a djevojke su se otimale za čast da im ih poviju.

Što bi se desilo kad bi ti hrabri ratnički narodi krenuli da osvoje nama poznati svijet? Bismo li imali dovoljno hrabrosti da se suprotstavimo njihovu junaštvu ili bismo morali pregovarati s njima?

Sutra se moramo oprostiti od Leukosa, koji ostaje kod kuće, i krenuti na more. Pratit će nas jedan bergski vodič. To je mornar s bergskog broda što se razbio o stijene na ulazu u uski zaljev u kome se sada nalazimo. Sretan je što mu se pružila prilika da se vrati kući. Pretpostavlja da se samo on spasio. To je visok crvenokos čovjek. Ima duge opuštene brkove. Njegovo bi se ime moglo pisati Berni, što vjerojatno znači Medvjed. Ljudi su ga već prozvali Eritros zbog njegove kose. I tako prelazimo od Leukosa na Eritrosa — od bijelog na crveno. Veslač Eritreos se buni, jer se boji da će doći do zbrke.

Dok se mi spremamo na odlazak od naših skanskih prijatelja, njihove djevojke već šeću pod ruku s poduzetnim Zaharosom i zavodnikom Meliboesom.

Venitat se upustio u trgovinu razmjenjujući vino i koralje za kože bijelih i sivih medvjeda, tuljanove kosti i vidrina krzna. Ali ja moram misliti na svoje gospodare, masalijske trgovce, koji i u svojoj velikodušnosti nisu zaboravili svoje interese, pa sam ga suzdržavao u njegovoj trgovini jer želim donijeti jantara i kositra ako ne nađemo put za Tanais. Moji ljudi kupuju krzna za svoje brodske ležaje. »Artemida« će izgledati kao kakav barbarski brod. Budući da Skani nisu htjeli primiti kao protuvrijednost drahme i obole, jer im je taj novac nepoznat, morao sam svojim ljudima dati unaprijed u ime plaće amfore vina, ali sam im zabranio da mnogo kupuju i objasnio im kako bi bilo neprijatno da na povratku ostanu bez vina. Eupalinos iz Agata polisa bio je najsretniji: dobio je dva krzna, bijelo i sivo, za malu ogrlicu od plavog stakla. Sklonište na pramcu liči na skitsku palaču!

DEVEDESET ŠESTI DAN

Na moru. Isplovili smo iz skanskog zaljeva, a izveo nas je Berni. Želio sam nagraditi Leukosa za njegove usluge. Htio je vina i meda. Vrećica s obolima, njegova plaća, nije ga mnogo zanimala, ali je njegova žena došla na pomisao da bi se od njih mogle napraviti lijepe ogrlice. Uz to sam mu dodao grančicu crvenog lijepo uglačanog koralja koji se Leukosu učinio najdragocjenijim nakitom.

Prinijeli smo žrtvu Toru, bogu munje i osnovnih počela, poput našeg Posidona. Na obali su zaklali soba. Da Artemida

ne bi bila ljubomorna, ukrasili smo njen kip vijencima plavog lana i šumarica.
Kralj nam je dao košaricu malih i zelenih kiselih jabuka koje su navodno vrlo cijenjeni lijek protiv morske bolesti.

Uveče. Široki valovi uzdižu »Artemidu«. Vjetar je slab, puše nam u pramac, te sam dao opremiti sva vesla i spustiti okrižicu na palubu.
Berni nas vodi pokraj otočja i kroz kanale za koje se ne zna jesu li tjesnaci ili duboki zaljevi. More je u njima mirno kao, za lijepa vremena, uveče u Lacidonu.
Drhtim pri pomisli da bi nas mogla ovdje zateći noć i da bismo morali ploviti po mraku ovim morskim labirintom.

DEVEDESET SEDMI DAN

Kod Berga. Rekao sam Berniju da nađe neko sigurno mjesto gdje bismo mogli pristati, jer bih htio dati ljudima da se odmore. Predložio mi je da uđemo u jedan dosta širok zaljev čiji ulaz zatvara skupina otoka. Visoke planine snijegom pokrivenih vrhunaca i s mračnim šumama na pobočju okružuju ovaj zaljev u zemlji Berga. Mislim da riječ »Berg« znači »planina«.

Berni je odmah sišao na kopno da ispriča novosti i pokuša doznati jesu li se njegovi drugovi uspjeli spasiti.

Mnogo radoznalog svijeta došlo je da se divi »Artemidi« čija se krma koči visoko iznad sive pješčane obale. Djeca su se ljestvama htjela popeti na brod. Venitat je odabrao jedno dijete, digao ga na ruke i odnio u unutrašnjost broda, na što su ostali, veoma razočarani, stali glasno negodovati. A kad se dijete ponovo pojavilo, dočekali su ga isto tako glasnim uzvicima radosti. Vrativši se sa broda, dijete je, sjajući od sreće, stalo dijeliti svojim drugovima kruh, kolače i komadiće koralja kojima ga je obdario Venitat. Za uzvrat, dijete je htjelo dati Venitatu zrno mirisnog jantara što mu je bilo obješeno oko vrata, ali je Venitat odbio jer bi se, rekao je, djetetovi roditelji sigurno naljutili kad bi se vratilo kući bez svog nakita.

Djeca i mornari uvijek se razumiju. Uz mnogo gesta dovoljno im je svega nekoliko riječi.
Pošto je saznao od djeteta da njegov otac ima mnogo zrnaca jantara, Venitat mu je predložio da ga povede svojoj kući.
Tako sam sada saznao da na otocima i obalama Ba-Altisa ima jantara u velikim količinama i da ga stanovnici nekih otoka prodaju Gutonima koji njime pale vatru!

DEVEDESET OSMI DAN PUTOVANJA

Kod Berga. I opet sam izazvao čuđenje barbara kad sam postavio svoj gnomon na obalu i proveo mnogo sati bilježeći podatke o dizanju i spuštanju mora.
Izračunao sam da smo se vratili na geografsku širinu zemlje Plavih ljudi.
Bergi su ribari i lovci. Ne uzgajaju ništa do malo crnog žita i ječma. Žene odlaze u berbu divljeg voća i vraćaju se s košarama punim jagoda i ljubičastih boba koje su nalik na mirtu. Djeca bojadišu lice pa podsjećaju na Plave ljude.
Večeras crtam svoj stadiazmos prema oznakama i udaljenostima koje sam zabilježio. Nije mi uspjelo utvrditi nalaze li se zemlja Skana i zemlja Berga na otoku ili su u svom gornjem dijelu što se pruža prema zemljama Hiperboreje spojene s Evropom. Između obitavališta Sunca, zemlje Brita i ove zemlje Berga i Skana prostire se more — isto tako veliko kao što je Unutrašnje more — koje je sastavni dio Oceana. Jasno mi je da je Ba-Altis također unutrašnje more ili jedan ogroman zaljev, ali hoću li moći ispuniti želju masalijskih arhonata i otkriti prolaz prema Pontu i Heladi.
I opet smo svi na gozbi kod kralja Berga: svuda je običaj da se tako pozivaju moreplovci.
Što bi se dogodilo kad bismo ostali ovdje odviše dugo? Bismo li postali neprijatelji i bili prisiljeni da gradimo bedeme, ka-

ko su to činili Masalićani braneći se od Salijenaca i Ligijaca? Jer Protis Euksenos bijaše jednako kao i mi pozvan na gozbu! Želja da saznam gdje je Otok jantara i strepnja hoću li otkriti prolaz preko Tanaisa nisu mi dali da se potpuno prepustim uživanju u dobrom jelu.

Zašto se ne mogu vratiti ravno u Masaliju s tovarom saznanja o ispravnosti mojih računa i nešto malo jantara? To pismo u mojoj sobi teže je od sveg kositra Britanije i sveg jantara Aba-Aloa! Ono mi ne da da se osjećam slobodan, sada kad bih mogao uživati u radosti što su se moji brojevi pokazali istinitima. Na žalost, slava nauke nije dovoljna trgovcima, ona svojom težinom ne može ispuniti skladišta utrobe broda.

DEVEDESET DEVETI DAN PUTOVANJA

Kod Berga. Dao sam izmjeriti vodu u zaljevu, ali olovo nije moglo doseći dno, dok sam izvan zaljeva, na otvorenom moru, mogao zabilježiti dubinu od stotinu lakata, pa čak i manje. I opet jedna tajna ove zemlje. U Masaliji je Lacidon plići od vanjskog zaljeva.

Nijedan vodič ne pristaje da nas prati u Aba-Alo. Ne znam da li da to njihovo odbijanje shvatim kao znak nepovjerenja ili da ga objasnim strahom od Puna. Kralj Berga i Berni su nam naznačili smjer i dali nam približan opis prolaza što vodi u Ba-Altis, ali to je sve što smo mogli postići, uza sve vino, koralje i srebrne drahme.

Shvatio sam da ovi narodi žive slobodno i ponosno u svojim zemljama i ne žele se ni u čemu miješati u poslove svojih susjeda. Pa ipak, u jednoj kući gdje su Venitata i mene susretljivo primili, vidio sam na vratu jedne mlade žene efeški stater s Artemidinom glavom i jelenom. Upro sam prstom u nj i pokazao masalijski novac s istom glavom. Na to je muž ove žene ustao, pokazao rukom prema jugu Svijeta i napravio znak kao da hoće reći: daleko, jako daleko! Može li se osvijetliti tajna Tanaisa i hoće li »Artemida« moći pronaći put kojim je nekad u suprotnom pravcu prošao »Argo«?

To su sva obavještenja što sam ih mogao dobiti. Moramo ploviti prema jugu i pronaći prolaz prema Ba-Altisu i njegovu tajanstvenom otoku na kome je jantar nešto tako obično kao što su školjke na obali Masalije.

STOTI DAN PUTOVANJA

Na moru. Sretan sam što su dani tako dugi i zahvaljujem Apolonu što nam šalje svoje blagotvorne zrake. Kako bismo mogli noću ploviti po ovom labirintu otoka, uskih zaljeva i tjesnaca što se tako neočekivano pojavljuju.

Morali smo se više puta vraćati jer smo se bili zaputili u neki zaljev misleći da je tjesnac koji će nas konačno odvesti na otvoreno more. Naša je sreća što je vrijeme lijepo, a voda u zaljevima mirna.

Polagano veslamo tjesnacom koji je tako uzak kao luka Dobrog Izvora kraj Masalije, ali stisnut između planina obraslih mračnim šumama. Jeka nam vraća udarce bubnjeva i buku vesala. Prate nas mnogobrojne ptice, ali Venitat me upozorava da nas neke od njih prestižu i lete ispred nas, kao da nam hoće pokazati put.

— Idimo za njima, one lete prema pučini da hvataju ribu, predložio je Ksantos.

Ptice su nam poslužile mjesto vodiča! Ali meni su bile potrebne sokolove oči moga prijatelja, koje nisu, kao moje, oslabile nad brojkama i papirusima, da izbjegnem grebene i podvodne stijene.

Križali smo se s jednim bergskim brodom, niskim na crnoj vodi, na čijem je pramcu bila izrezbarena glava neke užasne zmije.[50] Veslači su nas pozdravili promuklim kricima, a mi smo im odgovorili još jačim povicima.

Oni se nisu zaustavili, ali sam primijetio da se njihov kormilar često okreće za nama. Ovaj je brod imao samo jedno krmno veslo, i to s desne strane.

[50] Preteča drugog tipa vikinških brodova, tzv. snekara, koji su na uzvinutoj pramčanoj statvi imali izrezbaren ukras u obliku zmijske glave.

STO PRVI DAN PUTOVANJA

Na moru. Konačno smo na otvorenom moru, ali moramo i dalje budno paziti zbog otoka i stijena. Odlučio sam da plovimo pored obale, kako ne bih promašio ulaz u Ba-Altis kad, prema riječima kralja Berga, »s lijeve strane više ne budem vidio planine«.

Uveče. Vjetar duva sa sjeverozapada. Dao sam podići okrižice i naredio da se razvije veliko jedro i dolon. Zapovjedio sam da se uvuku vesla, ali nisam dao raspremiti skalme.

Sunce je zašlo i već dva sata je mračnije. Očito je da se udaljujemo istovremeno i od solsticija i od Prijestolja Sunca. Ljudi bi se htjeli odmoriti u nekom zaljevu, jer se nakon onog labirinta boje ploviti noću. Ispunit ću im tu želju, iako ne osjećam nimalo bojazni jer znam da će se sunce ponovo pojaviti mnogo prije no što to oni očekuju.

STO DRUGI DAN PUTOVANJA

U jednom zaljevu zemlje Berga. Moji ljudi nisu pokazali poštovanja prema životinji koja ukrašava fokejske drahme! Iz daljine smo čuli povike i kad smo se približili vidjeli smo visoke plave ljude s kosom skupljenom u pletenicu na desnoj strani glave kako stoje na niskim čamcima od svijetlog drveta i udaraju veslima po vodi. Bio sam radoznao. Htio sam shvatiti zašto to rade te sam naredio da se spuste u vodu vesla i mi smo im se približili.

Ljudi na čamcima tjerali su prema obali jadne prestravljene foke. Na obali su drugi lovci čekali životinje i ubijali ih batinama. Nisam mogao spriječiti moje ljude koji u tom času nisu bili za veslima da ne skoče u skafeion i da se ne pridruže ubijanju. Kad su se vratili na »Artemidu«, oznojeni i krvavi, prigovorio sam im što su ubijali životinje kojih ime nosi grad Fokeja u Joniji. Otišli su se oprati u moru i vidio sam ih kako mole pred Artemidinim kipom za oproštenje. Kianos je dao ispeći tuljanovo meso što ga je Uranos bio donio. Reklo bi se meso vola s okusom ribe. Meni to smrdi i ja to neću jesti.

STO TREĆI DAN PUTOVANJA

Pa ipak sam jeo. Kianos se slatko smijao kad sam mu to rekao.

Zapravo, kralj plemena Berga, koji je priredio tu hajku na foke, pozvao je mene i Venitata na gozbu nakon lova. Otišao sam samo zato da ne moram odbiti poziv. Pokušao sam dobiti neka obavještenja o jantaru i Aba-Alou, ali uzalud. Kralj je znao samo da im ta dragocjena tvar dolazi ponekad iz južnih zemalja i on mi je pokazao prekrasnu uglačanu kuglicu jantara koji je veoma ugodno mirisao.

Kad sam se vratio, Venitat me odveo u stranu i obećao mi:

— Siguran sam, Piteju, da ćeš moći umjesto kamenja za održavanje ravnoteže ukrcati ovakve komade jantara. Moj djed je tvrdio da je čuo od Kelta kako stanovnici Zemlje jantara pale jantar na svojim ognjištima jer ne znaju njegovu vrijednost.

Imam povjerenja u svog prijatelja, ali se pribojavam takvih njegovih riječi. Hoće li me pretvoriti u trgovca?

Bergi upotrebljavaju niske čamce s tankim trenicama od svijetla drveta, vjerojatno brezovine, i to vezanim a ne pribijenim na tanke rebrenice. Divim se lakoći ovih čamaca kojih su pramci ukrašeni barbarskim likom zmije. Na krmi je također spirala koja predstavlja rep te užasne životinje.

STO ČETVRTI DAN PUTOVANJA

Ponovo smo na moru. Hladno je, pada kiša, a od vremena na vrijeme spušta se i magla. Vjetar duva čas s ove čas one strane te moramo sad spuštati sad dizati jedra, već prema smjeru kojim duva. U podne sam provjerio položaj sunca da utvrdim plovimo li prema zemljama Ba-Altisa.

U dnu jednog zaljeva. Planine su niže. Borovi su zamijenili breze, a na vrhuncima više nema snijega. Sklonili smo se u ovaj zaljev da u njemu provedemo noć koja neće dugo trajati i radoznalo promatramo crvenkasta svjetla na obali. Stanovnici, Bergi, dobivaju željezo već od davnine poznatim postupkom. Vade ga iz neke vrste smeđe zemlje koju posuše na suncu za sunčanih dana a onda iskopaju nešto poput ognjišta u zemlji u koja nabacaju drva i pale ogromne vatre. Pomoću kožnih mijehova potpiruju žeravicu u tim ognjištima i na nju bacaju ovu smeđu zemlju. Pošto se zemlja rastali, iz nje se izdvaja sirovo željezo, koje će kasnije kovati.
Jedan mi je od njih pokazao kako pronalaze ovu zemlju u močvarama; traže je pomoću željezne motke koja navodno ima čarobnu moć i oglašava se škripanjem kad naiđe na smeđu zemlju pod močvarnom mahovinom. Tada na tom mjestu, pošto su odstranili mahovinu i njeno korijenje, kopaju velike rupe i skupljaju tu dragocjenu zemlju.
Poglavica se divio našim noževima i kopljima kojih je željezo tako gipko i čisto da ga je to začudilo.

STO ŠESTI DAN PUTOVANJA

Na moru. Sunce sije, a vjetar sa zapada tjera nas velikom brzinom prema obalama koje bi mogle biti i obale otoka Aba-Alo.
Vrhovi planina spuštaju se prema istoku, a obala zemlje Berga pravi luk ispupčen prema jugu.
Hoćemo li moći dobiti vodiča kad se prvi put iskrcamo radi odmora na kopno?

STO SEDMI DAN PUTOVANJA

Na moru. Ponovo se približavamo naseljenim mjestima. Nakon velike osamljenosti u Tuli i na Ledenom moru dobro je i za mene i za moju posadu što susrećemo brodove i ljude.

Vjetar puše sa zapada i »Artemida« plovi velikom brzinom. Veslači su slobodni i sada iskorišćuju priliku da naprave reda na brodu. Često sam već imao prilike vidjeti kako lijepo vrijeme i odmaranje potiču mornare da pobacaju u more sve što je suvišno i nepotrebno. Koliko li sam kamenčića koji su izgledali kao zlato a onda su potamnjeli od soli, koliko starog perja, uvelog cvijeća, komadića drva čudnih oblika, napuklih glinenih posuda — koliko li sam takvih stvari vidio kako lete s palube u more!
Venitat im se u početku rugao, a sada radi to isto.

O podne. Tanki mlaz pjene privukao je Briarosovu pažnju kad je provjeravao kolute dolona. Ksenon je istog časa rekao da je to kit. Ovi Eginjani doista imaju živ duh i bistre oči!

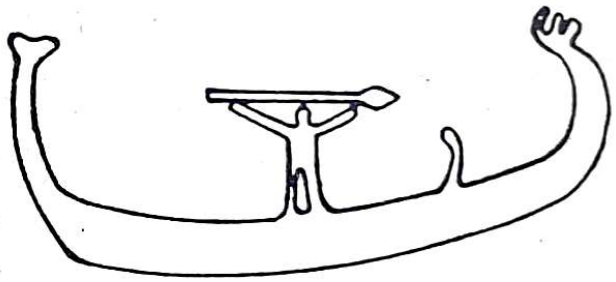

U spiljama Bahushana i Tanuma (Švedska) pronađeni su crteži na stijenama (v. str. 160, 161 i 162)

Gotovo u istom trenutku ugledali smo jedan niski i brzi bergski brod kako je pojurio prema životinji. Sprijeda, sasvim uz zmijsku glavu, stajala su dva strijelca. Veslači su, hrabreći se, vikali, a kormilar na desnom krmnom veslu davao je ritam veslačima koji je bio brži no što je ritam na našim pentekontorima. Dospjevši do kita na domet strelice, jedan je strijelac odapeo i njegova se strelica titrajući zabila u crnu kožu životinje. U istom trenutku kit je zaplivao iz sve snage i konopac kojim je strelica bila vezana za brod napeo se poput žice na liri. Odapeo je i drugi strijelac, i sada je bergski čamac, vezan sa dva konopa za kita koji je plivao velikom

brzinom, stao juriti po vodi poput Posidonova broda što su ga ukrali morski konji. Bergi su pustili da se konopci do kraja odmotaju, a jedan je čovjek bio spreman sa zamahnutom sjekirom da ih presiječe ako bi kit zaronio.
Moji ljudi, oduševljeni ovim prizorom, zamolili su me da krenemo za brodom i da promatramo taj lov. Nikad ih još nisam vidio da tako snažno veslaju! »Artemida« je malopomalo dostigla ovu morsku zapregu.

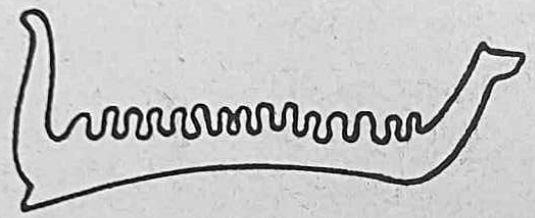

Večeras ću morati da jedem kitovo meso! Bergi su nas pozvali na večeru. Kako će na takvo meso prijati masalijsko vino? Rekao sam Kianosu neka mi priredi tanjir sušene ribe ili neka, dok mi budemo na gozbi, uhvati kakvu svježu ribu, da bih se mogao najesti kad se vratim na »Artemidu«.
Zapisujem čudovišne dimenzije ove životinje, koja je dugačka gotovo kao »Artemida«, iako nije tako široka. Prvi je strijelac veoma ponosan što je kita, dok je vukao brod, pogodio u srce, na što je kit stao plivati polaganije. Zato je dobio dio ogromne jetre. I tako sam ovu večer proveo u svojoj sobi, u koju sam pozvao Venitata, Kianosa i dvojicu keleusta, da se počastimo svježom ribom i travama s planine Karsisa. Dao sam otvoriti malu amforu svijetlog vina i sada se bolje osjećam.
Barbarstvo ponekad može doći do izražaja u načinu ishrane.

STO DESETI DAN PUTOVANJA

Na moru. Jedan ribar iz plemena Berga kojega je više privuklo vino nego zarada pristao je da nas odvede u Zemlju jantara. Poznaje tjesnace između otoka koji zatvaraju ulaz

Punski glineni vrč

Heraklovi Stupovi

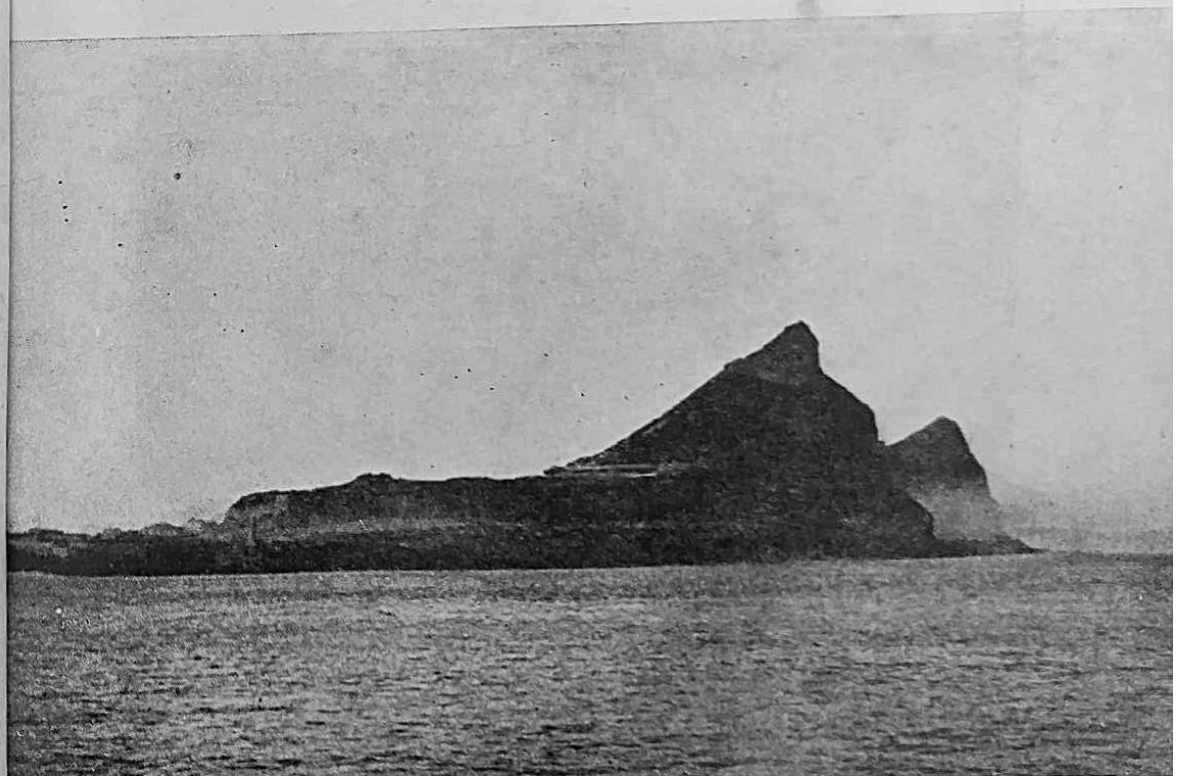

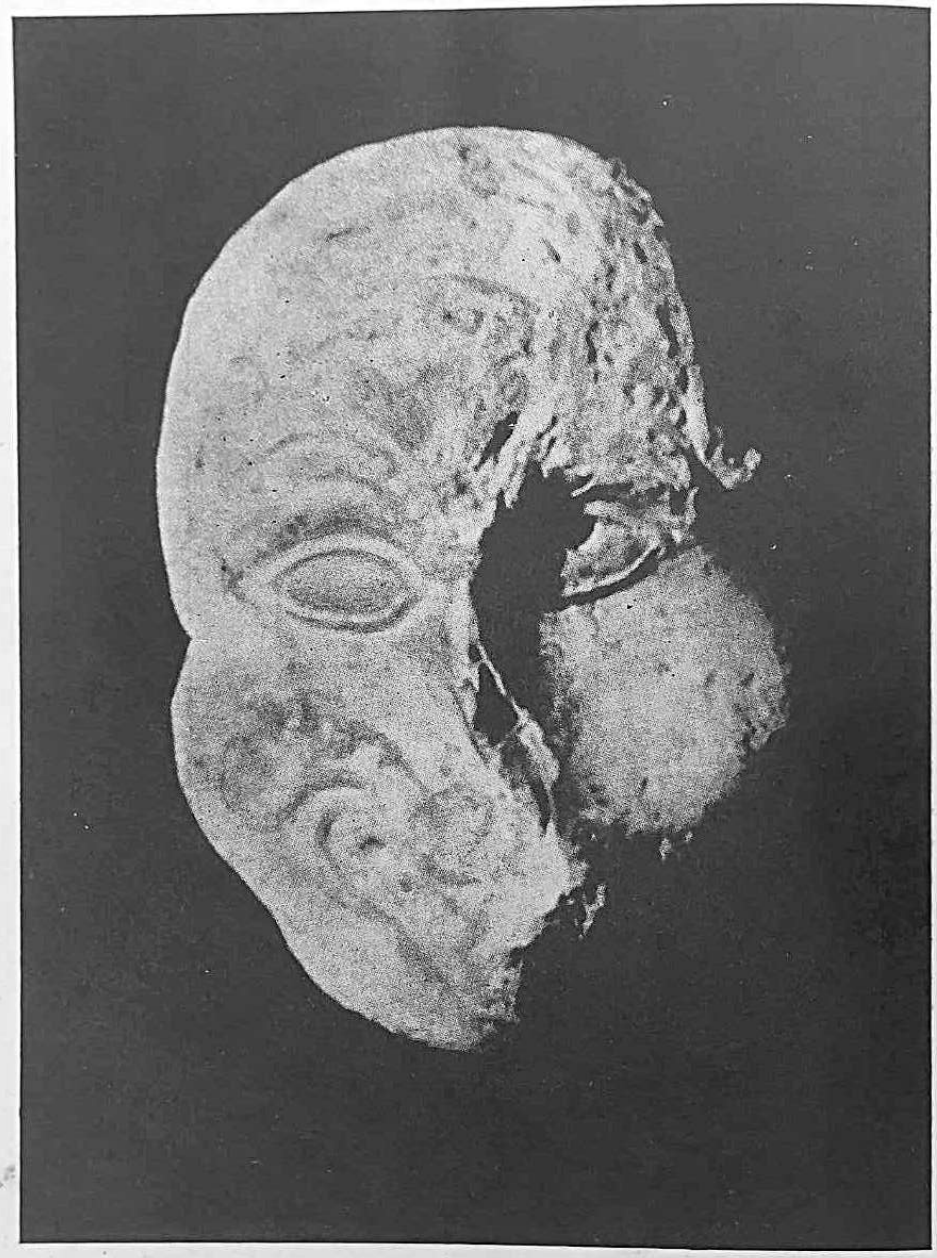

»Barbarin«

u Ba-Altis i zna gdje su obale na kojima je sakriven taj mirisavi kamen. Venitat razumije nekoliko riječi njegova jezika. Zove se Tun i već ga zovemo Tuna, na veliku žalost Palameda, koji također ima nadimak Tuna i veoma je ponosan na njega.

— Sutra, rekao je Tuna, stići ćemo u more koje mi zovemo Men-Tunum.

Jasno mi je da se radi o moru što su ga Feničani nazvali Ba-Altis, Kraljevsko more; ime koje mi je rekao Tuna zapisujem s grčkim nastavkom: Mentonomon.

STO JEDANAESTI DAN PUTOVANJA

Tuna, bergski vodič, odveo nas je na jedan niski zeleni otok gdje su nas stanovnici veoma gostoljubivo primili.

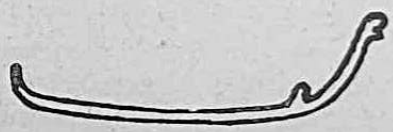

»Artemida« je usidrena pred obalom u morskom rukavcu koji, čini se, prolazi između dva otoka. Primijetio sam da se u tom tjesnacu voda čas diže čas povlači, što me podsjetilo na tjesnac Eurip između Eubeje i Beotije. Zato sam bacio u more dva sidra i ostavio izvučena vesla na skalmama. Polovica je ljudi na straži dok se druga polovica može do mile volje zabavljati na kopnu kod ovih dobroćudnih barbara. Tuna me je odveo kralju. On ima duži čamac i višu kuću nego ostali. Ponudio me medovinom, a ja sam njemu ponudio vina, kako je i red. Venitat mi je rekao da dobro razumije riječi što su mu bile upućene, jer je jezik ovih barbara sličan gutonskom i keltskom, kojim su govorili njegovi djedovi. Primjećujem da razumijem smisao velikog broja riječi. Kad se vratim u Masaliju, znat ću tri jezika — kako to i dolikuje Masalićaninu koji nešto vrijedi. Do sada sam znao grčki,

jezik Rimljana i jezik brojki, to jest jezik bogova. A sada ću znati i keltski te ću moći bolje koristiti svom gradu u njegovom ponekad teškom održavanju odnosa s barbarima koji ga okružuju.

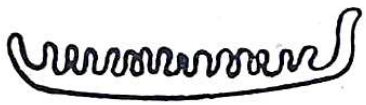

STO DVANAESTI DAN PUTOVANJA

Jučer uveče, na uobičajenoj gozbi, uspio sam razvezati barbarima jezik i naveo ih da mi pričaju o jantaru, Aba-Alou i Tanaisu. Ovi su barbari pravi bezdani što se vina tiče. Morao sam dati donijeti šesnaest amfora vina iz skladišta, i tek tada su se njihova crvena lica malo zažarila. Konačno su im se jezici ipak odriješili, i jutros pokušavam utvrditi koliko ima istine u onome što sam sinoć kriomice zabilježio na vosku. Venitat mi pomaže u tom mučnom poslu i smije se mojoj zabrinutosti kad ne mogu protumačiti neku riječ, pjesmu, legendu ili priču o junačkim djelima.

Tko bi mogli biti ti Hipopodi — tako pišem ime ljudi koji navodno imaju konjske noge — i ti Panoti, Ljudi-uši, koji čuvaju ulaz pred onim što bi mogao biti Tanais?

Svaki put kad sam pokušao navesti polupijane barbare da mi kažu nešto podrobnije o tome, oni su udarali u grohotan smijeh i stali prolijevati po svojim grudima vino iz rogova i čaša. Kroz štucavicu i odvratno kruljenje shvatio sam da se radi o još gorim barbarima no što su ovi preda mnom. Hipopodi i Panoti mora da imaju neku čudnu obuću u kojoj gaze po snijegu kao konjskim kopitom, a uveče lijegaju na golu zemlju i umataju se u svoje ogromne uši kao u ogrtače. Moji se ljudi boje, ali helenska radoznalost podbada njihov duh. Moram ih umiriti, a barbare nije teško nagovoriti da kažu kako Hipopodi i Panoti nisu ni krvoločni ni okrutni.

Jedan od tih barbara govorio mi je o rijekama koje vode prema jezerima i drugim rijekama, širokim poput morskih rukava, ali na moje pitanje bi li »Artemida« mogla ploviti njihovim vodama nije znao odgovoriti nego me zapitao mogu li svi moji ljudi zajedno ponijeti naš brod na leđima, kao što oni mogu nositi svoje od kože napravljene čamce.

Za Jazona nikada nije čuo, ali je čuo jednu legendu koja govori o nekom brodu koji je mogao letjeti preko mora i kopna a stigao je iz jedne daleke zemlje na jugu Svijeta. Zatim mi je, potajice, pokazao jednu veoma staru miletsku drahmu, iz vremena kad još ljudi nisu znali utiskivati likove s obje strane novca.

Pripovijedanje ovih barbara sasvim me je smutilo. Prema njihovim riječima, na otoku Aba-Alo, koji nije daleko odavde, jantar je nešto tako obično kao ugalj kod kovača u masalijskom brodogradilištu. Svi mi pokazuju žute perle od jantara, čak se i djeca igraju njime. Osim jantara postoje i crna i siva ambra. To je vjerojatno ona od koje u Smirni prave miomirise a kupuju je od Feničana i plaćaju zlatom — za težinu ambre daju dvostruku težinu zlata. Ovi barbari poznaju orikalk, ali njime ne oblažu zidove svojih domova: a rastopljenim jantarom (u koji ne stavljaju listiće zlata!) prevlače kolumne svojih brodova, kao što ih mi prevlačimo smolom borova iz Trezene ili Karsisa.

STO TRINAESTI DAN PUTOVANJA

Ušli smo u Mentonomon koji je, mislim, identičan s feničkim Ba-Altisom. Plovimo u smjeru otoka Aba-Alo. Puše lagani zapadni vjetar, more je mirno, dubina koju sam izmjerio veoma je mala: iznosi svega petnaest lakata[51] izvan zaljeva. Voda je zelena i moji ljudi se s uzdahom sjećaju ljubičaste boje Unutrašnjeg mora. I mene također na časove obuzima nostalgija i sjećam se vjetra od kojeg kipi more u tjesnacima Malih Stekada.

[51] lakat: 46 cm.

Odsad ću i ja Bazileju nazivati Kraljevskim otokom da bih odvratio feničke uroke. Moji ljudi trče kao ludi po sjenovitoj borovima obrasloj obali i pune košare jantarom. Tuna i njegov prijatelj Erne zbijaju šalu na njihov račun. Barbari se smiju videći ih tako užurbane, a kralj Bazileje (kakvog li pleonazma!) pokazao mi je kretnjom ruke stupove dima što se dizao kroz krovove kuća — dima koji je mirisao po jantaru. Ljudi iz Bazileje odlaze s jantarom Gutonima i tamo ga razmjenjuju za ribu ili platno. Primijetio sam velike blokove jantara crnog poput ugljena. Taj crni jantar gori kao i pravi, ali njegov dim neugodno vonja.

Uveče. Ksantos je, na Venitatovu zapovijed, dao izbaciti u more okruglo kamenje koje nam je služilo kao balast i nadomjestiti ga jantarom. Videći što radimo, barbari su me zamolili da im poklonim ovo kamenje koje za nas nema vrijednosti, a koje oni, na svom pješčanom otoku bez stijena, veoma cijene.

Razmišljam o pravoj vrijednosti stvari: mirisni jantar postaje »Artemidin« balast, a ljudi iz Bazileje brižno skupljaju kamenje sa tilinejske ravnice da bi njime izgradili svoja ognjišta, napravili pločnike ili ih postavili u krugu oko grobova svojih mrtvih.

Miris jantara ugodno me opija. Malo-pomalo nadomješta oštar miris brodske utrobe. Na »Artemidi« miriše ugodno kao u sobi kakve masalijske hetere.

Venitat je radostan. Ljudi proračunavaju uz koju ću cijenu moći prodati jantar u Masaliji. Svatko bi od njih htio staviti nekoliko uglačanih zrna u svoj sanduk. Krzna i mirisi: »Artemida« se pretvara u ploveći Afroditin hram!

Aristos je našao veliki grumen sive ambre oštra mirisa. Dao mi ga je. Obećao sam mu da ću novac koji za nj dobijem podijeliti među njegove drugove. To će im biti nagrada što su pristali da me prate na ovom opasnom putovanju... koje još neće tako skoro svršiti.

Tuna mi je rekao da je u njegovoj domovini ljeto bilo veoma kratko i da ptice što lete prema jugu navješćuju dolazak zime. Ove godine zima kao da dolazi ranije nego inače. Rode već pokazuju svoju uznemirenost, a isto tako i guske.

Erne pristaje da me prati do Tanaisa, ali pod uvjetom da veslamo što je moguće brže, kako bismo iskoristili mirno vrijeme. On ne shvaća da se ja želim tim putem vratiti u Masaliju i ne zna čitati stadiazmos. Ponavlja ono što mi je već i kralj rekao:

— Hoće li tvoji ljudi moći nositi na leđima tvoj brod prema jezerima?

Nisam ni pokušao da mu odgovorim.

Izračunao sam visinu sunca u podne i odredio geografsku širinu Bazileje u odnosu na Masaliju i Pontus Euksinus. Gnomon je i opet pobudio veliko zanimanje barbara. Na moje iznenađenje, ovdje su se naljutili i zaprijetili da će ga posjeći sjekirom ako nastavim bosti meso njihove Božice-Zemlje svojim dugačkim štapom. Nisam im mogao objasniti što radim. Vrijeme je da ponovo krenemo na more. Barbare sam umirio s deset amfora vina. Moji ljudi sa žaljenjem gledaju kako odlazi ovo vino — vino kojega nećemo moći dobiti sve dok ne stignemo u Mainakeju ako se budemo morali vratiti istim putem.

U odnosu na Ekvator Svijeta nalazimo se na istoj visini kao i zemlja Plavih ljudi. Ali smo od nje udaljeni prema istoku gotovo toliko koliko je Sicilija udaljena od Roda ili od Cipra. Unosim sve ove podatke na stadiazmos. Zemlju Skana ovdje nazivaju Norigo, što bi se moglo prevesti Zemlja ili Otok sjevera. Ne mogu doznati je li to otok ili kopno, jer ovi barbari govore o nekom moru koje vodi prema krugu na kojem Sunčeva kola i ljeti vuku samo bijeli konji. Je li to otok ili poluotok? Nemam vremena — a na žalost ni naloga — da odem i da to vidim. Moram tražiti Jazonov put za moje poštovane timuke.

STO ŠESNAESTI DAN PUTOVANJA

Na moru. Tuna i Erne me uvjeravaju da nam je potrebno gotovo deset dana plovidbe da stignemo do prolaza koji bi nas preko velike zemlje Skita mogao dovesti na obalu Ponta, ali oni ne žele ići sa mnom na to putovanje.

STO OSAMNAESTI DAN PUTOVANJA

Plovili smo uz plitku šumama obraslu obalu na kojoj također ima jantara, koji skupljaju Cimbri i Gutoni. Venitat ga je donio za vrijeme jednog odmora na kopnu. Ove su obale prilično gusto naseljene. Pri dnu zaljeva utječe u more nekakva velika rijeka, ali mi moramo pronaći jednu drugu rijeku koja je više prema istoku a zove se Tuna ili Duna, što je slično imenu Tanais.

STO DVADESETI DAN PUTOVANJA

Panoti i Hipopodi uistinu postoje. Otkrio sam zašto ih tako zovu. Ovi barbari kratkih i plosnatih nosova, plave kose i modrih očiju, odjeveni su u čudne ogrtače. To je zapravo komad smeđe tkanine od grube vune koji prebacuju preko glave poput kapuljače tako da oba kraja slobodno vise uz tijelo. Budući da svoje golo tijelo zamataju u tu široku tkaninu a da je pritom ne skidaju s glave, dobiva se dojam kao da su to dva ogromna uha koja im služe kao odjeća! Izgled ovih barbara može izazvati smijeh i ja razumijem što im se Bergi rugaju, ali to ne odobravam. To su oni isti što ih zovu Konjske noge, oni što sam ih nazvao Hipopodi. Vidio sam u njihovim kolibama obuću s potplatima načinjenim od duge daske ili, ponekad, od neke vrste mreže spletene od tankih brezovih grančica. Barbari se time služe da bi mogli hodati po snijegu što pokriva tlo njihove domovine gotovo tri četvrtine godine.

Mislim na to kako su ljudi skloni da se prebrzo narugaju svojim bližnjima. Iako je izgled ovih barbara neobičan, isto je tako istina da se oni odijevaju onako kako to odgovara klimi njihove zemlje, a to je korisno i dobro za njih. Da su Ksenofontovi hopliti imali takvu odjeću i obuću, sigurno bi manje trpjeli od hladnoće i snijega prelazeći planine zemlje Kardušana.

Ovi Hipopodi Panoti, kojih je govor nerazumljiv, po svoj prilici pripadaju Skitima. Blage su ćudi, žive u zajednici, a sve što im je potrebno za život dobivaju od ogromnih stada životinja koje imaju rogove poput jelena a tijelo poput vola. Šteta što je mjesec elafebolion već odavno prošao: žrtvovali bismo božici lova Artemidi dva najljepša hiperborejska jelena koje bismo prije toga, prema obrednom propisu, dva puta pognali oko oltara. Ne bismo bili u neprilici kao u Masaliji, gdje treba — već prema tome kako koje godine — dopremiti jelene čak iz Kirnosa ili sa Roda. U planinama zemlje Kelta ima ih sve manje i Kelti ih ljubomorno čuvaju.

Ovi su nas barbari pogostili sirom i mlijekom. Htio sam im dati vina, ali im se njegov okus, njima potpuno nepoznat, gadi. Njihovo su zanimanje pobudili samo crveni koralji, ali su svoje divljenje izražavali mirnim smiješkom i kimanjem glave. Poglavica mi je ponudio krzna životinja iz njihovih stada kao i rogove s mnogo parožaka.

Jedna velika rijeka utječe ovdje u more. To je rijeka što je barbari nazivaju Duna ili Tuna. Čini se da je to naš Tanais. Hoću li uspjeti?

STO DVADESET TREĆI DAN PUTOVANJA

Na Tanaisu. Moji se ljudi iz sve snage upinju veslajući uz struju koja je i za vrijeme plime — ta se doduše na ovom moru slabo primjećuje — isto toliko jaka kao struja Rodanosa kod Tilineje. Ksantos dolazi k meni i kaže da njegovi drugovi ne mogu više izdržati. Prema onome što su mi rekli Tuna i Erne, a i prema pričanju poglavice, mi se sada doista nalazimo na nekoj rijeci. Veoma daleko, tamo gdje su njeni

izvori, nalaze se i izvori druge jedne rijeke koja teče prema jugu Svijeta i prema moru. Panoti se služe kožnim čamcima putujući po tim rijekama. Nekad davno, u stara vremena, dolazili su ovamo ljudi crne kose i crne brade (poglavica je pri tome pokazao na moju bradu; ja sam je doista za vrijeme putovanja pustio da raste) na drvenim brodovima. To bijahu Jazonovi drugovi ili Milećani. Budući da su Panoti plavokosi i nemaju brade, mogli su to biti samo Grci. Prema pričanju jednog poglavice, posljednji put su došli za života njegova djeda. Time bi se moglo objasniti odakle ona milećanska drahma što sam je vidio kod Berga. Postoji, dakle, mogućnost da se preko ovih rijeka dopre do Ponta, ali morski put vjerojatno ne postoji i nema mogućnosti da »Artemida« krene na takvo putovanje. Ona nije »Argo«, suviše je teška.

καὶ διότι ἐπανελθὼν ἐνθένδε, πᾶσαν ἐπέλθοι τὴν παρακειμένην τῆς Εὐρώπης, ἀπὸ Γαδείρων ἕως Ταναΐδος.

(Strabon, II, 163)

STO DVADESET PETI DAN PUTOVANJA

Odustajem. Timuci će biti razočarani, ali se nadam da se neće naljutiti na mene. Hoće li se zadovoljiti onim što sam saznao? Hoće li shvatiti da je to bilo nemoguće? Bogovi su htjeli da Evropa bude ovako sazdana. Vjerujem da se Aleksandrovi generali, pa čak i veliki Aristotel, varaju kad misle da se Kaspijsko more nadovezuje na Hiperborejski ocean.

Konačno sam saznao pravo ime za Panote: Tuna kaže da ih Skiti zovu Ost ili Osti, što bi značilo: ljudi istoka. Ja ću ih dakle zvati Ostijcima.

STO DVADESET SEDMI DAN PUTOVANJA

Na povratku smo. Sunce je skriveno gustim oblacima. Kiši. More je sivo. Vjetar promjenljiv. Ljudi veslaju pjevajući, da bi se ohrabrili.

STO TRIDESET PRVI DAN PUTOVANJA

U Bazileji. Barbari su priredili košarice s jantarom računajući da će nam ih prodati ako na povratku dođemo k njima. Htjeli bi vina. Moji se ljudi protive da im dam vina jer se boje da će nam ga ponestati. Odatle dvostruko nezadovoljstvo: dajem premalo vina barbarima, a oni nama premalo jantara, kako se to čini nekim pohlepnim veslačima koji već u duhu gledaju kako dijele dobit u Masaliji. Trgovina je nešto najbolje i najgore u isti mah.

Na prolazu ostavljamo Tunu i Ernea koji su se začudili kad sam ih isplatio u obolima. Oni bi također htjeli vina. Konačno su pristali na to da im dam još koralja i komad crvene tkanine koja je ukrašavala moj ležaj.

STO TRIDESET TREĆI DAN PUTOVANJA

Svi bi moji ljudi htjeli da se što prije vrate u Masaliju. Već su pijani od mirisa jantara. Čežnju za domovinom još pojačavaju sivo nebo i studen. Čak ni Venitat nije više veseo kao obično.

O podne. Na moru. Na odlasku nas je prevarilo more pa se sada borimo protiv strujanja mora u tjesnacu. Dao sam spustiti dva sidra sa pramca, ali slabo drže u mulju na morskom dnu. Svi su pogledi upravljeni prema jugu.

STO TRIDESET ČETVRTI DAN PUTOVANJA

Na moru. Uspjeli smo izaći iz Mentonomona. Tuna nam je, prije no što se rastao od nas, savjetovao da pristanemo na nekom Svetom otoku gdje Gutoni imaju hram posvećen

Bogu mora. Budući da plovimo prema jugu, morat ćemo ga primijetiti. Tu treba da pričekamo istočni vjetar s kojim ćemo otploviti do mjesta gdje bi, prema stadiazmosu što sam ga nacrtao, morao biti Kantion.

STO TRIDESET ŠESTI DAN PUTOVANJA

U luci Svetog otoka. Visoke stijene što izviruju iz mora, crne, žute, zelene, djeluju zastrašujuće. Prinijeli smo žrtvu Posidonu u barbarskom hramu posvećenom Bogu mora. Naše zalihe vina su pri kraju. Gutoni — tko ih je samo mogao obavijestiti?! — nude nam jantar: htjeli bi da im za nj damo u istoj težini vina ili koralja! Sve mi se čini da ovuda prolaze Puni. Zamijenio sam jednu amforu vina, to jest težinu od jednog talenta. Pri pomisli kako bi se ti barbari iznenadili kad bi mogli vidjeti »Artemidin« tovar, Venitat se opet smijao kao nekada.

STO TRIDESET SEDMI DAN PUTOVANJA

Na moru. Zahvaljujem Posidonu: stao je puhati istočni vjetar. Hladno je, ali vedro. Mogu izračunati visinu sunca. Ovaj je otok gotovo na istoj geografskoj širini kao Tamezis. Određujem kormilarima pravac prema smjeru valova i položaju sunca u podne. Veliko je jedro naduveno, a užad titra poput žica na liri. Dolon služi samo da bi izdigao pramac nad vrhove pjenušavih valova.

Na »Artemidi« je opet zavladala radost. Ljudi misle na povratak, govore među sobom o Masaliji, o jantaru, a nitko ne misli da moramo ponovo proći kroz Heraklove Stupove.

STO TRIDESET DEVETI DAN PUTOVANJA

Radosnim uzvicima pozdravljamo bijele stijene Britanije. Uzbuđen sam pri pomisli da smo prije mnogo dana prešli ove tjesnace na putu prema Prijestolju Sunca i da mi je bilo dopušteno da ga zadivljeno promatram. U srcu zahvaljujem Apolonu i njegovoj sestri što su mi dopustili da čitav jedan dan gledam božanska kola upregnuta u bijele konje, ali me strelica naše zaštitnice na agalmi, sada uperena prema valovima, podsjeća na Smrznuto more i njegove strahote. Nisu li nam bogovi dopustili da odgrnemo samo mali dio vela s njihovih tajni?

STO ČETRDESETI DAN PUTOVANJA

Kantion. Uplovili smo u zaljev u kome smo već jednom bili. Kralj nas je prepoznao i došao na brod s plavokosom kneginjom koja je onda bdjela nada mnom dok sam spavao. Prisustvo ove djevojke i Venitatov smiješak zbunjuju me. Ne znam što da kažem. Čitava »Artemida« miriše po jantaru. Ponudit ću ga kralju i njegovoj kćeri. Šaljem Atanasa Masalićanina u spremište, gdje su spremljeni najljepši komadi, da donese nekoliko glatkih kuglica. Atanas se vratio s košaricom punom sjajnog jantara. To je dragocjen dar čak i u ovom kraju. Mislim da činim krivo što obdarujem takvim poklonom djevojku koju ću sutra zauvijek ostaviti.

— Piteju, rekao mi je Venitat, ti poznaješ tajne Sunca, ali ne znaš postupati s mladim britskim kneginjama. Zar nisi shvatio da si raspalio njeno srce? Ne želi ona jantara, već tvoje prisustvo. Nemoj je više uznemiravati.

Moj prijatelj ima pravo. Valja što prije pobjeći iz Kantiona. Vjetar sa zapada neprekidno puše. Naredio sam da se dignu sidra čim kralj sa svojom kćerkom siđe na kopno.

STO ČETRDESET PRVI DAN PUTOVANJA

Na moru. Ljude je iznenadilo moje ponašanje i razočarani su što neće moći provesti noć na kopnu. Jer ovdje su opet prave noći.

Mjesec osvjetljava bijelu crtu hridina. Vjetar je povoljan. Sutra ćemo biti u Iktisu. Zamijenit ću malo jantara za kositar, koji je teži, da mi brod bude stabilniji.

STO ČETRDESET TREĆI DAN PUTOVANJA

Čim su u tjesnacu Iktisa mogli raspoznati Sunčev kolut na našem jedru, jedan se brzi čamac otisnuo od obale: Karnut nam je došao u susret. Lice mu je bilo mračno. Venitatovi radosni pozdravi nisu ga razvedrili.

— Piteju, rekao mi je, u Rotmagu, kod ljudi iz Sekane čeka te poruka od masalijskih arhonata.

— Kako znaš? upitao sam ga.

— Doznali su to ljudi odavde koji su čamcima prevozili kositar. »Ako vidite Piteja da se vraća sa svojim brodom, kažite mu da ode u Rotmago gdje ga čeka pismo.« Tako glasi poruka.

Zahvalio sam mu i pozvao ga u sobu da nešto popije, ali ništa više nisam mogao izvući iz njega.

— Htio bih ponijeti sa sobom kositra, rekao sam mu; u zamjenu mogu dati jantar.

— Donijet ću ti ga četvora kola, a ti ćeš mi dati za nj dvoja kola jantara.

Pristao sam, jer sam u mislima bio zaokupljen onim pismom u Rotmagu, a zapravo sam se mogao pogađati.

Čemu to skretanje s puta? Istina je, bolje ću vidjeti kako izgleda obala zemlje Kelta.

— Najbolje je da odeš, Piteju, rekao je Karnut, kad ukrcaš kositar, jer čim okrene vjetar doći će ovamo Puni. Vidjeli su ih u Belerionu i Oksisami.

STO ČETRDESET ČETVRTI DAN PUTOVANJA

Iktis, u zoru. Vjetar je noćas, za vrijeme plime, promijenio smjer. Karnut mi je donio svoj tovar kositra. Dao sam mu u zamjenu jantar. Rasporedio sam taj sivi metal u košare malo iza glavnog jarbola da osiguram ravnotežu broda. Razlika u težini je prilična, najmanje pedeset ili šezdeset talenata.

Stići ćemo u Rotmago držeći se uputa što nam ih je dao Karnut. Vjetar će nam duvati gotovo sasvim s boka. Ploviti s takvim vjetrom teško je i za posadu i za brod.

Podne na moru. Hridine Britanije iščezavaju u magli. Vjetar puše jednolično, ali polagani valovi podižu »Artemidu« od krme prema pramcu. Dao sam staviti nosače za vesla. Kormilari će se odmarati svaka dva sata. Venitat i ja ćemo se smjenjivati.

Tužan sam što moram skretati s puta da uzmem pismo koje mi vjerojatno neće donijeti ništa dobra. Pismo je kod nekog čovjeka koji se zove Divik. Ne poznajem ga. Venitat misli da je to zastupnik onih timuka koji drže u rukama trgovinu kositrom.

STO ČETRDESET ŠESTI DAN PUTOVANJA

Na ušću Sekane, pred Rotmagom. Potpomognuti plimom, uplovili smo u rijeku i uspjeli, veslajući, doći do tog grada u kome se zadržavaju trgovci kositrom. Kao i oni iz Korbilona, i ovi ga otpremaju rijekama i putovima zemlje Kelta u Masaliju.

Uveče. Pucam od bijesa i samo me Venitat na časove uspije primiriti. Odmotavam i smotavam svitak što su mi ga poslali timuci. Prepisujem tu prokletu poruku, koja će i one što će je čitati poslije mene ozlovoljiti jednako kao i mene u ovom trenutku:

»Šaljemo pozdrav Piteju, ako može čitati retke nakon što je promatrao Prijestolje Sunca i ako se vraća u Masaliju uz obale zemlje Kelta i Iberije.

»Ako čitaš ove retke, Piteju, znači da nisi pronašao put preko Tanaisa što ga je slavni Jazon nekad otkrio Krećanima i Milećanima. Mi, timuci iz Masalije, opunomoćenici poštovanih arhonata, ne ljutimo se na tebe, jer je moguće da se tvoja valjanost i hrabrost suočila s neprijateljski raspoloženim barbarima ili s putem kojim tvoj brod nije mogao proći. Ali neka nam bude dopušteno da to požalimo, jer samo saznanje i dokazi da su tvoja istraživanja tačna nas ne mogu potpuno zadovoljiti.

»Naš se grad, čija moć počiva na trgovini, nalazi u teškom razdoblju svoje povijesti, jer na Unutrašnjem moru više nema dovoljno tržišta za svoj razvitak i slavu. A našim sestrama u Heladi i Aziji i novoosnovanom gradu Aleksandriji[52] u Egiptu otvaraju se čudesni putovi za Indiju i Eritreju.

»Naša suparnica Kartaga sada je u Africi jača no ikada i vlada Heraklovim Stupovima koji su zapravo postali Melkartovi stupovi. A nama, ako ti nisi otkrio onaj put što vodi Hiperborejcima preko istoka, preostaje samo trgovina s Keltima, koji iz dana u dan postaju sve drskiji, i s našim starim faktorijama koje uskoro neće biti dovoljno bogate da kupuju naša vina, naše vaze, naše ulje, a još manje naše koralje i naše granate.

»Mislimo da bi nam ti mogao platiti svoje skupo putovanje tovarom kositra i jantara, kako ne bi cijena uz koju si postigao slavu matematičara previše oštetila našu blagajnu.

»Želimo ti da sretno prođeš Heraklove Stupove i da ne padneš u ruke Kartažana, jer brodovlje iz Masalije ne bi moglo doći da te obrani. Imamo i suviše posla s Ligijcima.

»Eutimen se vratio u Lacidon. Na obali Libije posvuda je nailazio na kartaške kolonije koje su ga velikodušno poštedile. Nije mogao donijeti ni zlata ni bjelokosti. Njegova su skladišta prazna, ljudi iz posade računaju da će im jantar i kositar koje ćeš ti donijeti omogućiti da dobiju plaću.

»Želimo da Rim, naš saveznik, slomi moć Kartage, kako bi tvoja hrabrost mogla biti nagrađena i kako bismo u miru mogli iskoristiti tvoja saznanja.«

[52] Aleksandriju je osnovao Aleksandar Veliki godine 331. pr. n. e. za svog pohoda u Egipat blizu starog egipatskog mjesta Rakotis, nasuprot otočiću Faru na kome je bio glasoviti svjetionik.

Divik je izgovorio ove okrutne riječi:

— Mi, trgovci, rekao mi je, i dalje ćemo služiti Masaliji kao i u prošlosti i naša trgovina kositrom neće propasti. Što mogu učiniti za tebe?

— Ništa, odgovorio sam mu. Jedino te molim da javiš svojim gospodarima da su moja skladišta puna jantara i kositra, da je moj duh pun novog znanja a moje srce puno zahvalnosti prema onima koji su mi omogućili da budem filozof i matematičar dostojan svoga grada. Neka tvoja poruka stigne prije mene!

Izašao sam iz njegove kuće a da ga nisam ni pogledao. Nije shvatio zašto.

STO ČETRDESET PETI DAN PUTOVANJA

Na moru. Moji ljudi ne znaju ništa o mojoj srdžbi. Dobili su nalog da veslaju prema Lacidonu i nada u skori povratak, pa makar i uz cijenu krvi i bolova, ispunja ih radošću.

STO PEDESETI DAN PUTOVANJA

Pred Oksisamom. Odmorili smo se jednu noć u nekom zaljevu zemlje Abrinka. Za vino koje sam još mogao dati a da nam obroci ne budu smanjeni kupio sam kositra kako bih ga što više donio svojim poštovanim trgovcima...

Zapisujem da se ovamo doprema kositar koji potječe s nekih otoka ispred Beleriona, na Zapadnom oceanu. Zato sam im i dao ime Kasiteritski otoci.

Hoću li pristati u Korbilonu? Samo ako to bude potrebno, jer se približuje loše vrijeme. Unatoč tome, moram imati na umu da se ljudi moraju odmarati.

Na moru. Nisam ispunio obećanje koje sam dao Joali... Prošli smo pored obale Kabaiona bez zaustavljanja. Budući da vjetar puše sa zapada, sada plovimo prema Korbilonu. Stići ćemo do njega držeći se uputa koje su nam dali Venitatovi prijatelji Namnićani. Hoću li i tu naći pismo masalijskih timuka?

STO PEDESET DRUGI DAN PUTOVANJA

U Korbilonu. To je lijep grad sagrađen na keltski način. Okružen je zidovima od kamena i drveta. Kuće su sagrađene od kamena, s krovovima od slame. Kralj Korbilona čuo je od ljudi iz Kabaiona za naše putovanje. Poklonili smo mu jantara u znak zahvalnosti za njegovu gostoljubivost. Htio bi da ostanemo kod njega nekoliko dana i da mu pričamo o svemu što smo vidjeli. Uvjerava nas da će se Masalija sigurno ponositi nama. Ne zna ništa o onom svitku što se nalazi u mojoj sobi! Put preko Tanaisa njemu ne izgleda važan: zar se Leigerom i Rodanosom ne može stići u Masaliju a da se ne prolazi. kroz Heraklove Stupove? Splavi položene na volovske mješine sigurni su brodovi, a mazgari iz Vauxa časni ljudi. Za njega, naše je putovanje zanimljivo samo s naučne strane. Pokazuje veliko zanimanje za Prijestolje Sunca i otok Tulu, a moje pripovijedanje o Panotima i Hipopodima sluša s užitkom.

STO PEDESET TREĆI DAN PUTOVANJA

U Korbilonu. Iskoristit ćemo strujanje vode za vrijeme oseke da se vratimo na Ocean. Opraštamo se s kraljem. Žao mu je što odlazimo i moramo mu obećati da ćemo ponovo doći. Želi što bolje upoznati helensku nauku. Htio nas je za-

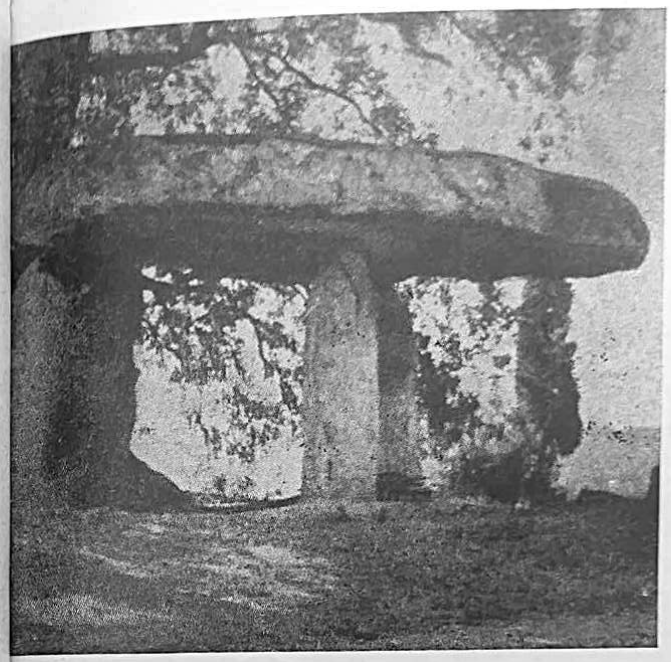

... primijetio sam na jednoj uzvisini velike uspravne kamene blokove koji su bili nalik na stolove. U visini Egitnejskih obala ima sličnih kamenih gromada...

... to su znakovi u vezi s putanjom sunca na nebu. Podsjećaju na znakove zvjezdanih jata na ekliptici... (Crtež u kamenu iz vremena Kelta)

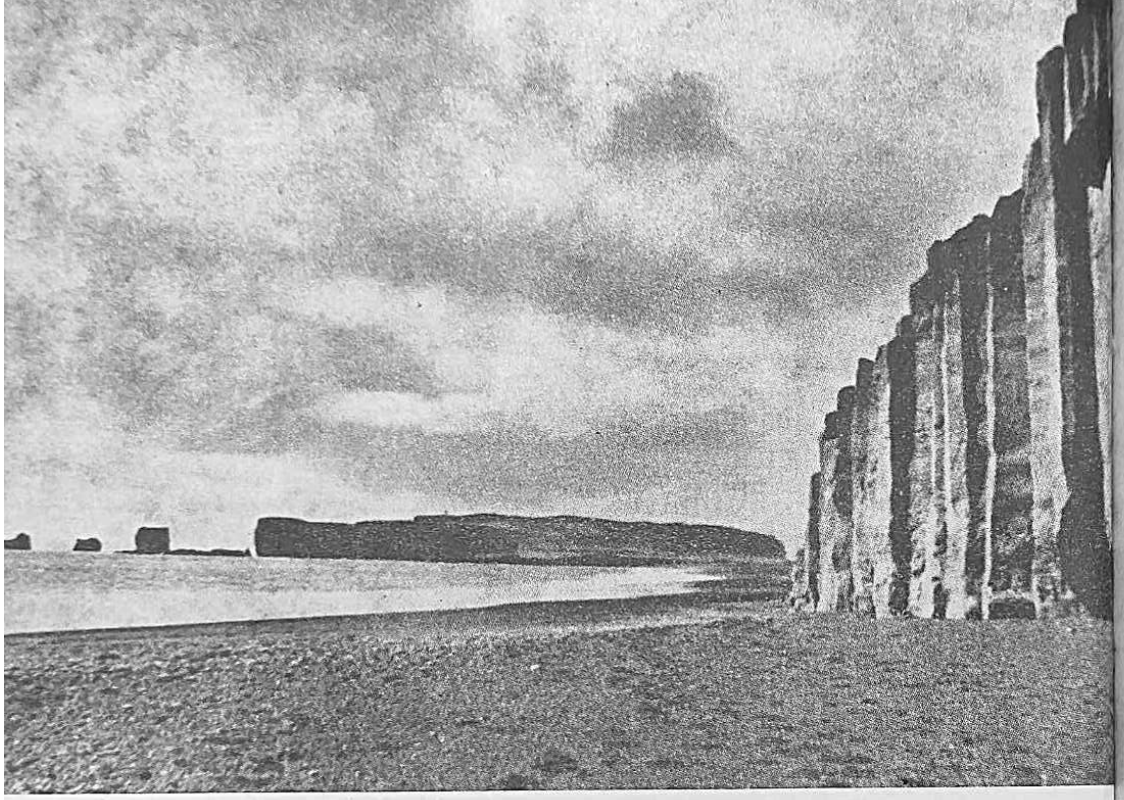

Tula: . . . stijene u obliku kocke . . .

. . . a to ću nazvati »pluća mora«

trpati poklonima, ali sam ja uzeo samo tanki zlatni prsten i komad tkanine kojim ću pokriti svoj ležaj. Venitat je dobio lijep pojas sa zlatnim tokama. Dopustio sam ljudima da utovare bure svježeg piva što im ga je dao kraljev upravitelj.

STO PEDESET ČETVRTI DAN PUTOVANJA

Na moru. Posada se dobro odmorila. Ribari iz Korbilona, koji se vraćaju s pučine, rekli su nam da na Oceanu puše sjeverozapadni vjetar. Zamijetili su to, jer je takav vjetar neuobičajen u ovo doba godine. Zato sam naredio da se do Oceana prepustimo struji vode. Ali moji su ljudi upravo bili raspoloženi da veslaju iz sve snage i veselilo ih je da, ustajući s klupe, promatraju kako obale ušća veoma brzo promiču uz »Artemidine« bokove.

O podne. Dao sam podići jedra. Vjetar je pravilan. Nebo vedro. Bilo bi mi milije da nije tako vedro: znam da Puni imaju između Leigera i Garomne svoje Odmaralište za veslače, koje oni na svom barbarskom jeziku zovu Minos. Ne želim ih sresti. Sigurno slute da smo ovdje, pa se bojim Stupova i Iberije.

Vjetar je povoljan te možemo uvući vesla. Ocean više nije zelen, ima boju kao Unutrašnje more. Moji su ljudi sretni. Zavidim im. Moram im pokazivati veselo lice, dok mi onaj prokleti svitak ispunja srce bijesom.

— Nemaš pravo, Piteju, što se ljutiš, kaže mi Venitat. Brojevi su uz tebe, a bogovi su ti bili skloni. Šta te se tiče razočaranje masalijskih timuka? Oni će biti zaboravljeni i naši praunuci neće znati čak ni njihova imena, a tvoje i Eutimenovo ime urezivat će u kamen. Ti si poput čovjeka koji se ponovo spušta u mračnu spilju pošto je vidio Sunce u svoj njegovoj slavi. Njegovi mu drugovi ne vjeruju i više vole varljive sjene, ali on je siguran u svoju spoznaju.

Moj prijatelj je u pravu. Žao mi je što sam i na trenutak mogao pomisliti da mu je stalo do dobiti. Dobri Venitate, tvoje su riječi melem za moje srce i bit ćeš mi potreban u Masaliji.

Kianos je uz Titirosovu pomoć priredio ručak od svježeg mesa što smo ga kupili u Korbilonu. Ispekao ga je na žeravici u glinenom ognjištu i prelio rastopljenim maslacem. Imamo svježeg kruha kakav prave Namnićani: neku vrst slabo dignutih pogača od ražena brašna. Rekao sam ljudima da ćemo ručati svi zajedno dolje u brodskom prolazu, osim dvojice stražara, Keltosa i Briarosa, i dvojice kormilara. Moram zatražiti od njih da svi zajedno, po posljednji put, daju sve od sebe kad budemo prelazili Heraklove Stupove.

Udaljit ćemo se što je moguće više prema zapadu. Nećemo se morati bojati ako ne budemo više vidjeli planine Iberije. Uostalom, mi smo dosada na putu prema sjeveru i na Oceanu oko Tule stekli dovoljno iskustva u plovidbi po otvorenom moru. Kad ocijenim da smo na visini Heraklovih Stupova, sačekat ćemo zapadni vjetar — ukoliko ga uopće budemo morali čekati — koji gotovo uvijek puše u tome predjelu, i proći ćemo što je moguće brže između Kalpe i Abile; najbolje bi bilo da prođemo noću ploveći posred struje, i to u času kad je struja najjača, to jest za vrijeme plime.

Klonit ćemo se Mainakeje. Imamo dovoljno vode i živežnih namirnica da sve to vrijeme možemo ostati na otvorenom moru. Nagovaram ljude da love ribu kao što su to radili na Oceanu. I opet je vrijeme lova na plavu ribu.

Ne smijem dopustiti da nam Puni pregledaju brod. Izbezumio bi ih miris jantara i sve bi naše bogatstvo propalo.

Svi su ljudi ozbiljni. Jedu šuteći svaki na svojoj klupi, Venitat i ja na složenim jastucima. Titiros i Kianos nas poslužuju. Daju nam pune kupe rodskog vina. Imat ćemo ga dovoljno sve do Masalije. Pivo je prevrelo u bačvi, ali njegov gorki okus nikoga ne privlači. U tišini se čuje pljuskanje vode po olovnoj oplati broda koju smo očistili u Korbilonu i uobičajena škripa drveta koja prati polagano ljuljanje broda. Skinuli smo zaštitno platno i palubne pokrove, te sada sunce osvjetljava brodski prolaz, čas s ove čas s one strane, već prema tome kako se brod naginje, na lijevo ili na desno.

Jedino po oblacima koji se vide na lijevoj strani možemo zaključiti da je tamo kopno. Prepušteni smo na milost i nemilost Oceana. Ne smijemo zaboraviti na bogove: naređujem da se uputi molitva Posidonu. Svaki će čovjek izliti u more punu čašu vina i izgovoriti: »Hvala ti, o bože mora, moćni Posidone, što si nam dopustio da se nađemo na putu koji nas vodi u domovinu. Pošalji nam povoljne vjetrove, da budemo brži od obožavalaca boga Baala, koji te ne štuju kao što te mi štujemo.«

Iz sveg srca molim Atenu da udahne arhontima i timucima mudrosti kako bi mogli shvatiti svu ljepotu mojih otkrića i pomiriti se s time da je nemoguće otvoriti put za trgovinu preko Tanaisa i Ponta.

STO PEDESET DEVETI DAN PUTOVANJA

Na moru Nema vjetra: Računam da bismo mogli biti u visini Gadesa, i prema stadiazmosu mora da smo udaljeni od obale najmanje dvije stotine pedeset stadija prema zapadu. Brod je posve nepomičan, što mi je omogućilo da odredim visinu sunca u podne.

Teški bijeli i sivi oblaci vide se na horizontu u pravcu beskrajnog Oceana. Navješćuju li oni vjetar? Vjerujem da će ga donijeti.

Noću. Ne mogu pisati. Pravim bilješke na voštanim pločicama. Svitak papirusa je u svom brončanom valjku. Prepisat ću ove bilješke čim budem mogao.

Predveče se spustio pljusak, a nakon toga naglo se digao vjetar. Smjer vjetra je povoljan. Budući da puše veoma jako, naredio sam da plovimo samo na dolon. Veliko jedro je skupljeno, a okrižica se odmara na palubi dobro vezana konopcima. Na aplustriji smo postavili mali šator i čvrsto ga privezali za karike, da nam i kormilari budu zaštićeni. Venitat i ja opet smo obukli svoje ogrtače s kapuljačama.

Ljudi spavaju ili jedu u brodskom prolazu pošto su se pobrinuli da se vesla, sanduci i prtljaga dobro učvrste. Dolon je dovoljan da nas nosi brzinom vjetra. Računam brzinu: da su bar sada pred nama tjesnaci Stupova! Sutra u zoru moći ćemo vidjeti iberske planine. Čini se da nam Posidon želi dati bedem od valova, pjene, kiše i magle. Na nama je da to iskoristimo.

STO ŠEZDESET PRVI DAN PUTOVANJA

Pred Stupovima. Jak vjetar sa zapada. Dolon se poderao. Morali smo po buri usred noći staviti novo jedro. Keltos i Briaros su pokazali što znaju. Oni su provlačili užad kroz karike jedra, vezali platno na malu okrižicu kao da se nalaze na obali Lacidona, ne obaziruci se na vodu koja ih je močila i studeni vjetar što ih je šibao. Sada spavaju, pošto su popili vino s medom i pojeli kruh. Novi dolon kao da podnosi napore što se od njega traže. Iz predostrožnosti dao sam ga smanjiti za jedan red. Plovimo istom brzinom.

O podne. Vide se planine Kalpa i Abila. Iznad ovih stijena u obliku stupova oblaci su oblikovali nešto poput ogromnog sivog arhitrava. Moramo proći kroz taj Heraklov hram. Ili možda Melkartov?

Kormilari su iscrpljeni. Venitat i ja ćemo ih sada smijeniti. Šaljem na pramac Paleosa i Karatosa. Tražim dobrovoljca da se popne na vrh jarbola. Javlja se Kiprianos iz Kirneje. Na putu u Hiperboreju ozdravio je od močvarne groznice. Postao je jak i snažan. Ima sokolovo oko. Dajem da se podigne okrižica sa čvrsto savijenim jedrom. Tako će se Kiprianos moći smjestiti na jarbolu, a ako budemo morali bježati, veliko će jedro biti spremno da ga razvijemo.

Uveče. Bogovi su bili s nama. Kad smo se našli toliko nadomak punskih straža da bi nas one mogle opaziti, žestok vjetar popraćen kišom, maglom i oblacima vodene prašine odnio nas je ludom brzinom u Unutrašnje more, i sada, ploveći mirnijim vodama, gledamo daleko iza sebe dva stupa što ih osvjetljava sunce na zalazu.

Naredio sam da zadržimo isti smjer plovidbe. I tako ćemo se vratiti u Masaliju s libijskim vjetrom, kišovitim notom, koji često puše u ovo doba godine.

Nismo još izbjegli sve opasnosti, ali noćas ću bolje spavati.

STO ŠEZDESET DRUGI DAN PUTOVANJA

Bura se utišala i more je opet postalo mirno; moja strepnja pretvorila se u nadu. Prema mojim računima, nalazimo se na pola puta između otoka Ibize i Libije. Svi se moji ljudi smiju što je Posidon izigrao Melkarta.

Naredio sam da se vesla postave na skalme. Kad bih pustio na volju svojim ljudima, oni bi sve do Masalije svečano veslali. Morao sam ih uvjeriti da to ne rade i da se moraju držati takta koji daju keleusti. Svakog časa dići će se južni vjetar. Nebo je bijelo, a široki valovi, glatki i polagani, dolaze od libijske obale.

STO ŠEZDESET TREĆI DAN PUTOVANJA

Sutra će možda biti posljednji dan ove duge plovidbe. Moja se srdžba stišala i srce mi je ispunjeno radošću što sam ostvario svoje najdraže želje. Što me se tiču slava i bogatstvo? Želim samo da moji i Eutimenovi ljudi budu dobro plaćeni za svoje muke. Neću uzeti u obzir uobičajeni dio koji pripada zapovjedniku, kako bi njima ostalo što više drahmi da ih među sobom podijele. Moje se bogatstvo ne sastoji od statera ili talenata. Ono je u tačnim brojevima, dokazanoj istini i sjećanjima na sve ono što sam vidio i opisao u ovom dnevniku.

Topao i vlažan vjetar tjera nas prema Lacidonu. Moji su ljudi uredili brod. Paluba je oprana. Ležaji i strunjače prekriveni

kožom i pokrivačima. Drveni dijelovi palube i aplustrije ulašteni su kožom morskog psa. Samo na nekim mjestima oštećena je prevlaka od crne smole a olovo prekrile zelene alge. Moji su ljudi oprali čak i vesla, a užad smotali poput zmija. Bačve s pivom bacili su u more. Atanas je pritom smatrao za potrebno da glasno kaže kako ovo barbarsko piće nije namijenjeno Pisidonu.

POSLJEDNJI DAN PUTOVANJA

Vjetar s jugozapada, koji će sutra donijeti kišu, tjera nas da se brzinom konja u kasu približavamo Masaliji. Dao sam uvući vesla.

O podne Agaton dolazi s pramca vičući: »Bijela Glava!«[53] Masalija! Masalija!«

Svi hoće veslati, iako bi nam bio dovoljan samo vjetar. Ne mogu ih spriječiti u tome. Ostajem pod aplustrijom i molitvama zahvaljujem Artemidi i Apolonu. Začas ćemo biti u luci. Čujem kako vesla udaraju u ritmu svečanog veslanja. Veslači će doći iscrpljeni u Masaliju. Radost daje snagu. »Artemida« juri po vodi poput feačanske lađe kojom je Odisej dospio u Itaku. Njen pramac dugo ostaje na zapjenjenim vrhovima valova jer se kreće gotovo istom brzinom kao i oni. Vino, kruh i kolači podijeljeni su da bi okrijepili veslače. Čujem jedno za drugim imena svih planina koje okružuju Masaliju, svaki put one koje se vrhunac ukazuje na horizontu.

»Hrpa Žita!« »Berga!« »Kekilistrion!« I otoci.... »Stekadi!« »Prvi otok!« »Pazite....Plosnati otok!«

Venitat skače od radosti. Pretvorio je svoju bradu, vrteći prstima po njoj, u egipćanske pletenice. Konačno se i ja pridružujem općoj radosti. Dano mi je da ponovo vidim Masaliju. Što onda ako nisam oplovio Evropu putujući Tanaisom?! Vidio sam Prijestolje Sunca, Bazileju, Tulu; nitko nije bio tamo prije mene.... Vidio sam... Moji brojevi su tačni. Ne bojim se timuka.

Četvrti sat nakon podneva. Svjetionik je pred nama! Iza njega je Lacidonski tjesnac. Vidim gomilu kako se gura na bedemima i stijenama. Hoće li nam arhonti poslati u susret dvije monere da nas pozdrave?

Konačno! Iz luke izlaze dva broda. Jedan je od njih brod mog prijatelja Eutimena. On maše, stojeći na pramcu. Dovikuje mi riječi kojih smisao još ne razumijem. Konačno razabirem:
— Bogovi uvijek ponovo sjedinjuju prijatelje!
To su riječi proročišta. Kao odgovor na njih, viknuo sam:
— Bio sam odveden prema ponoćnom Suncu.
Treba sve pripremiti za pristajanje. Dao sam spustiti jedra. Naredio sam da se vesla načas uvuku, kako bi se monere mogle okrenuti.

Na drugoj moneri ugledao sam arhonte. Pozdravljam ih, a oni mi, smiješeći se, odzdravljaju.

Parmenona nema među njima....

[53] *Garlaban, Kara-laaban* na feničkom jeziku.

PONOVO U MASALIJI

ČETVRTI DAN PRIJE ZAVRŠETKA TREĆE DEKADE PIANOPSIONA

Konačno sam sredio svoje bilješke i dao prepisati sve što sam zapisao iz dana u dan za vrijeme svog divnog putovanja prema Prijestolju Sunca.

Jantar smo prodali trgovcima iz Egipta i Helade. Znam da su mi timuci zamjerili što ga nisam iznosio na tržište malo-pomalo, umjesto da ga prodam odjednom. Tako bismo bili mogli dobiti mnogo više zlata i talenata. Kositar je otpremljen u brodogradilište gdje će, pomiješan s bakrom iz Iberije, poslužiti za pravljenje bronce, koja je neophodno potrebna za gradnju brodova.

Moji su ljudi primili svoju plaću, i to dobru plaću. Eutimenovi također. Arhonti su me imenovali za doživotnog zapovjednika »Artemide«, ali su mi dali na znanje da ću je morati sam izdržavati ako to blagajna grada više ne bude mogla. Eutimen ostaje zapovjednik »Herakla«.

PRVI DAN MEMAKTERIONA

Zidine Masalije nisu ni tako duge ni tako široke kao zidine bajoslovnog Babilona. I zato često susrećem svoje ljude kojima je dosadno poslije takva putovanja.

Neki vjeruju da su postali gotovo bogati sa svojim jantarom i odjednom isplaćenom plaćom. Često se mogu vidjeti u krčmama donjeg grada. Neumorno, poput novih Odiseja, pričaju o onome što su vidjeli ili radili na putovanju. Isto onako kao što sam ja čitao pred arhontima i timucima svoj brodski dnevnik, i oni posvuda opisuju doživljaje koji su se najjače dojmili njihove mašte.

Sreo sam Agatona i Eutifrona; još su uvijek bili bijesni zbog uvreda što su ih upravo doživjeli kod Kintosa, zakupnika krčme »Zlatnom medvjediću«.

— A hipopodske žene, to su kobile, zar ne? upitao ih je nedužna izraza lica Porfir, trgovac suhim smokvama.

Porfirovi prijatelji koji su to čuli, stali su se grohotom smijati. Eutifron je odgovorio ćuškom. Porfirovi su prijatelji na to napali moja dva veslača i ovi su se morali na Kintosov zahtjev povući, jer on nije želio da njegove amfore i vrčevi budu slomljeni na tisuće komada.

— A ipak, mi znamo što su Hipopodi, poštovani zapovjedniče, ti si nam to objasnio, uzviknuo je Agaton.

— Pustite ih neka govore, savjetovao sam ih, glavno je da vi vjerujete u ono što ste vidjeli.

POSLJEDNJI DAN PRVE DEKADE MEMAKTERIONA

Sam sam u svojoj kući. Napolju su ceste klizave od bure i kiše. Lacidon ima boju zelenkasta blata koje se slijeva u njegove vode.

Eutimen je žalostan što se vratio bez ikakva tovara. Timuci ga gledaju prijekim okom. Ništa se ne može poduzeti da bi se masalijska trgovina proširila prema Africi. Dok će god Kartaga i Gades biti premoćni, ne može se ništa učiniti. Tješim ga govoreći mu kako su njegova obavještenja veoma važna. Pomoći će Masaliji i Rimu da stvore potpuniji sud o Punima.

— A zar misliš, rekao sam mu, da će meni zato što sam donio nešto jantara i kositra oprostiti što nisam našao put preko Tanaisa? Za brodove takav put ne postoji. A što se jednog našeg timuka tiče Prijestolje Sunca? Mnogi su od njih bijesni

na mene što je pala cijena jantaru. Neki od njih imali su kod kuće po košaricu-dvije jantara i prodavali su ga grumen po grumen, a ja sam ga, odjednom, dao pun brod na tržište. U njihovim očima ja sam luđak.

SREDINOM POSIDEIONA

Prošla je svečanost rađanja sunca. Hladno je. Svi su brodovi raspremljeni. Kertios žestoko puše i donosi mi miris leda što sam ga osjetio onda kad je Artemida ispružila svoju strelicu. Jučer me je Politehnos pozvao k sebi. Ovaj put znao sam se diviti njegovim atenskim vazama. Bili su tu brodovlasnik Aristid i Parmenonov sin.

— Kako ti zavidim, Piteju! rekao mi je Politehnos. Sada si mnogo bogatiji od mene. Ja mogu gledati samo crte koje je načinio čovjek svojom rukom, a ti si promatrao krug po kome putuju Apolonova kola.

Pokušao sam mu pričati o Tanaisu, koji nije more nego rijeka, o jezerima Skitije i Kaspijskom moru. Htio sam se još jednom opravdati u njegovim očima.

— Pusti sve to, Piteju, siguran sam da je svijet onakav kako ti kažeš.

— Šteta, odvrati Aristid, jer naši se brodovi ne mogu igrati s Punima, poput djece kad se skrivaju iza borova nekropole. Kakva bi to bila slava za Masaliju, kad bi naši trgovci mogli dopremati jantar izravno preko Ponta. Je li istina da si ga lopatom skupljao po obali? To je nevjerojatno.

Posjetio me Parmenonov sin. Tužan je zbog smrti svog oca i veoma su ga dirnule suze što sam ih prolio kad sam bio kod njegove majke. Žalim za Parmenonom. Bio bi mi u ovom trenutku još korisniji nego prije samog putovanja. Parmenon je bio jedini, rekao mi je njegov sin, koji nije odobravao ona dva pisma što su mi ih arhonti i timuci pisali, prije mog odlaska i na povratku. Drugo je pismo bilo uzrok velikoj srdžbi koja je pomogla parki Atropi da prekine nit njegova života. Parmenon je bio jedan od onih koji su vjerovali da je moje putovanje korisno za proširenje ljudskog znanja. Istina, on je u njemu vidio i korist za trgovinu, ali joj nije pridavao glavno značenje, kao većina timuka, koji su mislili jedino na proširenje masalijskog tržišta. Oni su htjeli saznati postoji li put preko Tanaisa i do koje mjere Puni kontroliraju more između Gadesa i Tingisa, i to ih je navelo da odobre moje putovanje. Postoje li mogućnosti da se prođe preko Istoka Svijeta? Kako Puni zadržavaju brodove što se usuđuju doći do Stupova? Može li se izigrati njihov nadzor? Jesu li tržišta jantara i kositra pod punskom kontrolom? To je bio predmet sjednice Skupštine i svakodnevnih razgovora na agori. Za veličinu Svijeta i zakone Sunca zanimali su se jedino Parmenon, nešto manje Felinos, rjeđe Diaferos, a najmanje Politehnos. I tako se u početku većina od Šest stotina najprije smješkala i na kraju otvoreno rugala. Pošto je sluga ispraznio urnu u kojoj je bilo više od pet stotina bijelih kamenčića kad se glasalo da li da mi se pošalje drugo pismo, Parmenon je posljednji put uzviknuo: »Vi se spuštate na razinu kapelosa na na raskršćima! Vi ste trgovci, i morali biste se stidjeti što ovako pišete Piteju, na čijoj su strani bogovi!«

— Onda se srušio i mi smo ga onesviještena odnijeli kući, rekao mi je njegov sin. Tješi me što vidim kako je moj otac govorio istinu: bogovi su s tobom, Piteju! Tako bih volio da te je moj otac u Hadu mogao čuti kad si čitao svoj dnevnik arhontima. Plakao sam kad si govorio o Božanskom krugu.

— Nemoj se ljutiti, sine Parmenonov, rekao sam mu. Trgovci ponekad nemaju pojma o porukama koje prenose njihove amfore i o ulozi učitelja što je igraju njihovi preprodavači.

Valja priznati da su Namnićani, Ostidamnićani i Briti doznali za Masaliju samo zahvaljujući našim trgovcima.

— Tvoja je zasluga, Piteju, i Eutimenova, što je Sunčev kolut dopro do hiperborejskih barbara i ljudi suncem opaljena[54] lica.

— To je istina, Parmenonov sine, ali, na žalost, bilo je to samo prvi put, a i posljednji, još za mnogo vremena. I prema tome, ne treba se ljutiti na naše timuke.

— Ti si suviše velikodušan, Piteju. Moj te je otac volio zbog tvog plemenitog srca.

ČETVRTI DAN POSLJEDNJE DEKADE POSIDEIONA

Veoma je hladno. Razmišljam o Tuli, gdje sada nekoliko mjeseci vlada potpuna noć. Koje krajeve obasjava sjajni Apolon u vrijeme kad nije u Tuli? Ne usuđujem se razmišljati o tome, jer osjećam ogromnu želju da poduzmem drugo putovanje... Drugi će to učiniti jednom kasnije, kad Puni više ne budu okrutni vratari Heraklovih Stupova.

Ponovo sam vidio brod s konjskom glavom[55]. Na njegov je pramac postavljen prekrasan Posidon s trozubom. Zbog tog broda također mi predbacuju: ta nismo u ratu ni s Kartagom ni s Tingisom. Što bismo učinili kad bi došla njihova eskadra i pozvala nas na odgovornost?

Veslači su previše pričali. Bio sam sretan, a skupa sa mnom i Eutimen, što ljudi iz Kartage i Tingisa nisu doznali za ovaj događaj. Mora da su povjerovali kako je brod udario u neku nepoznatu podmorsku stijenu i nestao bez traga i glasa. Nitko se ne usuđuje, nakon Parmenonove smrti, isploviti s ovim brodom iz Lacidona. Kad bi ga prepoznali...

Na sve to ja im odgovaram pitanjem:

— Zar smo im možda trebali dopustiti da nas probodu kljunom i odvedu u ropstvo?

[54] tj. do crnaca na zapadnoj obali Afrike.

[55] Herodot navodi da je kao znak svih feničkih (a prema tome i kartaških) brodova bila na vrhu pramčane statve glava konja ili magarca.

Onda oni pognu glave i stanu govoriti o cijenama puževa ili granata sa Stekada.

Pelika

ŠESTI DAN POSLJEDNJE DEKADE POSIDEIONA

Jučer je Paleos iz Karsisa došao da posjeti Palameda i Tasinosa. Otišli su u krčmu »Češeru«. Tu je opet došlo do sukoba. Nezaposleni mornari piju više nego kad su na brodu, a hladnoća nagoni ljude da piju mirisavo kuhano vino. Paleos je pričao o kitovima, Palamed o tuljanima, Tasinos o ženama s kosom boje jantara. U krčmi »Češeru« bile su tri svećenice Afrodite Pandemos: Katara Velika, Ksantija, što vonja na ribu, i Melanija, kojoj dobro pristaje njeno ime.[56] Pomislile su da im njih trojica zlobno podvaljuju i počele su vrijeđati moje veslače. Na nesreću, Kinalopeks, njihov pokrovitelj, sređivao je račune u nekom kutu kraj prozora. Zauzeo se za svoje štićenice. Palamed je bacio na nesretnika stolicu i ranio ga. Melanija je počela divlje urlati. Pojavili su se robovi, noćni stražari, i ja sam morao potražiti svoje ljude u zatvoru pod akropolom.

[56] *Melanos:* crn

— Najžalosnije u svemu tome jest to da su nas smatrali lažovima, rekao mi je Tuna. Kinalopeks se zakleo pred zatvorskim stražarom da smo vrijeđali njegove štićenice i da smo samo zato izmislili naše priče.
— Pustite ih neka govore, savjetovao sam svojim ljudima; Čuvajte vaše priče za sebe. Budite ponosni, jer vam oni zavide.
— A što da odgovorimo onima koji govore kad treba napuniti svjetiljke uljem: »Idi, potraži Piteja, on će nam dovesti noćno sunce?«
— Odgovorite da je to predaleko i smijte se zajedno s njima.

POSLJEDNJI DAN POSIDEIONA

Večeras sam tužan. Eutimen je kraj mene i pokušava me utješiti. I on je žalostan, jer je i on u nekoj vrsti nemilosti. Tužan sam, ali sam u srcu siguran u svoje znanje.
U podne je bio sastanak arhonata, na koji sam morao otići. Zakasnio sam. Raspravljanje je već bilo započelo. U predvorju sam skinuo ogrtač i dao ga jednom robu. Čuo sam kako Parmenonov sin glasno izlaže svoje prijedloge, jer se moralo glasati hoće li mu povjeriti dužnost koju je obavljao njegov otac. Jasno je izlagao njegove velike zasluge i čuo sam kako govori riječi koje su se odnosile na mene.
— Nemojte zaboraviti, poštovani arhonti, govorio je, da je moj otac bio veliki pristalica Piteja...
Prekinuo ga je neki glas koji nisam prepoznao, ali koji je glasno viknuo:
— Piteja, lašca...
Uzeo sam svoj ogrtač i vratio se kući.

PRILOZI

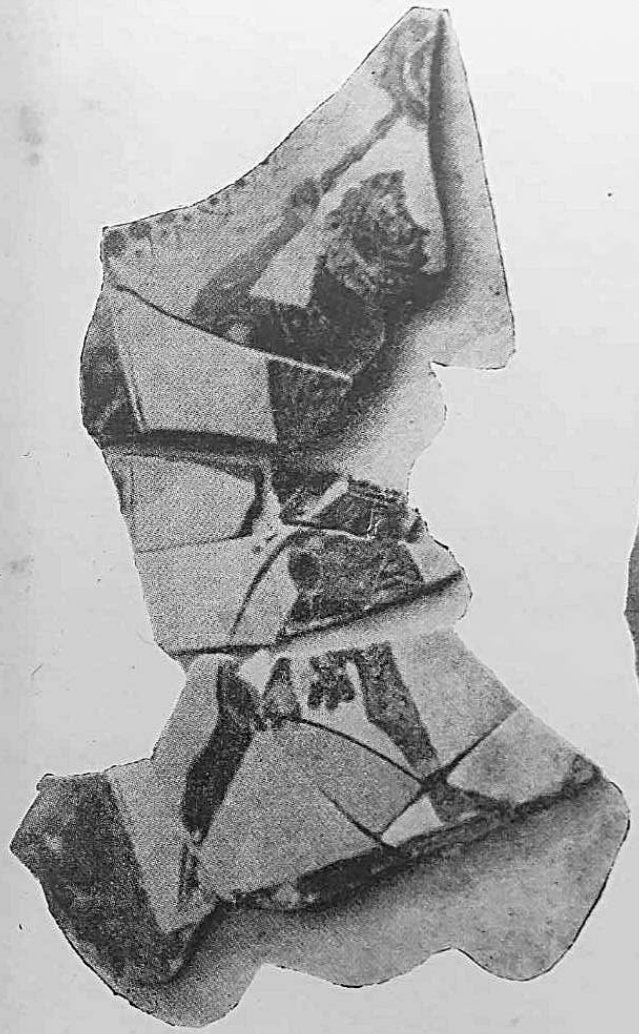

Heraklo sa zamahnutom toljagom

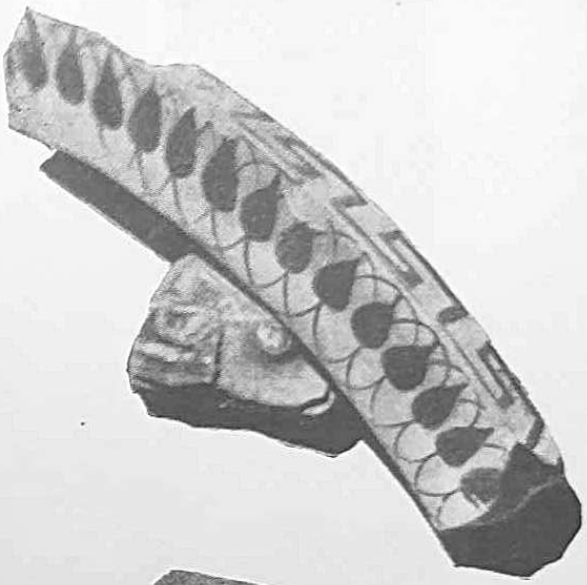

Glava Artemide

ANTIČKI MARSEILLE

Stepenište (redovi sjedišta) grčkog kazališta u Masaliji, otkriveno 1945. godine u sjevernom dijelu četvrti Stare luke u Marseilleu

PRILOG I

UPRAVA I TRGOVINA MASALIJE

Aristotel u svojoj »Politici« govori o aristokratskoj vladavini u Masaliji. Šest stotina timuka sačinjavalo je skupštinu koja je, po svoj prilici, birala deset ili petnaest arhonata koji su bili izvršna vlast.

Timuci su istovremeno i trgovci i gradski savjetnici, doživotni senatori i članovi trgovačke komore. Savjet šest stotina sačinjavali su glave svih uglednih obitelji u gradu i on je bio vrhovna vlast u trgovačkim i političkim poslovima Masalije. To je prava aristokratska i plutokratska republika. Timuke bira Savjet šest stotina, a arhonti koje biraju timuci neka su vrst ministara ili administrativnih direktora.

Masalija je istovremeno pomorska država i trgovačka naseobina. Njen teritorij je malen i svega jedan put uz samu obalu omogućava joj vezu s njenim vlastitim »kolonijama« što se protežu od Emporiona do Monoikosa (Monaka). Postavši godine 540. pr. n. e., nakon pada Fokeje, metropolom, Masalija preuzima kontrolu nad kolonijama na obali i trgovačkim uporištima u unutrašnjosti: Tilinejom (Arles), Rodanuzijom (Beaucaire), Salonom (Salon), Kabeliom (Cavaillon), Trezenom (Trets); zatim s kolonijama vezanim s metropolom kopnom i morem; to su: Monoikos (Monako), Nikeja (Nica), Antipolis (Antibes), Neapolis (Cannes-le-Napoule), Atenopolis (Saint-Tropez), Bergantion (Brégançon), Olbija i Hierapolis (Hyères), Herakleja (Saint-Blaise), Agata polis (Agde). Sve ove kolonije

imaju isto političko uređenje kao i Masalija. I, konačno, tu su još udaljene kolonije-faktorije u Iberiji: Rodeja (Rosas), Hemeroskopeion (Peñiscola), Mainakeja (Torre del Mar) i nepouzdana Alalija (Aleria). Sve te naseobine predstavljaju za Masaliju pravo kolonijalno carstvo odakle ona prima lan, tkanine, suhu i usoljenu ribu, žito i suho voće, proizvode koje onda izvozi u Heladu i na Apeninski poluotok, odakle dobiva druge proizvode: luksuzne i obične vaze, predmete od zlata, a naročito vino i maslinovo ulje.

Trgovina s Keltima i Germanima odvijala se Rodanosom — današnjom Rhônom, a zna se da je pored vina i ulja slala u te zemlje koralje i granate, koje je prodavala uz cijenu i do dvadeset zlatnika komad. Dobivala je otud kositar i jantar. Amfora od dvadeset pet litara jantara odgovarala je cijeni jednog roba. Kositar što ga je slala u Grčku vjerojatno je stajao koliko i bronca, a to znači da je pet ili deset današnjih kilograma bilo ekvivalent za cijenu jednog vola.

Razumljivo je da je Masalija, kao bogat grad, vrlo rano imala glasovite škole i značajnu flotu. Isto je tako shvatljiva i njena grozničava želja da što više proširi svoje trgovačke odnose s drugim zemljama.

PRILOG II

ARHEOLOŠKA ISKAPANJA U MARSEILLEU

Masalija je zapremala područje današnje marseljske Stare luke. Arheološka su istaživanja tačno odredila položaj pojedinih objekata počev od osnutka grada — to je bilo negdje krajem VII st. pr. n.e. pa nadalje.

Prvi nalazi potječu iz vremena kad je probijena Ulica Republike i kad je iskopan bazen za popravak brodova. Na žalost, bilo je to još u vrijeme kad su arheolozi tražili »lijepe predmete«, a stratigrafija[1] nije postojala. Nema ni jedne naučne studije o ostacima keramike koji su u to vrijeme nađeni. A ipak, bili su iskopani odlomci kipova, grčkih vaza i svjetiljki. Početkom ovog stoljeća inženjer Vasseur vršio je iskapanja u Fort Saint-Jeanu i četvrti Saint-Laurent, gdje je otkrio ostatke glinenih predmeta karakterističnih za VI i V stoljeće prije naše ere.

I konačno, nakon što su Nijemci godine 1942. razrušili četvrt sjeverne obale Stare luke, mogla su se vršiti manje-više sistematska iskapanja koja su nadopunila prve nalaze i omogućila određivanje granica nekadašnjeg grada. Henri Rolland je otkrio grčko kazalište, na žalost još uvijek pod ruševinama[2].

[1] Stratigrafija: u arheologiji proučavanje iskopina po slojevima, kako bi se utvrdio njihov vremenski slijed.

[2] godine 1956; u međuvremenu je započelo iskapanje ostataka toga kazališta.

Zatim je M.F. Benoit uz pomoć geologa mogao obilježiti oblik stare obale Lacidona, »u obliku roga izobilja« ili »srpa«, prema Strabonu ili Festusu Avienusu. Grede estakada, pijesak s obale, fontana s cisternom (to su, po mom mišljenju, kasnije katakombe Saint-Sauveur) pokazuju da se tu, u blizini cisterne pod agorom, na mjestu današnjeg trga de Lenche, nalazila luka. Pred mojim očima su se pojavile konture grada. Masaliju možemo zamisliti kao Kamiros na Rodu, ili Emporion, njenu koloniju, ili, još bolje, kao stari Pirej, koji se nazire između luke i Munihije, ili pak, najbolje, kao njenu metropolu Fokeju, čiji položaj neobično podsjeća na položaj Masalije. Bedemi od velikih kamenih blokova s četvorokutnim ukrasnim izbočinama, velika česma sa spremištem, povišena ulica koja je dominirala obalom na koju su brodovi pristajali krmom uz kopno, vezani konopima za drvene stupove, brodogradilišta i skloništa za zimu, kazalište u prirodnoj udubini, čije se stepenište isticalo iznad orkestre i prekrasnog dekora zaliva i planina. Dva hrama; jedan, Apolonov, mora da se nalazio na mjestu današnje Gradske bolnice; drugi, Artemidin, bio je po svoj prilici na onom mjestu gdje se iskrcala velika svećenica Aristarha kad je dopratila prve fokejske naseljenike. Jedan jonski kapitel, koji sam imao sreću da otkrijem u prokopu kanala, pokazuje nam njegov stil i veličanstvene razmjere. Kuće sa uskim ulicama dizale su se stepenasto, između borova, kao na Delu. Zaštićene od sjeverozapadnog vjetra bedemima koji su ih branili od nemirnih Salijenaca, one su dominirale ovom lukom kroz koju je grčka kultura prodrla u zemlju Kelta i Galiju, a akropola je bdjela nad morem iz kojega je Masalija izvlačila sva svoja bogatstva i koje je navještalo njegovu budućnost još i nakon dvije tisuće godina.

PRILOG III

JANTAR I KOSITAR

Čini se da je jantar imao mnogo veću vrijednost u antici no što je ima danas.
Vjerojatno su mu pripisivali čarobnu moć.
No sigurno je da se istovremeno upotrebljavao kao ukras i za pravljenje miomirisa. Neki tvrde da je bio sastavni dio orikalka. Ovaj spoj navodno nije bio slitina već neka vrsta smole na bazi rastopljenog jantara, što bi moglo objasniti da su se zidovi homerskih palača oblagali ili ukrašavali orikalkom.
Ako se možemo pouzdati u cijene što su ih postigli izvjesni dragocjeni proizvodi u antici, moguće je da je jantar (ili elektron) imao vrlo visoku cijenu. Tako je na primjer Masalija izvozila granat, dragi kamen danas drugorazredne vrijednosti, koji se dopremao sa Hyèreskih otokâ, i prodavala ga po cijeni od dvadeset zlatnika po komadu.
Kositar, budući da je bio neophodan za pravljenje bronce, imao je veliku vrijednost. Ako uzmemo da je grčko odnosno kretsko brončano doba trajalo negdje do potkraj IX stoljeća prije naše ere, bit će nam jasno da u IV stoljeću željezo još nije moglo potpuno zamijeniti broncu.
Da bi bakar bio prikladan za upotrebu, treba ga pomiješati s kositrom, koji ga čini tvrđim. Od te slitine — bronce — pravila su se ogledala, oružje, kipovi, noževi, brodski čavli; bronca je trajnija od željeza, jer ne rđa kao ono. Jedino vojnički mačevi pravili su se od kovanog željeza, koje još nije današnji čelik.

PRILOG IV

»PITEJEVCI«

I — LAŽAC

A) Dvjesta godina nakon Pitejeva čudesnog putovanja, Polibije prolazi sa Scipionom Afričkim kroz Masaliju. Raspituje

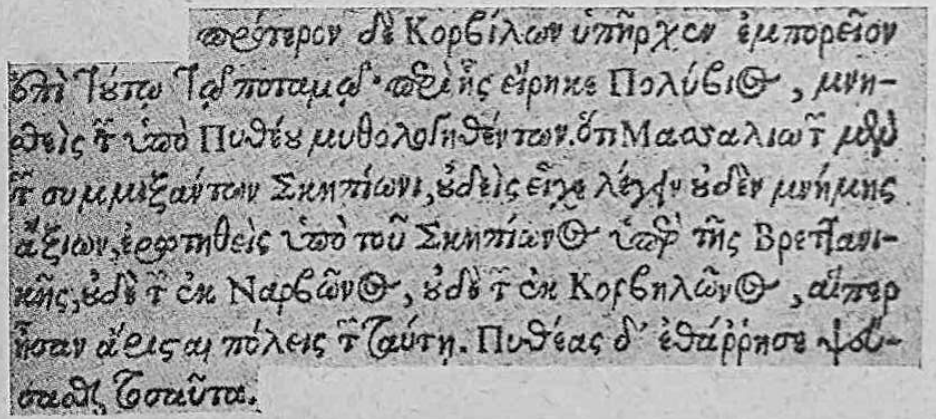

(Strabon, I. IV, 289)

se kod gradskih otaca o Piteju, ali mu oni pružaju »*samo malo podataka koji ne zaslužuju da se upamte*«. Ipak, on uzvikuje: »Kako je običan siromašan privatnik mogao imati sredstva

PITEJEV PENTEKONTOR

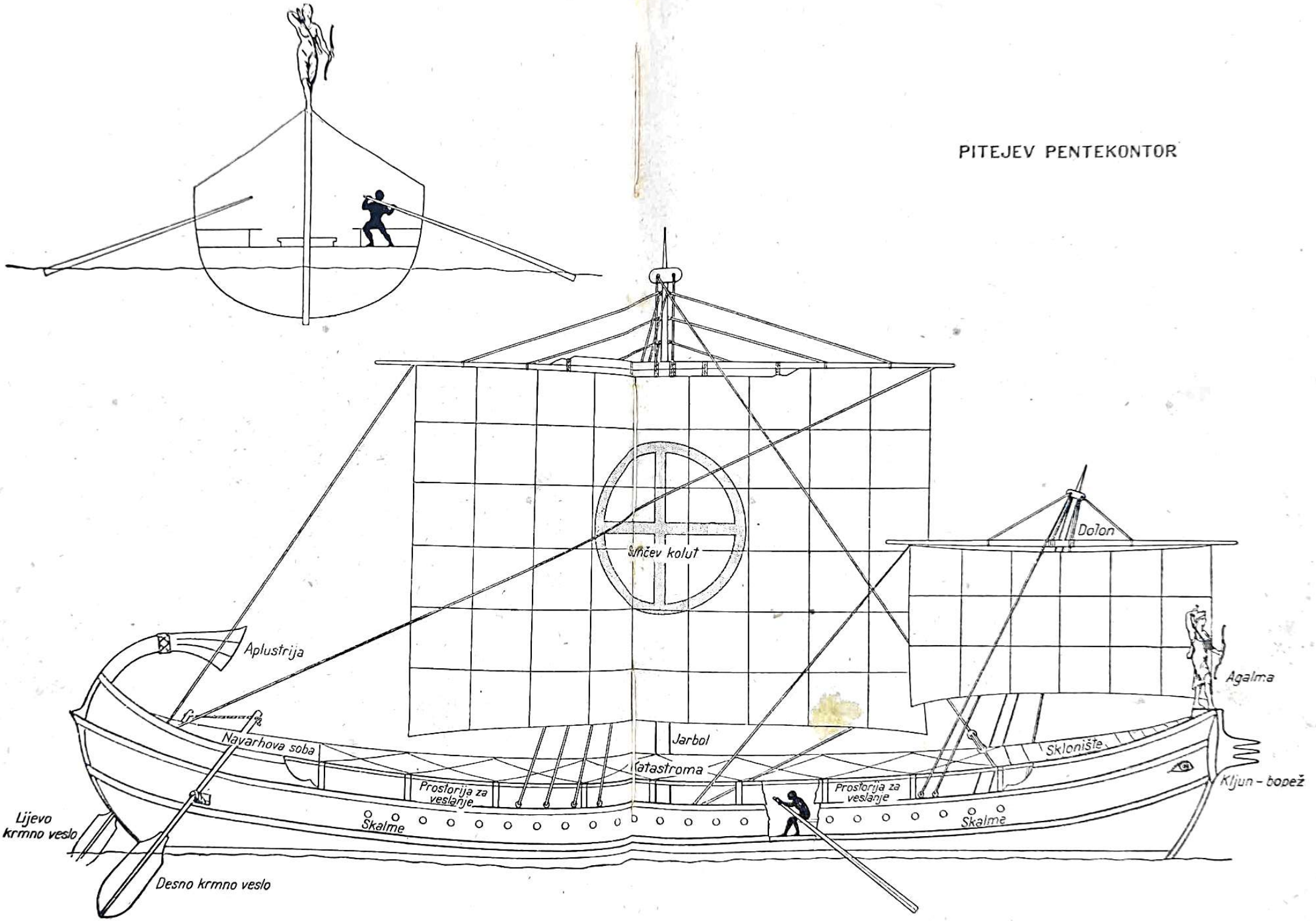

da plovi i da putuje po tako širokim prostranstvima?« (Strabon, II, IV, 2).

Teško je objasniti zašto su masalijski timuci šutjeli o Piteju. Jesu li htjeli zatajiti trgovačke odnose svog grada s Britanijom i zemljama Sjevera? Ili zaista više nisu znali za Piteja, čije su knjige pale u zaborav zato što nisu bile od neposredne koristi za trgovinu? Je li to nezahvalnost, zavist, nedostatak kulture ili samo uzdržljivost?

Ono što premašuje ljudski razum često se odbacuje bez dubljeg ispitivanja. Koliko ima danas ljudi koji se smatraju kulturnima a ne prihvaćaju osnovne pojmove teorije relativiteta ili teorije o materijalnosti energije, jer ih ne mogu razumjeti.

Može se shvatiti zašto su nekadašnji kreposni Masalićani, poštovaoci Homera i Ksenofonta, odbacili kao nerazumljive teorije čovjeka koji je rušio njihovu predodžbu da je »nastanjeni svijet« okružen barbarima i rijekom Oceanom, a ima oblik diska, i pružao njegovoj mašti podsječenih krila ogromnu kuglu, sunce koje ne zalazi i narode što žive potpuno drukčijim načinom života od njihova.

Što misli, gledajući svoj ručni sat, suvremeni časni trgovac kome netko kaže da ne postoji vrijeme onakvo kako ga on shvaća, podijeljeno na sate i dane?

B) Tri stotine pedeset godina nakon Piteja, za vrijeme vladavine Tiberija, »veliki« službeni geograf Strabon pisao je razdražljivo: *»Pitej, najveći lažac među ljudima! Pitej je lagao sve što je rekao!«*

Pitej laže zato što Namnićani iz Korbilona i Narbonci koje je Scipion ispitivao nisu htjeli ništa govoriti o Britanskim otocima. Pitej laže zato što rimski mornari koji su oplovili Veliku Britaniju nisu vidjeli Tulu. Pitej laže kad govori o Bal-

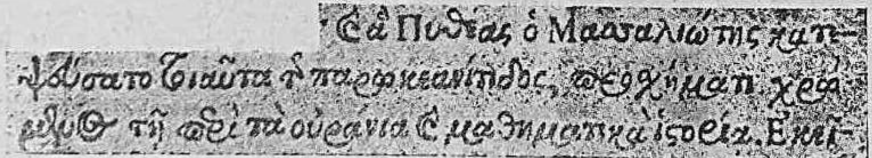

(Strabon, 1. VII, 452)

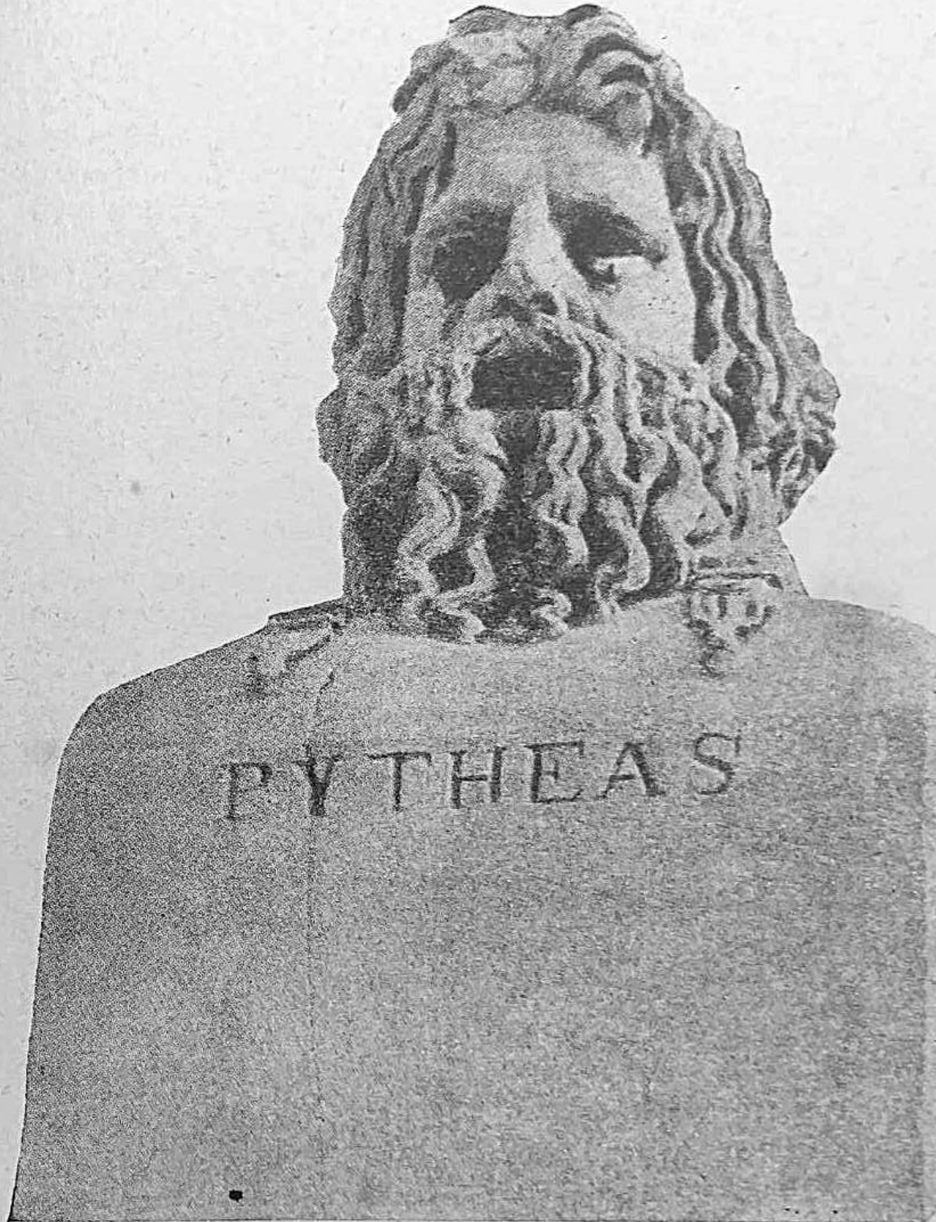

tiku, jer Rimljani nisu prešli Elbu, ali on sam — Strabon, on ne laže kad tvrdi da je Kaspijsko more spojeno s Oceanom. *Pitej je o svemu lagao, a prekrivao je te laži svojim poznavanjem astronomije i brojeva.* Konačno, kad se Hiparh vara tvrdeći da je Bizant na istoj geografskoj širini kao Masalija, Strabon pripisuje grešku Piteju. »*Budući da je uvijek varao ljude, Pitej je tu isto tako lagao . . .*« (Strabon, II, V, 8)

Ali Strabon se prevario u svim svojim kritikama Piteja. Britanski otoci su onakvi kako ih je Pitej opisao ili izmjerio, Tula postoji, Baltik također, Kaspijsko je more zatvoreno more, svi narodi i zemlje što ih Pitej navodi postoje pa čak nose i danas ista imena: to su Kent, Cadix (Gades), Briti, Iktis (Wight) i Oksisama (Ouessant), Bergi (Bergen) i Gutoni (Goti).

II — DOSTOJAN POVJERENJA

Manje od pola stoljeća nakon Strabona, u istom stoljeću, koje je dobilo ime Augustovo stoljeće, Plinije Stariji se poziva na Piteja i nepristrano ga citira[3]. Ne priznaje li ga on otkrivačem i učenjakom sebi ravnim? Plinije je kao i Pitej strasno zaljubljen u nauku i on će umrijeti pod pepelom Vezuva pobijeđen vulkanom i svojom plemenitom radoznalošću. Plinije ga citira kad govori o plimi i oseki, jantaru i Oceanu.

Moglo bi se bez bojazni tvrditi da se i sam Cezar služio Pitejevim zapisima i kartama (stadiazmosom) kad je pripremao svoju ekspediciju u Veliku Britaniju: samo je Pitej označio njene obale.

Prije njih, astronom *Hiparh iz Nikeje* i matematičar Eratosten *prihvatili su Pitejeve proračune* o ekvinocijama, geografskim širinama i nagibu na ekliptiku. I tako, u istom trenutku kad Polibije ne nalazi »ništa što bi bilo vrijedno da se upamti« o Piteju Masalićaninu, naučenjaci, vjerojatno malo

[3] *Plinije Stariji:* »Solstitiali vero tempore, cum coeli verticem sol invectus subjectas laevorsum terras perpetui diei continuatione collustrat: item brumali descensu semianum facit horrere noctem, quod in insula Thyle compertum Pytheas Massiliensis asseruit.« *(Ljeti naime, kad se Sunce vozi po stožeru neba, zemlje što leže pod njim obasjava vječnim danom; isto tako, kad se zimi spusti, učini da pola godine bjesni noć, što je pouzdano utvrdio Pitej Masalićanin na otoku Tuli).*

poznati širokoj publici toga razdoblja, cijenili su i čuvali njegovu nauku za potomstvo.

Renesansa će konačno izvući Piteja iz zaborava. Petrarca ispituje britanske odaslanike na papinom dvoru u Avignonu

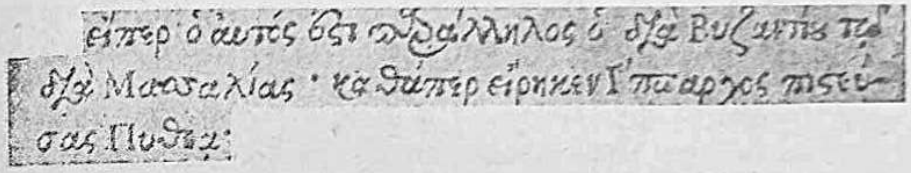

(Strabon, 1. I, 111)

o tajanstvenoj Tuli, ali ne dobiva nikakva odgovora. Ipak, on se poziva na Plinija Starijeg i u jednom od svojih »Pisama« pita: »Tko je bio taj Pitej iz Marseillea na čije se svjedočanstvo Plinije poziva«.

Casaubon iz Ženeve, slavni helenist, objavio je godine 1587, u Arrasu, kod Eustatha Vignona, cjelokupna Strabonova djela i u svojim komentarima se čudi što taj geograf odbija Pitejeve podatke kad ih saznanja njegova stoljeća čine neoborivima. Tako, među ostalim, misli da je Tula Island, koji je kolonizirao Erik Crveni godine 980.

Stotinu godina kasnije, godine 1686, Gassendi je ponovo provjerio Pitejeve gnomonske račune, dan ljetnog solsticija u Marseilleu, i objavio o tome slavnu raspravu.

Pravnik Peiresc naručuje od Rubensa, kad je prolazio kroz Aix-en-Provence, Pitejev portret, koji će staviti u svoju galeriju »najslavnijih ljudi«[4].

U XVIII stoljeću veliki moreplovac Bougainville objavio je godine 1753. raspravu[5] o Pitejevim putovanjima, kao i d'An-

[4] Taj portret nije nikada pronađen, iako postoji nekoliko svjedočanstava da je doista postojao.

[5] »Pitej je jedan od najstarijih pisaca što ih poznajemo u našim krajevima, a možda i najstariji na čitavom Zapadu. Vješt astronom, nadaren fizičar, precizan geograf i smion moreplovac, Pitej je stavio svoje sposobnosti u službu svoga grada. Njegova putovanja kojima je prokrčio nove putove trgovini obogatila su prirodne nauke i pridonijela da se upotpuni znanje o zemljinoj kugli.«
(Bougainville u *Mémoires de l'Acad. des Inscr.* t. XIX, str. 146)

ville godine 1774. i Keralio 1793. Samo jedan, Gosselin, daje za pravo Strabonu.

U XIX stoljeću utvrđuje se Pitejeva slava. Arvendson prvi sakuplja 1824. fragmente velikog moreplovca za Kraljevsku biblioteku u Upsali.

Schmekel čini to isto 1848. I konačno, sam Marseille, nakon više od dva tisućljeća zaborava i nezahvalnosti, podiže zajednički spomenik u obliku neke vrste dvostrukog stupa s Merkurovom glavom Piteju i Eutimenu. Danas, na svečanom ulazu dvorca Borely, ovaj kip prikazuje Piteja kako gleda prema sjeveru, a Eutimena prema jugu... Kad je godine 1860. sagrađena Palača burze, na njoj su postavljene velike statue Piteja i Eutimena u dvjema udubinama glavnog pročelja ispred bareljefa na kojima su imena najslavnijih moreplovaca. Svakome je od njih posvećena i jedna marseljska ulica, i ploča s Pitejevim imenom svečano je otkrivena godine 1900. u povodu proslave dvije tisuće petstogodišnjice grada.

U novije vrijeme mu je Michel Clerc posvetio temeljitu i simpatičnu studiju u svojoj impozantnoj knjizi »Massalia«, u dva sveska. U njoj postoji samo jedna greška ili, bolje, lapsus calami, što je Cadix smješten istočno od Gibraltara. I na kraju, najpotpunija i napisana s najviše oduševljenja jest studija što ju je napisao Gaston Broche 1935. Ako sam u predgovoru spominjao svoja razmimoilaženja s njime, ona se odnose uglavnom na Pitejev brod i plovidbu po Oceanu. Vratio sam se s putovanja po Islandu, Škotskoj, Norveškoj i Arktičkom oceanu, i nisam se s njime slagao da je Pitej zapovijedao jednom ili više trijera, brodova s tri reda veslača u otvorenim prolazima, na kojima mora biti više od dvije stotine ljudi posade. Prema Gastonu Brocheu, te su trijere ploveći na vesla bez zaustavljanja prevaljivale prosječno 180 kilometara na dan. Međutim, poznato je da su veslači antike bili slobodni ljudi s prilično velikom plaćom. Zna se također da su oni u Ateni više puta štrajkali da bi dobili povišicu plaće, što robovi nikad ne bi smjeli učiniti. Kako se može i pomisliti da bi na Sjevernom Atlantiku, po strašnom nevremenu, kapetan glomazne trijere mogao zahtijevati od svojih ljudi, slobodnih građana Masalije, takav užasan i prekomjeran napor? Često sam govorio Gastonu Brocheu neka ode na put kako bi upoznao more u tim predjelima.

Čini se da bi se prije moglo usvojiti rješenje s pentekontorom. Tisuću godina poslije Piteja Vikinzi su prelazili Atlantik na brodovima od osamnaest do dvadeset četiri metra dužine, a imali su dvadesetak do trideset dva veslača. Nekadašnji su Skandinavci vjerojatno mnogo prije Crvenog Erika poznavali vikinšku tehniku plovljenja. Nordijski arheolozi, prema Haakonu Sheteligu, pronašli su brodove slične vikinškima u naslagama koje odgovaraju Pitejevu razdoblju, a crteži iz Bohushana i Tanuma u Švedskoj prikazuju brodove uglavnom istog oblika kao što su oni snekara i drakara iz Oseberga, Tune i Gokstada[6].

Prema tome, ja se u tome ne slažem s Brocheom i tvrdim da je Pitej imao brod »specijalno načinjen« i koji je »tačno odgovarao svojoj svrsi«, što po mom mišljenju znači riječ *euerghēs*[7] pjesnika Denisa Periegeta u njegovom »Opisu svijeta« kad govori o Pitejevu brodu. Po obliku je ovaj brod morao biti nalik na brodove sa Sjevera, ali sagrađen prema normama masalijskog brodogradilišta, slavnog u antici. Pitej je, dakle, da bi ostvario svoje putovanje, odabrao pentekontor, ako se, kako to vjerujemo, raspitao koji bi oblik broda bio najpogodniji za Atlantik. Osim toga, pentekontor ima manji broj članova posade. Isto tako ne mogu vjerovati da je Pitej zapovijedao čitavom jednom malom eskadrom, što bi uvećalo opasnosti prilikom prelaženja Gibraltara.

Također ne vidim zašto bi se Pitej, pošto je stigao do Islanda, vraćao kanalom Saint-Georges da bi onda ponovo zaplovio prema Baltiku. Nije moguće da ne bi iskoristio skandinavske *trade-winds*[8] koji puše sa zapada, da bi od Tule otplovio prema Norveškoj.

---

[6] Godine 1928. Švedani su kod mjesa Tune (Upland) otkrili dva groba u kojima su bila dva broda s kosturima čovjeka, psa i jednog konja s ormom. Ti su brodovi i sagrađeni između 500. i 600. god. pr. n. e. To su najznačajniji ostaci brodova iz predvikinškog doba. Iz doba Vikinga najveći su brodovi pronađeni kod Gokstada (dužine 23,8 m) i Oseberga (dužine 21,20 m).

[7] *euerghes:* dobro ili marljivo izrađen ili napravljen; dobro načinjen.

[8] *trade-winds* su stalni vjetrovi koji pušu u pojedinim geografskim zonama kao posljedica razlike u temperaturi.

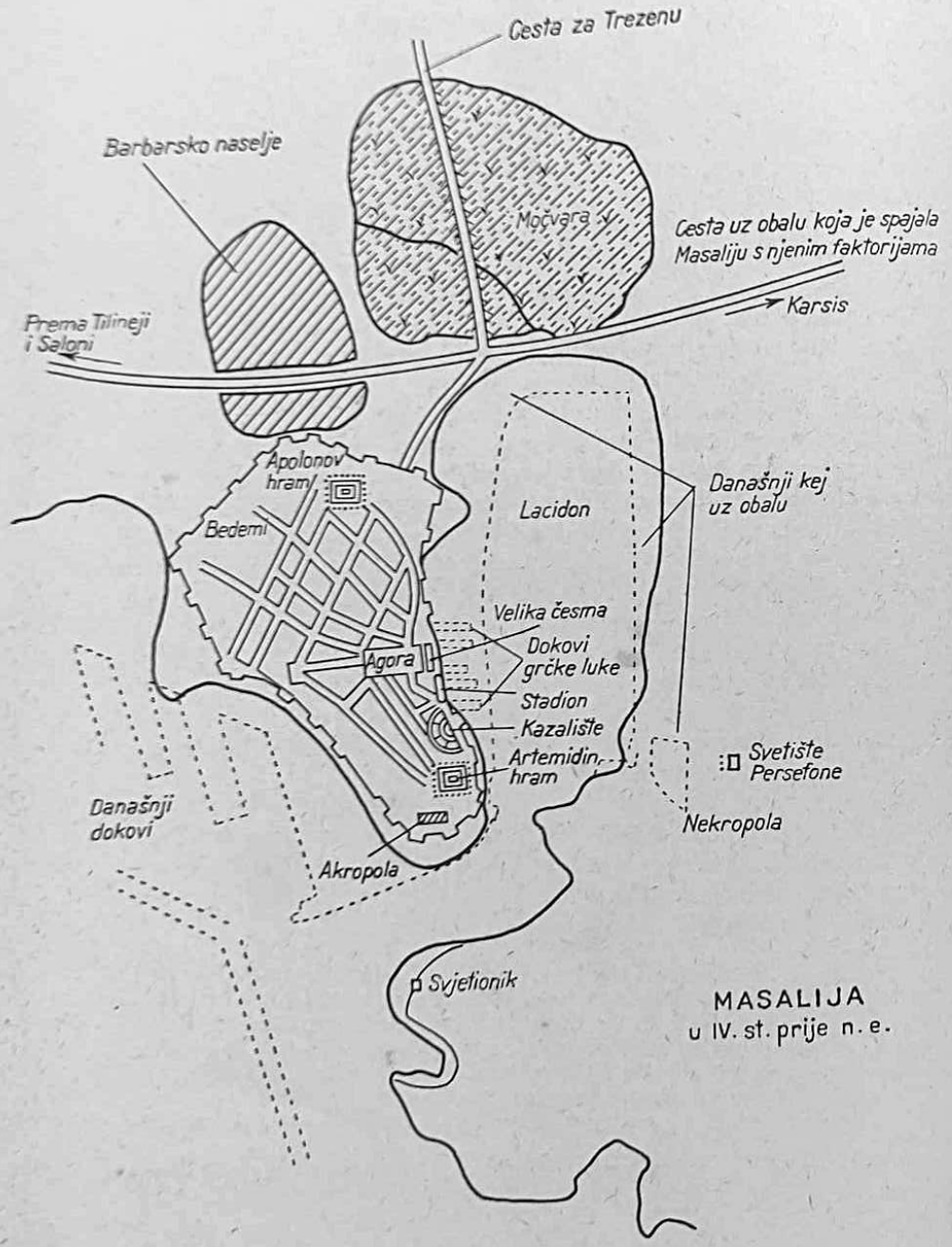

MASALIJA
u IV. st. prije n. e.

Marseille: Pogled iz zraka na predio Stare luke, u usporedbi s nacrtom antičke Masalije (crtež lijevo)

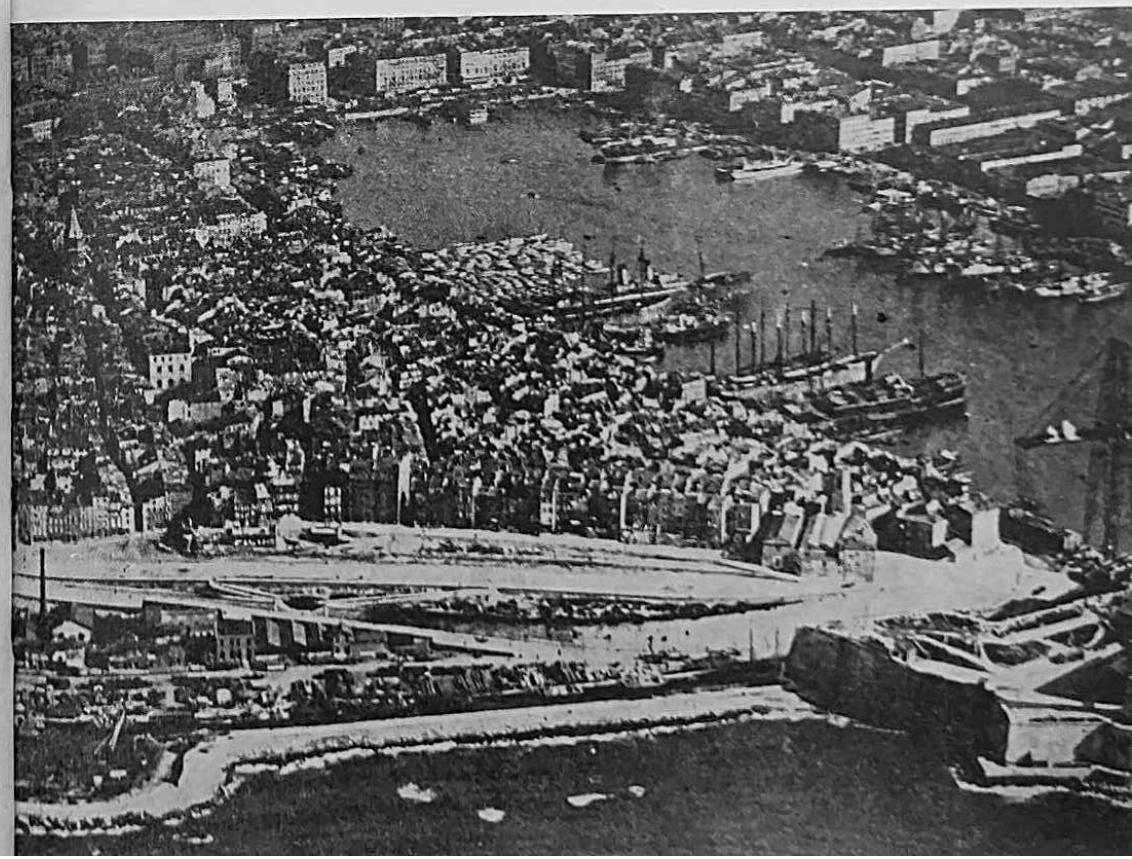

Marseille: Antički kapitel koji je pisac ove knjige otkrio u veljači 1952. (Artemidin hram u Masaliji). Kapitel se nalazio u Muzeju Borely . . .

. . . a u času kad je pronađen izgledao je ovako

Nadalje, u kazališnom komadu koji je bio svega jednom izveden u Marseilleu, i to ne čitav, Gaston Broche je ukrcao na Pitejev brod Artemidinu svećenicu i još jednu mladu ženu iz Britanije da bi je spasio sa lomače na kojoj je trebalo da bude spaljena nakon smrti svoga muža. Međutim, čini mi se da za takve putnike nije bilo mjesta na brodu koji je pošao na tako dugo i mučno putovanje.

Ipak, usprkos tome želim odati priznanje znanju Gastona Brochea i njegovu oduševljenju za Piteja.

Jedna od najljepših počasti što su ukazane Piteju jest počast koju mu je dao Winston Churchill u svojoj »Historiji jedne zemlje«: »Pitej iz Marseillea, piše on, sigurno je jedan od najvećih istraživača što ih historija poznaje. On je, sredinom IV stoljeća prije naše ere, potvrdio i objavio postojanje Britanskih otoka, Albiona i Ierne. Ali smatralo se da Pitej priča laži, i tek dugo vremena nakon nestanka svijeta u kome je živio taj veliki moreplovac ljudi su se počeli diviti njegovim otkrićima. Čak i u III stoljeću prije naše ere, iako su Rimljani u stvari znali da postoje tri velika otoka: Albion, Ierne i Tula (Island), mišljenje što su ga imali o njima bilo je fantastično: tamo dolje, na kraju svijeta, njima se sve činilo strano i čudovišno.«

TUMAČ
IMENA I POJMOVA

Aba-Alo, Abalo: v. Bazileja

Abila: jedan od Heraklovih Stupova, s afričke strane Gibraltarskog prolaza, nasuprot Kalpe (Gibraltara) — drugog »stupa«

Abrinki: keltsko pleme koje je živjelo u današnjoj Normandiji na obali La Manchea, oko ušća rijeke Seine. Danas: Avranche.

Aed (aedos): grčki pjevač uz kitaru ili formingu. Aedi su opjevali slavna djela narodnih junaka na svečanostima i svečanim gozbama.

Afrodita Pandemos: »pučka«, »zemaljska« Afrodita, božica ljubavnih sastanaka.

agalma: lik božji, kip božji, ukras koji je prikazivao boga zaštitnika priščvršćen na pramčanu statvu broda.

Agata polis (Dobri grad): masalijska kolonija na zapadnom dijelu Marseljskog zaljeva. Danas: Agde.

agora: u Ateni i drugim grčkim gradovima skupština na kojoj se odlučivalo o gradskim poslovima. Budući da se zgrada u kojoj se sastajala skupština uvijek nalazila na trgu, riječ *agora* dobila je i općenito značenje *trg.*

Alalija: fenička kolonija na istočnoj obali Korzike. Danas: Aleria.

Alet: keltsko naselje na obali La Manchea, na mjestu gdje se danas nalazi St. Malo (u istoimenom zaljevu). U Pitejevo vrijeme to je bila jedna od postaja preko kojih je kositar dolazio iz današnjeg Cornwalla u Masaliju.

Al-Fiôn: punsko ime za Britaniju (prvi ga spominje Himilkon u V stoljeću pr. n. e.), od kojega je kasnije nastalo *Albion* (navodno zbog bijelih krečnjačkih stijena). Neki pretpostavljaju da je Himilkon tako transkribirao ime *Alba,* kako su Irci nazivali susjedni otok, tačnije Škotsku.

Amfitrita: kći Nereja i Doride, žena Posidona, boga mora, smatrala se gospodaricom svega što živi u moru, i zato se morski psi smatraju »stadom Amfitritinim«, a zapjenjeni valovi »Amfitritinim kozama«.

antesterion: osmi mjesec atičke godine — druga polovica februara i prva polovica marta. U mjesecu antesterionu održavaju se Antesterije (Anthesteria), trodnevna svetkovina cvijeća.

amfora: kao mjera, amfora je sadržavala oko 19 litara (19,12 lit.)

apeliot (apeliotes): istočni vjetar.

aplustrija (lat. *aplustre*): ukras na krmnoj statvi ili na krmi broda.

Apolon (grčki: *Apollon,* lat.: *Apollo:* sin Zeusov i Letin, brat blizanac Artemidin, zaštitnik proročišta, pjesništva, i glazbe. Prvobitno je bio bog sunca i svjetlosti, što pokazuju i njegovi nadimci: *Feb* (Phoibos, od korijena *phaos:* svjetlo), Likejski (*lyk:* luč), Zlatokosi itd. Zato se njegovo ime često upotrebljava kao sinonim za samo sunce, kao što se i ime njegove sestre Artemide upotrebljava kao sinonim za mjesec.

arhont: u različitim gradovima Grčke činovnik koji je upravljao važnim gradskim poslovima, nešto poput ministra u suvremenim državama.

Aristarha: Artemidina svećenica koja je pratila Fokejce kad su se pod vodstvom Protisa Euksenosa naselili na sjevernoj obali Sredozemnog mora i osnovali Masaliju.

Artemida: grčka božica, kći Zeusa i Lete, sestra Apolonova. Artemida je isprva božica rođenja i umiranja, a kasnije postaje božica mjeseca, zvjeradi i lova, zaštitnica stada i brodarstva. Grci su Artemidu

identificirali i s tuđim prirodnim božanstvima: tako su Jonjani (i Fokejci, budući osnivači Masalije) poštovali Artemidu Efesku, personifikaciju prirode hraniteljice, koja se prikazivala s mnogo grudi. To je i Fokejska »Artemida hraniteljica« koja se spominje u »Dnevniku«.

Asklepije: kod Grka bog liječništva, identičan s Eskulapom kod Rimljana.

Atropa: ime jedne od triju parka-sudenica, »koja se ne da odvratiti«, to jest ona koja donosi smrt.

Avenio: keltsko naselje iz kojega se kasnije razvio današnji grad Avignon.

Avienus, Rufus Festus: rimski pjesnik iz IV st. pr. n. e. Parafrazirao je *Periegezu* Dioniza Periegeta pod naslovom *Orbis Terrae,* gdje opširno opisuje obale Sredozemnog, Crnog i Kaspijskog mora.

Baal: najviše božanstvo kod Babilonaca i Feničana, gospodar zemlje i zemaljskih sila, otprilike kao Zeus kod Grka.

Ba-Altis ili *Ba-Altia:* na feničkom to bi značilo otprilike: Kraljevsko more. Kasnije je od tog feničkog imena nastao današnji naziv

Baltik (Baltičko more).

Bakho: jedno od kultnih imena boga Dioniza (rimski Bakho identičan je s grčkim Dionizom). Bakho je bog proljeća i bog vina. Kao simbol pijanstva i ljubavnog zanosa provlači se pod raznim imenima kroz sve civilizacije do danas.

Barbari: riječ barbar (grčki: *barbaros,* onomatopeička tvorba, isprva u značenju »mucavac«) u prvo je vrijeme imala drukčije značenje nego danas. Grcima su barbari bili svi oni koji nisu govorili njihovim jezikom, dakle svi stranci, svi narodi koji su živjeli izvan helenskog svijeta. Tek nakon ratnog pohoda Aleksandra Velikog stalo se mijenjati značenje riječi barbar, i sada ona ne znači više čovjeka etnički različitog, koji govori nerazumljivim jezikom, nego čovjeka divljeg, neobrazovanog, priprostog, u suprotnosti s kulturnim i civiliziranim čovjekom. U Pitejevo vrijeme riječ barbar ima pretežno prvobitno značenje.

Bazileja: Kraljevski otok, čiji je položaj teško odrediti. Neki misle da je to otok Helgoland, a drugi, kao G. Broche, vjeruju da je to otok Ebelö ili Samland. Čini se kao najvjerojatnije da je to doista Ebelö, čije se ime može izvesti iz feničkog naziva Aba-Alo, kako su oni nazivali Bazileju.

Balerion (od grč.: *belone,* šiljak, vršak): Rt Land's End, najjužniji rt na zapadnoj obali Britanije.

Bergi: Narod koji je nastavao zapadnu obalu Norveške, otprilike na prostoru gdje je danas grad Bergen.

birsa (byrsa): vrst jedra; riječ je prvobitno značila *volovska koža* ili *koža* uopće. Pretpostavlja se da su prva jedra bila od kože, odakle i taj naziv za jedro.

boedromion: treći antički mjesec (sredina septembra — sredina oktobra). U boedromionu održavale se Boedromijske svečanosti (Boedromia) u slavu Apolona, »Pomagača u boju« *(Boedromois).* O porijeklu tog Apolonova atributa mit ima dvije varijante: po jednoj bog je tako nazvan poslije pobjede Atenjana nad Amazonkama, a po drugoj zato što je u ratu Erehteja i Jonjana protiv Eumolpa savjetovao Grcima da s vikom jurišaju na neprijatelja pa će pobijediti. Zato se svečanost slavila bučnim i vikom popraćenim ophodom po gradu.

Britanija: ovo ime za najveći otok Evrope prvi put nalazimo upravo kod Piteja (prema Strabonu), koji je današnju Veliku Britaniju i Irsku nazvao zajedničkim imenom: *Bretanikai nesoi,* a njihove stanovnike *Bretanoi.* Neki izvode to ime iz imena keltskog plemena Cruithing — Gretani — Bretanii, a drugi od jezgre *phret* (lat.: *fretum,* tjesnac), tako da bi Briti bili zapravo »narodi tjesnaca«.

Cimbri: jedno od prvih germanskih plemena koje je došlo u sukob s Rimljanima. U Pitejevo vrijeme Cimbri su nastavali sjeverni Jütland, ali ih je neprestano prodiranje mora u kopno prisililo da ostave svoju zemlju i pođu na jug (oko 120. pr. n. e.).

Čuvarica Medvjedice (Arkturos): najsjajnija zvijezda

Malog Medvjeda, zvijezda Sjevernjača.

Del: vulkanski otočić u Egejskom moru (danas Mikra Dhilos, za razliku od zapadnijeg Megale Dhilos, koji se nekad zvao Reneia). Prema mitu, Del je rodno mjesto Apolona i Artemide i na njemu je bilo glasovito proročište i Apolonovo svetište okruženo kamenim lavovima.

Denis Perieget: grčki geograf iz IV st. pr. n. e. Napisao je jedan opis zemlje *(Periegesis)* u stihovima — heksametrima. Taj će njegov opis kasnije parafrazirati Rufus Avienus.

diada (grč.: *dyas, ados*): zajednica dvaju principa koji se među sobom upotpunjuju.

didaskal (didaskalos): učitelj.

dolon: prednje pomoćno jedro na grčkim brodovima. Prvobitno značenje riječi *dolon* bilo je: batina s bodežom.

drahma a) mjera za težinu: 4,36 grama.
b) osnovna jedinica grčkog novčanog sistema.
Drahma *(drahme)* je starogrčki u Ateni kovani srebrni novac od 6 obola, koji je od Solona (594 pr. n. e.) bio glavna vrsta novca ne samo u Atici i u Grčkoj nego i kod svih naroda koji su s Grcima bili u vezi. Najstariji grčki novac bila je dvostruka drahma *(didrahmon)* koja je odgovarala perzijskom stateru. Drahma je bila teška 4,367 g. Po toj novčanoj stopi kovale su se ove vrijednosti:
— *triobolon* (poludrahma, 3 obola)
— *obol* (šestina drahme)
— *hemiobol* (dvanaestina drahme, tj. pola obola)
— *tartemorion* (četvrtina obola)
— *hemitartemorion* (osmina obola).
Osim toga kovali su se i teži komadi, kao:
— *didrahmon* (dvostruka drahma), 8,73 g srebra
— *tetradrahmon* četvorostruka drahma), 17,469 g srebra
— *dekadrahma* (deset drahma), 43.66 g srebra.
Budući da je čitav taj novčani sistem bio zasnovan na sistemu mjera za težinu (drahma kao mjera za težinu iznosi 4,367 g), uzimale su se kao novčana vrijednost i ove mjere za težinu:
— *mina* (vrijednost od sto drahmi), 436 grama srebra.
— *talent* (6000 drahmi), 26 kg 178 g srebra.
Valja uzeti u obzir da je kupovna moć ovog novca bila prilično jaka. Tako je u Pitejevo vrijeme izučeni slobodni mornar zarađivao dva do tri obola dnevno, ali je na brodu dobivao i hranu. Obitelj od pet ili šest članova mogla je bezbrižno živjeti i s jednom drahmom na dan. (Plaće i dnevni izdaci označeni u tekstu uspostavljeni su prema Demostenu.)

drakar: vikinški brod (drakkar)). Ime mu odatle što je na pramcu imao izrezbarenu zmajevu glavu. Drakar je veći od *snekara* (v.), ima do 34 vesla, a dug je do 45 metara. Tim brodovima Vikinzi su preplovili Atlantski ocean.

dromund (dromon): vrsta brzih (grčki: dromon — trkač) ratnih i trgovačkih brodova koji su karakteristični za mornaricu Bizanta. Nordijski *dromund* je daleki predak tih bizantskih brodova.

elafebolion: deveti mjesec u atičkoj godini; traje od 17. marta od 15. aprila.

Elafebolije: lovačka svetkovina u mjesecu elafebolionu, održavala se u čast božice Artemide, koja je kao zaštitnica lova često prikazivana s kratkom pregačom, lukom i strijelama. Tako je bila prikazana i na agalmi na pramcu Pitejeva broda.

elektron: grčki naziv za jantar.

Emporion: grčka kolonija na istočnoj obali Iberije; danas: Ampurias u Španjolskoj.

Eolsko otočje: danas Liparsko otočje, sjeverno od Sicilije. Zove se tako po Eolu, sinu Posidonovu, koji u jednoj spilji na jednom od tih otoka, prema mitu, drži svezane vjetrove i odatle ih po volji pušta da obilaze svijetom.
lađama koje su virile s obje

epotide: grede na ratnim strane kljuna, a služile su za navalu i obranu. Osim toga, na njih su se vješala izvučena sidra.

Eritreja: tako su nekoć nazivali jug Crvenog mora i obalu Indijskog oceana od otoka Sokotre na jugu Arabije do Karačija u današnjem Pakistanu.

estakada: drveni most u luci ili uz obalu, drveni molo

podignut na pobodenim stupovima.

Eurip: tjesnac između Eubeje, Beotije i Atike (danas Egripski tjesnac), bio je na glasu po tome što je u njemu sedam puta na dan dolazilo do morskih mijena (plime i oseke).

Eutimen: masalijski moreplovac, suvremenik Pitejev. Oplovio je zapadnu obalu Afrike.

faktorija: u starom vijeku trgovačka naseobina podignuta u udaljenim zemljama, preko koje se odvijala trgovina i razmjena robe. Te su se faktorije (trgovačka uporišta) obično razvijale u kolonije ili slobodne gradove u kojima je uprava bila organizirana kao u matici zemlji.

gad, godos: bakalar

Gades (Gad, Gadira): fenička naseobina u jugozapadnoj Hispaniji, danas Cadix.

Galija: historijska oblast na zapadu Evrope, između Rajne, Alpa, Sredozemnog mora, Pireneja i Atlantskog oceana, naseljena Ligurima, koje su postepeno potisli Iberi, a od VI st. prije n. e. nastavali su je Kelti. Naziv Galija uobičajio se nakon dolaska Rimljana, a prije toga obično se zove: zemlja Kelta. Oko godine 600. pr. n. e. Fokejci su u Galiji, na ušću rijeke Rodana (Rodanos, danas Rhône) osnovali svoju koloniju Masaliju odakle su kasnije kolonizirali cijelu sredozemnu obalu Galije.

gamelion: sedmi atički mjesec (druga polovina januara i prva polovina februara). U tom mjesecu sklapala se većina ženidbi. Odatle mu i ime (*gamein,* ženiti se).

Garomna: rijeka Garonne u današnjoj Francuskoj.

garum (lat.) ili *garon* (grčki): oštra riblja umaka koja se držala u glinenim posudama.

Giptis: legendarna ličnost, kći Nana, kralja Segobrida koji su nastavali ušće Rodanosa u vrijeme kad su se tu iskrcali fokejski iseljenici pod vodstvom Protisa Euksenosa, upravo na dan kad je, prema običaju, kraljeva kći trebala izabrati muža. Euksenos je bio pozvan na svečanost, i Giptis je njemu ponudila čašu vina u znak da ga želi za muža. Tada je Nan dopustio Fokejcima da na mjestu gdje su se iskrcali podignu grad — Masaliju.

gnomon: najjednostavniji astronomski instrument antike: sastojao se od štapa zabodena u zemlju, a mjerila se dužina njegove sjene i izračunavao odnos između dužine sjene i samog gnomona. Najkraća sjena gnomona je za ljetnog solsticija, a najduža za zimskog. Prema Herodotu (II, 109), Grci su gnomon preuzeli od Babilonaca.

granat: poludragulj crvene boje, mekši od kremena. U antici je bio veoma cijenjen.

Gutoni: Goti (germ.: *Gutans, Gutos,* lat.: *Gutones).* Istočnogermanski narod koji je prema najstarijim podacima živio na skandinavskom poluotoku i obalama Baltika.

Had: podzemni svijet u koji dolaze duše pošto tijelo umre. Gospodar Hada bio je bog Had.

Hanon (Hannon, Hano): kartaški pomorac iz VI st. pr. n. e. Godine 525. oplovio je zapadnu obalu Afrike do rijeke Gambia u današnjem Senegalu i osnovao ondje nekoliko kartaških kolonija.

Haron: mitski lađar koji je prevozio mrtve preko rijeke Stiksa u podzemnom svijetu.

Hekatomba: žrtva od stotinu ovaca ili goveda. Kasnije hekatomba znači općenito veliku žrtvu, svečanu žrtvu, pa i pokolj.

hekatombeion (i *hekatombaion*): prvi mjesec u godini (druga polovica jula i prva polovica augusta, u kome su se održavale svečanosti Hekatombaje.

Helvećani: keltsko pleme koje je nastavalo današnji romanski dio Švicarske.

Hemeroskopeion: masalijska faktorija u današnjem Valencijskom zaljevu. Riječ *hemeroskopeion* znači *dnevna straža,* što govori o samoj ulozi koju su Masalićani tom naselju pridavali.

heniks: mjera za žito (1,09 litre).

Heraklovi Stupovi (Herakleus stelai): današnji Gibraltarski tjesnac. Prema predaji Heraklo je morao Euristiju dovesti Gerionova goveda iz Gadire (d. Cadix) pa je stoga morao preploviti kroz pećine koje su vezale

Evropu s Afrikom. Heraklo ih je raskinuo i tako spojio Atlantsko sa Sredozemnim morem, a onda, na uspomenu, postavio s obje strane stupove — Kalpu i Abilu.

hetera (grč.: *hetaira*, družica): obrazovana prostitutka u starih Grka; isticale su se: Aspazija, Frina, Taida i Laida. Zbog Aspazije se Periklo rastao sa ženom i uzeo nju, iako mu po zakonu nije mogla biti ženom.

Himet: gora u južnoj Atici (1027 m); svetište Zeusa Ombrios i Apolona.

Himilkon: kartaški pomorac (VI st. pr. n. e.); istraživao je zapadne i sjeverne obale Evrope. Podatke o njegovu putovanju sačuvao je rimski pisac Rufus Avienus u svom djelu *Ora maritima.*

Hipeja: otočić ispred Masalijskog (Marseljskog) zaljeva, danas otočić If.

Hiperborejci: prema grčkom mitu narod na krajnjem sjeveru Evrope. Vjerovalo se da žive u vječnom suncu, obilju i trajnom miru, a da se do njih ne može doprijeti ni kopnom ni morem. U njihovoj zemlji, pripovijedaju pjesnici, samo jednom u godini izlazi i zalazi sunce, plodovi sazrijevaju čudnovato brzo, bez svađe i briga provode ondje ljudi pod Apolonovom zaštitom (Apolon: bog sunca) tisućugodišnji blaženi život. Mit o Hiperborejcima omiljena je tema kod mnogih pisaca (Eshil, Pindar, Herodot). U Pitejevo vrijeme ovo je ime označavalo sve narode na sjeveru Evrope: Brite, Skandinavce, Germane, Gutone, Sueve, Skite itd.

hlamida (hlamidion): muška gornja haljina koja se kopčala sa strane na desnom ramenu. Nosili su je isprva samo vojnici, a kasnije i putnici. Na donjim okrajcima hlamida je bila zategnuta olovom.

hopliti: teško naoružani vojnici u pješadiji, oklopnici.

Hukelna: keltsko-ligursko ime za malu rječicu (tok 50 km) što utječe u Sredozemno more južno od Marseillea. Danas: rječica Huveaune.

Ibiza: najveći otok u Balearima — u širem smislu — koje su zaposjeli Kartažani. Stanovnici Baleara bili su na glasu kao ratnici, a naročito su se isticali u spretnom izbacivanju kamenja praćkom (balearski praćari).

Ierne: grčko ime za Irsku.

Iktis: otok Wight, najveći otok na jugu Britanije. Pretpostavlja se da je nekad bio spojen sa Britanijom.

Inona: žena kralja Atamanta, koju je Posidon — da je spasi — pretvorio u božanstvo: dobila je ime Leukoteja i poštovana je kao boginja mora i zaštitnica brodolomaca.

Jazon: u grčkom mitu vođa Argonauta koji su na lađi »Argo« otplovili u Kolhidu po zlatno runo. Među ostalim pustolovinama, Argonauti su, prema legendi, rijekom Tanaisom prošli preko Skitije i stigli na sjever Evrope.

Kabaion: zaton i rt u današnjoj Bretagni. Danas Rt St. Mathieu i zaton na ušću rijeke Aulne.

Kalpa: stjenovita uzvisina s evropske strane Heraklovih Stupova, pećina na kojoj je danas grad Gibraltar.

Kantion: staro ime za pokrajinu Kent u Britaniji. Pitej prvi spominje to ime.

kapelos: mali trgovac, kramar, sitničar. (Za razliku od *emporos,* veliki trgovac). Riječ je očito imala pejorativno značenje.

Kalipsa: Kad je Odisej stigao na ostrvo Ogigiju, tu ga je spasila Atlantova kći, nimfa Kalipsa, kod koje je ostao punih sedam godina. Nimfa mu je obećavala besmrtnost i vječnu mladost ako ostane kad nje i zaboravi Itaku, ali je on to odbio.

karab: mala lađa okrugla oblika, načinjena od pletena šiblja obložena kožom. Kasnije dobivaju to ime i veliki brodovi.

Kardušani: divlji, razbojnički narod u Armeniji na lijevoj obali Tigrisa, na međi Asirije (danas sjev. Kurdistan).

Karherija: grčko naselje na masalijskoj obali — vjerojatno današnji Carqueiranne nedaleko Toulona.

Kartaga: (fenički *Kart-Hadašt,* Novi grad): grad koji su vjerojatno potkraj IX st. pr. n. e. osnovali Feničani iz Tira na sjevernoj obali Afrike, u današnjem Tunisu. U stoljećima poslije utemeljenja Kartažani su osnovali velik broj kolonija u Sredo-

zemlju i na zapadnoj obali Afrike, istiskujući posvuda grčke trgovce i koloniste. U Pitejevo vrijeme pod vlašću Kartage bila je čitava sjeveroafrička obala od Velike Sirte do Gibraltara. Zbog trgovačke konkurencije Kartaga je u više navrata (u razdoblju od 480-312. pr. n. e.) ulazila u rat protiv grčkih kolonija na Siciliji.

Kartagena (Nova Kartaga, Carthago Nova): fenički grad na iberskoj obali Sredozemnog mora, koji je osnovao Hamilkar Barkas.

Kasiteritski otoci: danas otočje Scilly, skupina od 140 malih otoćića jugozapadno od Rta Land's End (nekadašnjeg Beleriona), najjužnijeg rta Britanije. Sa tih otoka dopremao se preko Galije kositar u Masaliju.

Katastroma: krov lađe, paluba grčkih trijera, monera i pentekontora.

Kekilistrion (keltski: Planina voda): planina koja bi prema Festusu Avienusu mogla biti istovetna s današnjim lancem Nerthe, između Etang de Berre-a i Marseljskog zaljeva.

keleust (keleustes): zapovjednik, napose zapovjednik u veslanju, dakle: nadglednik veslača koji daje veslačima dozivanjem znak za početak i svršetak veslanja, a za samog veslanja određuje takt plješčući rukama ili udarajući u bubanj.

kertios: sjeverozapadni vjetar, mistral.

Kirka: nimfa, čarobnica na otoku Eeji; Odisejeve drugove pretvorila je u krmke, a onda ih godinu dana najsjajnije gostila.

Kirnos: Korzika. Na istočnoj strani Kirnosa naselili su se Fokejci oko god. 560 pr. n. e., ali su ih 530, poslije bitke kod Alalije, potisnuli Kartažani.

Knosos: grad na staroj Kreti, sijelo mitskog kralja Minosa, Zeusova sina, koji je — prema legendi — dao sagraditi veličanstvenu palaču. Potaknut tom legendom, britanski arheolog Arthur Evans vršio je 1900. do 1908. iskapanja u Knosu i doista otkrio ostatke palače iz II milenija pr. n. e. Palača u Knosu bila je razorena 1400. god. pr. n. e.

Korbilon: Namnićanski grad koji se vjerojatno nalazio na mjestu današnjeg Nantesa. U vrijeme Masalije to je bio jedan od najvažnijih centara preko kojih je dolazio kositar iz južne Britanije (Cornwalla) na obale Sredozemnog mora.

Kos(os): Jedan od Sporadskih otoka u Egejskom moru, na kome se mnogo sadila vinova loza. Vina s Kosa bila su čuvena u čitavom grčkom svijetu.

Kozmas Indikopleustes: trgovac i putopisac iz Aleksandrije (VI st. n. e.) Proputovao je mnoge zemlje *(Indikopleustes,* grčki: koji plovi po Indiji), od istočne Afrike preko Cejlona do Indije. Oko godine 547. napisao je knjigu *Hristianike topografia* (Kršćanska topografija) u kojoj nastoji geografske podatke dovesti u sklad s Biblijom.

lagena (lat.: *lagoena*): posuda za vino, po obliku vrč sa uskim grlom.

Leiger: danas rijeka Loire u Francuskoj.

lekana: zdjela.

Libija: ovo ime ima nekoliko značenja. Ponekad označuje sjevernu obalu Afrike, a ponekad čitavu Afriku. (Herodot kaže da Libiju od Azije rastavlja Arapski zaljev).

Ligijci: v. Liguri.

Liguri: jedan od naroda koji su nastavali prostor između Leigera (Loire) i današnjeg Genovskog zaljeva. Jedno njihovo pleme bili su i Ligijci, koji su živjeli iznad ušća Rodanosa.

lohag (lohagos): vođa jednog loha, tj. čete; niži oficir.

Lugdunum (Lugdun): keltski grad na Rodanosu, danas Lyon.

Luzitanci: Narod koji je živio u današnjem Portugalu i dijelu zapadne Španije, između rijeke Tajo i Duero.

Mainakeja: najprije fenička a zatim masalijaska kolonija na južnoj obali Iberskog poluotoka — otprilike na mjestu današnje Malage.

Masalija (lat.: *Masalia,* danas: *Marseille):* grčka naseobina na mediteranskoj obali Galije. Prema predaji, osnovali su je oko godine 600. pr. n. e. grčki kolonisti iz Fokeje u Maloj Aziji, koji su, protjerani od Perzijanaca iz svog grada, stigli ovamo pod vodstvom

Protisa Euksenosa. Pošto se oženio kćerkom kralja Nana, Euksenos je u Lacidonskom zaljevu osnovao grad koji se ubrzo toliko razvio da je postao suparnikom Tira i Kartage. (Vidi: Prilog I—IV)

Mastrabala ili *Mestramala:* keltsko-ligurski grad koji se može smjestiti iznad današnje Calissane na obalama Etang de Berrea.

Mestramala: v. Mastrabala.

Medvjedica: (grč. *olige arktos:* Mala Medvjedica), zviježđe Mali Medvjed ili Mala kola. Najsjajniju zvijezdu Malog Medvjeda — Sjevernjaču — Grci su zvali *Čuvarica Medvjedice (Arkturos).*

Melkart (Melkhart): u feničkom: bog grada, plemenski bog Feničana, naročito zaštitnik grada Tira. Kasnije bog Kartage. Grci su ga poistovećivali sa svojim Heraklom.

memakterion: »mjesec bura«, četvrti mjesec u atičkoj godini od 30. oktobra do 27. novembra, nazvan je po Zeusu Memaktu (Zeus Maimaktes), gospodaru vjetrova, i njegovoj svetkovini koja se održavala u tome mjesecu.

Mentonomon: prema Adelungu i Arvedsonu ovo je ime nastalo od starog skandinavskog naziva Men Tunum, što je značilo »punski prolaz«. Čini se da je Pitej htio tim imenom označiti tjesnace koji spajaju Baltičko i Sjeverno More. Kasnije su stari pisci ovo ime uzimali za cijeli Baltik.

metagitnion (ili: *metageitnion):* drugi mjesec u atičkoj godini, otprilike polovica augusta i polovica septembra.

Mikena: grad u sjeveroistočnoj Grčkoj, sjedište kralja Agamemnona. Nakon najvećeg uspona u drugoj polovici II milenija prije naše ere Mikena postepeno gubi značenje. 468. pr. n. e. razorili su je Argivljani, a u I st. pr. n. e. — kako pričaju suvremeni pisci — jedva da su se još vidjele ruševine. God. 1876. Schliemann je vršio iskapanja i otkrio gradsku akropolu s jakim bedemima (Kiklopski zidovi) i monumentalnim ulaznim vratima (Lavlja vrata). Naročito se ističe kraljevska palača i kraljevska nekropola.

Moloh: jedno od kultnih imena boga Baala.

Mona: danas otok Man, između Britanije i Irske.

monera: grčki ratni brod s jednim redom vesala.

Namnićani: pripadnici keltskog plemena koje je živjelo u predjelu današnjeg Nantesa. Najveće njihovo naselje bio je Korbilon.

Nausikaja: kći feačkog kralja Alkinoja, koja je našla Odiseja na obali kad mu je Posidon razbio splav. Dala mu je odjeću i odvela ga svojim roditeljima koji mu pomogoše da se vrati na Itaku.

navarh (navarhos): zapovjednik brodova.

Nearh: admiral Aleksandra Velikog, koji je odveo dio makedonske vojske od ušća Inda do Eufrata i opisao taj pohod.

not(os): notski vjetar, južni vjetar; koji donosi maglu i kišu.

Nova Kartaga: v. Kartagena.

Odeion (odeon): zgrada za muzička prikazivanja; okrugla građevina s krovom poput šatora i mnogim stupovima unutra.

Olbija: grčko naselje istočno od Masalije, nedaleko današnjeg Toulona. Danas: Hyères.

Oksisama: danas otok Ouessant, ispred poluotoka Bretagne, na ulazu u La Manche.

Olimpijada: vrijeme od četiri godine, od jedne olimpijske svečanosti do druge, koje je bilo osnov grčkog računanja vremena od 776. godine, koja se uzima za prvu godinu olimpijskog računanja vremena.

orgija: mjera za dužinu (sežanj), 1.85 m.

orikalk (od grč.: *oros,* planina, i *kalkos,* bronca). Neka vrsta skupocjenog metala o kome govore grčki pisci. Tim imenom nazivaju i broncu. Autor »Dnevnika« smatra da je orikalk bio jedan spoj na bazi jantara, koji je služio za ukrašavanje.

Orkas: otočje Orkney, sjeverno od Škotske; »Veliki otok otočja Orkas«, koji spo-

minje Pitej, bio bi otok Mainland.

orkestra (ili *orhestra):* u grčkom kazalištu prostor između pozorišta i gledališta, gdje se igralo kolo i pjevale se korske pjesme.

Ostidamnićani: »Ljudi sa zapada«, ime koje je Pitej dao stanovnicima današnje francuske pokrajine Bretagne.

palinodija: pohvalna pjesma kojom pjesnik poriče svoju pokudnu pjesmu koju je prije toga bio ispjevao. Tako je Stesihor mjesto prijekorne pjesme za Helenu poslije ispjevao palinodiju, tj. pohvalnu pjesmu. Općenito: poricanje.

parka: suđenica. Obično se spominju tri parke: Klota, Lahesis i Atropa. One predu životnu nit svakog čovjeka, a kad je prekinu, čovjek umre.

pentekontor: kod Grka i Rimljana lađa sa 50 vesala, ratni brod s jednom klupom od 25 vesala na svakoj strani broda.

pelika: glineni vrč sa dvije ručice, nalik na malu amforu, samo pri dnu nešto širi od amfore.

Perzefona: kći Zeusa i Demetre, žena Hadova, gospodarica podzemnoga svijeta.

pianopsion: četvrti mjesec atičke godine (otprilike druga polovina oktobra i prva polovina novembra. Nazvan po svetkovini Pianopsia — grahovoj svetkovini u slavu Apolonovu.

Pikti: stanovnici sjeverne Britanije koje su Rimljani nazvali tako zbog toga što su bojili tijelo (*pictus:* lat. slikan, oslikan, šaren). Ratoboran narod koji je nakon dolaska Rimljana neprestano dizao ustanke, od kojih je samo u jednom (59. n. e.) izginulo 70.0000 Rimljana.

Pitos: velik, gore otvoren, ćup, uglavnom od zemlje, koji se mogao zatvoriti.

Plavi ljudi: u fragmentima Pitejeva brodskog dnevnika koje citira Strabon spominju se Plavi ljudi, koji mogu biti samo ona barbarska plemena Britanije koja je kasnije Plinije nazvao Piktima. Ti su ratnici običavali mazati lice i tijelo prašinom od plave zemlje kako bi ulijevali što veći strah neprijatelju.

Plinije Stariji: rimski pisac iz I st. naše e. Poginuo godine 79. za provale Vezuva. Napisao opsežno djelo u 37 knjiga *Historia naturalis* u kome obrađuje prirodne znanosti.

Polibije: grčki putopisac iz II st. prije naše ere, prijatelj Scipiona Afričkog, s kojim se upoznao g. 166. u Rimu. Napisao je golemo djelo u 40 knjiga *Opća povijest,* od kojeg se sačuvalo samo prvih pet knjiga. Umro je 122. god. pr. n. e.

Pont: Pontus Euksinus, Crno more.

Pontus Euksinus (grčki: *Pontos Euksinos — Gostoljubivo more):* Crno more. Do otprilike 660 god. prije naše ere Grci su ga nazivali Pontos akseinos, to jest *Negostoljubivo more,* ali su mu tada, pošto su Milećani na njegovim obalama osnovali svoje naseobine, promijenili ime.

posideion: šesti mjesec atičke godine (od sredine decembra do sredine januara).

proreta: na grčkim brodovima proreta je bio otprilike ono što je danas pilot u opasnim morskim tjesnacima; peljar, vodič, a ponekad i zamjenik zapovjednika u upravljanju brodom.

Puni: naziv Puni (Poeni) uzima se općenito za Kartažane i naseljenike feničkog porijekla na obalama Afrike i Evrope.

Rijeka Ocean: Kod Homera Ocean je ogromna rijeka koja optječe oko Zemlje i mora; nema izvora, već je sam praizvor svega što postoji. Iz njegovih valova izlaze sunce, mjesec i zvijezde i opet u njega zapadaju. Iako graniči s morem, njegove se vode ne miješaju s morskim valovima.

riton: probušeni rog koji je služio umjesto čaše za piće.

Rodanos (Rodan): danas rijeka Rhône. Dolinom Rodanosa prelazio je put kojim se kositar iz Cornwalla u Britaniji otpremao preko Korbilona i Aleta na obale Sredozemnog mora.

Rodeja: nekadašnja rodska kolonija na istočnoj obali Iberije, nedaleko Emporiona (Ampurias); vjerojatno na mjestu gdje se danas nalazi gradić Rosas u Španjolskoj.

Rotmago: keltsko naselje na mjestu današnjeg Rouena u Francuskoj.

Scipion Afrički: rimski vojskovođa koji je razorio Kartagu. Scipiona Afričkog odgojili su grčki učitelji, od kojih je jedan bio i Polibije.

Segos: rijeka Arc, teče sjeverno od Marseillea, a utječe u Etang de Berre.

Sekana: rijeka Seina odnosno područje njenog donjeg toka. Porječje Sekane nastavali su Kelti koji su se bavili prijevozom kositra sa otoka Iktisa (danas otok Wight) prema Masaliji.

selma: veslačka klupa, mjesto opremljeno za veslača.

semeion: znak, biljeg. *Staviti semeion:* označiti, obilježiti.

Septentrion (od *septem triones* — sedam zvijezda Malog Medvjeda): sjever, sjeverne zemlje Evrope.

Simplegade: kameni otočići na Crnom moru na ulazu u Bospor. Prema legendi, to su bile dvije stijene koje su se neprestano razmicale i primicale tako da nijedna lađa nije mogla bez povrede proći između njih. Našavši se pred njima, Argonauti su pustili prvo goluba da prođe, a zatim sami zaveslali, ali bi ih pećine zdrobile da nije Atena zaustavila njihovo primicanje. Od toga doba stijene stoje nepomično.

skalma (skalmos: kolac, klin oko kojega se okreće veslo): sve što služi za pridržavanje i učvršćivanje vesla.

Skani: germanski narod koji je živio na srednjem dijelu zapadne obale Skandinavije, koja je po njemu i dobila ime.

skiroforion: dvanaesti mjesec atičke godine (druga polovina lipnja i prva polovina srpnja). Ime je dobio po svečanosti u slavu Atene na kojoj se u ophodu nosio bijeli suncobran *(skiron).*

Skiti: općenito ime za sve narode i plemena što su živjeli na teritoriju današnje Rusije.

snekar: (snekkar: zmija); vikinški brod čije ime potječe vjerojatno od ukrasa na vrhu pramčane statve — zmije. Snekarima su Vikinzi često ulijetali čak duboko u današnju Francusku uz tok rijeke Seine.

stadiazmos: grčka pomorska karta na kojoj su se ucrtavale udaljenosti izražene u stadijima.

stadij: mjera za dužinu, 157.50 m.

Stagira: makedonski grad na istočnoj obali Halkidike, Aristotelov rodni grad.

stater: perzijski srebrni ili zlatni novac koji se upotrebljavao i u Grčkoj; stater je po vrijednosti odgovarao grčkoj dvostrukoj drahmi.

Stoma Limnes: grčki.: »Usta mrtve vode«, jedno od plitkih jezera što se protežu uz sredozemnu obalu zapadno od Marseillea, ispod ušća Rhône; danas: Etang d'Estomac.

Strabon: grčki pisac iz Amnazije u Pontu. (63. pr. n. e. do 19 n. e.). Obišao je velik dio tada poznatoga svijeta od Armenije na istoku do etrurijske obale na zapadu, od Crvenog mora na sjeveru do granica Etiopije na jugu. Sačuvana je njegova *Geografija* u kojoj obrađuje matematičku i fizikalnu geografiju. U njegovu djelu sačuvani su fragmenti Pitejeva brodskog dnevnika.

Strongila: vulkan Stromboli na istoimenom otoku u Liparskom otočju, sjeverno od Sicilije.

talamiti (thalamitai): veslači na galijama koji su sjedili u potpalublju, niže od ostalih veslača (v. trijera).

talenat: a) mjera za težinu: 26 kg 178 g.
b) kao novčana vrijednost odgovarao je vrijednosti iste količine srebra. (v. drahma)

Tales: grčki filozof iz Mileta (640—546), jedan od sedam mudraca«, osnivač jonske škole, postigao je najveću slavu time što je prorekao pomrčinu sunca od 28. svibnja 585. g. pr. n. e., iz čega se moglo zaključiti da smatra Zemlju kuglom, a ne okruglom pločom, kako se to općenito vjerovalo.

Tamezis: rijeka Temza u Velikoj Britaniji.

Tanais: staro ime za rijeku Don. Herodot ga spominje kao rijeku koja dijeli Evropu od Azije, međutim Tanais su često zamjenjivali i s Volgom, držeći da izvire iz jednog jezera. Rijeka u koju je Pitej pokušao zaplo-

viti vjerujući da je Tanais mogao je biti Njemen.

targelion: jedanaesti mjesec u atičkoj godini (od polovine maja do polovine juna).

tartemorij (tartemorion): četvrtina obola, grčki kovani novac.

Tartes: nekada država na jugozapadu Hispanije oko Gvadalkvivira u današnjoj Andaluziji. U Pitejevo vrijeme Tartes je bio kartaška kolonija.

Tauromenion: grad na Siciliji, grčka kolonija; danas Taormina.

Tauroention: tvrđava i naselje u Masalijskom primorju, danas Tarente.

timuk (od *timouhos:* koji ima čast, čašćen, štovan): naslov članova vijeća Šest stotina u Masaliji. Kako je Masalija bila trgovački grad, članovi vijeća bili su uglavnom trgovci, pa se i naslov *timuk* uzima sa značenjem *trgovac.*

Tingis: fenička kolonija i grad na zapadnom dijelu sjeverne Afrike. Danas Tanger.

Tartes: feničko uporište na Atlantiku blizu današnjeg Gibraltara, odakle su Kartažani kontrolirali plovidbu kroz Heraklove Stupove.

Tor: germanski (keltski) bog munje i ratarstva, najvažnije božanstvo u religijama germanskih naroda.

traniti (thranitai): veslači na trijerama koji su sjedili na visokim klupicama iznad ostala dva reda veslača. (v. trijera)

Trezena: masalijska naseobina koja se nalazila svega četrdesetak kilometara sjeveroistočno od Masalije, otprilike na mjestu gdje je danas Trets.

trijera: vrsta grčkog i rimskog broda. Poznatiji je rimski naziv *trirema.* Trijera je brod sa tri reda veslača. Ratne trijere bile su duže, a trgovačke kraće. Na trijerama je bilo oko dvije stotine veslača, koji su bili raspoređeni u tri reda: najviši — *traniti* — na visokim klupicama; na sponjama sjedili su *zevgiti,* a u potpalublju *talamiti.*

Tula: otok do kojeg je dopro Pitej, u antici najsjevernija tačka naseljenog svijeta. Autor ovog »Dnevnika« uzima da je Pitej stigao do Islanda. Postoje mišljenja da je to Mailand (Shetlandsko otočje) ili neki otok u predjelu Tronthjema u Norveškoj. Adelung smatra da je ime Tula nastalo od Thu-Al: zemlja sjevera.

Unutrašnje more: Sredozemno more (lat.: *Mare Internum).*

Zenon: grčki filozof iz Eleje (rođen između 490. i 485. pr. n. e.), učenik Parmenidov, autor slavnih argumenata *(aporia:* teškoća, logička doskočica) kojima je negirao realnost kretanja ili, tačnije, objektivnu realnost prostora.) Najpoznatiji »argumenti« jesu onaj *o kornjači i Ahileju* koji je nikada ne bi mogao stići, te *o strijeli koja miruje.)*

SADRŽAJ

Predgovor 5

Pripreme 12

Prvi koraci 15

Brodogradilište 30

Pokusna vožnja 53

Oko oceana 65

Brodski dnevnik 67

Ponovo u Masaliji 184

Prilozi 191

Uprava i trgovina Masalije 193

Arheološka iskapanja u Marseilleu 196

Jantar i kositar 198

»Pitejevci« 199

Tumač imena i pojmova 210

Izdanje:
EPOHA, ZAGREB, BOGOVIĆEVA 3

Za Izdavača
LJUBO GRUBOR

Urednik
ĐURO PLEMENČIĆ

Oprema
BORIS DOGAN

Karta na predlistu
ZVONKO POLDRUGAČ

Tehnički urednik
ZLATKO HORVATIĆ

Tisak
»VJESNIK«, ZAGREB, ODRANSKA B. B.

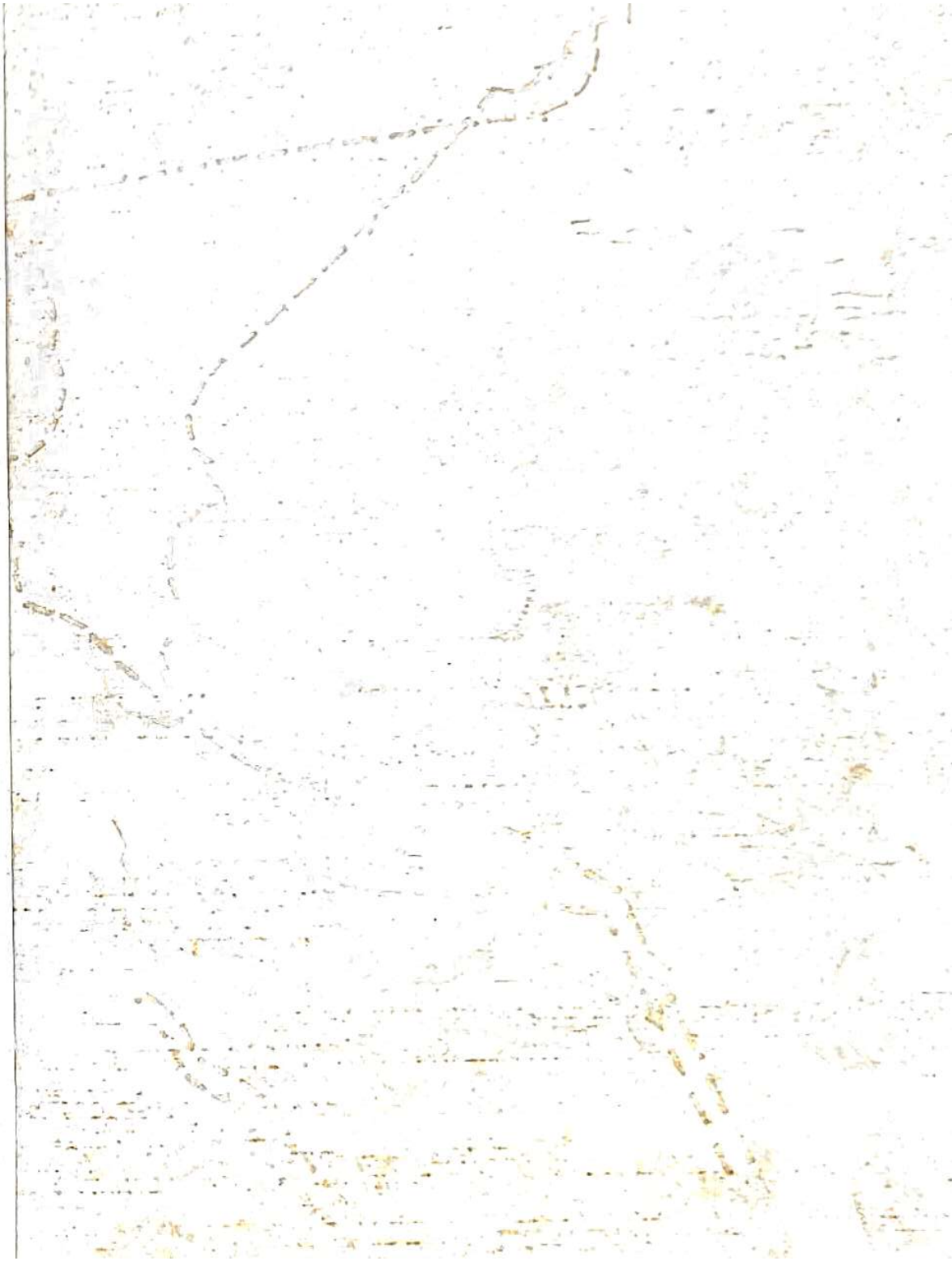

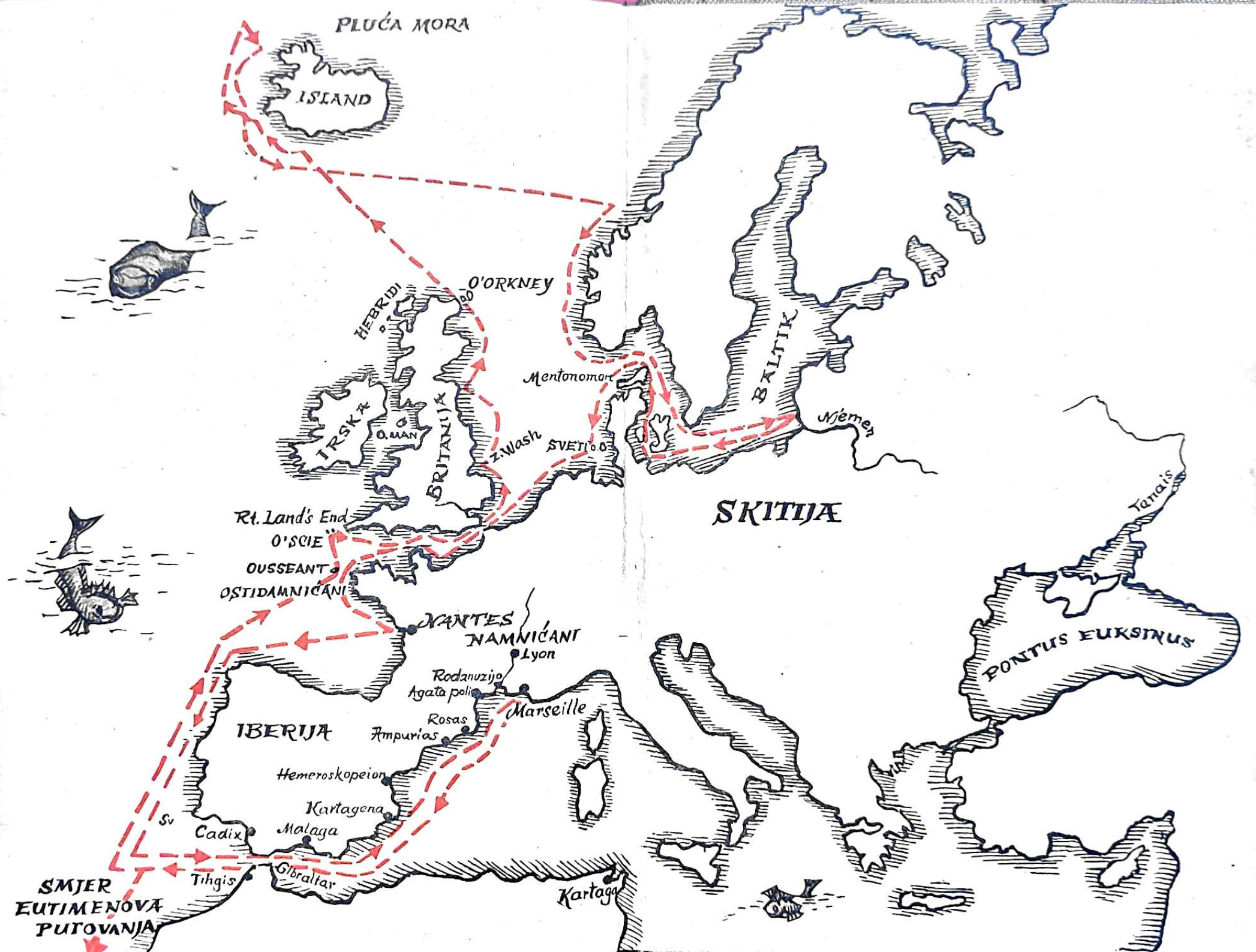
PLUĆA MORA
ISLAND
HEBRIDI
O'ORKNEY
Mentonomon
BALTIK
IRSKA
O. MAN
BRITANIJA
z. Wash
SVETI o.
Wémen
SKITIJA
Tanais
Rt. Land's End
O'SCIE
OUSSEANT
OSTIDAMNIĆANI
NANTES
NAMNIĆANI
Lyon
Rodanuzijo
Agata poli
Marseille
Rosas
Ampurias
IBERIJA
PONTUS EUKSINUS
Hemeroskopeion
Kartagena
Sv
Cadix
Malaga
Tihgis
Gibraltar
Kartaga
SMJER
EUTIMENOVA
PUTOVANJA